daniel defoe

ROBINSON CRUSOE 2

çeviren:
akşit göktürk

kök yayınlar

daniel defoe | robinson crusoe

2

RESİMLİ KLÂSİKLER : 1

DANIEL DEFOE

ROBINSON CRUSOE

II

DANIEL DEFOE

Robinson Crusoe

II

Çeviren :
AKŞİT GÖKTÜRK

Resimler : Grandville

KÖK YAYINLARI — İSTANBUL, 1969

İKİNCİ BÖLÜM

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Bu yapıtın ilk bölümünün dünyada kazandığı başarı, konunun şaşılası çok yönlülüğü ile anlatılanların mantığa uygunluğundan başka hiçbir şeye bağlanamaz.

Kıskanç kişilerin, bunu düşsel bir öykü olmakla, coğrafya yanlışları taşımakla, anlatıda tutarsızlıkla, gerçeğe aykırı düşmekle suçlama çabaları sonuçsuz, etkisiz, kötü niyetli kalmıştır.

Her olayın olduğu gibi aktarılması, her durumdan çıkarılan çok yerinde, dinsel, yararlı sonuçlar, yayımlanmayı öylesine haklı gösterecek kanıtlardır ki, bunlar için, öyküde uydurma ya da masal denebilecek her şey hoşgörülebilir.

Bu ikinci bölüm, yayımcının görüşü bir değer taşıyorsa, (ikinci bölümlerde alışılagelmişin tersine) eşine rastlanmadık, şaşırtıcı olaylar içeren, üstelik büyük ölçüde değişik olaylara da yer veren bir öyküdür; açık kafalı, yetenekli okur için her bakımdan yararlı, eğlendirici olacağı da kuşkusuzdur. Bu nedenle, yapıtın kısaltılması hem dürüstlüğe aykırı, hem de gülünç bir davranış olacaktır. Yapıtı kısaltmak, onu hem okura yarar sağlaması amaçlanmış dinsel töresel gözlemlerden hem de bütün güzelliğinden yoksun bırakarak, onun değerini düşürebilir.

Böyle bir kısaltma yapılırsa, öykü en değerli süslerinden soyulmuş olacaktır. Ayrıca, yazarın bu öyküyü kendiliğinden uydurduğunu söylemeye yeltenenler, bu öyküyü yalnızca bilge kişilere yönelik bir yararden da yoksun bırakacaklardır.

Böyle kimselerin bu yapıtın sahibine verecekleri zarar, her dürüst kişiyi irkiltecek türdendir. Yapıtın sahibi onları, bu davranışlarıyla, dağlarda yol kesenlerin ya da bir evi soyanların davranışı arasındaki ayrımı ortaya koymaya çağırabileceği inancındadır.

Bu ayrımı ortaya koyamazlarsa, kendilerine uygulanacak cezada bir ayrım belirtmeyi de güç bulacaklardır. Yapıt sahibinin bu durumda onlara yanıtı, hakkın yerini bulması için, üzerine düşen hiçbir şeyi eksik bırakmamak olacaktır.

Robinson Crusoe'nun Yeni Serüvenleri

İngiltere'de sık sık kullanılan «Huy, iliğe işledi mi sökülüp atılamaz,» atasözünün doğruluğunu benim yaşayışımın öyküsünden daha iyi gösterebilecek hiçbir şey yoktur. Herkes sanır ki, pek az kimsenin başına gelebilecek otuz beş yıllık sıkıntıdan, bir sürü talihsizlikten, sonra da yedi yıla yakın bir süre bolluk içinde, gürültüsüz patırtısız yaşayarak ortalama bir yaşayışın her basamağını kendi deneylerimle tattıktan, bu basamakların hangisinin insanı bütünüyle mutlu kılabileceğini anladıktan sonra; herkes sanır ki, kafama takılarak, sizlere anlattığım ilk yolculuğuma çıkmam için beni dürten, yaradılışımdaki o başıboş dolaşma eğilimi sona ermiş, uçarılığım geçmiş, hiç olmazsa azalmış, altmış bir yaşıma geldiğim için de başıboş yaşamaktan, serüvencilikten artık elimi eteğimi çekerek, yurdumda oturmaya biraz olsun içimde bir eğilim belirmiştir. Ama nerede!

Üstelik yabancı ülkelerde serüven aramamı gerektirecek bir neden de kalmamıştı; varlıklı bir adamdım, isteyeceğim hiçbir şey kalmamıştı; on bin İngiliz lirası daha kazansam bile zenginliğim artacak değildi; çünkü şimdi hem kendime hem de benden sonrakilere yetecek ölçüde zengindim; ailem kalabalık olmadığından, pahalı bir yaşama yolu tutarak büyük aileler gibi uşaklar, atlar, arabalar, eğlenceler, buna benzer şeyler edinmediğim sürece, şimdiki gelirimi bile harcayamıyordum; böyle şeyleri de ne biliyor, ne de istiyordum; gerçekte rahatça oturup elimdekinden bütünüyle yararlanmaktan, varlığımın günden güne arttığını görmekten başka yapacak hiçbir şeyim yoktu.

Ama bütün bunlar beni etkileyemedi; hiç olmazsa, varlığımı onulmaz bir hastalık gibi saran, gene yabancı ülkelere gitme eğilimimi alt etmeye yetmedi; özellik-

le, adadaki yeni çiftliğimi, orada bıraktığım adamları görme isteği sürekli olarak beynimi kemiriyordu. Gece gündüz düşüncem oradaydı; bu düşünce kafamdan hiç çıkmıyor, bende öyle derin izler bırakıyordu ki, geceleri uykumda sayıklıyordum; dönüp dolaşıp hep bu konuya saplanan konuşmalarım da artık çekilmez olmuştu; çünkü başka bir şeyden söz edemiyor, bu işi saçmalama derecesine vardırdığımı kendim de görüyordum.

Aklı başında birçok insandan, hayaletlerle görüntüler konusundaki söylentilerin, düşgücünün aşırı etkinliğinden, kafalardaki aşırı kuruntulardan doğduğunu; hayalet görünmesi ya da hortlakların dolaşması gibi şeylerin gerçek olmadığını; kimi insanların geçmiş arkadaşlarıyla konuştukları şeyleri özlemle düşünürlerken, işi gerçek derecesine vardırdıklarını, zaman zaman olağanüstü kuruntulara kapılarak o arkadaşlarını gördüklerini, onlarla konuşabildiklerini sandıklarını; gerçekte gördüklerinin bir dumandan, bir gölgeden başka bir şey olmadığını, ama onların bu gerçeği bilmediklerini, sık sık işitmiştim.

Ben kendi payıma, hayalet, görüntü, insanların öldükten sonra hortlayarak dolaşması gibi şeylerin gerçekleştiğine daha önce hiç inanmaz, bu konularda bize anlatılan şeylerin birtakım kaçık, hasta kafaların dumanlı kuruntularından başka bir şey olmadığını düşünürdüm. Ama şimdi, düşgücüm öyle aşırı derecede çalışıyor, bilmem nasıl diyeyim, beni öyle taşkınca kuruntulara daldırıyordu ki, kendimi sık sık adada, ağaçlar arasındaki şatomda sanıyor, yaşlı İspanyol'u, Cuma'nın babasını, orada bıraktığım azılı gemicileri görür gibi oluyordum. Dahası da, onlarla konuşuyor, sanki uyanıkmışım da önümde duruyorlarmış gibi gözlerimi ayırmadan bakıyordum; işi öyle bir duruma vardırdım ki kendi kuruntumdan doğan bu hayaletlerden kendim de korkmaya başladım; bir gün uykumda, birinci İspanyol ile Cuma'nın babası, üç korsan gemicinin yap-

tığı kötülükleri öyle bir canlılıkla anlattılar ki, şaşırdım kaldım; bunların bütün İspanyolları öldürmek için nasıl barbarca saldırdıklarını, hepsini açlıktan kırmak için ambarlardaki yiyeceklerini nasıl ateşe verdiklerini söylediler; oysa böyle bir şeyi ne işitmiştim, ne de bunların hepsi gerçekti. Ama düş, bende öyle yer etti, öyle gerçek gibi göründü ki, onları gördüğüm zaman bunun düş olduğuna bir türlü kanmıyor, bütün bunlar olmuştur diyordum; İspanyol bana kendilerine yapılan şeylerden yakındığı zaman nasıl da öfkelenmiş, nasıl hepsini karşıma dizerek yargılamış, hepsinin asılması için buyruk vermiştim. Bütün bunların gereği, sırası gelince anlatılacaktır; çünkü bunların hepsini düşümde görmekle birlikte, hangi gizli ruhların etkisi olduysa, çoğu doğru çıktı. Bu düşün her ayrıntısıyla doğru çıkmadığını açıkça söylemeliyim, ama genel olarak doğruydu; çünkü üç azılı herifin yaptığı alçaklıklar, benim

anlatabileceğimden de daha kötüymüş; gördüğüm düş gerçeğe öylesine yaklaşıyordu ki, sonradan onları kıyasıya cezalandırarak hepsini assam bile, hem Tanrı'nın hem de yasaların önünde bütünüyle haklı olacaktım.

Neyse, biz öykümüze dönelim; birkaç yıl bu bunalım içinde yaşadım, ne yaşamamdan bir tat alıyordum, ne günlerim hoş geçiyor, ne de bir eğlence bulabiliyordum; her şeyimde, az ya da çok, bu düşüncelerimin izi görünüyordu. Öyle ki, kafamı hep bu konuların doldurduğunu gören karım, bir gece büyük bir ağırbaşlılıkla, benim gene oraya gitmemde yüce Tanrı'nın gizli bir amacı olabileceğini, karımla çocuklarıma bağlılığımdan başka benim gitmemi engelleyecek hiçbir şeyin bulunmadığını söyledi. Benden ayrılmak istemediğinin bir gerçek olduğunu, ama kendisi bir gün ölürse ilk yapacağım şeyin oraya gitmek olacağına kesinlikle inandığını da sözlerine ekledi. Ona göre bu iş Tanrı'ca kararlaştırılmış bir şey olduğundan, gitmeyi uygun görüyorsam bunu yalnız kendisinin engellemesini istemiyordu. Bu sözleri karşısında, gitmeye çok istekli olduğumu, gözünün içine baktığımı görünce, biraz şaşırarak durakladı. Sözlerini neden yarıda bıraktığını, neden çekindiğini sordum. Ama yüreği dopdoluydu, gözlerinde birkaç damla yaş duruyordu. «Söyle sevgilim,» dedim, «gitmemi istiyor musun?» Çok üzgün bir sesle, «Hayır,» dedi, «böyle bir şeyi hiç istemiyorum, ama gitmeye karar verdiysen, sana engel olmaktansa ben de seninle birlikte gelirim; çünkü senin yaşında, senin durumunda bir adam için bunun ne büyük bir anlamsızlık olduğunu biliyorum, ama ille de gideceğim dersen, seni yalnız bırakmam; çünkü bunu Tanrı yazmışsa, nasıl olsa yapacaksın, engel olunmaz. Tanrı seni oraya gitmekle görevli kılmışsa, beni de seninle birlikte gitmeye görevli kılmıştır, ya da bu işe engel olmayayım diye benim ortadan kalkmamı yazmıştır.»

Bu sözleri ağlayarak söyleyen karımın dokunaklı davranışı, beni gözümü karartan dumanlardan kurta-

rarak biraz kendime getirdi, yaptığım işi iyice düşünmeye başladım; başıboş dolaşma kuruntularından vazgeçerek, kendi kendime, altmış yaşına vardıktan, böyle kolay, mutlu bir biçimde sonuçlanan bir sürü sıkıntı, yıkım atlattıktan sonra, yalnız yoksullara, gençlere yaraşacak yeni serüvenlere atılmak, tehlikelere dalmak benim neyime diye düşünmeye başladım.

Bu noktalarla birlikte, yeni sorumluluklarımı da düşündüm; bir karım bir de çocuğum vardı, karım ikinci çocuğuna gebeydi; dünyanın bana verebileceği her şeyi elde etmiştim, kazanç için tehlikelere atılmak zorunda değildim; yaşım geçmişti, kazancımı artırmayı değil, şimdiye dek kazandığımı başkalarına bırakmayı düşünmem gerekiyordu; karımın dediklerine gelince, bunun Tanrı'nın yazdığı bir şey olmasına, gitmemin bir görev olduğuna benim aklım ermiyordu. Buna benzer birçok düşüncelerden sonra düşgücümün etkisine karşı direnerek, sanıyorum böyle durumlarda istediği zaman herkesin yapabileceği gibi, ben de kendimi ondan kurtardım. Sözün kısası, kuruntularımı alt ettim; aklıma gelen, şimdiki durumumun da çok sayıda sağladığı kanıtlarla kendimi toparladım; özellikle, en etkili bir yöntem olarak, başka şeylere yönelmeye, bir daha bu başıboş kuruntulardan beni uzak tutacak bir işe bağlanmaya karar verdim; çünkü bu kuruntuların hemen önümde beni oyalayacak bir işim bulunmadığı aylak anlarımda başıma üşüştüğünü anlamıştım.

Bu amaçla Bedford'da bir çiftlik alarak oraya taşınmaya karar verdim. Bu çiftlikte küçük, rahat bir ev, evin çevresinde de işlenmeye, sürülmeye, ekilmeye, ağaçlandırılmaya, benim hoşuma gidecek bütün bu işlere elverişli bir toprak vardı; en önemlisi, çiftlik içerlerde olduğu için, gemileri görmekten, gemicilerle dünyanın ırak köşeleri üzerine konuşmaktan da uzaktım.

Kısacası, çiftliğime giderek çoluk çocuğumu yer-

leştirdim, kendime sabanlar, tırmıklar, bir araba, atlar, inekler, koyunlar aldım; çalışmaya koyuldum, yarım yıl içinde tam bir köy efendisi oldum. Düşüncem hep ırgatlarımı yönetmek, toprağı işlemek, tarlaları çitle çevirmek, ağaç dikmek gibi işlerle doluydu. Doğanın insanlara gösterebileceği, ya da çok sıkıntılar geçirmiş bir adamı dinlendirebilecek, en güzel yaşayışı sürüyordum.

Kendi toprağıma emek veriyordum, kira ödemiyordum, beni engelleyecek hiçbir bağlantım yoktu. İstediğimi söküyor, istediğimi kesebiliyordum; her ektiğim kendimin, bütün kazancım da ailemindi; böylece başıboş dolaşma özleminden de kurtulmuş, dünya işleri yönünden, yaşamımda hiçbir sıkıntım kalmamıştı. Şimdi gerçekten, babamın gönülden öğütlediği orta yaşayışın kıvancını sürüyor, ozanın kır yaşamı konusundaki sözlerini andıran bir esenlik duyuyordum.

Kötülükten uzak, kaygıdan uzak,
Yaşlılıkta tasa yok, gençlikte tuzak.

Ama bütün bu mutluluğun ortasında, felekten yediğim apansız bir tokat beni allak bullak etti, bende yalnız onulmaz, kaçınılmaz bir yara açmakla da kalmadı, sonunda beni gene derin bir başıboşluk özlemine attı; kanımda bulunan bu özlem beni, azgın bir hastalığın tepmesi gibi, karşı konulmaz bir güçle pençesine aldı; artık hiçbir şey gözüme görünmüyordu. Feleğin bu tokatı, karımın ölümüydü.

Burada karıma bir ağıt yazmak, onun değerlerini sayıp dökmek, bir gömme töreni söyleviyle kadınlığı pohpohlamak niyetinde değilim. Birkaç sözle, karım bütün çabalarımın temeli, yukarda söylediğim gibi, beni kafamda dönüp duran yıkıcı tasarılardan kurtararak, ölçülülüğüyle, içinde bulunduğum şu mutluluğa yönelten başlıca etkendi. O, benim başıboş ruhumu bir ananın gözyaşlarından, bir babanın eğitiminden, bir dostun öğütlerinden, kendi düşünebilme yeteneğimden

daha güzel yönetti. Onun gözyaşlarına boğulmuş sözlerini dinlemek benim için mutluluktu, yokluğu da sonsuz bir mutsuzluk, sonsuz bir acı oldu.

O gidince dünya başıma yıkılmış sandım; Brezilya'ya ilk çıkışımda, ya da adamda hiçbir yardımcım olmadığında duyduğumdan daha büyük bir yalnızlık içindeydim. Ne yapacağımı bilemiyordum. Çevremde herkesi bir çaba içinde görüyordum; kimi ekmeği için çalışıyor, kimi boş şeyler, kirli eğlenceler ardında koşuyor, düşkünlükte hiçbiri ötekinden geri kalmıyordu; çünkü bekledikleri sonuç gene kendilerinden kaçıyor, eğlence adamı iğrenç bir yolda gününü gün etmekten bıkıyor, sonunda sıkıntılarla pişmanlık dağ gibi bir yığın oluyordu. Emekçi insanlar ise çalışabilmeleri için gerekli gücü koruyacak ekmeği kazanmak amacıyla Tanrı'nın günü çırpınarak kendilerini paralıyorlardı. Sanki bıktırıcı bir yaşamanın tek amacı gündelik ekmek, gündelik ekmeği elde etmenin tek yolu bıktırıcı bir yaşamaymış gibi.

Bu durum bana krallığım sırasında adada sürdüğüm yaşamı anımsattı; oradayken bana gereken üründen fazlasını almak için kendimi parçalamaz; fazlasını ne yapacağım diye gerekli olandan başka keçi yetiştirmezdim. Orda para çekmecede küfleninceye dek yatmış, yirmi yılda bir kez olsun çıkarıp yüzüne bile bakmamıştım.

Bütün bu konuları, gerektiği gibi, dinin, mantığın buyurduğu ya da bana öğretmek istediği gibi düşünüp inceleseydim, tam bir mutluluk için insanın günlük eğlencelerinden daha yükseklere çıkmak gerektiğini, bütün bu günlük şeylerin ötesinde daha yüce bir yaşama olduğunu anlar, daha ölümün berisindeyken bunu elde etmeye çalışır, hiç olmazsa elde edeceğimi umardım.

Ama benim bilge öğütçüm gitmişti; şimdi ancak rüzgârın önünde sürüklenen kaptansız bir gemi gibiydim. Kafamı gene eski düşünceler dolduruyor, yabancı ülkelerde serüven arama özlemi başımı döndürü-

yordu; önceleri bütün zamanımı alan çiftliğimin, bahçemin, hayvanlarımın, ailemin benim için hiçbir anlamı kalmadı; artık hiçbirinden hoşlanmıyordum; kulağı olmayana çalgı, tad duymayana yemek ne ise, bu eğlenceler de benim için öyleydi. Uzun sözün kısası, evimi yerimi, çiftliğimi bırakmaya, Londra'ya dönmeye karar verdim; nitekim birkaç ay sonra da döndüm.

Londra'ya geldiğimde tedirginliğim gene sürmekteydi, işim de yoktu; Tanrı'nın yaratıkları arasında en işe yaramaz sayılabilecek, ölmesi ya da sağ kalması öteki insanlar için hiçbir şeyi değiştirmeyecek bir aylak adam gibi tembel tembel dolaşmaktan başka bir şey yapmıyordum. Benim gibi, bütün günlerini çalışıp çabalamakla geçirmiş bir kimse için, aylaklık en tiksinilecek durumdu; kendi kendime sık sık, «Aylaklık, yaşamanın en aşağılık posasıdır,» deyip duruyordum; gerçekten de tek bir tahta yapabilmek için harcadığım yirmi altı günün çok daha iyi değerlendirilmiş olduğunu düşünüyordum.

1893 yılının başlarıydı; denizciliğe yönelterek bir gemiye kaptan yaptığımı söylediğim yeğenim Bilbao'ya yaptığı kısa bir yolculuktan yurda dönmüştü; bu ilk yolculuğuydu; bana gelerek, tanıdığı birtakım tüccarların, kendi adlarına, özel olarak Batı Hint Adaları ile Çin'e bir yolculuk yapmasını istediklerini söyledi: «Amca,» dedi, «benimle birlikte denize çıkmak istersen, Brezilya'ya uğrayacağımız için seni eski yerine, adaya götürmeye de söz verebilirim.»

Gelecekte görünmez bir öbür dünyanın bulunduğunu, bütünüyle gizli tuttuğumuz, hiç kimseye açmadığımız, sonradan başka nedenlerin de ortaya çıkmasına yol açan birtakım tasarılarımızdan, kafamızda yoğrulan birtakım düşüncelerden daha açık hiçbir şey gösteremez.

Başıboş dolaşma hastalığımın nasıl tepmiş olduğunu yeğenim bilmiyordu; o sabah yeğenim yanıma gelmeden önce, ne söyleyeceğini hiç bilmiyordum, ka-

fam da karmakarışıktı; durumumu her yönden enine boyuna düşündükten sonra, Lizbon'a giderek yaşlı kaptan dostumla görüşmeye, o uygun görür de yapılabilir derse, gidip adayı, oraya bıraktığım adamları görmeye karar vermiştim. Orayı şenlendirmeyi, başka insanlar götürmeyi adanın tapusunu çıkarmayı, buna benzer şeyleri kıvançla düşünmekteydim; ben tam bu düşüncelere dalmışken, yeğenim gelerek beni Batı Hint Adalarına götürmek istediğini söyledi.

Bu sözleri üzerine durakladım, gözlerimi dikerek baktım, «Bu uğursuz tasarıyı hangi şeytan koydu kafana?» diye sordum. Yeğenim önce korkmuş gibi irkildi, ama benim böyle bir şeye pek de karşı olmadığımı görünce toparlandı, «Bunun kötü bir şey olduğunu sanmıyorum, bir zamanlar yeryüzündeki bütün öbür hakanların çoğundan daha büyük bir mutlulukla saltanat sürdüğünüz yeni sömürgenizi görmenin hoşunuza gideceği kanısındayım,» dedi.

Sözün kısası, bu öneri uzun uzun anlattığım, etkisi altında bocaladığım tasarılarıma öyle uygun düştü ki, yeğenime birkaç sözle, tüccarlarla anlaşırsa kendisiyle birlikte gideceğimi anlattım. Ama adamdan daha öteye gitmeye söz veremeyeceğimi de belirttim. «Neden,» diye sordu, «umarım ki gene orada bırakılmak niyetinde değilsinizdir.» «Dönüşünde beni ordan alamaz mısın?» dedim. Böyle pahalı eşyalarla yüklü bir geminin o yoldan dönmesine tüccarların kolay kolay izin vermeyeceğini, çünkü bunun gemiyi en az bir ay, belki de üç dört ay yolundan alıkoyacağını söyledi, «ayrıca, bir kazaya uğrar da hiç dönemeyecek olursam, sonra siz de gene eski durumunuza düşer, orda kalırsınız,» dedi.

Bu, mantığa uygun bir düşünceydi; ama ikimiz de bir çözüm yolu bulduk; bu da gemiye hazır bir kayığın kerestelerini parça parça yüklemek, birlikte götürmeyi kararlaştırdığımız marangozlar yardımıyla adada kayığı gene kurmak, birkaç gün içinde denize atılacak

duruma getirmekti.

Karar vermem çok sürmedi; çünkü yeğenimin ileri sürdüğü şeyler, benim içimdeki eğilimlerle birleşince öyle bir etki kazanmıştı ki, artık beni hiçbir şey engelleyemezdi. Öte yandan, karım da ölmüş olduğu için, benim şu yolda ya da bu yolda davranmamdan pek etkilenecek kimse yoktu; yalnız eski iyi dostum dul kadın beni caydırmak için çok uğraştı, yaşımı, içinde bulunduğum rahatlığı, uzun bir yolculuğun tehlikelerini göze almanın gereksizliğini, en önemlisi de çocuklarımı düşünmemi söyledi. Ama hepsi boşunaydı; yolculuğa, karşı konulmaz bir istek duyuyordum; kendisine, bu yolculuk için gönlümde olağanüstü bir duygu olduğunu, bu durumda gitmemenin Tanrı'ya karşı gelmek sayılacağını söylediğimde daha fazla bir şey demedi; üstelik yalnız yol hazırlıklarımı yapmakla kalmadı, ben yokken evimin işlerine bakmayı, çocuklarımın yetişmesiyle ilgilenmeyi üzerine alarak benimle birlik oldu.

Böylece, bir vasiyet belgesi yaptım, mallarımı, yerimi yurdumu çocuklarıma, yönetimini de bana ne olursa olsun çocuklarıma haksızlık etmeyeceğine inandığım ellere; çocuklarımın yetiştirilmesini de bütünüyle bizim dul kadına bıraktım. Daha iyisi de bulunamazdı, çünkü hiçbir ana onların yetişmesiyle daha yakından ilgilenemez, onları daha iyi anlayamazdı. Yurda döndüğümde daha sağdı; böylece ben de ona teşekkürden geri kalmadım.

Yeğenim 1694 Ocak ayının başlarına doğru yelken açmaya hazırlanmıştı; ben de 8 Ocak'ta adamım Cuma'yla birlikte gemiye bindim; yukarda söylediğim kayıktan başka yanıma adadaki adamlar için bir hayli eşya aldım; durumlarını iyi görmezsem bunları kendilerine bırakacaktım.

En başta, yanımda oraya yerleştirmek, ya da hiç olmazsa orada kaldığım sürece kendi adıma çalıştırmak, sonra kendi isteklerine göre orada bırakmak ya da geri getirmek üzere birkaç uşak götürdüm. Özel-

likle iki marangoz, bir de gerçek işi bakırcılık olmakla birlikte elinden her iş gelen, araba tekerlekleri, el değirmenleri yapmakta, çömlekçilikte bir eşi daha bulunmayan bir demirci almıştım; bu adama «türlü işler ustası» diyorduk.

Bunların yanısıra, yeğenimle birlikte yolcu olarak Amerika'ya gitmeyi kendisi isteyen, sonra gerçek işinden başka birçok işlerde de son derece becerikli, gerekli bir adam olduğunu gösteren bir de terzi almıştım; çünkü yukarda da belirttiğim gibi, yokluk insanı her işe alıştırıyordu.

Bütünüyle anımsayabiliyorsam, gemideki eşyam —çünkü hepsinin ayrı ayrı hesabını tutmamıştım— orada bulabileceğimi umduğum İspanyolları yedi yıl giydirip kuşatmaya rahat rahat yetecek ölçüde keten, ince İngiliz bezleri; doğru anımsıyorsam, eldiven, şapka, ayakkabı, çorap, bunlara benzer başka giyim eşyaları ile birtakım yataklar, şilteler, çanak çömlek, tencere, pirinç, bakır sahanlar gibi mutfak takımlarına benzer iki yüz İngiliz lirasından fazla tutan ev eşyası; daha yüz liralığa yakın demir işleri, çivi, her türlü alet,

kanca, menteşe, tel gibi aklıma gelen bütün gerekli şeylerdi.

Birkaç tabancayla birlikte, yüz yedek silâh, misket, ufak boy tüfek, her çaptan bir hayli mermi, iki tane tunç top, ne süre için, nerelerde kullanacağımı kestiremediğimden, yüz fıçı barut, kılıçlar, büyük bıçaklar, ayrıca da birkaç mızrakla kargılı-baltanın demir parçalarını almıştım. Böylece bütün gerekli şeylerden, büyük bir yığınağımız olmuştu. Orada ne olur ne olmaz diye yeğenime, her çeşit düşmana karşı bir siper kurabilmem için gemisine fazladan iki güverte topu almasını söyledim. Gerçekten de adayı elimizde tutacaksak bütün bunların, belki de daha fazlasının bize gerekli olacağını daha başlangıçta düşünmüştüm.

Bu yolculuğumda öteki yolculuklarımdaki gibi uğursuzluklar olmadı. Dolayısıyla, belki de sömürgemde olup bitenleri öğrenmek için sabırsızlanan okuru oyalamamı gerektirecek pek az şey vardır. Bununla birlikte, yolculuğumuzun başında ters rüzgârlar, kötü havalar gibi yolculuğumuzu umduğumdan daha çok uzatan birtakım ufak tefek engeller oldu. Şimdiye dek, önceden tasarladığım gibi sona erdirerek geri döndüğüm tek bir yolculuk yapmış olduğum için —bu da Gine'ye ilk yolculuğumdu—, gene başıma bir uğursuzluk mu gelecek diye düşünmeye, ben karada bulunmaktan hiçbir zaman hoşnut olmamak, denizde de hep uğursuzluklara uğramak için doğmuşum demeye başlamıştım.

Karşımızdan vuran rüzgârlar bizi önce kuzeye doğru sürükledi, İrlanda'da Galway'e girmek, orada yirmi iki gün beklemek zorunda kaldık; ama bu bizim işimize yaradı, orada yiyecek hem son derece ucuz, hem de bol olduğundan, beklediğimiz sürece geminin kumanyasına hiç dokunmadık, üstelik yeni yiyeceklerle arttırdık bile; sağ salim varırsak adada bırakmak üzere birçok domuz, iki inek, birkaç buzağı aldım, ama olaylar bunları başka türlü kullanmamızı gerektirdi.

Şubatın beşinde İrlanda'dan ayrıldık, birkaç gün

çok tatlı bir meltem esti. Anımsadığıma göre 20 Şubat sıralarında geç bir akşam üzeri, nöbette olan ikinci kaptan kamaraya gelerek uzakta ateş parıltısı gördüğünü, bir de top sesi işittiğini belirtti, o daha sözünü bitirmeden birisi daha geldi, lostromonun da ikinci bir top sesi işittiğini söyledi. Bunun üzerine hepimiz kıç güverteye koştuk; bir süre bir şey işitmedik, ama birkaç dakika geçmeden çok büyük bir parıltı görerek ötemizde korkunç bir yangın olduğunu anladık; hemen yangının nerde olabileceğini kestirmeye çalıştık, ateşin göründüğü kuzeybatı yönünde beş yüz milden önce kara falan yoktu; bundan denizdeki bir gemide yangın çıkmış olabileceği sonucuna vardık; az önce işittiğimiz topların sesinden de geminin bizden çok uzak olamayacağını düşündük. Hemen o yana yöneldik, hava sisli olduğundan uzun bir süre parıltıdan başka hiçbir şey görememekle birlikte, ileriye doğru yol aldıkça parıltının daha da büyüdüğüne bakarak gemiyi çabucak bulabileceğimizi anladık. Rüzgâr pek fazla değilse de bizim için oldukça elverişliydi, sis de biraz açılmıştı; böylece yarım saat gittikten sonra denizin ortasında kocaman bir geminin yanmakta olduğunu açıkça görmeye başladık.

Geminin içindekileri hiç tanımamakla birlikte, eskiden düşmüş olduğum durumları, Portekiz'li kaptanın beni gemisine aldığı zamanki durumumu hatırlayarak bu kazadan dolayı büyük üzüntü duydum. Kendilerine yoldaşlık eden başka bir gemi yoksa, bu gemideki zavallı insanların düştükleri durumun, benim o zamanki durumumdan çok daha yürekler acısı olduğunu düşündüm. Bunun üzerine onlara kurtulmalarına bir umut bulunduğunu belki anlatabiliriz de sandallarına atlayarak kurtulmaya çabalarlar diye hemen birbiri ardından beş top atılması için buyruk verdim; çünkü biz geminin alevlerini görüyorduk ama gece olduğu için onlar bizi hiç göremiyorlardı.

Gündüzü beklemek için yanan geminin suyunu iz-

leyerek bir süre öylece kaldık; ama gemi birdenbire parlayarak havaya uçtu; gerçi böyle bir şeyi her an bekliyorduk ama gene de büyük bir korkuya kapıldık; birkaç dakika geçmeden ateş söndü, geminin geriye kalan parçaları da battı. Bu gerçekten de korkunç bir görünüştü, çünkü gemideki adamların ya toptan yok olduğunu, ya da karanlık yüzünden göremediğim için deniz ortasında sandallarıyla son derece umutsuz bir durumda bulunduklarını düşünüyordum. Bununla birlikte onlara elimden geldiğince yol göstermek için bütün fenerlerimizi geminin asılabilecek her yerine astırdım, yakınlarında bir gemi bulunduğunu anlasınlar diye de bütün gece durmadan top attırdım.

Sabahleyin saat sekize doğru dürbünlerimizle geminin iki sandalını gördük; ikisi de tıkabasa insan doluydu, batacak gibi suya gömülmüşlerdi. Rüzgâra karşı kürek çektiklerini, bizi gördüklerini, kendilerini göstermek için canla başla çabaladıklarını gördük.

Kendilerini gördüğümüzü belirtmek üzere bayrak çektik, bizim gemiye gelmeleri için bir işaret astık, daha da yelken yaparak tam üzerlerine yöneldik. Yarım saatten biraz fazla bir süre içinde yanlarına vararak, çocuk, kadın, erkek olmak üzere altmış dört kişiyi gemimize aldık; çünkü gemilerinde bir hayli yolcu varmış.

Gemi üç yüz tonluk bir Fransız ticaret gemisiydi; Kanada'nın Quebeck kentinden yurtlarına dönüyorlarmış. Kaptan geminin başına gelen kazayı; yangının, dümencinin gevşekliği yüzünden dümen dairesinden çıktığını; dümencinin yardım istememesi üzerine herkes gibi onun da yangının söndüğüne inandığını; ama ateşin ilk kıvılcımlarının geminin erişilmesi güç birtakım yerlerine sıçramış olduğunu; sonra yangının kaplamalar arasına, tavana, aşağılara indiğini; ellerinden gelen her şeyi yapmakla birlikte ateşi bir türlü yenemediklerini, uzun uzadıya anlattı.

Sandallara atlamaktan başka çıkar yolları kalma-

mış, neyse ki hayli geniş bir sandalları, bir filikaları, bir de küçük yük sandalları varmış; küçük sandal pek işlerine yaramamış ama içine biraz içme suyuyla, gemiden kurtarabildikleri yiyecekleri koymuşlar. Sandallara girmekle birlikte, gerçekte karadan çok uzak oldukları için kurtulabileceklerini pek ummuyorlarmış, ama dediklerine göre, ateşten kurtuldukları gibi denizde de bir geminin bulunabileceğini, yardımlarına koşarak kendilerini kurtarabileceğini düşünüyorlarmış. Yelkenleri, kürekleri, bir de pusuları varmış, rüzgâr güneydoğudan oldukça hafif estiği için, geri dönerek Newfound-Land'e gitmeye hazırlanıyorlarmış. Açlıktan ölmemelerine yetecek on iki günlük yiyecek içecekleri varmış; hava kötüye dönmez, rüzgâr da ters esmezse kaptan, Newfound-Land kıyılarına varabileceğini, yolda da tutacakları balıklarla geçinebileceklerini umuyormuş. Ama kendilerini devirip batırabilecek fırtınalar, ellerini ayaklarını donduracak yağmurlarla soğuklar, sandallarını açıklarda tutarak açlıktan kırılmalarına yol açacak ters rüzgârlar gibi öyle olağan tehlikeler vardı ki, kurtulmaları ancak bir mucizeyle olurdu.

Herkes umutsuz, nerdeyse karamsar bir durumda ne yapacaklarını tartışırken, kaptanın ağlayarak bana anlattığına göre, ansızın bir top sesi, hemen ardından dört top sesi daha işitince sevinçten şaşırmışlar; bunlar yangını gördüğüm an attırdığım toplardı. Bunun üzerine yüreklerine güç gelmiş; bu toplar, anlamalarını istediğimi yukarda belirttiğim şeyi, başka deyimle, yakınlarında onlara yardım edebilecek bir geminin bulunduğunu da kendilerine anlatmış.

Topları işitince yelkenlerini söndürmüşler, direkleri aşağı almışlar, sesler rüzgâr yönünden geldiği için sabaha dek orda beklemeye karar vermişler. Bir süre sonra, başka top sesi işitmeyince, oldukça aralıklı sürelerle üç el ateş etmişler, ama rüzgâr ters yönden estiği için biz bunu hiç işitmemiştik.

Bir süre sonra fenerlerimizin ışığını görerek bü-

tün gece attırdığım topları da işitince sevinçten daha da şaşırmışlar; bunun üzerine, hiç olmazsa biz onlara daha çabuk gidelim diye sandallarının başını rüzgâra çevirerek kürek çekmeye koyulmuşlar; sonunda çok büyük bir sevinçle, bizim kendilerini gördüğümüzü anlamışlar.

Canlarının böyle hiç umulmadık bir yolda kurtulmasından dolayı bu zavallı insanların sevinçlerini, gösterdikleri garip taşkınlıkları, aşırılıkları anlatmak, olacak şey değildir; korkuyu, acıyı anlatmak kolaydır; iç çekişler, gözyaşları, inlemeler, baş ile ellerin birkaç eylemi korkunun belirtileridir; ama aşırı bir sevinçte, apansız bir kıvançta bin türlü gariplik vardır; kimi ağlıyor, kimi en korkunç bir acıyla çarpılmış gibi kendinden geçmiş saçını başını yoluyor, kimi tıpkı deliler gibi kendi kendine saçmalıyor, kimi ayaklarını yere vurarak gemide öteye beriye koşuyor, kimi ellerini ovuşturuyor, kimi oynuyor, türküler söylüyor, kimi gülüyor, bağırıp çağırıyor, kimi bütünüyle uyuşmuş, tek söz bile etmeden öylece duruyor, kimi hastalanmış kusuyor, kimi bayılmış, kimi bayılmak üzere, pek azı da haç çıkararak Tanrı'ya şükrediyordu.

Bu davranışlarından dolayı hiçbirini suçlamıyordum, belki sonradan birçoğu Tanrı'ya şükretmiştir; çünkü başlangıçta heyecanları çok büyüktü, kendilerinden geçerek bir çılgınlığa sürüklenmişlerdi, bu sevinç içinde içlerinden pek azı doğru düzgün düşünebilecek durumdaydı.

Belki uluslarının, Fransız ulusunun birtakım özelliklerinin de bunda bir payı vardı; çünkü Fransızların öteki uluslardan daha uçarı, daha tutkulu, daha oynak, ruhça ötekilerden daha taşkın oldukları bilinen bir şeydir. Onların bu davranışlarının nedenini açıklayabilecek ölçüde derin bir düşünür değilim, ama o güne dek böyle bir şey görmemiştim. Benim iyi vahşim Cuma'nın, sandalda babasını bulduğu zaman gösterdiği coşku buna çok yakındı, adada denizcilerin elin-

den kurtardığım kaptanla iki arkadaşının sevinci de bu yolda bir şeydi, ama gerek Cuma'nın taşkınlığı, gerekse daha önce görmüş olduğum taşkınlıklardan herhangi biri bunlarınki yanında hiç kalırdı.

Üstelik yukarda sözünü ettiğim türlü türlü davranışlar ayrı kişilerde göze çarpmıyor, tam tersine, bütün bu garip taşkınlıklar birbiri ardından aynı insanda görülüyordu. Şu anda alıklaşmış, allak bullak olmuş bir durumda tek söz bile etmeden dinelen bir adam birden oynamaya, soytarı gibi bağırıp çağırmaya başlıyor, hemen ardından saçlarını yoluyor ya da üstünü başını parça parça ediyor, parçaların üstünde deli gibi tepiniyor, sonra ağlıyor, hemen yardımına koşulmazsa

ölecekmiş gibi hastalanıyor, bayılıyordu; biri ikisi, onu yirmisi değil çoğu bu durumdaydı; anımsadığıma göre geminin doktoru bunların otuzdan fazlasından kan aldı.

Aralarında, biri yaşlı, biri genç iki papaz da vardı; işin garibi, yaşlı olan daha çok azıtmıştı. Gemimize ayak atıp da kurtulduğunu görür görmez ölü gibi yere yığılıverdi; en ufak bir canlılık belirtisi bile göstermiyordu; doktorumuz kendisini ayıltmak için gerekli ilâçları yaptı; yaşlı papazın ölmediğine gemide ondan başka inanan da yoktu; en sonunda kolundan bir damar açtı, daha önce orasını elinden geldiğince ısıtmak için bir hayli oğmuştu. Kan ilkin damla damla geliyordu, sonra daha serbest akmaya başladı; üç dakika sonra adam gözlerini açtı, çeyrek saat sonra da biraz iyileşerek konuştu, çok geçmeden adamakıllı iyi oldu; kan durduktan sonra biraz gezindi, doktorun verdiği ayıltıcı içkiden içti, bizim deyimle, iyice kendine geldi. Çeyrek saat geçmeden, doktor bayılmış bir Fransız kadınından kan alırken koşa koşa kamaraya gelerek papazın çıldırdığını söylediler; anlaşılan durumundaki apansız değişikliği düşünmeye başlamış, bu düşünce onu öyle bir sevinçle kendinden geçirmiş ki, coşan ruhunu gövdesi taşıyamaz olmuş; kanı kızışmış, ateşlenmiş, adamcağızın deliler yurdundaki herhangi bir kimseden ayrılır yanı kalmamıştı. Doktor bu durumda ondan gene kan almak istemedi, kendisini uyuyuşturacak, uyutacak bir ilâç verdi; ilâç bir süre sonra etkisini gösterince, ertesi sabah bütünüyle iyileşmiş olarak kalktı.

Genç papaz ise büyük bir soğukkanlılıkla davranıyor, gerçekten ağırbaşlılığıyla, herkese örnek oluyordu; gemiye ilk çıktığı zaman yüzükoyun yere kapanarak kurtuluşundan dolayı şükretmeye başladı, ne yazık ki, ben bayıldığını sanarak kendisini rahatsız ettim; usulca teşekkür etti, kendisini kurtardığı için Tanrı'ya şükretmekte olduğunu, birkaç dakika dokunmamamı,

Yaradan'a şükrettikten sonra bana da teşekkür edeceğini söyledi.

Onu rahatsız ettiğime gerçekten üzülerek, yalnız kendi haline bırakmakla kalmadım, ötekileri de ona engel olmaktan alıkoydum. Birkaç dakika ya da daha uzun bir süre o durumda kaldı, sonra dediği gibi, büyük bir ağırbaşlılıkla, üzüntüyle yanıma geldi, yaşlı gözlerle, hem kendisinin, hem de bunca zavallı insanın canını bağışlayan yüce Tanrı'nın izniyle hepsini birden kurtardığım için bana teşekkür etti. Benden daha çok Tanrı'ya teşekkür etmesi gerektiğini söylememin bile yersiz kaçacağını belirttim; yaptığımız şeyin, insanlığın, aklın herkese buyurduğundan başka bir şey olmadığını, bunca kulunu kurtarmaya bizi aracı ettiği için bizim de en az kendisi ölçüsünde Tanrı'ya şükretmek zorunda olduğumuzu sözlerime ekledim.

Sonra genç papaz yoldaşlarıyla ilgilenmeye başladı, onları yatıştırmaya çalıştı, yalvardı, kandırdı, avuttu, akıllarını başlarında tutmak için elinden geleni yaptı; kimisi için etkili de oldu, ama kimisi daha bir süre kendilerine gelemediler.

İlerde ele geçer de belki okuyanlara böyle taşkın heyecan durumlarında duygularını dizginlemeleri için kılavuz olur diye, bütün bunları yazmaktan kendimi alamıyorum; çünkü aşırı bir sevinç insanı aklından böylesine ötelere sürüklerse, aşırı bir öfke, kızgınlık, azgınlaşmış bir ruh, kim bilir nerelere sürüklemez? Gerek sevinç ile mutlulukta, gerekse acı ile öfkede her türden duygularımızı sıkıca gözaltında bulundurmanın gerekliliğini burada da gerçekten gördüm.

İlk gün bu yeni konuklarımızın böyle taşkınlıklarıyla biraz rahatsız olmuştuk, ama gemimizin elverdiği ölçüde herkesi yerleştirip, her birine birer yer verdikten, çoğunun yaptığı üzere, hepsinin adamakıllı bir uyku çekmesinden sonra, ertesi gün bambaşka yaratıklar oldular.

Kendilerine gösterilen insanca davranışa büyük bir

incelikle teşekkürde hiçbir eksik bırakmadılar; Fransızların bu konudaki aşırı inceliği herkesçe bilinen bir şeydir. Yanan geminin kaptanıyla papazlardan biri ertesi gün yeğenimle beni görmeye geldiler; kaptan bizimle konuşmaya başlayarak, durumlarının ne olacağını sordu; ilk işleri, canlarını kurtardığımız için, gördükleri iyiliği, bütün varlarını yoklarını verseler bile ödeyemeyeceklerini belirtmek oldu. Kaptan, ateşten çabucak kurtardıkları biraz para ile birtakım değerli eşyaları, kabul edersek bize vermek istediğini ileri sürdü; tek diledikleri şeyin, kendilerini yolumuz üzerinde, Fransa'ya geçebilecekleri bir yerde bırakmamız olduğunu da sözlerine ekledi.

Yeğenim ilkin parayı alıp, ne yapacağımızı sonradan kararlaştırmak niyetindeydi; ama ben buna engel oldum, çünkü parasız pulsuz yabancı bir ülkeye düşmenin ne demek olduğunu biliyordum; beni denizden kurtaran Portekizli kaptan da bana böyle davranarak elimde avucumda neyim varsa hepsini almış olsaydı, ya açlıktan ölür, ya da Berberistan'daki gibi Brezilya'da da köle kalırdım, aradaki tek ayrım bu kez bir Müslümana satılmamam olurdu; bir Portekizli de herhalde bir Türk'ten daha iyi bir efendi değildir; belki birçok yönlerden daha da kötüdür.

Bunun üzerine Fransız kaptana gerçekten kendilerini büyük bir sıkıntıdan kurtardıksa da, biz de insan olduğumuz, böyle buna benzer bir sıkıntıya düşersek kurtulmayı isteyeceğimiz için, kendilerine böyle davranmanın bizce bir görev olduğunu; biz onların, onlar bizim yerimizde olsaydı, kendilerinin de bize aynı şeyi yapacaklarına inandığımızı; kendilerini paralarını almak için kurtarmadığımızı; ateşten kurtardıkları birkaç şeyi ellerinden alıp onları bir kıyıya atıvermenin pek barbarca bir davranış olacağını; bunun ölümden kurtardığımız adamları kendi elimizle öldürmek, daha doğrusu boğulmaktan kurtarıp açlıktan öldürmek sayılacağını; kendilerinden en ufak bir şeyin bile alın-

masını istemediğimi söyledim. Bir kıyıya bırakılmalarına gelince, bunun bizim için son derece güç olduğunu, çünkü geminin Batı Hint Adaları'na gideceğini, yolumuzdan batıya doğru bir hayli sürüklenmiş durumda bulunduğumuzu, belki ulu Tanrı'nın bizi buraya kendilerini kurtarmak üzere yolladığını, bununla birlikte yolumuzu istesek de değiştiremeyeceğimizi, yeğenim kaptanın da bu yolculuğu Brezilya üzerinden yapmak için yük sahipleriyle anlaşmış bulunduğunu, bu bakımdan isteklerini yerine getiremeyeceğimizi, ancak, yapabileceğiniz tek şeyin, Amerika'dan Avrupa'ya dönen gemilere rastlayabileceğimiz bir yol tutarak kendilerini aktarma ile İngiltere ya da Fransa'ya göndermek olacağını anlattım. Sözlerimin ilk bölümü öyle candan, öyle iyilik doluydu ki, buna teşekkürden başka söyleyecek sözleri yoktu; ama Batı Hint Adaları'na götürülmek düşüncesi, özellikle yolcuları çok kaygılandırdı, sonra bana kendilerine raslamadan önce nasıl olsa hayli batıya sürüklenmiş olduğumu, şimdi hiç olmazsa aynı yolu yaparak Newfound-Land adalarına doğru gitmemi, belki orada kendilerini geldikleri yere, Kanada'ya götürmek üzere tutabilecekleri bir gemiye rastlayabileceğimizi söylediler.

Bu isteği, onların açısından akla yatkın buldum, dolayısıyla da yerine getirmeyi düşündüm; çünkü bunları Batı Hint Adaları'na götürmek, yalnız kendileri için dayanılmaz bir işkence olmakla kalmayacak, bizim de bütün yiyeceğimizi tüketerek yolculuğumuzun tadını tuzunu bırakmayacaklardı. Böylece bunun yük sahipleriyle anlaşmayı bozmayacağını, çünkü görünmez bir kaza sonucunda bu yolu tutmak zorunda kaldığımızı, dolayısıyla hiç kimsenin bize bir şey söyleyemeyeceğini düşündüm. Çünkü gerek Tanrı'nın yasaları, gerekse doğal yasalar böyle bir sıkıntı içinde bulunan iki sandal dolusu insanı yüzüstü bırakmamızı engelliyor, hem işlerin gidişi hem de kendimizi bu zavallıların yerine koyuşumuz, bize bu insanları kurtulabilecekleri

bir kıyıya bırakmak zorunluluğunu duyuruyordu; böylece, hava iyi gider, rüzgâr da elverişli eserse kendilerini Newfound-Land'e, yoksa Martinico'ya götürmeyi kabul ettim.

Rüzgâr doğudan oldukça sert esiyordu, hava da iyiydi, rüzgâr uzun süre hep güneydoğu ile kuzeydoğu arasında değiştiğinden, yolcularımızı Fransa'ya göndermek için hayli fırsat kaçırdık, çünkü yolda Avrupa'ya giden birçok gemiye rasladık; bunlardan ikisi Fransa'da St. Christopher'dendi, ama uzun süre rüzgâra karşı yol aldıkları için, gerek kendilerine, gerekse yolculara yiyecek yetiştiremeyeceklerinden korkarak bizim Fransızları almaya yanaşmadılar; biz de yolumuza devam zorunda kaldık. Bundan aşağı yukarı bir hafta sonra Newfound-Land adalarına vardık, uzun sözün kısası Fransızların hepsini orada, gerekli yiyecek yığınağını sağlayabilirlerse kendilerini Fransa'ya çıkarmak üzere kiraladıkları bir gemiye aktarma ettik. Fransızların hepsi derken, daha önce sözünü ettiğim genç papazın Batı Hint Adaları'na gideceğimizi öğrenince Coromandel'e gitmek üzere bizimle birlikte yolculuk etmek istediğini de belirtmeliyim; bu adama karşı, sonradan anlaşılacağı gibi haklı olarak, olağanüstü bir sevgi duyduğumdan, isteğini hemen kabul ettim. Ayrıca dört gemici de bizim gemiye katılarak sonradan büyük yararlık gösterdiler.

Oradan Batı Hint Adaları'na yönelerek tam yirmi dört gün güneydoğuya doğru yol aldık; zaman zaman hiç rüzgâr esmedi, zaman zaman da pek az rüzgâr oldu; yolda gene insanlık duygularımızı ilgilendiren, en az öteki gibi acıklı bir olayla daha karşılaştık.

1694 - 95 yılı mart ayının on dokuzunda yirmi yedi derece beş dakika enleminde güney-güneydoğu yönünde yol alırken uzakta bir yelken gördük. Çok geçmeden bunun büyük bir gemi olduğunu, üzerimize doğru geldiğini anladık; ama yakınımıza varıncaya, büyük direğinin, küçük direğinin, açavele gönderinin kırıl-

mış olduğunu görünceye dek ne istediğini bilemedik; sonra hemen bir top ateşiyle bizden yardım istedi; hava oldukça güzeldi, rüzgâr kuzey-kuzeybatıdan sertçe esiyordu, biraz sonra kendileriyle konuşabilecek yakınlıktaydık.

Bunun Barbadoes'dan İngiltere'ye dönen Bristol'lu bir gemi olduğunu, Barbadoes'dan yola çıkmadan birkaç gün önce hem birinci hem de ikinci kaptanın dışarda bulunduğu bir sırada korkunç bir kasırga ile limandan açığa sürüklendiğini; kasırganın uyandırdığı korku bir yana, geminin, önceleri usta bir gemicinin kolayca kurtarabileceği bir durumda bulunduğunu anladık. Dokuz haftadır deniz üzerindeymişler; kasırga geçtikten sonra azgın bir fırtınaya daha raslamışlar, bu fırtına gemilerini batıya doğru bilmedikleri bir yere atmış, yukarda da dediğim gibi, direklerinin hepsini koparmış; dediklerine göre, Bahama Adaları'nı görmeyi umuyorlarmış, ama şimdi esmekte olan kuzey-kuzeydoğu rüzgârıyla oradan da güneydoğuya sürüklenmişler. Gemiyi götürecek yelkenleri olmadığından, iğreti bir serene derme çatma bir yelken uydurmuşlar, rüzgâra sıkışmadan Kanarya Adaları'na yönelmeye çabalamışlar.

Ama işin en kötüsü, çektikleri yorgunluktan başka, yiyecek sıkıntısından da nerdeyse ölecek duruma gelmişler; bir parçacık ekmekleri etleri bile kalmamış, on bir günden beri de yokmuş; tek avuntuları, sularının daha bitmemiş olması, yarım fıçı da unlarının bulunmasıymış; ilkin yeter ölçüde şekerleri, şekerlemeleri, reçelleri varmış ama hepsini tüketmişler; yedi fıçı da romları varmış.

Gemide yolcu olarak bir genç oğlanla anası, bir de beslemeleri vardı; geminin hemen kalkacağını sanarak kasırga çıkmadan önceki gece gemiye binmişler; kendi yiyecekleri kalmadığı için bunların durumu hepsinden daha kötüymüş; çünkü gemicilerin kendileri böylesine dara düşünce zavallı yolculara hiç acıma-

yacakları apaçık bir şeydir; gerçekten de öyle yürekler acısı bir durumdaydılar ki, anlatılması bile hayli güçtü.

Merakım beni öbür gemiye gitmeye yöneltmiş olmasaydı, işin bu yanını belki de hiç öğrenemeyecektim, hava güzeldi, rüzgâr da dinmişti. Kasırga sırasında gemiye komuta eden ikinci lostromo bizim gemiye gelmiş, büyük kamaralarında üç yolcu bulunduğunu, bunların gerçekten acınacak bir durumda olduklarını, belki de öldüklerini, çünkü iki gündür hiç seslerini işitmediğini, onlara verilecek hiçbir şeyi olmadığı için yanlarına gitmeye de sıkıldığını söylemişti.

Hemen onlara elimizden gelen her yardımı yapmak için işe koyulduk; yeğenimi, eksilen kumanyamızı tamamlamak için Virginia'ya ya da Amerika'nın başka bir kıyısına gitmemiz gerekse bile, bunlara gene de yiyecek bir şeyler vermemiz için sıkıştırdım; sonradan yiyecek sıkıntısı çekmedik, oralara gitmemiz de gerekmedi.

Bununla birlikte, şimdi de yeni bir tehlike karşısında bulunuyorlardı; bizim verdiğimiz azıcık şeyi bile çok fazla yemek tehlikesinden korktukları için, yemeye yanaşmıyorlardı; lostromo ya da kaptan sandalında altı gemiciyle birlikte gelmişti, ama bu zavallı düşkün adamlar iskelet gibi görünüyorlar, kürekleri bile bin güçlükle kımıldatıyorlardı. Lostromonun kendisi de çok hasta, açlıktan yarı ölmüş bir durumdaydı; söylediğine göre gemicilerden hiçbir şeyi esirgememiş, ellerinde ne varsa aralarında lokma lokma pay etmişti.

Önlerine yemek koydurdum, yavaş yavaş yemeleri için de kendilerini uyardım, ama daha üç lokma yemeden hastalanmaya, mideleri bulanmaya başladı; bizim cerrah sıcak bir çorbaya bir şeyler katarak kendilerine bir şeyler hazırladı, bunun hem ilâç hem de besin olduğunu söyledi; bunu içtikten sonra biraz iyileştiler. Bu arada gemicileri de unutmamış; onlara

da yemek verilmesini söylemiştim; zavallı adamlar yemeği yemediler de yuttular sanki; öyle çok acıkmışlardı ki, gözü dönmüş yırtıcı hayvanlar gibi, kendilerini tutamıyorlardı; hele içlerinden ikisi öyle çok yediler ki, ertesi sabah az kalsın ölüyorlarmış. Bu görünüş bana adaya ilk düştüğüm zaman ne yiyecek bir lokma ekmeğim, ne de kurtulma umudum olmadığı için, ne büyük bir korkuya kapıldığımı anımsattı; üstelik her an yırtıcı hayvanlara yem olmaktan da korkuyordum. Lostromo bana gemicilerinin çektiği sıkıntıları böyle anlatırken, bir yandan da hep büyük kamarada-

ki o üç zavallıyı, iki üç günden beri hiç seslerini duymadıkları, dediklerine bakılırsa kendileri de son derece sıkıntıda oldukları için, hiç ilgilenemedikleri, ana, oğul ve beslemeyi düşünüyordum; onlara bir lokma yiyecek bile vermediklerini, şimdi belki de ölmüş olduklarını, kamaranın döşemesinde cansız yattıklarını anladım.

Kaptan diye adlandırdığımız lostromo ile gemicileri karınlarını doyurmak, biraz diriltmek için gemide alıkoyduğum zaman, gemilerinde açlıktan ölecek duruma gelen öbür insanları da unutmamış, bizim lostromoyu adamlarımızdan on iki kişiyi de yanına alarak kendi sandalımızla gemiye bir çuval ekmek, beş altı parça da haşlamalık sığır eti götürmekle görevlendirmiştim. Cerrah da adamlarımıza, et kaynarken başında bulunmalarını, çiğ yemesinler ya da daha pişmeden tencereden kapmasınlar diye mutfağı beklemelerini, her adama sırayla, azar azar vermelerini söyleyerek böylece zavallıları kurtardı; yoksa canlarını kurtarmak için verilen yemekle kendi kendilerini öldüreceklerdi.

Ben de o arada lostromoya, büyük kamaraya girerek içerdeki yolcuların ne durumda olduklarını görmesi, rahat ettirmesi, canlanmaları için gerekli şeyleri vermesi için buyruk verdim. Doktor da gemide lostromoya verdiği ilâçlı çorbadan bir testi dolusu hazırlayarak, bunun onlara iyi geleceğini, hepsini yavaş yavaş iyileştireceğini söyledi.

Ben bununla yetinmedim, yukarda da söylediğim gibi o acıklı durumu gözlerimle görmek istiyor; gemide o sahneyi başkalarından işitmekten daha canlı olarak göreceğimi biliyordum; böylece geminin kaptanını —artık lostromoya kaptan diyorduk— yanıma alarak biraz sonra onların sandalıyla ben de gittim.

Zavallı gemicileri, eti daha pişmeden kazandan kapmak için birbiri üzerine yığılmış buldum. Ama benim lostromo, bu karmaşayı görerek mutfak kapı-

sını sıkıca güven altına almış, oraya diktiği nöbetçi de onlara birazcık beklemelerini anlatmak için bin dereden su getirmiş, söz anlamadıklarını görünce zor kullanarak dışarda tutmuş. Bununla birlikte, et suyuyla yumuşasın diye kazana birkaç peksimet attırarak tirit gibi bir şey yaptırmış, açlıklarını birazcık körletsin diye her birine birer parça vermiş, kendi iyilikleri için böyle azar azar vermek zorunda olduğunu söylemiş, ama hiçbirine dinletememiş. Eğer ben, kendi komutanları, üstleri ile gemiye gelerek, tatlılıkla, bir daha kendilerine hiçbir şey vermeyeceğim gözdağıyla engel olmasaydım, öyle sanıyorum zorla mutfağa girip eti ocağın üstündeyken yağma edeceklermiş. Çünkü aç mideye kuru söz vız geliyordu. Bununla birlikte, hepsini yatıştırdık, ilkin azar azar, sonra biraz daha fazla vererek en sonunda karınlarını doyurduk, hepsi de iyileştiler.

Ama kamaradaki zavallı yolcuların durumu bambaşka, ötekilerinkinden çok daha kötüydü; çünkü önceleri, gemideki adamların yiyeceği kendilerine bile yetmeyecek ölçüde kıt olduğu için, onlara çok az bir şey verebilmişler, sonradan büsbütün kendi hallerine bırakmışlardı; belki altı yedi gündür ağızlarına tek bir lokma koymamışlar, ondan önce de günlerce pek az bir şey yemişlerdi. Gemicilerin çok temiz, ağır bir kadın olduğunu söyledikleri zavallı ana, ne aldıysa sevgisinden hepsini oğluna vermiş, en sonunda dayanamamış düşmüş; bizim geminin lostromosu yanına gittiği zaman daha ölmemekle birlikte, sırtı duvara dayalı, iki yanındaki iki iskemleye sıkı sıkı tutunmuş, döşemede oturuyormuş; başı ölü gibi omuzları arasına gömülü durumdaymış. Lostromo kendisine güç verecek avutucu şeyler söylemiş, ağzına da bir kaşık et suyu dökmüş; dudaklarını kımıldatmış, bir elini kaldırmış, ama konuşamamış; bununla birlikte lostromonun dediklerini anlamış, kendisinden umut kalmadığını, oğluna bakılmasını anlatmak istercesine, parmağıyla ço-

cuğu göstererek birtakım işaretler yapmış.

Bu durumda son derece duygulanan lostromo gene de ağzına birkaç kaşık et suyu akıtmaya çalışmış, içirebildiğini kesinlikle biliyor musun dediğimde, iki üç kaşık içirdiğini söylemişti. Ama iş işten geçmişti, kadıncağız o gece öldü.

Sevgili anasının ölümü pahasına kurtulan çocuk, kendisinde hiçbir canlılık izi kalmamış bir durumda ölü gibi, kamara yatağında uzanmış yatmakla birlikte pek tehlikede değildi. Ağzında eski bir eldiven parçası vardı, öbür parçayı yemişti; bununla birlikte, hem genç hem de anasından daha güçlü olduğu için lostromo ağzına iki üç kaşık et suyu dökünce göze çarpar ölçüde canlanmaya başladı; birkaç kaşık daha verdi, ama çok hastalanarak, hepsini geri çıkardı.

Sıra zavallı beslemeye gelmişti; kızcağız döşemeye hanımının yanına upuzun yatmış, tıpkı inme inmiş bir kimse gibi, ölümle pençeleşiyordu. Eli ayağı çarpılmış, bir eliyle de sandalyeye öyle sıkı yapışmıştı ki, kolay kolay ayıramadık; öteki kolu başının üstünde, ayaklarının da ikisi birden kabinedeki masanın kıyısına sımsıkı dayanmıştı; sözün kısası, tıpkı can çekişmekte olan bir kimse gibi yatıyordu, ama daha ölmemişti.

Zavallı kızcağız yalnız açlıkla, ölüm düşüncesinin uyandırdığı korkuyla kalmamış, gemicilerin sonradan anlattığına göre, çok sevdiği hanımının öleceğini iki üç gün önce anlayınca büyük bir tasaya düşmüştü.

Bu zavallı kıza ne yapacağımızı bilmiyorduk, ama bizim doktor çok bilgili, görgülü bir adam olduğu için büyük bir ustalıkla onu kurtardı; sonra da aklını başına getirmeye uğraştı, çünkü şimdi görüleceği üzere, uzun bir süre aklını biraz oynatmış gibiydi.

Bu anıları okuyacak kimselerin, deniz yolculuklarının, insanın istediği bir yerde bir hafta ya da on beş gün kalabileceği kara yolculuğundan apayrı nitelikte olduğunu göz önünde tutmaları gerekir. Görevimiz bu kazaya uğramış geminin insanlarına yardım et-

mekti, onlarla birlikte kalmak değil. Suyumuzdan ayrılmayarak birkaç gün bizimle aynı yolu yapmayı istedilerse de direksiz bir gemiyle aynı hızda yol almamız için yelken kullanmamamız gerekiyordu. Bununla birlikte, kaptanlarının dileği üzerine gemilerine bir büyük direk, bir de iğreti pruva direği takmalarına yardım ettik, böylece üç dört gün birlikte kaldık; sonra kendisine beş fıçı sığır, bir fıçı domuz eti, iki fıçı peksimet, bunlara göre bezelye, un, verebileceğimiz öbür şeyleri verdik; onları kırmamak için karşılığında da üç fıçı şeker, biraz rom, birkaç sekizlik aldık; papazı, genç delikanlıyı, besleme kızı, kendi istekleri üzerine bütün eşyalarıyla birlikte bizim gemiye alarak ayrıldık.

Delikanlı on yedi yaşlarındaydı, güzel, iyi yetişmiş, alçakgönüllü, duygulu bir çocuktu; anasının ölümünden dolayı çok üzgündü, anlaşılan birkaç ay önce de Barbadoes'da babasını yitirmişti. Bizim doktora kendisini bizim gemiye almam için yalvarmış, annesini o taşyürekli gemicilerin öldürdüğünden yakınmış; gerçekten de öyle olmuş, dolaylı olarak onlar öldürmüşler; çünkü zavallı düşkün dula hiç olmazsa ölmeyecek kadar, canı çıkmasın diye, çok az bir şey verebilirlerdi. Ama açlık ne dost, ne akraba, ne insanlık, ne de hak tanır; onun için taş yüreklidir, acıma duygusundan yoksundur.

Doktor ona bizim çok uzaklara gideceğimizi, bu yolculuğun kendisini bütün tanıdıklarından uzak yerlere, belki de şu andaki durumundan daha kötü durumlara atacağını, açıkçası, açlıktan ölebileceğini söylemiş. «Aralarında yaşadığım bu acımak bilmez heriflerden kurtulayım da, nereye gidersem gideyim,» demiş; kendisini ölümden kurtaran kaptanın (yeğenimi hiç görmediği için, demek istediği bendim), gönlünü kırmayacağına inandığını; besleme kıza gelince, akıllanırsa, kendisini nereye götürürsek götürelim buna çok teşekkür edeceğini söylemiş. Doktor durumu bana

öyle üzülerek anlattı ki, bu isteğe boyun eğdim; yerinden kımıldatılamadığı ya da yanına gidilemediği için öbür gemide kalan on bir fıçı şekerden başka bütün eşyalarıyla birlikte ikisini de gemiye aldım; delikanlıda bu malların konşimentosu olduğundan kaptana, Bristol'a gittiği zaman bunları orada akrabası olduğunu söylediği Mr. Rogers adlı bir adama teslim edeceği konusunda bir senet imzalattım, ölen kadının da bütün eşyalarını ona vermesini söyledim, kendim de adama bir mektup yazdım; bunların hiçbirinin olduğunu sanmıyorum, çünkü o geminin Bristol'a varıp varmadığını hiçbir zaman öğrenemedim; belki de batmıştır, çünkü o durumdaki bir geminin, karadan öylesine uzak denizler ortasında tutulduğu ilk fırtınada kaynadığı düşüncesindeyim; daha bizimle karşılaştığı zaman, ambarı bozulmuş, su almaya başlamış durumdaydı.

Şimdi on dokuz derece otuz iki dakika enlem dairesinde bulunuyorduk, başlangıçta rüzgâr karşımızdan vurmakla birlikte, yolculuğumuz oldukça iyi geçmişti. Sonradan karşılaştığımız ufak tefek rüzgâr, hava, akıntı gibi olaylarla hiç kimsenin başını ağrıtmayacağım; aşağıda anlatacağım öbür şeyler uğruna sözlerimi kısa keserek, 1695 nisanının on beşinde, eski yerime, adaya vardığımı belirtmekle yetineceğim. Adayı bulmakta az güçlük çekmedim; çünkü Brezilya'dan oraya gelirken de gîderken de adanın güneyi ile doğusundan gitmiştim; şimdi ise kara ile adanın arasından geçiyor, elimde bu kıyıların ne bir haritası ne de yol gösterecek bir işaret bulunmadığı için, adayı gördüğüm zaman bile orası mıdır, değil midir bilemiyordum.

Uzun bir süre döndük dolaştık, koca Orinoco ırmağının ağzındaki birçok adalara yanaştık, ama bütün bu çabamız boşunaydı. Yalnız bu kıyılarda dolaşırken. eskiden aldanmış olduğumu, bir zamanlar adadan görüp de kara parçası sandığım yerlerin kara değil de, ırmağın kocaman ağzında bir uçtan bir uca uzanan upu-

zun bir ada, ya da küçük küçük adalardan uzun bir dizi olduğunu anladım; benim adaya gelen vahşiler de Karayib adını verdiklerimiz değil, bizim kıyıya ötekilerden daha yakın oturan adalılar ya da aynı türden başka yerlilermiş.

Sözün kısası, bu adalardan birçoğunu boş yere dolaştım; kimisinde uzun zamandır yaşayanlar vardı, kimisi ıssızdı. Bunlardan birinde birkaç İspanyola rastlayarak orada yerleşmiş olduklarını sandım, ama kendileriyle konuşunca kayıklarının küçük bir koyda yattığını, buraya tuz almak, bulabilirlerse inci midyesi çıkarmak için geldiklerini, kendilerinin kuzeyde 10 - 11 derece enlemindeki Trinidad adasından olduklarını öğrendim.

Yer yer gemiyle, yer yer de Fransızların bize kendi istekleriyle vermiş oldukları çok kullanışlı küçük yük kayığıyla bir adadan ötekine bir hayli dolaştıktan sonra, en sonunda benim adanın güneyine geldim, görünüşünden adamı hemen tanıdım; gemiyi sağ salim eski evimin bulunduğu koyun yakınında bir yerde demirledim.

Adayı görür görmez Cuma'yı çağırarak, burasını tanıyıp tanımadığını sordum; biraz çevresine bakındı, sonra ellerini çırparak, «Ah evet, evet, orası,» diye eski evimizi gösterdi, çılgın gibi tepinmeye, oynamaya başladı, oraya yüzerek gitmek için denize atlamasına engel olmakta akla karayı seçtim.

«Peki Cuma,» dedim, «burada kimseyi bulabilecek miyiz sence? Ne dersin, babanı görebilecek miyiz?» Adamcağız bir süre sesi soluğu çıkmadan öylece kaldı, ama ben babasının adını anınca, zavallı içli yaratık büyük bir üzüntüye kapıldı, yanaklarından ardarda gözyaşlarının döküldüğünü gördüm. «Ne oluyorsun Cuma,» dedim, «babanı göreceksin diye mi ağlıyorsun?» Başını sallayarak, «Hayır, hayır,» dedi, «artık yok görmek onu, yok görmek.» «Neden?» dedim, «nereden biliyorsun bunu?» «Ah hayır, hayır,» dedi, «o çok-

tan öldü, çoktan; o çok yaşlı adam.» «Hiç bilinmez Cuma,» dedim, «peki başka kimseyi görecek miyiz?» Anlaşılan onun gözleri benimkinden keskindi, evin hemen üstündeki tepeyi göstererek, yarım mil uzakta olmamızla birlikte, «Görüyoruz! Görüyoruz! Çok adam görüyoruz, orada, orada,» diye bağırmaya başladı. Ben de baktım, ama kimseyi göremedim, dürbünümle bile göremedim, anlaşılan yanlış yere bakmıştım, çünkü ertesi gün, kim olduğumuzu bilmedikleri için beş altısının bir araya toplanarak gemimize bakmış olduklarını öğrenince Cuma'ya hak verdim.

Cuma orada insan gördüğünü söyler söylemez, dost olduğumuzu anlasınlar diye gemiye İngiliz bayrağının çekilmesi, üç top atılması için buyruk verdim, şöyle böyle yedi sekiz dakika sonra da koyun kıyısından duman çıktığını gördük. Hemen bir sandal indirmelerini söyledim, Cuma'yı yanıma aldım, sandala da beyaz bir bayrak, bir dostluk bayrağı çektirerek doğruca karaya çıktım; yukarıda sözünü ettiğim genç papazı da yanıma almıştım; ona daha önce buradaki yaşayışımın öyküsünü, nasıl geçindiğimi, hem kendimle hem de burada bıraktığım adamlarla ilgili her şeyi ayrıntılı olarak anlatmıştım; bütün bunları işitince benimle birlikte gelmeyi çok istemişti. Yanımızda on altı tane de silâhlı adam vardı, belki orada tanımadığımız yeni konuklara rastlarız diye düşünmüştük; ama silâha gerek duymadık.

Sular yüksek olduğu için doğruca koya yönelerek kürek çektik, gözüme ilk ilişen adam bir zamanlar ölümden kurtardığım İspanyol oldu; yüzünü hemen tanıdım; kılığına gelince, sonra anlatacağım. İlkin benden başka hiç kimsenin karaya çıkmaması için buyruk verdim, ama Cuma bağlansa bile duracak gibi değildi; çünkü bu sevgi dolu yaratık, uzakta İspanyolların ötesinde babasını görmüştü; ben daha bir şey göremiyordum. Karaya bırakmasalarmış denize atlayıp yüzerek gidecekmiş. Karaya çıkar çıkmaz yaydan çık-

mış bir ok gibi doğru babasına koştu. Babasının yanına vardığı zaman zavallının duyduğu büyük sevincin ilk belirtilerini gören herhangi bir kimse, kendini tutmaya kesinlikle kararlı olsa bile, gözyaşı dökmekten kurtulamazdı. Babasına sarılıyor, öpüyor, yüzünü okşuyor, onu kollarına alarak bir ağacın altına oturtuyor, yanına uzanıyor, sonra ayağa kalkarak, garip bir resme bakar gibi, on, on beş dakika gözünü kırpmadan bakıyor; sonra yere yatıyor, babasının ayaklarını okşuyor, öpüyor, gene ayağa kalkıyor, babasının yüzüne bakıyordu; görenler zavallıyı cin tutmuş sanacaktı. Ama ertesi gün Cuma'nın bu duygularının bambaşka bir yön alması pişmiş tavuğu bile güldürecek bir şeydi. Sabahleyin babasıyla birlikte saatlerce bir aşağı bir yukarı dolaştılar, babasının elinden tutmuş, bir hanımı gezdirir gibi gezdiriyordu; ikide bir gelip sandalda babası için bir şeyler arıyor, bir parça şeker, biraz içki, bir parça peksimet gibi eline geçen her şeyi babasına taşıyordu. Öğleden sonra, çılgınlıkları bambaş-

ka bir biçim aldı; yaşlı adamı yere oturtturarak çevresinde oynuyor, bin türlü garip eylemle dört dönüyordu; bunu yaparken bir yandan da yolculuklarında başından geçen olaylardan birini ya da ötekini, yabancı ülkelerde başından geçenleri anlatıyor, babasını eğlendirmeye çalışıyordu. Sözün kısası, Hıristiyan ülkelerde de babaya böyle bir sevgi duyulsaydı, Kutsal Kitap'taki on buyruktan beşincisine hiç gerek kalmazdı diyebilirim.

Neyse, konumuzu değiştirmeyelim; karaya çıkışımızı anlatıyordum. İspanyolların beni ne büyük bir incelikle, ne törenlerle karşıladıklarını anlatmaya kalksam sonu gelmez. Dediğim gibi, ilk gördüğüm İspanyol, ölümden kurtarmış olduğum, kendisini çok iyi tanıdığım adamdı; kayığa doğru geldi, yanında beyaz dostluk bayrağı taşıyan bir adam daha vardı; İspanyol beni tanımamakla kalmadı, kendisine Portekizce «Senyör, beni tanıyamadın mı?» diye sordum; hiçbir söz söylemeden tüfeğini yanındaki adama verdi, öbür silâhlarını yere attı, yanındakine İspanyolca iyice işitemediğim bir şeyler söyledi, yaklaşarak boynuma sarıldı; bir zamanlar gökyüzünden inmiş bir melek gibi kendisini ölümden kurtaran bir insanın yüzünü tanıyamamasının bağışlanmaz bir suç olduğunu belirtti. Bütün görgülü, iyi yetişmiş İspanyollar gibi birçok güzel sözler söyledi, yanındaki adama giderek arkadaşlarını çağırmasını işaret etti. Eski evime gidip gitmeyeceğimi sordu, istersem evimi bana bırakmaya hazır olduklarını, orada pek az değişiklik göreceğimi söyledi; birlikte gittik, ama sanki oraları hiç tanımıyormuşum gibi, nerdeyse evi bulamayacaktım; çünkü daha birçok ağaçlar dikmişlerdi, bu ağaçlar öyle sık, öyle birbirine yakın, on yıl içinde öyle çok büyümüşlerdi ki, kendilerinin bildiği dolambaçlı, gizli yollar dışında tek geçit vermiyorlardı.

Bu korunma çabalarının nedenini sordum. Adaya geldiklerinden bu yana, özellikle benim gitmiş olduğu-

mu görmek şanssızlığına uğradıktan sonra başlarına gelenleri bir anlatsalar bütün bunlara benim de hak vereceğimi söyledi. Benim, tam dileğime uygun güzel bir gemiyle gitmek fırsatını bulmuş olduğumu işitince çok sevindiğini, günün birinde beni gene göreceğine gönlünde her zaman kesin bir inanç bulunduğunu, bütün yaşayışı boyuca başına gelen hiçbir olayın kendisini, adaya dönüp de beni bulamadığı zaman duyduğu şaşkınlıkla üzüntüye düşürmemiş olduğunu belirtti.

Orada bıraktığım üç barbara gelince (onlara böyle ad takmıştı), onlarla ilgili olarak bana anlatılacak çok şeyi olduğunu, bütün İspanyolların vahşiler arasında kalmış olmayı çok daha yeğ gördüklerini, neyse ki sayılarının pek az olduğunu söyledi. «Yoksa, güçleri yetse öteki dünyayı çoktan boylamış olacaktık,» diyerek göğsüne haç yaptı. «Ama,» dedi, «kendimizi korumak için, silâhlarını ellerinden alarak hepsini tutsak ettiğimizi, çünkü bizim alçakgönüllü birer efendimiz olmakla yetinmeyip, katilimiz olmaya yeltendiklerini söylersem kızmayacağınızı umarım.» Onları burada bıraktığımdan dolayı yüreğimde büyük bir korku duyduğumu, ama ben adadan ayrıldığım zaman kendilerinin daha dönmemiş olduklarını, bu yüzden kendilerini her şeyin sahibi kılarak o herifleri de buyrukları altına sokamadığımı; şimdi bunu kendileri yapmışlarsa bu işe çok sevindiğimi, kendilerini suçlamanın aklımdan bile geçmediğini, çünkü o heriflerin ne dikkafalı, ne azılı birer alçak olduklarını, her kötülüğe yeltenebileceklerini bildiğimi söyledim.

Ben bunları söylerken, gönderdiği adam yanında on bir kişiyle birlikte geldi. Kılıklarından hangi ulustan olduklarını kestirmek çok güçtü, ama İspanyol durumu hem bana, hem de onlara anlattı. Önce benden yana döndü, «Bunlar canlarını size borçlu olan baylardan birkaçı, efendim,» dedi. Sonra onlara beni göstererek, kim olduğumu söyledi; bunun üzerine hepsi birer birer yaklaştılar, ama birer gemici ya da

sıradan adam gibi değil de, sanki her biri bir büyükelçi ya da soylu kişi, ben de bir hakan ya da fatihmişim gibi davranıyorlardı. Son derece ince, saygılı davranışlarında bir yandan da kendilerine çok yakışan erkekçe bir hava, yüce bir ağırbaşlılık vardı. Sözün kısası, benden çok daha ince davranışlı, çok daha görgülü oldukları için, bu tutumlarına karşı nasıl davranacağımı, nasıl karşılık vereceğimi bile bilemiyordum.

Ben ayrıldıktan sonra adaya nasıl geldikleri, orada nasıl geçindikleri, öyle ilgi çekici, kitabımın ilk bölümünde verdiğim bilgiler yardımıyla kolayca anlaşılabilecek, birçok ayrıntılarıyla da benim önceden anlattıklarıma bağlanacak öyle olaylarla doluydu ki, bunları benden sonra geleceklerin de beğenisine sunmaktan kendimi alamıyorum.

Şimdi sözü on binlerce «dedim, dedi, o bana dedi, ben ona dedim» kalabalığına boğmak istemiyorum; onların bana söyledıklerinden aklımda kalanları, onlarla görüştüğüm sırada orada karşılaştığım olayları sırasıyla anlatmaya çalışacağım.

Bunu yeterince, elimden gelen açıklıkla yapabilmem için, önce adanın bıraktığım zamanki durumuna dönmek, orada kimlerin kaldığını söylemek zorundayım. İlkin, vahşilerin elinde ölümden kurtardığım iki adamı, Cuma'nın babası ile İspanyolu büyük bir kayıkla, karşıdaki o zaman kara parçası sandığım yere orada kalan İspanyolları düştükleri sıkıntıdan kurtarmak, o an için kendilerine yardımcı olmak, sonra da başarabilirsek birlikte kaçıp kurtulma yollarını aramak üzere gönderdiğimi bir daha söylemeliyim.

Onları oraya gönderdiğim zaman, kendi kurtuluşum için ortada yirmi yıl öncekinden fazla bir umut yoktu; hele sonradan ortaya çıkacak bir fırsat, bir İngiliz gemisinin adaya gelerek beni alıp götürmesi aklımın kıyısından bile geçmiyordu; bununla birlikte, onlar geri döndükleri zaman yalnız benim gittiğimi de-

ğil, gitmemiş olsaydım kendilerine verilmesi gereken her şeye el koymuş üç kişiyi de adada bıraktığımı görünce şaşkınlıktan kendilerini alamamışlar.

Bununla birlikte, konuyu bıraktığım yerden ele almak için, sorup anlamak istediğim ilk şey, kendileriyle ilgili işlerdi; arkadaşlarını adaya getirmek üzere kayıkla gönderdiğim zaman neler yaptıklarını anlatmasını istedim. Hava çok iyi, deniz de durgun olduğundan, yolculuğunun bu bölümünde anlatılacak pek az şey olduğunu söyledi; yurttaşları kendisini görünce son derece sevinmişler (anlaşılan başları olan, batık geminin kaptanı bir süre önce ölmüş, bu da onun yerine baş olmuş). Onu gördüklerine şaşırmışlar da; çünkü vahşilerin eline düştüğünü biliyor, vahşilerin bütün öbür tutsaklar gibi onu da yiyeceklerini düşünüyorlarmış; nasıl kurtulduğunu onlara anlatıp, onları da adaya götürmek üzere yaptığımız hazırlıklardan söz edin-

ce, kulaklarına inanamamışlar. O andaki şaşkınlıkları, kim olduğunu, Firavun'un sarayındaki yüksek göreve nasıl ulaştığını anlatan Yusuf'un karşısında kardeşlerinin duyduğu şaşkınlık gibi bir şeymiş. Ama yolculuk için onlara götürdüğü silâhları, barutu, kurşunu, yiyeceği gösterince, kendilerine gelerek kurtuluş sevincini paylaşmışlar, hemen onunla birlikte yola çıkmak için hazırlıklara başlamışlar.

İlk işleri kayık aramak olmuş; bu konuda davranışlarının dürüstçe olup olmayacağına pek aldırmadan, vahşi dostlarından balığa çıkmak ya da gezmek için iki büyük sandal istemiş, bu sandalları aşırıvermişler.

Bu kayıklarla sonraki sabah yola çıkmışlar; anlaşılan yol hazırlıkları pek uzun sürmemiş, çünkü ne yükleri, ne elbiseleri, ne azıkları varmış; ekmek yapmakta kullandıkları birkaç kökten başka yeryüzünde tek çöpleri yokmuş.

Gitmeleri gelmeleri topu topu üç hafta sürmüş, ne yazık ki bu sırada ben de kurtulma fırsatı bularak, zavallı İspanyolların başına bin bir dert açacak, hiç kimsenin karşılaşmak istemeyeceği, adamlardan en arsız, en dikbaşlı, en ipsiz sapsız, uzlaşmaz üç kişiyi adada bırakarak ayrılmıştım.

Alçak heriflerin tek doğru işi, İspanyollar geldiği zaman, bıraktığım mektubu onlara vermek, benim buyruk verdiğim üzre kendilerine yiyecek yardımı yapmak, gerekli rahatlığı sağlamak olmuş; adada nasıl yaşadığımı, nasıl geçindiğimi, ekmek yapmakta, keçileri evcilleştirmekte, ekin ekmekte, üzüm kurutmakta, çömlek yapmakta, kısacası, yaptığım her şeyde uyguladığım yöntemleri gösteren bir kâğıt bırakmıştım, onu da vermişler; İspanyollardan ikisi İngilizceyi oldukça anlıyorlarmış. İspanyolların işine yarayacak öteki şeyleri de vermemezlik etmemişler, çünkü bir süre için çok iyi geçinmişler; onları eve de, mağaraya da bırakıyorlarmış, bir arada güzel güzel yaşamaya başlamışlar; İspanyolların başıyla Cuma'nın babası,

benim yöntemlerimi görmüş oldukları için her şeyi yönetiyorlarmış. İngilizler ise adada dolaşarak papağan vurmaktan, kaplumbağa yakalamaktan başka bir şey yapmıyorlarmış, akşam eve döndükleri zaman da yemeklerini İspanyollar hazırlıyormuş.

Ötekiler bozgunculuk etmeseymiş İspanyollar bu durumdan gene de hoşnutmuş, ama herifleri içlerindeki kötülük bir süre sonra dürtmeye başlamış; bahçıvan köpeği gibi ne kendileri yemişler, ne de öbürlerine yedirmişler. Bununla birlikte, ilkin aralarındaki ayrılıklar anlatmaya bile değmeyecek havadan sudan şeylermiş; ama sonraları iş açıktan açığa bir savaşa dökülmüş, üstelik bu savaş hem akla, hem de sağduyuya aykırı olarak, fol yok yumurta yokken, akıl almaz bir kabalıkla, arsızlıkla birdenbire patlak vermiş; gerçi bütün bunları önce suçlandırıcıları olan İspanyolların ağzından dinlediğim doğrudur, ama kendilerini sorguya çektiğimde de tek noktayı bile yalanlamadılar.

Yalnız bütün bunların ayrıntılarına girmeden önce, öykümün birinci bölümünde bıraktığım bir eksiği de gidermek zorundayım; anlattıklarım arasında yazmayı unuttuğum bir şey vardı: Adadan giderken demir alıp da tam yelkeni açacağımız sırada gemide ufak bir kavga çıkmış, ben bunun gene bir ayaklanmaya dönüşeceğinden çok korkmuştum; kaptan gözüpek davranıp da, bizim de yardımımızla zora başvurarak azılılardan iki kişiyi hapsetmeseydi kavganın yatışacağı yoktu; ikisini de zincire vurdu, çünkü bunlar ilk ayaklanmada da elebaşıymışlar; ağızlarından gene birtakım tehlikeli sözler kaçırınca, kaptan da kendilerini İngiltere'ye zincir altında götürerek ayaklanma, gemiyi kaçırma suçlarından dolayı astıracağını söyleyerek korkuttu.

Gerçi kaptanın böyle bir şey yapacağı yoktu, ama anlaşılan bu sözler birtakım öbür gemiicleri ürkütmüş, kimisi de kaptanın şimdilik kendilerine tatlı sözler

söylediğini, oysa İngiltere'ye varır varmaz hepsini deliğe tıktırarak ölüm cezası isteğiyle yargılatacağını, ötekilerin kafasına sokmuştu.

Lostromo bunları haber alarak bize de bilgi vermişti; bunun üzerine, gemide gene büyük adam olarak tanındığım için, lostromo ile birlikte giderek bunları yatıştırmam, yolculuğun bundan sonraki kesiminde uslu dururlarsa, önceden işlemiş oldukları bütün kötülüklerin bağışlanacağını söylemem uygun görüldü. Gittim, kendilerine şerefim üzerine söz verdim, bir hayli yatıştılar; zincirdeki iki adamın çözülerek bağışlanmalarını sağladığım zaman daha da çok yatıştılar.

Ama bu patırtı yüzünden o geceyi demir üstünde geçirdik, üstelik rüzgâr da düşmüştü; ertesi sabah, zincire vurulan iki adamın, birer misket tüfeği, birtakım başka silâhlar, ne kadar olduğunu bilmediğimiz bir hayli de barut, kurşun çalarak, geminin daha bordaya alınmamış sandalına atlayıp, uğursuz arkadaşlarına katılmak üzere karaya kaçtıklarını öğrendik.

Bunu öğrenir öğrenmez, geminin büyük sandalını indirmeleri için buyruk vererek, lostromoyu on iki kişiyle birlikte, haydutları aramak üzere kıyıya gönderdim, ama ne onları, ne de ötekileri bulabildiler, çünkü sandalın karaya çıktığını görünce hepsi de ormana kaçmışlardı. Lostromo ilkin, alçaklıklarına ceza olsun diye, ekinlerini bozmaya, evlerini yerlerini yakmaya, her şeylerini yok etmeye karar vermiş, ama kendisine böyle bir buyruk verilmediği için gene her şeyi bulduğu gibi bırakmış, kaçırdıkları sandalı da alarak, onlarsız dönmüştü.

Böylece, bu iki kişiyle birlikte sayıları beş olmuştu, ama ilk üç kişi çok daha azılı oldukları için, üç gün bir arada kaldıktan sonra bu yeni gelen iki kişiyi kapı dışarı ederek yüzlerine bile bakmamışlar, ne de bir lokma yiyecek vermişler; İspanyollar ise daha adaya gelmemişlermiş.

İspanyollar adaya ilk geldikleri zaman, işler yo-

luna girmeye başlamış, çünkü o üç azılı İngilizi, kendi yurttaşlarını gene yanlarına almaya, dediklerine göre, hep birlikte bir aile gibi yaşamaya kandırmak istemişler; ama kulak asan olmamış; böylece, sonradan gelen o iki kişi tek başlarına kalmışlar, rahat yaşamak için çalışmaktan çabalamaktan başka çıkar yol olmadığını görünce, adanın kuzey kıyısına, ama doğu kesimine sık sık gelen vahşilerin tehlikesinden uzak olmak için batıya doğru bir yere yerleşmişler.

Orada kendilerine, biri oturmak, biri de yiyecek koymak için iki kulübe yapmışlar; İspanyollar da kendilerine benim bıraktığım arpadan, özellikle bezelyeden biraz tohumluk vermişler; hepsine öğrettiğim yönteme göre tarla çevirmişler, kazmışlar, ekmişler, oldukça iyi bir yaşam sürmeye başlamışlar; ilk ekinleri daha topraktaymış; ilk kazdıkları yer ufak bir tarla, zamanları da çok dar olmakla birlikte gene de onların ekmeğine, öbür yiyeceklerine gerekecek ürünü sağlayabilecek durumdaymış; bunlardan biri geminin aşçısı olduğu için ellerine geçecek pirinçten, sütten, birazcık etten çorba, çörek gibi şeyler yapmaya hazırlanıyormuş.

Onlar bu durumda, heyecanla bekleyerek yaşayıp giderlerken yurttaşları olacak o üç görülmedik alçak, durup dururken, keyif için gelip bunlara çatmış, kavga çıkarmışlar, adanın kendi malları olduğunu, valinin (sözde benim) adayı kendilerine verdiğimi, adada başka hiç kimsenin hakkı olmadığını, kira vermedikçe adada ev yapamayacaklarını söylemişler.

Öbür iki kişi ilkin bunların şaka yaptığını sanmışlar, içeriye buyur etmişler, evlerinin ne güzel olduğunu göstererek, ne kira istediklerini sormuşlar; biri de şakacıktan, malsahibi iseler, toprakları üzerinde yapı kurulması, topraklarının işlenmesi için, alışıldığı gibi, kendileriyle uzun süreli bir sözleşme yapmaları gerektiğini, bu sözleşmeyi yazacak bir noter bulup getirmelerini söylemiş. Öbür üç İngilizden biri öfkelenerek,

söve saya, işin şakası olmadığını kendilerine göstereceklerini söylemiş, az ötede zavallı adamların yemek pişirmek üzere yakmış oldukları ateşten, yanar bir odun alarak kulübeyi dışardan tutuşturup bir güzel ateşe vermiş; o iki kişiden biri koşup da onu oradan öteye itip ateşi ayaklarıyla çiğnemeseymiş birkaç dakika geçmeden hepsi yanıp kül olacakmış; söndürmesi de pek kolay olmamış.

Herif, bu dürüst adamın kendisini öteye iterek uzaklaştırmasına öyle bir köpürmüş ki, bir sopa kaptığı gibi zavallının üstüne saldırmış, adamcağız tepesine inen sopadan büyük bir çeviklikle kurtulup kendisini kulübeye atmasa işi bitikmiş; arkadaşları hem kendisinin hem de arkadaşının tehlikede olduğunu görünce ardından içeri koşmuş, misket tüfeklerini alarak dışarı fırlamışlar; sopayı yiyen adam, kavgayı ilk çıkaranı daha arkadaşları yardıma yetişmeden tüfeğin dipçiğiyle yere sermiş, sonra ötekilerin geldiğini görünce yanyana durmuşlar, tüfeklerinin namlusunu üzerlerine doğrultarak yaklaşmamalarını söylemişler.

Ötekilerin de yanlarında tüfekler varmış, ama bu dürüst adamlardan biri arkadaşlarından daha yiğitçe davranarak, tehlikenin de yarattığı umutsuzluk içinde, ellerini ayaklarını kımıldatacak olurlarsa üçünün de öleceğini, tüfeklerini hemen yere atmalarını söylemiş. Ötekiler silâhlarını yere bırakmamakla birlikte, karşılarındakilerin kesin kararını görünce yumuşayarak anlaşmaya yanaşmış, yaralı arkadaşlarını alarak oradan uzaklaşmayı kabul etmişler, çünkü herif tüfeğin dipçiğiyle adamakıllı yaralanmış durumdaymış. Ama berikiler ellerine böyle bir fırsat geçmişken heriflerin tüfeklerini almadıkları gibi, hemen İspanyollara gidip bu alçakların kendilerine karşı nasıl davrandıklarını anlatmamakla büyük yanlış işlemişler; çünkü bu üç arsız herif öç almaktan başka bir şey düşünmez olmuş, her gün gidip bir patırtı çıkarmaya çalışmışlar.

Bununla birlikte, bu azılıların, zavallı adamcağız-

ların bin güçlükle yetiştirdiği ekinleri çiğnemek, kendi boğazları için besledikleri üç oğlakla bir dişi keçiyi vurmak gibi ikinci derecedeki alçaklıklarını anlatarak başınızı ağrıtmak istemiyorum; uzun sözün kısası, gece gündüz verdikleri türlü rahatsızlık bu iki adamın canına öylesine tak etmiş ki, ilk fırsatta üçüyle de kavga etmeyi iyice kafalarına koymuşlar; bu iş için o üç alçakla İspanyolların birlikte oturdukları şatoya, daha doğrusu bizim eski eve gitmeye orada üçüyle açıkça döğüşmeye, İspanyolları da seyre çağırmaya karar vermişler; bunun üzerine bir gün ortalık ağarmadan kalkmışlar, oraya giderek İngilizleri adlarıyla çağırıp, niçin çağırdıklarını soran bir İspanyola, onlarla görüşmek istediklerini söylemişler.

Bir gün önce de İspanyollardan ikisi ormanda dolaşırlarken, ötekilerden ayırt etmek için dürüst diye adlandırdığım bu iki İngilizden birini görmüşler, o da İspanyollara üç yurttaşının kendilerine yaptıkları kötülüklerden acı acı yakınmış, tarlalarını nasıl bozduklarını, bin bir güçlükle yetiştirdikleri ürünleri nasıl yağma ettiklerini, kendi geçimleri için besledikleri üç oğlakla bir sağmal keçiyi nasıl vurduklarını anlatmış, arkadaşları, daha doğrusu İspanyollar gene yardım etmezse açlıktan öleceklerini söylemiş. İspanyollar gece eve döndüklerinde, hepsi sofradayken, bütün bunları işiten İspanyol, büyük bir incelikle, tatlılıkla İngilizleri suçlandırmış, bu adamların kimseye zararı dokunmayan, kendi hallerinde, alınlarının teriyle yaşamaya çalışan insanlar olduklarını, yaptıkları bütün işlerin bin bir emekle, güçlüklerle ortaya konduğunu, söylemiş, onlara karşı nasıl böyle bir davranışa girişebileceklerini sormuş.

İngilizlerden biri, onların burada işi olmadığını, adaya izinsiz geldiklerini, burada ne ekin ekebileceklerini, ne de ev yapabileceklerini söyleyerek oldukça ters bir çıkış yapmış. İspanyol büyük bir serinkanlılıkla, «Neden Senyör Inglese, açlıktan ölsünler mi?» di-

ye sormuş. İngiliz hiç yontulmamış gerçek bir kabalıkla, «Evet ölsünler, gebersinler, ne ekin ekebilirler burada ne de ev yapabilirler,» demiş. «Peki ne yapsınlar öyleyse Senyör?» diye sormuş İspanyol. Bunun üzerine alçaklardan bir başkası, «Cehennemin dibine kadar yolları var, uşağımız olsun, bize çalışsınlar,» demiş. İspanyol da, «Ama böyle bir şeyi nasıl isteyebilirsiniz? Onları parayla satın almadınız ki, uşak olarak kullanabilesiniz,» karşılığını vermiş. İngiliz, valinin bu adayı kendilerine verdiğini, burada kendilerinden başka hiç kimsenin işi olmadığını söylemiş, adada hiçbir yapı kuramayacaklarını ileri sürerek yapacakları yeni kulübeleri de yakacaklarına Tanrı adı üstüne andiçmiş.

İspanyol, «Öyleyse Senyör, bu kurala göre bizim de sizin uşağınız olmamız gerekiyor,» demiş; arsız köpek, «elbette,» diye karşılık vermiş, söz arasında birkaç da sövgü savurarak, «aklınız varsa kendiliğinizden olursunuz,» demiş. İspanyol bu sözlere gülüp geçmiş, karşılık bile vermemiş. Bununla birlikte, bu küçük konuşma onları kızdırmış, biri (sanırım Will Atkins dedikleri adam) ötekine, «Haydi Jack, gidip ötekileri bir daha darmadağın edelim; yıkalım evlerini başlarına, bizim topraklarımız üstünde ne ekin ekebilirler ne de yerleşebilirler,» demiş. Her biri birer tüfek, tabanca, kılıç alarak yola çıkmışlar, bir yandan da kendi aralarında homurdanarak söve saya, sırası gelince İspanyollara da günlerini göstereceklerini söylüyorlarmış; anlaşılan İspanyollar bu sözlerin hepsini anlayamamışlar, yalnız iki dürüst İngilizi desteklediklerı için bu heriflerin kendilerine genel olarak içerlediğini düşünmüşler.

O gece onların nereye gittiklerini, neler yaptıklarını İspanyollar bilmiyordu; ama anlaşılan geceleyin bir süre çevrede dolaşmışlar, sonra benim yazlık ev dediğim yere giderek yorgun oldukları için uyuyakalmışlar. Tasarıları, gece yarısına dek orada beklemek, zavallı adamcağızları uykuda bastırmakmış; sonradan

kendi ağızlarıyla söylediklerine göre, niyetleri onlar içeride uyurken kulübeyi ateşe vererek ikisini de diri diri yakmak, dışarıya kaçacak olurlarsa öldürmekmiş; kötülüğün gözüne uyku girmezmiş ama, işin garibi üçü de sabaha dek küp gibi uyumuşlar; uyanamadıkları için tasarıları da gerçekleşememiş.

Bununla birlikte, öbür iki İngilizin de bunlar için kundakçılıktan, öldürmekten çok daha iyi tasarıları varmış; neyse ki gözlerini kan bürümüş bu üç alçak daha kulübeye gelmeden kalkmış dışarı çıkmışlar.

Kulübeye vardıklarında içindekilerin gitmiş olduğunu gördükleri zaman, anlaşılan en önde giden Atkins arkadaşına, «Hey Jack, yuva burada, ama kuşlar uçmuş,» diye bağırmış; bunların böyle erkenden nereye gitmiş olabileceklerini düşünerek bir süre duraklamışlar, sonra İspanyolların bunlara haber vermiş olduğu sonucuna vararak, elele tutuşup İspanyollardan bunun öcünü almaya andiçmişler. Bu kanlı pazarlığı bitirir bitirmez adamcağızların evine saldırmışlar; gerçi hiçbir şeyi yakmamışlar ama kulübelerin ikisini de yıkmışlar, yerli yerinde tek bir tahta parçası bile bırakmamışlar; kulübelerin yeri bile tanınmaz duruma gelmiş; içerdeki eşyaları, bezleri parça parça etmişler, ellerine geçen her şeyi öyle döküp saçmışlar ki, zavallı adamlar sonradan birtakım eşyalarını evlerinden bir mil uzak yerlerde bulmuşlar.

Bunları yaptıkları yetmiyormuş gibi, zavallı adamların diktiği bütün fidanları sökmüşler, ekinleri ile sürülerini korumak için çevirdikleri çitleri bozmuşlar, sözün kısası, Tatar akıncılarının yaptığı gibi, her şeyin altından girip üstünden çıkmışlar.

Bu arada öbür iki adam da bunları aramaktaymış. Üçe karşı iki kişi olmakla birlikte, nerede olursa olsun kavgaya girişmeye kesin kararlıymışlar. O sırada karşılaşsalarmış yüzde yüz kan çıkacakmış, çünkü hakkını söylemek gerekirse hepsi de iriyarı, kabadayı, dediği dedik adamlardı.

Ama birbirlerine rastlamayı istedikleri ölçüde, ulu Tanrı onları birbirinden uzaklaştırmış, bir türlü karşı karşıya getirmemiş; tazı gibi birbiri ardından dolaşıp durmuşlar, üçü bir yere varınca öbür ikisi başka yere gidiyormuş, sonra geri döndükleri zaman üçünün de başka yere gittiğini görüyorlarmış; sonunda üç azılı gene eski eve dönmüşler, yaptıkları öbür işleri şimdi göreceğiz. Bu üç kişi yaptıkları işin de verdiği kızgınlıkla kudurmuş yaratıklar gibi geri döndüklerinde İspanyollara çatmışlar, yaptıkları işi böbürlene böbürlene

anlatarak onlara da kabadayılık taslamışlar. İçlerinden biri bir İspanyola yaklaşmış, oyuncu bir yaramaz çocuk gibi, şapkasını kaparak fırıldak gibi havada çevirmiş, alay ederek, «Siz, Senyör Jack İspanyol, davranışlarınızı düzeltmezseniz sizin de sonunuz aynı olacak,» demiş. İspanyol hayli ağırbaşlı bir adam olmakla birlikte, yiğitlikte hiçbir erkekten geri kalmayacak yaradılışta, güçlü, gösterişli bir adammış; gözlerini İngilize dikerek bir süre bakmış, sonra ağır ağır üzerine yürümüş, elinde silâh olmadığı için İngilizi bir yumruk ta balta yemiş öküz gibi yere yuvarlayıvermiş; bunun üzerine azılılardan arsızlıkta birinciyi aratmayacak bir başkası hemen tabancasını çekerek İspanyola ateş etmiş; kurşunlar İspanyolun saçlarını sıyırmış geçmiş, ama bir tanesi kulak memesine değerek hayli kanatmış. İspanyol kanı görünce kendisini gerçekte olduğundan daha ağır yaralandı sanarak iyice öfkelenmiş, çünkü önceleri gene de soğukkanlı davranıyormuş; bunun üzerine, işini tam bitirmeye karar vererek, yere yuvarlanan herifin tüfeğini kaptığı gibi, kendisine tabanca çekene doğrultup nişan almış, tam ateş edeceği sırada öteki İspanyollar mağaradan çıkarak «vurma!» diye bağırmışlar, araya girip öbür iki İngilizi yakalamış, silâhlarını almışlar.

Bütün silâhlarının gittiğini, yurttaşları gibi İspanyolları da kendilerine düşman ettiklerini görünce yumuşamaya, tatlı diller dökerek silâhlarını geri istemeye başlamışlar. Ama İspanyollar bunlarla öbür iki İngiliz arasındaki kavgayı gözönünde tutarak, bunları birbirlerinden ayrı tutmanın en iyi yöntem olacağını düşünerek, uslu dururlarsa kendilerine hiçbir kötülük yapmayacaklarını, eskisi gibi gene yardım edeceklerini, bir arada yaşayacaklarını, ama hem yurttaşlarını hem de kendilerini köle yapmak gibi uğursuz bir düşünceye saplandıkları için silâhlarını geri veremeyeceklerini söylemişler.

Azgın herifler insanca davranıştan yoksun olduk-

ları gibi, söz de anlamamışlar, silâhlarının geri verilmediğini görünce öfkeden kudurarak deli gibi, silâhları olmasa da bu işi yanlarına bırakmayacaklarını söyleyerek çıkıp gitmişler. İspanyollar bu gözdağına kulak asmayarak, sürülerine ya da ekinlerine bir zarar vermekten sakınmalarını, yoksa kendilerini ele geçirdikleri yerde zararlı hayvan avlar gibi vuracaklarım, sağ yakalayacak olurlarsa yüzde yüz asacaklarını söylemişler. Ama bu söz bir kulaklarından girmiş, ötekinden çıkmış, cehennem zebanisi gibi, ağız dolusu sövgülerle, homurdana homurdana çekip gitmişler. Onlar gittikten az sonra da öbür iki İngiliz gelmiş; başka türden olmakla birlikte, bunlar da öfkeden köpürüyorlarmış; çünkü tarlalarına gittiklerinde, her şeyin yukarıda anlatıldığı üzere yıkılmış, yağma edilmiş olduğunu görmenin, ne büyük bir öfke uyandıracağını anlamak güç değildir.

Onlar başlarına gelenleri yana yakıla anlatırken İspanyollar da kendi başlarından geçeni anlatmaya başlamışlar; üç kişinin on dokuz kişiyi böylesine yıldırması, sonra da hiçbir ceza görmemesi, gerçekten de garip bir şeydi.

Ama İspanyollar burada da araya girerek, silâhları ellerinden alınmış olduğu için, bu ikisinin onların ardına düşmelerine, belki de öldürmelerine göz yummayacaklarını söylemişler; başları olan o ağırbaşlı İspanyol, «bu işi bize bırakın, onlardan hakkınızı biz almaya çalışırız; çünkü nasıl olsa dönüp dolaşıp, bizim yardımımız olmadan geçinemeyeceklerini anladıkları an, öfkeleri de yatışınca, gene bize dönecekler; o zaman sizin haklarınızı bütünüyle almadan onlarla barışmayacağımıza söz veriyoruz; böyle olunca, onlara kendinizi savunmak zorunda kalmadıkça bir kötülük etmeyeceğinizi umarız,» demiş.

İngilizler buna istemeye istemeye boyun eğmişler; İspanyollar ise bundan tek amaçlarının kan dökülmesini önlemek, işi herkes için tatlıya bağlamak olduğu-

nu söylemişler. «Şurada topu topu kaç kişiyiz ki?» demişler, «burası hepimize de yetecek durumda, dostça geçinemezsek çok yazık olur.» Neden sonra yatışan İngilizler, kendi evleri yıkıldığı için, birkaç gün İspanyollarla kalarak sonucu beklemişler.

Üç azılı, aradan beş altı gün geçtikten sonra, başıboş dolaşmaktan yorulmuşlar, bu süre içinde yalnız kaplumbağa yumurtasıyla geçindikleri için açlıktan ölecek bir durumda koruya dönmüşler, arkadaşlarının başı olduğunu söylediğim benim İspanyolla iki arkadaşına koy kıyısında rastlayarak yanlarına yaklaşıp yaltaklanmaya, kendilerini gene yanlarına almaları için yılışıkça yalvarmaya başlamışlar. İspanyollar büyük bir incelik göstermişler, ama hem kendi yurttaşları olan iki İngilize, hem de kendilerine (İspanyollara) karşı eşi görülmedik bir kabalıkla davrandıkları için gerek o İngilizlerle gerekse kendi arkadaşlarıyla görüşmeden hiçbir şey diyemeyeceklerini belirtmişler; bununla birlikte, hemen gidip görüşerek sonucu yarım saat içinde bildireceklerini söylemişler. Anlaşılacağı üzere, bu azılı İngilizler çok kötü bir durumdaymışlar; çünkü yarım saat beklemeleri gerektiğini işitince, bu arada kendilerine biraz ekmek gönderilmesi için yalvarmışlar, İspanyol da hemen göndermiş; ayrıca kocaman bir parça keçi eti, bir de papağan haşlaması gelmiş; İngilizler çok aç olduklarından bunları kapışarak yemişler.

Aralarında yarım saat görüştükten sonra bunları içeri almışlar, uzun bir tartışma geçmiş, onları kendi yurttaşları olan iki İngilizin bütün emeklerini yoketmek, kendilerini de öldürmeye yeltenmekle suçlamışlar; onlar da bütün bu suçları işlemiş oldukları için, tersini söyleyememişler; sonunda İspanyol arabuluculuk yapmış, birkaç gün önce iki dürüst İngilizi silâhsız kalan üç azılıyı öldürmekten nasıl alıkoymuşsa, şimdi de üç azılıyı gidip arkadaşlarının yıktıkları kulübeleri yerine biri aynı büyüklükte, biri de daha geniş olmak üzere iki yeni kulübe yapmaya, zozdukları çitleri ye-

niden örmeye, söktükleri ağaçların yerine yenilerini dikmeye, bozdukları tarlaları yeniden sürüp ekmeye; kısacası ağaçları, çitleri, ekinleri mevsim geçtiği için eski duruma getiremezlerse bile, her şeyi ellerinden geldiğince eskisine yakın bir duruma getirmeye zorlamış.

Üç azılı, bunu kabul etmişler, bir süre kendilerine bolca yiyecek verildiği için hayli düzelmişler, adadakilerin hepsi gene bir arada hoşça geçinmeye başlamışlar; yalnız bu arsız herifler ancak arasıra canları isteyince çalışıyorlarmış; bunun dışında, kendiliklerinden hiçbir işe el sürdükleri yokmuş. Bununla birlikte İspanyollar bu üçüne uslu durur herkesle iyi geçinirlerse onların yerine kendileri çalışacaklarını, isterlerse adada diledikleri gibi aylak aylak dolaşabileceklerini söylemişler; böylece bir iki ay patırtısız yaşamışlar, İspanyollar bunların tüfeklerini geri verip silâhlı dolaşmalarına da izin vermişler.

Silâhlı dolaşmalarına izin verildikten sonra, daha bir hafta geçmeden bu üç iyilikbilmez herif gene eskisi gibi kabadayılığa, sağa sola çatmaya başlamışlar; ama tam bu sırada karşılaştıkları başka bir olay hepsini tehlikeye attığından, kendi aralarındaki çatışmaları bir yana bırakıp hep birlikte can derdine düşmüşler.

Bir gece ötekilerin başı dediğim, daha doğrusu hepsinin komutanı, önderi, yöneticisi olan, ölümden kurtarmış olduğum İspanyol adamakıllı rahatsızmış, bütün gece gözüne uyku girmemiş; kendisinin anlattıklarına bakılırsa gövdece bir hastalığı yokmuş, ama kafası çok karışıkmış, hep birbirleriyle kavga eden, birbirlerini öldüren birtakım adamları düşünüyormuş. İyice uyanıkmış, ne yaptıysa bir türlü uyuyamamış; sözün kısası, uzun bir süre uyanık kalmış, düşüncelerindeki karışıklığın gitgide arttığını görünce, kalkmaya karar vermiş. Kalabalık oldukları için benim gibi hamakta ya da gemi yatağında değil de, keçi derilerini üstüste koyarak yaptıkları yer yataklarında yattıklarından, kalk-

mak istedikleri zaman uzun uzadıya giyinmeleri falan gerekmiyormuş, sırtlarına gelişigüzel bir şey geçirip, ayaklarına da çarıkları çektiler mi diledikleri yere gitmeye hazır oluyorlarmış.

O da böyle kalkmış, çevreye bakınmış, karanlıkta hiçbir şey görememiş; üstelik önceki bölümde diktiğimi anlattığım ağaçlar da bir hayli büyümüş olduğundan ileriyi görmesini engelliyor, ancak yukarıya bakabildiği için yıldızlarla aydınlanan bir gökyüzünden başka bir şey göremiyormuş; gürültü falan işitmeyince geri dönüp gene yatmış; ama gene boşuna, ne uyuyabilmiş, ne de içi rahat etmiş, gönlünde son derece büyük bir sıkıntı varmış ama, bunu neye yoracağını bilemiyormuş.

Yatağından kalkarken, girip çıkarken biraz gürültü yaptığından ötekilerden biri uyanarak, gezenin kim olduğunu sormuş. Bizimki, sıkıntısını anlatmış. Öteki, «ne diyorsun, böyle şeyler hiç yabana atmaya gelmez; yakınımızda yüzde yüz bir kötülük işlenmektedir,» demiş, sonra hemen «İngilizler nerede?» diye sormuş. Bizim İspanyol «Hepsi kulübelerinde, bundan hiç kuşkun olmasın,» demiş.

Anlaşılan İspanyollar o büyük odaya kendileri yerleşerek, üç azılı İngilize dışarda bir yer yapmışlarmış; onları son ayaklanmalarından beri ayrı tutuyor, kendi aralarına karıştırmıyorlarmış. Bizim İspanyol, «Bunda bir iş var,» demiş, «çünkü ben deneylerimle bilirim; ruhlarımızın başka bir evrendeki gözlerimizle göremediğimiz birtakım başka ruhlarla bir ilişkisi vardır; yararlanmayı bilirsek bu bizim iyiliğimize olan bir belirtidir. Gel, dışarı çıkıp bir bakalım, sıkıntımı haklı gösterecek bir olayla karşılaşmasak bile, bu düşüncelerimin ne denli doğru olduğuna seni inandıracak bir örnek anlatacağım.»

Uzun sözün kısası, benim her zaman çıktığım tepeye tırmanmaya gitmişler, ama benim gibi yapayalnız değil de kalabalık olduklarından, benim yaptığım gibi

merdivenle önce tepenin yarısına, sonra merdiveni bir daha kullanarak doruğuna çıkmak yerine, tehlikeden korkmadıkları için, hiç çekinmeden koruyu geçmişler, korudan çıkacakları sırada az ötelerinde bir ateş parıltısı görerek öyle bir iki kişinin değil, çok sayıda insanın seslerini işittikleri zaman şaşkınlıktan donakalmışlar.

Vahşilerin adaya geldiğini her görüşümde, onların adada bir insan bulunduğunu anlamalarına engel olmak için elimden gelen titizliği gösterirdim; bunu anlayacak olurlarsa, öyle bocalıyorlardı ki, yurtlarına geri dönenler gördüklerini kolay kolay anlatabilecek durumda olmuyorlardı; ayrıca, son kavgamızda kayığa atlayarak kaçtıklarını, yurtlarına gidip bir sürü adamla birlikte döneceklerinden korktuğumu daha önce anlattığım vahşilerden, üç kişiden başka hiç kimse kurtulmamıştı.

Şimdi böyle kalabalık gelmelerinin, o üç vahşinin kurtulmasının bir sonucu mu, yoksa her zamanki gibi, kanlı törenlerini yapmak için rasgele bir geliş mi olduğunu İspanyollar kestirememişler. Ne olursa olsun, İspanyolların yapacağı şey, ya adada insan bulunduğunu vahşilere anlatmamak için kendilerini gizleyerek onları hiç görmemiş gibi davranmak, ya da vahşilere hiçbirinin kurtulamayacağı bir biçimde saldırmak olmalıydı; bu da ancak vahşilerle kayıklarının arasına girmekle başarılabilirdi; ama bunu düşünememişler, böylece de uzun süre rahatları kaçmış.

Bu durum karşısında hiç şüphesiz çok şaşıran bizim İspanyolla yanındaki adam hemen koşa koşa geri dönenek arkadaşlarını uyandırmışlar, içinde bulundukları tehlikeyi anlatmışlar. Bir korkudur almış hepsini, ama içerde kalmaya hiçbirini kandıramamışlar, olup bitenleri görmek için hepsi de dışarıya çıkmak istemiş.

Ortalık gerçekten karanlık olduğundan, hiçbir engelle karşılaşmamışlar, vahşilerin birbirinden uzak yerlerde yaktıkları üç ateşin parıltısı yardımıyla onları saatlerce gözetlemek fırsatı bulmuşlar; vahşilerin

ne yaptığını anlayamamışlar, kendileri de ne yapacaklarını bilmiyorlarmış. Çünkü birincisi, düşman çok kalabalıkmış; ikincisi, bir arada toplu bir durumda değil, bölük bölük ayrılarak kıyının birçok yerlerine dağılmış durumdaymış.

İspanyollar vahşilerin bütün kıyı boyunca sağa sola koşuşup durduklarını görünce, bunlardan birkaçının eninde sonunda evlerini göreceklerini, ya da adada insan bulunduğu yolunda başka belirtilerle karşılaşacakları başka bir yere gidebileceklerini düşünerek büyük korkuya kapılmışlar; keçi sürüleri için de kaygılanmaya başlamışlar, çünkü sürülerinin yok edilmesi, açlıktan ölmeleri demekmiş. Böylece ilk karar verdikleri şey, ortalık ağarmadan iki İspanyol ile bir İngilizi yollayarak bütün keçileri mağaranın bulunduğu büyük de-

re içine indirtmek, gerekirse hepsini mağaraya sokturmak olmuş.

Vahşileri kayıklarından uzak bir yerde toplu durumda yakalayabilselermiş, yüz kişi bile olsa üzerlerine saldırmaya kararlıymışlar; ama böyle bir fırsat bulamamışlar, çünkü kimileri öbürlerinden en az iki mil uzaktaymış, sonradan anlaşıldığına göre de bunlar iki ayrı ulustan yerlilermiş.

Ne yapacaklarını uzun bir süre düşündükten, bu çıkmaz duruma bir hayli kafa yorduktan sonra, en sonunda Cuma'nın babası yaşlı vahşiyi daha ortalık ağarmadan, neden geldiklerini, ne yapmak niyetinde olduklarını, buna benzer gerekli bilgileri öğrenmek üzere casus olarak vahşilerin arasına göndermeye karar vermiş; yaşlı adam bu görevi seve seve üzerine almış, soyunup bütün vahşiler gibi çırılçıplak olarak yola koyulmuş. Gidişinden iki saat sonra döndüğünde, vahşilerin arasına gizlice girdiğini, bunların iki kavgalı ulus olduğunu, kendi yurtlarında bir savaş yaptıklarını, savaşta iki yanın da birbirinden çok sayıda tutsak aldığını, şimdi de bir rastlantıyla, tutsakları yemek, şenlikler yapmak için aynı adaya gelmiş olduklarını; ama bu rastlantının bütün keyifleri kaçırdığını, tan ağarır ağarmaz yeniden kavgaya tutuşacaklarına inandığını, ancak adada insan bulunduğunu bildikleri yolunda hiç bir belirtiyle karşılaşmadığını söylemiş. Daha sözlerini bitirmeye kalmadan, vahşilerden eşine raslanmadık bir gürültü yükselmiş, bundan iki küçük ordunun kanlı bir kavgaya tutuştuğunu anlamışlar.

Cuma'nın babası bizimkileri, gizlenerek hiç ortalıkta görünmemeye kandırmak için bir hayli dil dökmüş; güvenliklerinin buna bağlı oluğunu, sessiz durmaktan başka hiçbir şey yapmaları gerekmediğini, vahşilerin birbirlerini kendi elleriyle temizleyeceklerini, kalanların da çekip gideceklerini söylemiş, bir bakıma da böyle olmuş. Ama özellikle İngilizler bir türlü yerlerinde sessizce duramamışlar, merakları sağduyu-

larından ağır basmış, dışarı çıkarak savaşı seyretmek istemişler. Bununla birlikte, gene de biraz sakınganlık göstererek evden düpedüz çıkmamışlar, uzağa, ormanın içerlerine giderek, kendi kafalarınca, vahşilere görünmeden kavgayı en iyi seyredebilecekleri bir yere yerleşmişler, ama şimdi de anlatacağımız gibi, anlaşılan vahşiler bunları görmüş.

Cana can dişe diş bir kavga olmuş, İngilizlerin dediklerine inanmak gerekirse, içlerinden biri, vahşilerden kimisinin büyük bir yiğitlikle, yılmadan vuruştuğunu, savaşı da büyük ustalıkla yönettiklerini söylüyordu. Kimin yendiği kimin yenildiği belli olmaksızın savaş iki saat sürmüş; ama bizimkilerin evine yakın olanların güçsüz düştükleri görülmüş, az sonra birçokları kaçmaya başlamışlar; bu kaçanlardan kimisi saklanmak için evin önündeki koruya girer de istemeyerek her şeyi görürler, arkalarından kovalayanlar da gene buralara gelirler, diye düşünen bizimkileri bir korkudur almış. Bunun üzerine silâhlanarak duvarın içinde durmaya, koruya gireceklerin üzerine saldırarak öldürmeye, buralarda insan bulunduğunu ötekilere haber verebilecek hiç kimseyi elden kaçırmamak için var güçleriyle çabalamaya karar vermişler. Gürültü çıkarmaktan korktukları için de, bu işi tüfekle değil kılıçla ya da dipçikle yapmayı kararlaştırmışlar.

Düşündükleri doğru çıkmış; yenilen ordudan üç kişi canlarını kurtarmak için koyu geçip, nereye gittiklerini bile bilmeden, sığınabilecekleri sık bir ormana geldiklerini sanarak evden yana koşmaya başlamışlar. Çevreyi gözetlemek için dışarıya diktikleri nöbetçi, bunu hemen içeriye haber vermiş, hele bu üç kişinin ardında karşı yandan hiç kimsenin bulunmadığını, ne yöne kaçtıklarının da ötekilerce görülmediğini söyleyince, bizimkiler sevinmiş. Bunun üzerine, iyi bir insan olan başkanları, bu üç kaçağın öldürülmesine izin vermemiş, tepeden aşağı üç adam göndererek arkalarından dolanıp bir baskınla üçünü de tutsak edip getirme-

lerini söylemiş; dediğini yapmışlar. Yenilenlerin geri kalan adamları, kayıklarına koşarak denize açılmışlar; yenenler duraklamış, arkalarından gitmemişler ya da pek azı gidip dönmüşler, ama hep bir araya toplanarak iki kez hep bir ağızdan haykırmışlar; bunu, sağladıkları üstünlüğü kutlamak için yapmışlar anlaşılan, böylece kavga da bitmiş. Aynı gün öğleden sonra saat üç sıralarında onlar da kayıklarına dolup gitmişler. İspanyollar da adada gene tek başlarına kalmışlar; korkuları geçmiş, bir daha yıllarca vahşi yüzü görmemişler.

Hepsi gittikten sonra İspanyollar saklandıkları delikten çıkarak savaş alanına gitmişler, otuz iki ölü bulmuşlar; kimi uzun mızraklarla öldürülmüş, kiminin de gövdesine saplanan oklar daha duruyormuş; ama çoğunun o koca man tahta kılıçlarla öldürülmüş olduğunu görmüşler; kavga yerinde on altı on yedi tahta kılıçla bir sürü okla yay bulmuşlar. Bu kılıçlar çok garip, hantal şeyler oldukları için, bunları kullananlar hayli güçlü adamlar olmalı diye düşünmüşler. Bunlarla öldürülen adamların çoklarının kafası paramparça olmuş, beyinleri bizim deyimle yere saçılmış, birçoklarının da kolları bacakları kırılmış durumdaymış; bundan da eşi görülmedik bir öfkeyle, kıran kırana döğüştükleri anlaşılıyordu. Ölmemiş olan tek yaralıya rastlamamışlar; çünkü ya kavgada karşılarındakini öldürmeden bırakmıyorlar, ya da ölmemiş olan yaralıların hepsini birlikte alıp götürüyorlardı.

Bu tehlikeyi atlattıktan sonra bizim İngilizler uzun bir süre uslanmışlar; bütün bu gördüklerinden son derece ürkerek, bir gün bu vahşilerin eline düşecek olurlarsa sonlarının çok kötü olacağını, çünkü vahşilerin kendilerini birer düşman olarak öldürmekle kalmayıp, kasaplık hayvan gibi parçalayıp yiyeceklerini anlamışlar. Bana kendi ağızlarıyla söylediklerine göre, öldükten sonra bile olsa bir koyun ya da sığır gibi yenmek onlara öyle korkunç geliyormuş ki bunu düşündükçe mideleri bulanıyor, kafaları eşi görülmedik bir yılgın-

lıkla altüst oluyor, hastalanarak haftalarca kendilerine gelemiyorlarmış.

Bu korku, sözünü ettiğim o üç azılı İngilizi bile yola getirmeye yetmiş; uzun bir süre kuzu gibi davranmışlar, bütün topluluğu ilgilendiren işlere canla başla yardım etmişler; ekmişler, dikmişler, biçmişler, adadaki yaşayışı iyice benimsemişler. Ama sonra gene birtakım olmayacak işlere yeltenerek kendi başlarını derde sokmuşlar.

Vahşilerden üçünü tutsak ettiklerini yukarıda söylemiştim; genç, güçlü adamlar olan bu üç kişiyi uşak olarak çalıştırmaya başlamışlar, hizmet etmeyi öğretmişler, iyi birer köle yapmışlar. Ama benim Cuma'ya uyguladığım yolları akıl etmemişler, daha doğrusu kendi canlarının güvenliğinden başlayarak onları dinin, insanlığın ilkeleriyle, tatlı dille, güler yüzle yola getirmeyi düşünmemişler; karınlarını doyuruyoruz diye adamlara işten göz açtırmamışlar, boğaz tokluğuna tepe tepe kullanmışlar; ama onlara benim Cuma'ya yaptığım yardımları yapmamışlar, onlar için savaşmamışlar; oysa benim iyi davranışım sonucunda, Cuma bana kemiğimin üstündeki etten daha çok bağlanmıştı.

Neyse biz adamlarımıza dönelim; yukarıda anlattığım gibi, karşılaştıkları ortak tehlike hepsini birbirine iyice kaynaştırmış, kafa kafaya verip durumlarını düşünmeye başlamışlar; akıllarına gelen ilk şey, vahşilerin çoğunlukla adanın öbür yanına geldiğini görerek, burası hem yaşamalarına daha elverişli, hem de vahşilerden uzak, ıssız bir yer olduğundan evlerinin yerini değiştirmemek için, kendilerinin, özellikle sürüleriyle ekinlerinin güvenliğini sağlamak üzere elverişli birkaç yere daha ağaç dikmek olmuş.

Sürüleriyle ekinlerine gelince, onları benim mağaramın bulunduğu vadiye kaldırmaya karar vermişler; orası hem bu ilk işe de elverişli, hem de yeterince genişti. Bununla birlikte, sonradan ikinci kararlarını da bir bakıma değiştirmişler, oraya sürülerinin yalnız bir

bölümünü götürmeye, ekinlerinin de ancak yarısını ekmeye karar vermişler; bunu, yarısı giderse hiç olmazsa yarısı elde kalsın diye yapmışlar. Çok akıllıca bir davranışta da bulunarak, tutsak ettikleri üç vahşiye güvenip de, vadi içindeki tarlalarını, sürülerini gerektiğinde sağlam bir sığınak olarak kullanılabilecek mağarayı, adadan ayrılırken kendilerine gemiden gönderdiğim iki fıçı barutu sakladıkları yeri göstermemişler.

Evlerini değiştirmemeye karar vermekle birlikte, benim, evi önce bir duvarla sonra bir koru ile çevirmiş olduğumu görerek, güvenliklerinin kendilerini bütünüyle gizlemelerine bağlı olduğu görüşünde birleşmiş, bunun gerekliliğine kesinlikle inanarak orasını daha çok kapamak, gizlemek için işe koyulmuşlar.

Bu amaçla, benim, evimi gizlemek için giriş yerimden bir hayli uzaklara değin ağaç diktiğimi gözönünde tutarak (daha doğrusu diktiğim sık kazıklar zamanla yeşermiş ağaç olmuştu), onlar da aynı şeyi yapmaya karar vermiş, benim diktiğim ağaçlardan geri kalan bütün açıklığı, daha önce sallarımı yanaştırdığımı söylediğim koya, giderek denizin yükseldiği zaman suyun eriştiği bataklığa değin bütün boş alanı fidanla doldurmuşlar, oralarda yanaşılabilecek bir koy bulunduğu izlenimini uyandıracak bir iz ya da açıklık bırakmamışlar. Seçtikleri fidanlar, daha önce de sözünü ettiğim, çok çabuk yetişen ağaçlardanmış, üstelik benim diktiklerimden daha büyük daha uzun olanlarını dikmeye çalışmışlardı; bu ağaçlar hızla büyüdüğünden, küme küme, birbirine çok yakın diktikleri fidanlar, üç dört yılda, gün girmeyecek sıklıkta bir koru olmuş. Benim diktiğim ağaçların ise her biri insan beli gibi kalınlaşmış; bunların arasına da öyle çok sayıda yeni ağaç dikmişler ki, kısacası buralar hasır gibi sık bir orman durumuna gelmiş; çeyrek mil kalınlığındaki bu engelin aşılması için ilkin küçük bir ordunun bu ağaçları devirmesi gerekiyormuş; çünkü bu sık ağaçlar arasından bir köpek bile güçlükle geçebilirmiş.

Ama hepsi bununla bitmemiş; hem sağdaki hem soldaki yerlere de aynı şeyi yapmışlar, tepenin yamaçlarını da ağaçlandırarak kendi geçişleri için bile yol bırakmamışlar; tepeye merdivenle çıkıyorlar, sonra merdiven kaldırılınca kanatları ya da büyü gücü olmayan hiçbir varlığın onların yanına ulaşabileceği düşünülmezmiş bile.

Bu son derece yerinde bir işti; bu hazırlıkların sonradan bir hayli yararını görmüşlerdi; böylece insanlardaki ölçülü hazırlıkların Tanrı'nın büyüklüğünü gösteren bir kanıt olduğuna, onları bütün bu işlere yönelten Yüce Tanrı olduğuna kesinlikle inandım; Tanrı'nın uyarmalarını cankulağıyla dinlersek kendi gevşekliğimiz yüzünden karşımıza çıkacak birçok yıkımı da önleyebiliriz. Bundan sırası gelince söz edeceğim.

Biz gene öykümüze dönelim. Bu olaydan sonra iki yıl, iyice kabuklarına çekilerek yaşamışlar, vahşiler de bu süre içinde adaya uğramamış.

Bir sabah erkenden İspanyollardan birkaçı adanın batısında, daha doğrusu ucunda, benim gitmeye korktuğum yerlerde dolaşırlarken, yirmiden fazla yerli kayığının karaya doğru gelmekte olduğunu görerek çok korkmuşlar.

Olanca hızlarıyla hemen eve giderek arkadaşlarına tehlikeyi haber vermişler; hem o gün hem de ertesi gün hepsi eve kapanmışlar, ancak geceleri ortalığı gözetlemek için çıkıyorlarmış. Neyse ki iş korktukları gibi çıkmamış, vahşiler adaya yanaşmamışlar, anlaşılan başka bir tasarıları olduğu için başka yere gitmişler.

Bu arada bizim üç azılı İngiliz başka bir patırtı daha çıkarmışlar; içlerinden en ters olanı, yukarıda tutsak ettiklerini söylediğim üç vahşiden birine, yapmasını söylediği bir işi yapmadığı, biraz da dikleştiği için öyle bir kızmış ki, kemerinde asılı duran el baltasını kavradığı gibi, eğitmek niyetiyle değil de öldürmek niyetiyle zavallı vahşinin üzerine çullanmış. Orada bu-

lunan İspanyollardan biri bu barbarca olayı görmüş; İngiliz, baltayı vahşinin kafasına indirmek istemiş, ama her nasılsa balta zavallının omuzuna rastlayarak öyle korkunç bir yara açmış ki, İspanyol, vahşinin kolu gitti diye düşünmüş, hemen yetişerek aralarına girmiş, İngilize adamcağızı öldürmemesi için yalvararak, doğacak tatsız olayı önlemeye çalışmış.

Herif daha çok öfkelenerek baltasını İspanyola kaldırmış, vahşiye yapmak istediği şeyi ona da yapacağını söylemiş; İspanyol bunu görünce baltadan kendini sakınmış, elindeki kürekle (çünkü o sırada hepsi de tarlalarında çalışıyorlarmış) arsız herifi yere yuvarlamış. Arkadaşının yardımına koşan bir İngiliz de İspanyolu devirmiş; bunu gören iki İspanyol arkadaşlarına yardıma gelince, üçüncü bir İngiliz de onlara yüklenmiş. Hiçbirinin elinde orada kullandıkları aletlerden başka silâh yokmuş, yalnız bu üçüncü İngilizde benim eski paslı, kocaman bıçaklarımdan biri varmış; bu bıçakla sonradan gelen İspanyollara saldırarak ikisini de yaralamış. Bu patırtı bütün topluluğu altüst etmiş, öbür İspanyollar da gelince, üç İngilizi elbirliğiyle tutuklamışlar. Sonra da bu üçünü ne yapacakları sorunu ortaya çıkmış; bunlar öyle dikbaşlı, yola gelmez, azgın, üstelik de öyle tembel adamlarmış ki, ne yapacaklarını şaşırmışlar; çünkü üçü de son derece arsız heriflermiş, başkalarına verdikleri zarar umurlarında bile değilmiş; uzun sözün kısası, bir arada yaşanacak kimseler değillermiş.

Şimdi başları olan İspanyol, bir hayli dil dökerek İngilizlere, kendi yurttaşları olsalardı üçünü de asacağını; çünkü bütün yasaların, yöneticilerin başlıca amacının toplumun güvenliğini korumak olduğunu, topluma tehlike olan kimselerin toplumdan dışarı atılmaması gerektiğini, ama İngiliz olmaları buradaki insanların hepsinin de canlarını, kurtuluşlarını bir İngilize borçlu bulunmaları dolayısıyla, kendilerine elinden geldiğince yumuşak davranacağını, yargılanmalarını kendi yurt-

taşları olan iki İngilize bırakacağını söylemiş.

Bunun üzerine dürüst İngilizlerden biri ayağa kalkarak, bu işin kendilerine bırakılmaması dileğinde bulunmuş; «Çünkü,» demiş, «bizim bunları yüzde yüz darağacına yollamamız gerekir.» Bu arada, bu üç İngilizden biri olan Will Atkins'in, nasıl beşinin birleşerek bütün İspanyolları uykudayken öldürmeyi ileri sürdüğünü anlatmış.

İspanyol yönetici bunu işitince, William Atkins'i çağırmış, «Senyör Atkins,» demiş, «hepimizi öldürmek istiyormuşsun. Ne dersin?» Gözü dönmüş herif böyle bir şeyi yalanlamadığı gibi, «Tanrı hakkı için, siz bize aynı şeyi yapmadan önce elimizi çabuk tutsaydık çok

iyi bir şey olacaktı,» demiş. İspanyol gülümseyerek büyük bir serinkanlılıkla, «Peki Senyör Atkins,» demiş, «biz size ne yaptık ki bizi öldürmek istiyorsunuz? Bizi öldürmekle elinize ne geçecek? Bizi öldürmenize engel olmak için size ne yapalım? Biz mi sizi öldürelim, siz mi bizi? Bizi neden böyle bir şey yapmak zorunda bırakıyorsunuz?»

Senyör Atkins İspanyolun kendisiyle böyle alay etmesine öyle kızmış ki, silâhsız olmakla birlikte, kendisine üç kişi engel olmasaymış, hepsinin gözü önünde nerdeyse İspanyolu öldürecekmiş.

Onun bu kuş beyinli davranışı, İspanyolları durumu daha ciddi olarak düşünmek zorunda bırakmış. İki İngiliz ile zavallı vahşiyi ölümden kurtarmış olan İspanyol, bu üç kişiden birini, özellikle iki kez baltayla adam öldürmeye kalkışan herifi, ötekilere bir gözdağı olarak asmak düşüncesini ileri sürmüşler; gerçekten de niyeti öldürmekmiş, çünkü zavallı vahşinin yarası öyle ağırmış ki, yaşayabileceğini kimse ummuyormuş.

Ama başkanları olan İspanyol böyle bir şeye gene de «Hayır,» demiş; hepsinin canını bir İngilizin kurtarmış olduğunu, içlerinden yarısını öldürse bile bir İngilizin asılmasına göz yumamayacağını, dahası da. bir İngiliz kendisini öldürse de son birkaç söz söyleyebilecek durumu olsa, bu sözlerle o İngilizi bağışladığını belirteceğini söylemiş.

İspanyol bu konuda öyle diretmiş ki, artık karşı koyamamışlar; bağışlamaya yatkın kurullar, böyle yürekten savunulan bir bağış isteği karşısında çoğunlukla boyun eğdikleri için, hepsi de bunları bağışlama düşüncesini benimsemişler; ama o zaman da onları tasarladıkları kötülüklerden alıkoymak için ne yapmak gerektiğini düşünmek zorunda kalmışlar; çünkü hem başkanları hem de ötekiler, topluluklarını onların tehlikesinden korumak için birtakım yöntemlere başvurmaları gerektiği görüşünde birleşmişler. Uzun bir tartışmadan sonra, ilkin ellerinden silâhların alınmasına;

tüfek, barut, saçma, kılıç, kısaca herhangi bir silâh kullanmalarına izin verilmemesine, aralarından kovularak kendi başlarına, istedikleri yerde, diledikleri gibi yaşamalarına; ama, gerek İspanyollardan gerekse İngilizlerden hiç kimsenin onlarla görüşüp konuşmamasına, onlarla hiçbir iş yapmamasına, ötekilerin oturduğu yere belli bir uzaklıktan daha fazla yaklaşmalarına izin verilmemesine; hergangi bir bozgunculuğa, yakmaya, yıkmaya, öldürmeye, ya da topluluğun malı olan ekinleri, ağaçları, yapıları, duvarları, çitleri bozmak, yağma etmek gibi bir zarara yeltenecek olurlarsa, kendilerini hiç acımadan öldürmeye, nerede görürlerse vurmaya karar vermişler.

Çok iyi bir insan olan başkanları, bu karar üzerine biraz düşünüp taşındıktan sonra iki dürüst İngilize dönerek, «Durun bakalım,» demiş, «bunlar kendileri için yeni baştan ürün yetiştirip bir keçi sürüsü edininceye dek açlıktan ölecekler mi? Onun için bunlara yiyecek de vermeliyiz.» Böylece, aldıkları karara bunlara en azından sekiz ay yetecek ürün, zamanla kendi ürünlerini yetiştirmeleri için tohumluk, gerek şimdi yemeleri gerekse üretmeleri için altı dişi keçi, dört teke, altı oğlak; tarlalarında kullanılmak üzere altı el baltası, bir balta, bir testere gibi gerekli aletler, verilmesini; ama İspanyollardan ya da İngilizlerden birini vurmayacaklarına kesinlikle and içmezlerse bu yiyeceklerin de aletlerin de verilmeyeceğini eklemişler.

Böylece, «ne haliniz varsa görün,» diyerek üç İngilizi aralarından kovmuşlar. Üç azılı, ne kalmak ne de gitmek işlerine gelmediği için asık yüzle söve saya dışarı çıkmışlar, ama gitmekten başka çıkar yol olmadığını görünce, kendilerine verilen yiyecekleri alarak, ayrı bir yer bulup yerleşmek üzere çekip gitmişler; ama ellerinde hiç silâh kalmamış.

Dört beş gün sonra, daha başka yiyecekler istemek için gene gelmişler, çadırlarını nereye kurduklarını, yerleşmek, ekip biçmek için nereleri seçtiklerini

başkana anlatmışlar. Burası adanın en ıssız, gerçekten de çok elverişli, adanın çevresini dolaşmak için yaptığım yolculukta açık denize, Tanrı bilir nerelere sürüklendiğim zaman, sandalımı yanaştırdığım kıyı dolaylarında bir yermiş.

Burada kendilerine iki güzel kulübe yapmışlar, tıpkı benim yaptığım gibi evlerin ardını bir tepenin yamacına vermişler, kulübelerin öbür üç yanında yetişen birtakım ağaçlar varmış; başka ağaçlar da dikmişler, evlerinin her yanı, dikkatle bakılmadıkça hiçbir şey görünmeyecek biçimde kapanmış. Yatak olarak kullanmak, üzerlerine örtmek için birkaç kuru keçi postu istemişler, bu istekleri yerine getirilmiş; bir daha patırtı çıkarmayacaklarına, ekinleri bozmayacaklarına söz vermeleri üzerine, kendilerine ayrıca birkaç el baltası, biraz tohumluk bezelye, arpa, pirinç, kısaca silâhla cephaneden başka istedikleri her şey verilmiş.

Böylece ayrı olarak aşağı yukarı altı ay yaşamışlar; ektikleri tarla küçük olduğundan, az olmakla birlikte ilk ürünlerini kaldırmışlar; çünkü tarla açmak, ekip biçmek bir hayli emeği gerektiriyormuş. Tahta biçmek, çömlek yapmak gibi işlere gelince, elleri böyle şeylere yatkın olmadığı için hiçbir şey becerememişler; yağmur mevsimi geldiğinde, yiyeceklerini saklayacak bir mağaraları olmadığından az kalsın bütün ürünleri çürüyecekmiş. Bu tehlike öyle gözlerini korkutmuş ki, gelip İspanyollardan yardım istemişler, İspanyollar da hemen yardıma koşarak dört gün içinde tepenin yamacında hem ürünlerinin, hem de öteki eşyalarının yağmurdan korunmasını sağlayacak büyük bir kovuk oymuşlar; bu kovuk benim mağarayla karşılaştırılınca çok zavallı kalıyormuş; üstelik İspanyollar benimkini sonradan daha da genişletmiş, yeni bölmeler eklemiş olduklarından, ikisi arasında en ufak bir benzerlik bile yokmuş.

Bu ayrılıştan aşağı yukarı dokuz ay sonra bizim üç azılının gene delilikleri tutmuş; bu da öbür azgın-

lıkları gibi bir hayli güçlüğe yol açmış, az kalsın bütün topluluk yok olacakmış. Anlaşılan bu üç ortak sürdükleri çetin yaşayıştan bıkmışlar, durumlarının düzeleceğine umutları da kalmamış. Vahşilerin bulunduğu kara parçasına bir yolculuk yaparak oradaki yerlilerden birkaçını tutsak edip getirmeyi, sonra da yorucu işleri onlara yaptırmayı denemek sevdasına kapılmışlar.

Fakat ileri gitmeselerdi bu tasarı pek de fena değilmiş, ama bunların işi gücü kötü niyetler kurmak, kötü olaylar yaratmakmış. Bana kalırsa, herifler anlaşılan Tanrı'nın lânetine uğramışlar. Yoksa bile bile işlenen bu cinayetleri bir lânetin göz göre göre kovaladığını kabul etmezsek, nesneler arasındaki olayları Tanrısal yargıyla nasıl bağdaştırabiliriz? Onları bu duruma düşüren etkenin, ayaklanma, korsanlık gibi suçlarının karşılığı olan bir öçten başka bir şey olmadığı apaçıktı. İşledikleri suçlardan ötürü en ufak bir ezikliği duymadıklarından başka, bu suçlara yeni alçaklıklar, özellikle kendisine buyurulan bir işi anlamadığı, yapmadığı, belki de yapamadığı için zavallı bir vahşiyi yaralamak, hem de bütün yaşamı boyunca sakat kalacağı bir biçimde, onu iyileştirebilecek bir cerrahın ya da ilâcın bulunmdığı bir yerde yaralamak gibi canavarlıklar ekliyorlarmış; daha da kötüsü, sonra ortaya çıktığına göre, bile bile, önceden tasarlayıp kurarak adam öldürme suçunu yeltenmiş, büyük bir soğukkanlılıkla İspanyolların hepsini uyurken öldürmeye karar vermişlerdi.

Ama şimdi öyküme dönmek için bu gözlemleri bir yana bırakıyorum. Bizim üç ahbap çavuş bir sabah İspanyollara gitmişler, kendileriyle görüşmek üzere içeri alınmaları için yalvarıp yakarmışlar. İspanyollar da söylediklerini dinlemişler; bizimkiler artık böyle yaşamaktan usandıklarını, istedikleri her şeyi yapmaya güçlerinin yetmedikleri için açlıktan öleceklerini yana yakıla anlatmışlar. İspanyollar izin verir de, geldikleri kayıklardan biriyle savunmalarına yetecek si-

lâhla cephaneyi verirlerse, karşıdaki karaya giderek şanslarını deneyeceklerini, böylece onları kendilerini beslemek yükünden de kurtarmış olacaklarını söylemişler.

İspanyollar bunlardan kurtulacaklarına epeyce sevinmişler, ama gene dürüst davranarak bu işin tehlikelerini de göstermişler; oradayken çok sıkıntı çektiklerini, kendilerinin de orada açlıktan ölebileceklerini, öldürülebileceklerini söylemenin hiç de bilinmezden haber verme sayılamayacağını, bütün bu güçlükleri enine boyuna düşünmeleri gerektiğini anlatmışlar.

Herifler ters karşılıklar vermişler; çalışamadıkları, çalışamayacakları için burada da açlıktan öleceklerini; başka yerlerde açlıktan ölmenin burada ölmekten ayrı bir şey olmayacağını; öldürülseler bile bunun bir kurtuluş sayılacağını, arkalarından ağlayacak karıları ya da çocukları bulunmadığını, kendilerine silâh verilse de verilmese de gideceklerini söyleyerek diretmişler.

İspanyollar büyük bir tatlılıkla, ne olursa olsun gitmeye karar vermişlerse, böyle silâhsız, kendilerini savunamayacak bir durumda gitmemelerini; silâhtan yana sıkıntı çekmekle birlikte, onlara gene de iki misket tüfeği, bir tabanca, adam başına da birer el baltası vereceklerini, bunun da kendilerine yeteceğini sandıklarını söylemişler.

Uzun sözün kısası, İspanyollar onların bu isteğini kabul etmişler; kendilerine bir ay yetecek sayıda ekmek pişirmişler, bozulmadan yiyebilecekleri kadar keçi eti, kocaman bir küfe dolusu kuru üzüm, bir testi su, sonradan kesmeleri için de bir oğlak vermişler; böylece İngilizler en az kırk millik bir deniz yolculuğu yapmak üzere hiç çekinmeden kayığa atlayıp açılmışlar.

Kayık gerçekten de büyük bir şeymiş, on beş yirmi kişiyi rahat rahat kaldırabilirmiş; bu yüzden, kullanmakta biraz güçlük çekiyorlarmış. Ama güzel bir rüzgâr varmış, akıntı da dışarıya olduğundan gene de iyi gitmişler. Uzun bir sırıktan bir direk, birbirine di-

kilmiş ya da yapıştırılmış dört keçi derisinden de yelken yapmışlar, sevinçle denize açılmışlar. İspanyollar arkalarından *Bon Voyajo* diye bağırarak uğurlamışlar; bir gün geri döneceklerini hiçbiri düşünmüyormuş.

İspanyollar birbirlerine, orada kalan iki dürüst İngilize bu üç arsız heriften kurtulduktan sonra ne rahat, ne sessiz yaşadıklarını söyleyip duruyorlarmış; onların geri dönebileceğini akıllarının kıyısından bile geçirmiyorlarmış; ama gittiklerinden yirmi gün sonra tarlada çalışan İngilizlerden biri, uzaktan üç yabancının omuzlarında tüfeklerle kendisine doğru gelmekte olduklarını görmüş.

Bunun üzerine İngiliz, cin tutmuş gibi koşarak, korku ile şaşkınlık içinde İspanyol başkanına gelmiş, hepsinin sonunun yaklaştığını, çünkü adaya kim olduklarını bilmediği yabancıların geldiğini söylemiş, İspan-

yol bir süre durakladıktan sonra, «Kim olduklarını nasıl bilemezsin? Yüzde yüz vahşilerdir,» demiş. İngiliz, «Hayır hayır, elbiseli, silâhlı adamlar bunlar,» diye karşılık vermiş, İspanyol da, «Öyleyse ne diye tasalanıyorsun? Vahşiler değilse, dost oldukları gün gibi ortada, çünkü yeryüzünde bize kötülükten daha çok iyilik yapmayı istemeyecek tek bir Hıristiyan ulus bile yoktur,» demiş.

Onlar böyle tartışırken üç azılı İngiliz çıkagelmişler, yeni dikilmiş korunun dışında durarak bunlara seslenmişler; bunlar üç azılının seslerini hemen tanımışlar, böylece bütün keyifleri kaçmış. Şimdi artık başka bir sorunu düşünmeye başlamışlar: Ne olmuştu, bunlar neden geri dönüp gelmişlerdi?

Çok geçmeden herifleri içeri almışlar; nereye gittiklerini, ne yaptıklarını sormaları üzerine onlar da birkaç sözle bütün serüvenlerini anlatmışlar. İki günde, ya da biraz daha kısa bir süre içinde karşıki kıyıya vardıklarını, ama kendilerini gören yerlilerin oklarla, yaylarla kavga hazırlığına giriştiklerini görünce karaya yanaşmayı göze alamadıklarını, beş altı saat kuzeye doğru yelken basarak büyük bir boğaza geldiklerini, bundan da bizim adadan görünen yerin bir kara parçası değil de ada olduğunu anladıklarını; boğaza girdiklerinde kuzeyde sağ yanda bir, batıda da birçok adalar gördüklerini; bir kıyıya yanaşmaya kararlı olduklarını, batıdaki adalardan birine yanaşarak çekinmeden karaya çıktıklarını; oradaki insanların kendilerine büyük bir yakınlık, dostluk gösterdiğini, bunlara birçok kökler, kurutulmuş balık verdiklerini, çok insancıl göründüklerini, ellerine geçirdikleri her yiyeceği getirmekte kadınların da erkeklerden geri kalmadığını, getirdikleri şeyleri ta uzaklardan kafalarının üstünde taşıyarak geldiklerini anlatmışlar.

Orada dört gün kalmışlar, işaretlerle ellerinden geldiğince, çevrede hangi ulusların yaşadığını sormuş-

lar; dörtbir yanda birçok korkunç, azgın ulusların bulunduğunu, bunların insan yediğini işaretlerle anlatmışlar. Kendilerine gelince, savaşta tutsak ettikleri dışında hiçbir erkek ya da kadın yemediklerini söylemişler, savaş tutsaklarını yerken büyük şenlikler yaptıklarını belirtmişler.

İngilizler böyle bir şenliği en son ne zaman yaptıklarını sormuşlar; ayı gösterip sonra parmaklarıyla işaret ederek iki ay önce demişler, şimdi de büyük kralların iki yüz tutsağı olduğunu, bunları savaşta aldıklarını, yakında yapacakları büyük şenlikler için semirsinler diye beslediklerini söylemişler. İngilizler bu tutsakları görmeyi çok istemişler, ama ötekiler anlayamamışlar, bunlardan birkaçını yemek üzere alıp götürmek istediklerini sanmışlar. Bunun üzerine, batan güneşi sonra da doğuyu göstererek ertesi sabah gün doğmadan kendilerine bu tutsaklardan birkaçını getireceklerini anlatmışlar. Gerçekten de ertesi sabah beş kadın, on bir erkek getirerek, birlikte alıp götürmeleri için İngilizlere vermişler; tıpkı bizim, bir gemiyi gerekli yiyecekle donatmak için bir liman kasabasına inekler, öküzler getirmemiz gibi.

Kendi yurttaşları arasında öylesine kaba, barbar herifler olan bizim üç İngilizin bu durum karşısında gönülleri bulanmış, ne yapacaklarını bilememişler; tutsakları kabul etmemek, vahşilerin iyiliğine karşı çok büyük bir saygısızlık olacağından şaşırıp kalmışlar; bununla birlikte, aralarında biraz görüştükten sonra bunları kabule karar kılmışlar, buna karşılık tutsakları getiren vahşilere el baltalarından birini, eski bir anahtar, bir bıçak, beş altı tane de kurşun vermişler; vahşiler bu kurşunların ne olduğunu anlayamamışlarsa da, son derece hoşnut kalmışlar, sonra da zavallı tutsakların ellerini ayaklarını arkalarına bağlayarak bizimkilerin kayığına sürüklemişler.

İngilizler tutsakları alır almaz oradan ayrılmak zorunda kalmışlar; yoksa, kendilerine bu büyük ar-

mağanı verenler, İngilizlerin hemen işe girişerek ertesi sabah bunlardan iki üçünü öldürmelerini, belki de bu büyük şölene çağrılacaklarını umuyorlarmış.

Birbirlerinin söylediklerinden tek söz bile anlamayan iki insan topluluğu arasında, olabildiğince saygı, teşekkür alışverişinden sonra vahşilerden ayrılarak kayıklarıyla buradan uzaklaşmışlar; dönüşte yolları üzerindeki ilk adaya vardıklarında, şimdilik kendileri için çok fazla olan tutsaklardan sekizini salıvermişler.

Yolculukları sırasında tutsaklarla konuşmaya çalışmışlar, ama hiçbir şey anlatamamışlar; kendilerine söylenen, verilen, yapılan her şeyden kuşkulanıp, öldürüleceklerini sanıyorlarmış. İlkin hepsinin ellerini çözmüşler, ama zavallı yaratıklar, özellikle kadınlar sanki boğazlarına bıçağın dayandığını görmüş gibi, bir çığlıktır koparmışlar; çünkü zavallılar hemen, öldürülmek için çözüldüklerini düşünmüşler.

Kendilerine yiyecek bir şey verilse gene ürküyorlarmış; bunun da semizliklerini yitirmesinler, zayıflamasınlar düşüncesiyle verildiğinden korkuyorlarmış. İçlerinden birine biraz dikkatlice bakılsa, bundan hemen kendisinin kesilmeye en elverişli, en semiz olduğu sonucunu çıkarıyormuş. Adaya getirildikten, iyi bir davranışla karşılaştıktan sonra bile, gene de her gün yeni efendilerinin öğle ya da akşam yemeği olmayı bekliyorlarmış.

Bu üç azgın herif bu eşi görülmedik öykülerini ya da yolculuklarını anlattıktan sonra İspanyol, tutsak vahşilerin şimdi nerede olduklarını sormuş; vahşileri karaya çıkararak kulübelerinden birine yerleştirdiklerini, onlar için biraz yiyecek şeyler almaya geldiklerini söylemeleri üzerine İspanyollar ile öbür iki İngiliz, daha doğrusu bütün adalılar, oraya giderek vahşileri görmeye karar vermişler Cuma'nın babasını da birlikte alıp gitmişler.

Kulübeye vardıklarında hepsi elleri kolları bağlı oturuyorlarmış; çünkü İngilizler, kayığı alıp da kaç-

masınlar diye, karaya çıkınca hepsinin ellerini bağlamışlar. Hepsi de çırılçıplakmış; güçlü, yakışıklı, kolları bacakları biçimli, düzgün, otuz, otuz beş yaşlarında üç erkek; ikisi otuz ile kırk yaşları arasında, ikisi yirmi dört, yirmi beş yaşlarında dört kadın, on altı, on yedisinde bir de uzun boylu, alımlı bir kız. Kadınlar gerek yüzleri gerekse boyları posları yönünden çok güzel, sevimli şeylermiş, yalnız esmermişler; hele içlerinden ikisi beyaz olsalarmış Londra'da bile en güzel kadınlardan sayılabilirlermiş; öylesine bir alımlı halleri, sevimli davranışları varmış; özellikle, aşağıda söyleneceği üzere, pek derme çatma olmakla birlikte, giyinip kuşandıktan sonra pek güzelleşmişler.

Bu görünüşün, hakkını söylemek gerekirse hiç kimsede rastlamadığım derecede dürüst, iyi yürekli, son derece ağır, alçakgönüllü adamlar olan bizim İspanyolları bir hayli irkilttiğinden hiç kuşkunuz olmasın. Demek istediğim, her an dışarı sürüklenerek beyninin çıkarılmasını, bir dana gibi boğazlanıp yenmeyi bekleyen çırılçıplak üç erkekle bir kadını bir arada eli kolu bağlı görmek, insan aklının kolay kolay almayacağı ölçüde yürek paralayıcı, son derece acıklı, irkiltici bir şeydir.

İspanyolların ilk işi, belki içlerinden birini tanır, ya da dillerinden anlar diye Cuma'nın babası yaşlı yerliyi, içeriye yanlarına göndermek olmuş. Yaşlı adam içeri girince hepsini tepeden tırnağa süzmüş, ama hiçbirini tanımamış; içlerinden bir kadın bir yana, ne söylediği bir sözü ne de yaptığı işareti anlamışlar.

Bununla birlikte, bir kişinin anlaması bizimkilerin işini görmeye yetmiş; ellerine düştükleri adamların Hıristiyan olduklarını, kadın olsun erkek olsun insan yemekten nefret ettiklerini, dolayısıyle öldürülmeyeceklerine kesinlikle inanabileceklerini vahşilere anlatmışlar. Bunu öğrenir öğrenmez, anlatılamayacak ölçüde garip davranışlarla, değişik yollardan,

duydukları büyük sevinci dile getirmişler; anlaşılan hepsi de başka başka uluslardanmış.

Dilden anlayan kadına, canlarını kurtarmak için kendilerini buraya getiren adamların hizmetini görmeyi isteyip istemediklerini öbür tutsaklara sormasını söylemişler; bunu işitince hepsi sevinçten oynamaya başlamışlar; biri yakınında bulunan herhangi bir şeyi, bir öteki başka bir şeyi, kaparak, omuzlarına koymuşlar, böylece iş görmeye hazır olduklarını belirtmek istemişler.

Aralarında kadın bulunmasının hemen birtakım tatsızlıklara, çatışmalara, belki de kan dökülmesine yol açacağını düşünen İspanyol başkan İngilizlere, bu kadınları ne yapacaklarını, karı olarak mı yoksa hizmetçi olarak mı kullanmak istediklerini sormuş. İngilizlerden biri hemen büyük bir arsızlıkla, hem karı hem de hizmetçi olarak kullanacaklarını söylemiş. Bunun üzerine başkan, «size engel olacak değilim, bu konuda istediğiniz gibi davranabilirsiniz? Ancak, aranızda kavgaya, gürültüye yol açmamak için sizden şöyle bir şey istemenin de doğru olacağı düşüncesindeyim: İçinizden biri bu kadınlardan herhangi birini karı olarak alırsa, yalnız o bir taneyle yetinmeye, ötekiler de bu kadına dokunmamaya söz vermelidir. Çünkü burada hiçbirinizi evlendiremezsek de, adada kaldığımız sürece, alacağınız kadının, alan adamca bakılması, yalnız onun karısı olması, ötekilerden hiç kimsenin o kadınla bir alışverişi olmaması gerekir,» demiş. Bu sözler pek doğru görünmüş, hepsi de hiçbir güçlük göstermeden kabul etmişler.

Sonra İngilizler İspanyollara bu kadınlardan almak isteyip istemediklerini sormuşlar. Hepsi de «Hayır,» demiş; kimi İspanya'da karısı olduğunu, kimi de Hıristiyan olmayan kadınları sevmediğini ileri sürmüş, bu kadınlara ellerini bile dokundurmayacaklarını belirtmişler; ben böyle bir erdemlilik örneğine, yolculuklarımın hiçbirinde rastlamamıştım. Sözü uzatma-

yalım, beş İngilizin her biri kendine bir karı, geçici olarak bir karı almış, böylece yeni bir yaşama düzeni kurmuşlar. İspanyollar ile Cuma'nın babası, içerisini bir hayli genişlettikleri benim eski evde oturuyorlarmış. Vahşilerin son savaşında aldıkları üç tutsak da onlarla birlikte yaşıyormuş. Adadaki topluluğun temeli bunlar olmuş; ötekileri gerekli yiyecekle donatıyor, gerekli gördükleri zaman onlara ellerinden geldiğince yardım ediyorlarmış.

Ama bu öykünün olağanüstü yanı, bu geçimsiz, ters heriflerin, ikisi ya da üçü ötekilerle karşılaştırılamayacak ölçüde güzel olan kadınları paylaşmakta, her biri tek kadınla yetinmek zorunda olduğu halde, uyuşabilmeleridir. Ama aralarında kavga çıkmasını önleyecek iyi bir yol tutarak, kadınları kulübelerden birine koymuşlar, kendileri de öbür kulübeye giderek, kim önce seçecek diye aralarında kura çekmişler. İlk çeken adam, zavallı çıplak yaratıkların bulunduğu kulübeye yalnız başına giderek beğendiği kadını ayırmış; bu ilk seçen adamın, kadınların en yaşlısı, en çirkini olduğu söylenen kadını aldığını belirtmek de yerinde olur sanırım; buna ötekiler bir hayli gülmüşler, İspanyollar bile gülmekten kendilerini alamamışlar. Ama adam hepsinden daha iyi düşünmüş, en başta kadından beklediği yardımı, çalışkanlığı gözönünde tutmuş; sonradan bu kadın hepsinden iyi çıkmış.

Zavallı kadınlar böyle sıraya dizilerek birer birer seçilip götürüldüklerini görünce gene korkuya kapılmışlar, artık kesilmeye götürüldüklerine iyice inanmaya başlamışlar; bu yüzden, İngiliz gemicilerden biri içlerinden birini almak için yanlarına girdiği zaman acı acı bağırıyor, dünyada en katı yürekli adama bile dokunacak ağlama sızlamalarla, adamın ellerine kollarına sarılıyorlarmış. Cuma'nın babasını bularak kadınlar, bu beş adamın niyetinin öldürmek değil, kendilerini karı olarak almak olduğunu söylettirinceye dek,

İngilizler bunlara öldürülmeyeceklerini bir türlü anlatamamışlar.

Bu iş yapıldıktan, kadınların duyduğu korku da biraz geçtikten sonra, adamlar çalışmaya başlamış, İspanyollar da yardım etmişler; birkaç saat içinde, ayrı ayrı oturmaları için her birine yeni bir kulübe yapmışlar, çünkü önceden yaptıkları iki kulübe aletler, takımlar, ev eşyaları, yiyecekler ile hemen hemen doluymuş. Üç arsız herif en uzağa, iki dürüst İngiliz daha yakına yerleşmişler, ama hepsinin de yerleri adanın kuzey kıyısındaymış; gene birbirlerinden ayrı yaşamaya başlamışlar. Böylece benim adanın üç ayrı yeri şenlenmiş, üç küçük kasabanın çekirdeği kurulmuş.

Burada şunu da belirtmeden geçemeyeceğim: Dünyada her zaman olduğu gibi (Tanrı'nın bu işleri böyle düzenlemekteki amacını bilemem), iki dürüst adam kadınların en kötülerine düşmüşler; hiçbir şeye yaramayan, ne kendilerine ne de başkalarına hayırı dokunan, o üç asılacak uğursuz herif de en çalışkan, en becerikli, en akıllı kadınları almışlar; gerçi öbür iki kadın da huyları, yaradılışları yönünden kötü insanlar değilmiş; çünkü kadınların beşi de karı olmaktan daha çok, uslu, sessiz, uysal birer köle gibiymiş; ama demek istediğim, bu iki kadın beceriklilik, akıllılık, çalışkanlık bakımından ötekilerden daha aşağıymış, onlar gibi temiz, derli toplu da değillermiş.

Çalışkanlığın iyiliğini, tembelliğin, aylaklığın da kötülüğünü göstermek için, gördüğüm bir şeyi de belirtmek zorundayım; yeniden adaya geldiğimde tarım alanında, bu ayrı toplulukları yönetmede bir hayli ilerlediklerini gördüm, ama o iki dürüst adam, üç azılıdan öyle çok ileri gitmişlerdi ki, aralarında bir karşılaştırma bile yapılamazdı. Gerçekten, dürüst İngilizlerin ikisi de tam kendilerine yetecek ölçüde tarla açmışlardı; bunun nedeni de benim koymuş olduğum bir kuraldı; bu kural, gerektiğinden daha fazla ekin ekmemekti. Ama ekinin yanısıra, diktikleri ağaçlar, yaptıkları çitler, bütün öbür işler arasındaki ayrım ilk bakışta kolaylıkla göze çarpacak derecedeydi.

Bu iki adam kulübelerinin dört bir yanına sayısız ağaç dikmişlerdi, oturdukları yere gidildiğinde korudan başka bir şey görünmüyordu; bu ağaçlar bir kez kendi yurttaşlarınca, bir kez de aşağıda görüleceği üzere düşmanlarınca sökülüp bozulmakla birlikte, gene de hepsini yenilemişler, çevrelerindeki her şeyi yeniden düzenlemiş, geliştirmişlerdi; asma çubukları dikmişler, daha önce böyle bir şeyi hiç görmemekle birlikte, derli toplu bir bağ yapmışlardı; bağları bakımlı olduğu için üzümleri de öbürlerininkinden daha iyiydi. Ormanın kuytu bir yerinde kendilerine bir de sığınak bulmuşlar-

dı, gerçi burası benim bulduğum gibi doğal bir mağara değildi, ama hiç üşenmeden kendi elleriyle bir mağara açmışlardı; sonradan başlarına gelen uğursuz olayda karılarıyla çocuklarını hiç kimsenin erişemeyeceği bu yere gizlemişler; bu sığınağın dörtbir yanına, kolay yetiştiğini söylediğim ağaçlardan sayısız dallar, çubuklar dikerek geçit bırakmamışlar, böylece burası kolay kolay bulunamayacak bir yer durumuna gelmiş; bıraktıkları birkaç gizli geçitten yalnız kendileri girip çıkabiliyorlarmış.

Haklı olarak arsız diye adlandırdığım üç İngilize gelince, bu yeni düzende eskisine oranla çok uygarlaşmışlar; eskisi gibi fırsat bulamadıkları için pek kavga çıkarmıyorlarmış; ama kötülüğe çalışan kafalarının değişmez dostu olan tembellik hiçbir zaman yakalarını bırakmamış. Gerçi onlar da ekin ekmiş, çit çevirmişlerdi; ama Süleyman'ın, «Tembeller bağına gittim, baştan başa diken bürümüştü,» sözünü bunlardan daha güzel doğrulayabilecek hiçbir örnek yokmuş. Öyle ki, İspanyollar bunların ekinlerini görmeye geldiklerinde, ayrıksı yaban otlarından ekini görememişler. Çitlerde de birçok gedikler varmış, yaban keçileri bu gedikler-den girerek ekini yiyorlarmış. Gediklerin ötesine berisine kuru çalılar sıkıştırmışlar, ama bu da at çalındıktan sonra ahır kapısına kilit vurmaya benzemiş. Oysa öbür iki İngilizin işlerini gözden geçirdikleri zaman, onların yaptığı her şeyde bir çalışkanlık izi, bir emek göze çarpıyormuş. Ne tarlalarında ayrıksı otlar ne de çitlerinde bir gedik varmış; bu iki İngilizin durumu da Süleyman'ın başka bir sözünü, «Çalışan el zengin eder,» sözünü doğrulamaktaymış, çünkü her şeyleri düzenli, gelişmiş, evlerinin içi dışı bollukla dolup taşıyormuş; ötekilerden daha çok keçi yetiştirmişler, evlerinde de daha çok eşyaları varmış; dirlik içinde daha eğlenceli yaşıyorlarmış.

Gerçekte üç arsız İngilizin karıları ev işlerinde çok becerikli, çok temizlermiş; İngilizceyi, İngilizler gibi

giyinmeyi, gemide aşçıbaşı olduğunu söylediğim İngilizden de İngiliz yemekleri pişirmeyi öğrendikleri için, kocalarına çok güzel yemekler pişiriyorlarmış; oysa öteki iki kadın bu işi bir türlü öğrenememişler, aşçı olan İngiliz kendi yemeğini kendi pişirmek zorunda kalıyormuş. Bu üç çalışkan kadının kocalarına gelince, bunlar bütün zamanlarını, kaplumbağa yumurtası toplamak, kuş avlamak, balık tutmak gibi çalışmaktan başka her türlü işle geçirerek yaşayıp gidiyorlarmış. Çalışanlar dirlik düzenlik içinde, tembeller de sıkıntı, yokluk içinde yaşıyormuş; öyle sanıyorum ki, dünyanın her yerinde aynı durum göze çarpmaktadır.

Şimdi artık, bugüne değin gerek benim gerekse onların karşılaştıklarından apayrı nitelikli bir olayın anlatılmasına geçiyorum. Bu olay şudur:

Bir sabah erkenden adaya beş altı tane Kızılderili

ya da vahşi —ne isterseniz deyin— kayığı gelmiş; gene birtakım tutsakları yemek üzere geldikleri apaçıkmış. Ama hem İspanyollar hem de bizimkiler artık bu işe öyle alışmışlar ki, benim gibi kuşku falan duymamışlar. Daha önceki deneylerinden, yapacakları tek şeyin gizlenmek olduğunu, vahşilere görünmezlerse, adada yaşayan kimselerin bulunduğunu anlayamayacakları için işlerini bitirdikten sonra sessizce çekip gideceklerini biliyorlarmış. Bunu bildiklerinden, vahşilerin böyle gelişlerinde tek yaptıkları iş, üç yerleşme bölgesine de haber vererek, hiç kimsenin dışarı çıkmamasını, kendini göstermemesini sağlamak oluyormuş; yalnız, kayıklar gene denize açıldığı zaman haber versin diye uygun bir yere gözcü koyuyorlarmış.

Böyle yapmaları hiç kuşkusuz çok doğru bir şeymiş, ama uğursuz bir olay adada insan bulunduğunu bütün vahşilere öğretince, az kalsın bütün topluluğun sonu gelecekmiş. Vahşiler kayıklarıyla geri gittikten sonra İspanyollar soluğu dışarda almışlar; içlerinden birkaçı da vahşilerin ne yaptığını anlamak için, deniz kıyısına gitmiş. Orada vahşilerden üçünün yere uzanmış, derin bir uykuya dalmış olduğunu görünce şaşırmış kalmışlar, bunlar o tüyler ürpertici şölende canavar gibi tıkabasa yedikleri için miskinleşip uyuduklarını, ötekiler giderken uyanamadıklarını ya da ormanda dolaşmaya dalarak zamanında geri dönemediklerini düşünmüşler.

İspanyollar gördükleri bu durum karşısında büyük bir şaşkınlığa kapılarak ne yapacaklarını bilememişler; İspanyol başkan da yanlarındaymış, onun düşüncesini sormuşlar, o da bir şey söyleyememiş. Bunları alıp köle olarak kullanmaya gelince, yeter sayıda adamları varmış; öldürmeye ise hiçbiri yanaşmamış. İspanyol başkanın bana söylediğine göre, suçsuz insan kanı dökmeyi göze alamamışlar; çünkü bu zavallı vahşilerin kendilerine hiçbir kötülüğü dokunmamış, mallarını yağma etmemişler, öldürülmelerini haklı gösterecek bir

düşmanlık güttükleri de yokmuş.

İspanyolların Meksika'da, Peru'da yaptıkları zorbalıklar ne olursa olsun, ben buradaki şu İspanyolların hakkını yememek için, hiçbir ülkede bu on yedi kişi gibi alçakgönüllü, serinkanlı, iyi huylu, ince davranışlı insanlara rastlamadığımı açıkça söylemek zorundayım. Zorbalığa gelince, bunların yaradılışında böyle bir şeyden iz yoktu; insanlıkdışı davranışlardan uzaktılar, barbar değillerdi, saldırganlıkları yoktu, bununla birlikte hepsi de gözüpek, yiğit adamlardı.

Ilımlılıklarını, ağırbaşlılıklarını bizim üç azılı İngilizin çekilmez davranışlarına bıkmadan usanmadan katlanmakla göstermişlerdi; insanlıkları ile doğruluklarını da yukarıda sözünü ettiğim vahşilere karşı takındıkları tutum gösteriyordu. Aralarında biraz görüştükten sonra, bir süre daha gizlenmeye karar vererek belki bu üç vahşinin de çekip gideceklerini düşünmüşler. Ama sonra İspanyol başkan bunların gidecek kayıkları olmadığını, adayı dolaşmaya başlarlarsa burada insan bulunduğunu yüzde yüz anlayacaklarını, böylece hepsi için tehlikeli bir durumun ortaya çıkabileceğini hatırlatmış.

Bunun üzerine gene geri dönmüşler, derin bir uykuda olan vahşileri uyandırarak tutsak etmeye karar vermişler; etmişler de. Zavallı adamlar yakalanarak bağlandıklarını görünce çok korkmuşlar, tıpkı kadınlar gibi, kesilip yeneceklerini sanmışlar; anlaşılan bütün dünyanın kendileri gibi insan eti yediğini sanıyorlarmış. Ama korkuları hemen yatıştırılmış, üçünü de alıp götürmüşler.

İyi ki bunları şatolarına, daha doğrusu benim tepenin eteğindeki sarayıma değil de, keçileri gütmek, ekin ekmek gibi başlıca kır işlerinin yapıldığı yazlık çardağa, sonra da iki İngilizin evine götürmüşler.

Yapılacak pek fazla iş bulunmamakla birlikte, bunları hemen çalıştırmaya başlamışlar; ama ya bunların korunmasına gereken önemi vermediklerinden, ya da

sıvışacaklarını pek düşünmediklerinden olacak, bu vahşilerden biri kaçıp ormana gitmiş, bir daha izini bulamamışlar.

Bu adamın, üç dört hafta sonra alışılmış eğlentilerini yapmak üzere adaya gelerek bir iki gün içinde dönen vahşilerin kayıklarıyla gene yurduna döndüğüne inanmaya başlamışlar; bu düşünce bizimkileri bir hayli ürkütmüş. Pek haklı olarak, bu vahşi sağ salim yurduna döner de arkadaşlarına kavuşursa, adada insan bulunduğunu, üstelik hem güçsüz hem de sayıca çok az olduklarını bütün öteki vahşilere anlatır, sonucuna varmışlar; çünkü yukarıda da belirttiğim gibi bu vahşiye adada kaç kişi bulunduğunu, nerede bulunduklarını hiç söylememişler; vahşi de ne bunların tüfeklerinin sesini işitmiş, ne de kendisine dere içindeki mağara, iki İngilizin yeni yaptığı sığınak gibi gizli yerleri göstermişlermiş.

Bu vahşinin kendilerini haber verdiğinin ilk belirtisi, aşağı yukarı iki ay sonra her birinde yedi, sekiz, on kişinin bulunduğu on kayığın, adanın kuzey kıyısına çıkarak, eskiden hiç uğramadıkları bir yere, kaçan vahşinin kalmış olduğu iki İngilizin evlerine şöyle böyle iki mil öteye yanaşmaları olmuş. İspanyol başkanın söylediğine göre, hepsi orada bulunsalarmış, zarar böylesine büyük olmayacakmış, çünkü o zaman ellerinden tek vahşi bile kurtulamazmış, ama durum bambaşka olmuş, elli kişiye karşı iki kişi hiçbir şey yapamamış. Neyse bu iki kişi onların geldiğini, bir mil öteden görmüşler, gelip karaya yanaşmaları için daha bir sürü zaman gerekli olduğundan, kulübelerinden de bir mil öteye yanaştıklarından, koşup İspanyollara haber verme fırsatını bulmuşlar. Artık ele verildiklerine kesinlikle inandıklarından, ilk işleri son aldıkları iki tutsağı bağlamak, kadınlarla birlikte gelmiş olan, anlaşılan kendilerine de bağlılık gösteren üç vahşiye karılarıyla bu iki adamı, taşıyabilecekleri bütün eşyalarla birlikte. yukarıda sözünü ettiğim, ormandaki gizli sığınağa götü-

rerek adamların ellerini ayaklarını bağlamalarını, kendilerinden yeni bir haber alıncaya dek orada beklemelerini söylemişler.

Sonra da bütün vahşilerin karaya çıktıklarını, kendi evlerine yöneldiklerini görünce, evcil keçilerinin ağılını açarak, vahşiler yaban keçisi sansın diye hepsini ormana başıboş salıvermişler. Ama onlarla birlikte gelen kurnaz kaçak vahşi bu işleri bildiği için bütün ötekilere anlatmış; doğruca kulübelerin bulunduğu yere gitmişler.

Korkuyla kapılan zavallı İngilizler karılarıyla eşyalarını güven altına aldıktan sonra kadınlarla birlikte gelen vahşilerden bir başkasını, tehlikeyi haber vererek yardım istemesi için çabucak İspanyollara göndermişler. Bu arada kendileri de tüfeklerini, bütün cephanelerini alarak ormana karılarını gönderdikleri yere gitmişler; uzakta, vahşilerin ne yana gittiğini gözetleyebilecekleri bir yerde durmuşlar.

Daha pek uzaklaşmadan, bir tepeden, düşmanlarının evlerine doğru gittiklerini, çok geçmeden de bütün eşyalarının kulübeleriyle birlikte alevler içinde kaldığını görerek büyük bir üzüntüye kapılmışlar; çünkü uğradıkları zarar oldukça büyük, hiç olmazsa bir süre için kapatılamayacak ölçüdeymiş. İngilizler bir süre oldukları yerde kalmışlar; vahşilerin, avlarını, özellikle burada bulunduğunu kesinlikle bildikleri apaçık anlaşılan insanları aramak için her yeri altüst ederek yırtıcı hayvanlar gibi dört bir yana yayıldıklarını görünce, bulundukları yerde kendilerini güven altında duyamamışlar. Bu vahşilerden kimilerinin bir arada, kalabalık olarak gelebileceklerini düşünerek, sonradan görüleceği üzere, yol aldıkça dağılırlar umuduyla yarım mil daha içeride sığınacak başka bir yer aramayı uygun görmüşler.

İkinci durak yerleri ormandaki sık bir çalılığın ağzı olmuş; oradaki oldukça geniş, içi oyuk bir ağaç gövdesine girerek durmuşlar, bakalım ne olacak diye bek-

lemeye başlamışlar. Çok geçmeden vahşilerden ikisinin, sanki bunların oraya saklandıklarını anlamış da saldırmaya geliyorlarmış gibi kendilerinden yana koştuğunu görmüşler; az ötede üç, daha ileride beş kişi daha belirivermiş, hepsi de aynı yöne geliyorlarmış. Ayrıca yedi sekiz kişinin de başka yana gittiğini görmüşler; sözün kısası vahşiler avlarını kovalayan avcılar gibi dört bir yana yayılmışlar.

Zavallı adamlar, kaçmalı mı yoksa öylece beklemeli mi diye şaşırıp kalmışlar; ama aralarında durumu konuştuktan sonra, böyle her yanı altüst ederlerse vahşilerin, daha İspanyollar yardıma yetişmeden ormandaki sığınağı bulabileceklerini, böylece her şeyi yitireceklerini düşünerek oldukları yerde vahşilere karşı koymaya karar vermişler; vahşiler kalabalık gelirlerse ağacın tepesine tırmanacaklarmış. Oradan, karaya çıkan aşağı yukarı elli vahşinin toptan saldırısına karşı bile, cephaneleri dayandığı sürece kendilerini savunabileceklerinden hiç kuşkuları yokmuş.

Buna karar verdikten sonra ikinci iş olarak, ilkin önde gelen iki kişiyi vurmalı mı, yoksa bunları arkadan gelen beş kişiden ayırmak için arkalarından koşan üç kişiye mi ateş etmeli diye düşünmüşler. Önceki iki kişinin, kendilerini ağaçta görüp saldırmazlarsa, geçip gitmelerine göz yummaya karar vermişler. İki vahşi yön değiştirerek ormanın başka bir kesimine doğru koşmaya başlayınca bu hesapları doğru çıkmış; ama onların ardından gelen üç vahşiyle öbür beşi sanki İngilizlerin burada olduğunu biliyormuş gibi, doğruca ağaçtan yana gelmişler.

Vahşilerin, üzerlerine doğru geldiğini görünce bunları ardarda bir sıra halinde koştukları bir anda yakalamaya karar vermişler; ikisi birbiri ardından ateş etmeyi düşündüklerinden, ilk ateşte belki üçünü birden öldürmeyi umuyorlarmış. Bunun üzerine, ilk ateş edecek olan, tüfeğe üç dört tane küçük kurşun kuymuş, ağacın gövdesindeki bir deliği mazgal gibi kullanarak,

kendini göstermeden güzelce nişan almış; kurşunlar şaşmasın diye vahşilerin ağaca şöyle böyle otuz yarda yaklaşmasını beklemiş.

Onlar böyle bekler vahşiler de yaklaşırken, bu üç kişiden birinin o kaçak vahşi olduğunu adamakıllı görerek iyice tanımışlar, ikisinin de ateş etmesi pahasına bile olsa bu alçağı kaçırmamaya karar vermişler. Böylece ilk ateşte düşmez diye, işi sağlama bağlamak için öteki de tüfeğini hazırlamış.

Ama ilk atan şaşmaz bir nişancıymış; vahşiler ardarda, birbirlerine de yakın oldukları için attığı gibi ikisini devirmiş. En önde koşan, kafasından vurulduğu için hemen ölmüş, ikincisi —kaçak vahşi— gövdesinden vurulmuş düşmüş ama tam ölmemiş. Üçüncüsü, belki de ikincinin gövdesini delip geçen kurşunun omuzunda bıraktığı sıyrıkla biraz yaralanmış; yarası ağır olmamakla birlikte, bir hayli ürktüğünden, korkunç bir bağırtıyla, uluyarak yere oturmuş.

Gerideki beş kişi, tehlikeyi sezmekten daha çok gürültüden korkmuş, ilkin oldukları yerde duraklamışlar; çünkü orman, tüfeğin sesini olduğundan bin kat daha büyütüyor, bir uçtan bir uca çınlayan yankıyla, her biri başka türden bir çığlık koparan kuşlar, tıpkı benim adada ilk tüfeği attığım zaman yaptıkları gibi, eşine raslanmadık seslerle havalanıyormuş.

Bununla birlikte, ortalığın yatışması, her şeyin gene sessizliğe kavuşması üzerine, olup bitenleri bilmedikleri için arkadaki beş vahşi de arkadaşlarının oldukça düşkün bir durumda yattıkları yere hiç çekinmeden gelmişler. Zavallı bilgisiz yaratıklar kendilerinin de aynı tehlike karşısında olduklarını düşünmeden, anlaşılacağı üzere, nasıl yaralandığını sormak için yerdeki arkadaşlarının başına üşüşmüşler. Herhalde o da bir şimşeğin ardından kopan, Tanrılardan gelme bir gök gürültüsünün, iki arkadaşını öldürdüğünü, kendisini de yaraladığını söylemiştir. Herhalde diyorum, çünkü yakınlarında hiç kimse görmedikleri, daha önce hiçbir tü-

fek sesi işitmemiş, tüfek görmemiş, ateşle ya da kurşunla uzaktan adam öldürebilecek hiçbir şeyle karşılaşmamış oldukları çok kesin bir gerçektir. Böyle olmasaydı, kendilerinin de aynı tehlikeye düşeceklerini düşünmeden arkadaşlarının durumuna böyle kaygısızca bakmazlardı.

Bizim iki İngiliz, bana söylediklerine göre, karşılarındaki tehlikeden haberleri olmayan bu adamları öldürmek zorunda kaldıklarına çok üzülmekle birlikte, bunları topluca ele geçirdikleri, ilk ateş eden de bu arada tüfeğini yeniden doldurduğu için ikisi birden ateş etmeye karar vermişler, ayrı ayrı adamlara nişan alarak ateş edip vahşilerden dördünü öldürmüş ya da ağırca yaralamışlar; ölümcül bir korkuya kapılan beşincisi de yaralanmamakla birlikte korkudan ötekilerle yere yıkılmış. Bizimkiler onların böyle düştüğünü görünce, hepsini öldürdüklerini sanmışlar.

Vahşilerin öldüğüne inandıkları için, büyük bir yanlış yaparak, tüfeklerini yeniden doldurmadan ağaç kovuğundan dışarı çıkmakta sakınca görmemişler. Dışarı geldiklerinde dördünün de sağ, bunlardan ikisinin çok hafif yaralı, birinin de hiç yarası bile olmadığını görünce şaşırıp kalmışlar. Bu durum onları tüfek dipçikleriyle işe girişmek zorunda bırakmış; önce bütün bu uğursuzlukların başlıca nedeni olan kaçak vahşinin, sonra da dizinden yaralananın işini bitirerek çektikleri acıya son vermişler. O zaman, yaralı olmayan vahşi gelmiş, önlerinde diz çökerek iki elini havaya kaldırmış, kendisini öldürmemeleri için, sızlanarak, acı acı inleyerek birtakım işaretler yapmış; ama söylediklerinden bizimkiler tek söz bile anlamamışlar.

Bununla birlikte, vahşiye oradaki bir ağacın dibine oturmasını işaret etmişler; İngilizlerden biri büyük bir şans işi olarak cebinde bulduğu bir ip parçasıyla iki elini arkasına, hem de ayaklarını sıkıca bağlamış; onu orada bırakarak olanca hızlarıyla öteki ikisinin ardına düşmüşler; çünkü onların, ormanda eşyalarıyla karı-

larını sakladıkları sığınağın yolunu bulmalarından korkuyorlarmış. Bir ara iki vahşiyi görebilecekleri bir yere varmışlar ama çok uzaktalarmış. Bununla birlikte, onların dereyi geçerek, gideceklerinden korktukları yolun tam tersine, denize doğru yöneldiklerini görünce rahat bir soluk almışlar. İçleri rahat ettikten sonra öbür tutsağı bağladıkları ağaca döndüklerinde, onun da, düşündüklerine göre, arkadaşlarınca kurtarılmış olduğunu görmüşler, çünkü tutsak orada yokmuş, az önce elini bağlamakta kullandıkları iki parça ip de ağacın dibinde duruyormuş.

Bu durum üzerine, düşmanın nerede, kaç kişi olduğunu bilmedikleri için gene önceki gibi kaygılanmaya başlamışlar; dolayısıyla, her şeyin yerli yerinde olup olmadığını görmek, büyük bir korku içinde olan karılarını avutmak için sığınağa gitmeye karar vermişler; çünkü kadınlar, vahşiler kendi yurttaşları olmakla birlikte, belki de onları iyi tanıdıkları için, büyük bir korku içindeymişler. Oraya vardıklarında, vahşilerin ormana girdiklerini, kadınların saklandığı yeri, yaklaşmışlarsa da bulamadıklarını anlamışlar. Ağaçlar geçit vermeyecek derecede sık olduğundan orayı arayan bir kimse, yol gösterecek bir kılavuzun yardımı olmadan, taş çatlasa bulamazmış. Sığınakta her şey yerli yerindeymiş, yalnız kadınlar büyük bir korkuya kapılmışlar. İki İngiliz bu arada yedi İspanyolun yardıma yetiştiğini görmekle rahatlamışlar. Öbür on kişi, uşakları, bir de yaşlı Cuma —başka deyimle Cuma'nın babası— ile birlikte, vahşiler adanın o kesimlerine gider diye, ekinleri, sürüleri korumak için toplu olarak çardağa gitmişler; ama vahşiler oralara pek yayılmamışlarmış. Bu yedi İspanyolun yanında, daha önce tutsak ettiklerini söylediğim üç vahşiden biri varmış; ayrıca az önce İngilizlerin ayaklarından bağlayarak ağacın dibine bıraktıkları vahşi de yanlarındaymış; anlaşılan İspanyollar oradan geçerek, yedi kişinin temizlendiğini görmüşler, sekizinciyi de çözerek birlikte alıp getirmişler; ama, bi-

ri kaçıp da ikisi kalan son tutsaklara yaptıkları gibi bunu da gene bağlamak zorunda kalmışlar.

Artık tutsaklar bunlara bir yük olmaya başlamış; kaçmalarından da öyle korkmuşlar ki, bir ara kendi canlarının korunması için son derece gerekli diye düşünerek, hepsini birden öldürmeye karar vermişler. Yalnız İspanyol başkan buna yanaşmamış, bunların şimdilik dere içindeki benim mağaraya gönderilerek, kendilerine yiyecek verilmesi için buyruk vermiş, bu buyruk yerine getirilmiş. O gece elleri ayakları bağlı orada kalmışlar.

İspanyollar gelince İngilizler öyle yüreklenmişler ki, artık orada daha fazla beklemek istemiyorlarmış; beş İspanyol alarak, dört misket tüfeği, bir tabanca, iki de kocaman sopa ile vahşileri aramaya gitmişler. Önce, öldürdükleri adamların dibinde yattığı ağacın yanına gitmişler, vahşilerden birkaçının oraya uğradığını hemen anlamışlar; çünkü ölülerini alıp götürmeyi denemiş, ikisini bir hayli uzağa sürükledikten sonra caymışlardı. İngilizlerle İspanyollar sonra bir tepeye doğru giderek, oradan yakılıp yıkılmış evlerini, yerlerini görmüşler; daha tütmekte olan duman üzüntülerini daha da arttırmış. Ama görünürlerde tek vahşi bile yokmuş. Bunun üzerine, tetik bulunmak için her hazırlığı yaparak, bozulmuş tarlalarına doğru ilerlemeye karar vermişler. Ancak biraz daha ilerleyip denizin kıyısını görebilecekleri bir yere vardıkları zaman, bütün vahşilerin geri dönmek üzere kayıklarına binmekte olduklarını açıkça görmüşler.

Buna önce üzülmüşler; deniz kıyısına yetişip de vahşilere son bir ders vermek, olanaksız bir şeymiş; ama bir bakıma da bunlardan kurtuldukları için rahat bir soluk almışlar.

Zavallı İngilizler şimdi ikinci kez saldırıya uğradıkları, yerleri yurtları bir daha yakılıp yıkıldığı için, ötekilerin hepsi bunların her şeyi yeniden kurmalarına elbirliğiyle yardıma karar vermişler. Şimdiye dek bir

iyilik yapmaya en küçük bir eğilim göstermemiş olan üç azılı yurttaşları bile olayı işitir işitmez (çünkü adanın doğu kesiminde uzak bir yerde bulundukları için bütün bu işler olup biterken hiç haberleri olmamış) yardıma gelmişler; kulübelerin onarımına, öbür gerekli şeylerin yapılması için günlerce seve seve çalışmışlar. Böylece zavallı iki İngiliz kısa bir süre içinde gene kalkınabilmişler.

Bundan iki gün sonra vahşilerin kayıklarından üçünün karaya vurduğunu, az ötede de boğulmuş iki vahşinin ölülerini görünce daha da sevinmişler; bunun üzerine haklı olarak, vahşilerin denizde fırtınaya tutuldukları, kayıklarından bir kaçının devrildiği sonucuna varmışlar; çünkü vahşilerin gittiği günün gecesi çok azgın bir fırtına kopmuş.

Bununla birlikte, vahşilerden birkaçı böyle batarken, olup bitenleri öbür yurttaşlarına anlatmaya, onları yeni bir saldırıya kışkırtmaya yetecek sayıda vahşi kurtulmuştu. Anlaşılan bunun üzerine, daha kalabalık gelerek aynı nitelikte bir saldırıyı gene denemeye karar vermişler. Eğer ilk kaçan vahşi adada oturanlarla ilgili bilgi vermemişse, bu kez dönenlerin bu konuda pek az bir şey bildikleri de kesinmiş. Çünkü adada tek insan bile görmemişler, burada insan bulunduğunu ileri süren vahşi de öldüğünden, bunu doğrulayabilecek başka tanıkları da yokmuş.

Bu olaydan sonra beş altı ay vahşilerden hiç ses çıkmamış; bu süre içinde bizimkiler vahşilerin burada uğradıkları bozgunu unuttuklarını ya da üstünlük kavgasından vazgeçtiklerini umarken, bir gün ansızın ok, yay, sopa, tahta kılıç, buna benzer başka kavga aletleri ile donanmış vahşilerle dolu otuz kayıktan aşağı olmayan bir donanmanın baskınına uğramışlar; öyle de çok adamla gelmişler ki, sözün kısası, bizimkileri büyük bir korkuya salmışlar.

O akşam adanın en doğu ucuna çıktıkları için, bizimkiler de bütün gece kafa kafaya verip ne yapacakla-

rını düşünmüşler; öteden beri başlıca güvenliğin iyice gizlenmek olduğunu, şimdi ise düşmanları sayıca çok fazla olduğundan daha da iyi gizlenmek zorunda bulunduklarını düşünerek, her şeyden önce, iki İngilize yaptıkları kulübeleri yıkmaya, keçileri de eski mağaraya sürmeye karar vermişler; çünkü vahşilerin, iki mil öteye yanaşmakla birlikte; ortalık ağarır ağarmaz gene eski oyunu oynamak üzere doğruca o iki kulübenin bulunduğu yere gideceklerini biliyorlarmış.

Sonra da benim çardak dediğim, şimdi İspanyolların olan yerdeki keçi sürülerini salıvermişler; sözün kısası, burada insan bulunduğu izlenimini verecek her şeyi ellerinden geldiğince ortadan kaldırmışlar. Sonraki sabah bütün güçleriyle iki İngiilzin tarlaları çevresini tutarak vahşilerin gelmesini beklemişler; iş de umdukları gibi çıkmış. Bizimkilerin yaklaşık olarak söylediklerine göre, sayıları iki yüz elliyi bulan bu yeni akıncılar doğru kulübelerin olduğu yere yollanmışlar. Bizim ordunun çok küçük olduğu bir gerçekmiş ama, işin daha kötüsü hepsi silâhlı da değilmiş. Durumları şöyleymiş: İnsangücü olarak,

17 İspanyol,
5 İngiliz,
1 Koca Cuma, ya da Cuma'nın babası.
3 Kadınlarla birlikte alınmış olan, büyük bir bağlılık gösteren üç tutsak.
3 İspanyollarla birlikte kalan öbür tutsaklar.

Bu adamların silâhları:

11 Misket tüfeği.
5 Tabanca.
3 Av tüfeği.
5 Yola getirdiğim azılı gemicilerden benim almış olduğum misket ya da av tüfekleri.
2 Kılıç.
3 Eski baltalı kargı.

Tutsaklarına ne misket ne de tüfek vermişler, ama her birinin bir baltalı kargısı ya da iki ucuna da sivri demirler geçirilmiş uzun bir değneği, yanında da bir el baltası varmış. Kadınlardan bu kavgaya katılmak isteyen ikisine ne yaptılarsa engel olamamış, yerlilerin birbirleriyle yaptıklarını söylediğim savaştan kalma oklarla yayları da birer balta ile birlikte onlara vermişler.

Sık sık sözünü ettiğim İspanyol başkan hepsine komuta ediyormuş; kötülükte korkunç bir herif olmakla birlikte çok gözüpek, atak bir delikanlı olduğu için Will Atkins'e, altı arkadaşıyla birlikte sık bir çalılığın arkasına ileri gözcü gibi yerleşerek, vahşilerin geçmesine ilkin göz yumması, sonra birden ortalarına ateş etmesi için buyruk verilmiş. Ateş eder etmez olanca hızlarıyla geri çekilip ormanın o kesimini dolaşarak sık bir ağaçlığın arkasında bekleyen İspanyolların gerisine geçecek lermiş.

Vahşiler geldikleri zaman düzensiz kümeler halinde oraya buraya koşuyorlarmış; Will Atkins şöyle böyle ellisinin yanından geçmesine göz yummuş, ötekilerin kalabalık bir küme olarak topluca geldiklerini görünce adamlarından üçüne ateş komutu vermiş; bu ateş eden üç kişinin misketleri büyük çaplı tabanca kurşunlarından altışar yedişer kurşunla doluymuş. Kaç kişi öldürdüklerini, kaç kişi yaraladıklarını bilememişler, ama vahşiler arasındaki korku ile yılgı anlatılamayacak derecedeymiş; böyle korkunç bir gürültü işittikten sonra, adamlarından kimisinin öldüğünü kimisinin de yaralandığını görünce, bunu kimin yaptığını anlayamadıkları için son derece korkmuşlar. Onlar böyle yılgı içindeyken Will Atkins ile öbür üç kişi bunların en toplu bulundukları yere bir daha ateş etmiş; bir dakika geçmeden, ilk ateş edenler tüfeklerini gene doldurmuşlar, üçüncü bir yaylım ateş için komut vermiş.

Will Atkins ile adamları, kendilerine söylendiği gibi ateş eder etmez hemen çekilseler, ya da öbür koldaki-

ler hazır olup sürekli ateş etselermiş vahşiler yüzde yüz yenilecekmiş; çünkü vahşilerin korkusu Tanrıların şimşekle, yıldırımla kendilerini öldürdüğü inancından ileri geliyormuş, bu işi yapan insanları göremiyorlarmış. Ama Will Atkins tüfeğini yeniden doldurmak için duraklayarak hileyi sezdirmiş. Uzakta duran vahşilerden birtakımı bunları görerek arkadan baskın yapmışlar; Atkins ile arkadaşları ellerinden geldiğince hızla çekilerek vahşilerin üzerine birkaç el ateş etmiş, on beş yirmisini öldürmüşlerse de, vahşiler oklarıyla Atkins'in kendisini, sonra da İspanyollardan birini yaraladıkları gibi bir İngilizle, kadınlarla birlikte gelen yerlilerden birini de öldürmüşler; bu yerli son derece yiğit bir adammış; kıyasıya döğüşmüş, bir mızrakla el baltasından başka silâhı yokken kendi başına beş kişiyi öldürmüş.

Atkins'in yaralanması, adamlarından ikisinin de ölmesi üzerine hayli sıkışan bizimkiler ormanda yüksek bir tepeye çekilmişler; İspanyollar da vahşilere üç yaylım ateşi açtıktan sonra gizlenmişler. Çünkü vahşiler sayıca öyle çok, öyle de amansızlarmış ki, elliden fazla ölü, daha fazla yaralı vermekle birlikte tehlikeden hiç çekinmeyerek bizimkilerin ta burnunun dibine sokuluyor, yağmur gibi ok yağdırıyorlarmış; yaralı adamlarının bile can acısıyla deli gibi saldırdıkları görülüyormuş.

Bizimkiler çekilirken, ölen İspanyol ile İngilizi geride bırakmışlar; vahşiler bu iki ölünün yanına geldiklerinde ağaç kılıçlarla, sopalarla bunların kollarını bacaklarını, kafalarını kırıp dağıtarak tam vahşice darmadağın etmişler. Ama bizimkilerin çekildiğini görmüşlerse de arkalarından gitmemişler, çepeçevre bir halka yapıp, anlaşılan töreleri gereği, üstünlük belirtisi olarak iki kez haykırmışlar. Bundan sonra, yaralılardan birçoğunun, yitirdikleri kandan dolayı düşüp öldüklerini görerek büyük üzüntüye kapılmışlar.

İspanyol başkan küçük ordusunun hepsini bir tepe-

ye çekmiş; Atkins ise yaralı olmasına karşın hep birlikte ilerleyerek bir saldırıya daha geçilsin istiyormuş. Ama İspanyollar, «Senyör Atkins,» demişler, «yaralılarının bile nasıl savaştığını görüyorsun. Bırakalım sabaha dek kendi hallerinde kalsınlar; o zaman bunların hepsi yaralarının acısıyla uyuşur, yitirdikleri kanla baygın düşerler, böylece karşımızda uğraşacak daha az adam kalır.»

Bu, yerinde bir öğütmüş, ama Will Atkins coşkunlukla, «Haklısınız Senyör, yalnız benim durumum da aynı olacak. Onun için daha yaram sıcakken devam etmek istiyorum,» demiş. İspanyollar da, «Peki ama Senyör Atkins, sen yiğitliğini gösterdin, görevini yaptın; sabahleyin savaşamayacak duruma düşersen, biz senin için de savaşırız, ancak bizce sabahı beklemek çok daha iyi olur,» demişler, beklemişler.

Ama ayışığı olduğundan vahşilerin yaralıların başına üşüştüklerini, büyük bir karmaşa içinde gürültüyle sağa sola koşuşup durduklarını görünce bir gece baskını yapmaya karar vermişler, özellikle, elverişli bir durum bulurlarsa, kendilerini göstermeden bir yaylım ateş açmak istiyorlarmış; bunun için de güzel bir fırsat çıkmış. İki İngiliz'den, kavganın kendi topraklarında başlamış olanı, onları ormanın içinden batıya doğru deniz kıyısına götürmüş, sonra kestirmeden güneye dönerek vahşilerin en kalabalık olduğu yere yaklaşmışlar; gözükmeden, hiçbir şey işittirmeden içlerinden sekizi vahşilere ateş açmış, hepsini darmadağın etmişler; yarım dakika sonra da öteki sekiz kişi ateş etmiş, öyle çok kurşun yağdırmışlar ki çoğu ölmüş, birçoğu da yaralanmış. Bu sırada vahşiler, kendilerine bu kötülüğü yapanları göremedikleri için hangi deliğe kaçacaklarını şaşırmışlar, İspanyollar son derece hızlı davranarak, göz açtırmadan bir daha ateş etmişler, sonra üç kola ayrılarak hep birlikte vahşilere hücum etmeye karar vermişler. Her kolda sekiz kişi varmış, topu birden yirmi dört kişi ediyormuş; bunların yirmi ikisi erkek, iki-

si kadınmış; kadınlar da hiç yılmadan döğüşüyorlarmış.

Ateşli silâhları, baltalı kargılarla, mızraklarla birlikte her kola eşit olarak dağıtmışlar. Kadınları geride alıkoymak istemişler, ama onlar kocalarıyla birlikte ölmeye kararlı olduklarını ileri sürerek buna yanaşmamışlar. Küçücük ordularını böylece düzenledikten sonra, ağaçların içinden çıkarak ilerlemişler, düşmanın iyice içine sokulup, seslerinin yettiğince bağırmaya haykırmaya başlamışlar; vahşiler hep bir arada duruyorlarmış, bizimkilerin üç yandan birden bağırdıklarını doyunca iyice bocalamışlar, görselermiş yüzde yüz kavgaya tutuşacaklarmış. Çünkü görülebilecek ölçüde yaklaşır yaklaşmaz oklar yağmaya başlamış, Cuma'nın zavallı babası yaralanmış; neyse ki yarası tehlikeli değilmiş. Ama bizimkiler vahşilere aman vermemiş, üzerlerine koşarak üç yaşından ateş etmişler; sonra tüfek dipçikleriyle, kılıçlarla, mızraklarla, baltalı kargılarla saldırarak vahşileri öyle bir sıkıştırmışlar ki, hepsi de canını kurtarmak için acı acı bağrışıp çağrışarak kaçacak delik aramaya başlamış.

Bizimkiler temizlikten yorulmuşlar, iki kavgada vahşilerden yüz seksenini ağır yaralamış ya da öldürmüşler; ötekiler de korkudan akıllarını kaçırmışlar. Bizimkiler arkalarından kovalamaya pek kulak asmadıklarından vahşilerin hepsi gelirken yanaştıkları, şimdi de kayıklarının bulunduğu kıyıda toplanmışlar. Ama kıyımları daha sona ermemiş, çünkü o akşam kıyılarda korkunç bir fırtına esmeye başlamış; öyle ki, denize açılamamışlar. Bütün gece süren fırtına sular kabarınca kayıklarını karaya doğru hayli uzağa sürüklemiş, kayıkları gene denize indirmekte sonsuz güçlükle karşılaşmışlar. Kayıklardan kimisi de birbirine ya da karaya hızla çarparak parça parça olmuş.

Bizimkiler sağladıkları üstünlükten dolayı çok sevinçli olmakla birlikte o gece rahat edememişler; ama ellerinden geldiğince dinlendikten, yorgunluklarını gi-

derdikten sonra adanın, vahşilerin kaçmış olduğu kesimine doğru ilerlemeye, ne durumda olduklarını görmeye karar vermişler. Böylece kavganın olduğu yerden de geçmek zorunda kalmışlar, orada daha ölmemiş, kurtulma umudu da kalmayan birçok zavallı vahşiyle karşılaşmışlar. İnsanlık duygusu taşıyan gönüller için dayanılmaz bir görünüş; çünkü gerçekten büyük bir adam, savaş kuralları gereğince düşmanlarını öldürse bile, gene de onların sürünmesinden sevinç duymaz.

Bununla birlikte, bu durumda yapılacak iş için bir buyruk vermek gerekmemiş, çünkü bizimkilerin hizmetinde olan vahşiler baltalarıyla bu zavallı yaratıkların işini bitirivermişler.

Sonunda vahşilerin geri kalanlarından, daha kötü bir durum içinde bulunanların görülebileceği bir yere varmışlar, orada daha yüz vahşi varmış. Çoğunlukla, çeneleri dizlerine dayalı, başları ellerinin arasında, yerde oturuyorlarmış.

Bizimkiler bunlara iki misket tüfeği menzili sokulunca, İspanyol başkan vahşileri korkutmak için iki el kurusıkı ateş edilmesi buyruğunu vermiş. Bunu, tepkilerinin ne olacağını öğrenmek için, bakalım gene kavgayı düşünüyorlar mı, yoksa korkudan güçleri solukları kesilecek ölçüde gözleri yılmış mı diye yaptırmış. Göstereceklerı tepkiye göre ayarlayacakmış durumlarını.

Bu deney başarıya ulaşmış, çünkü vahşiler ilk tüfek sesini işitip ikincisinin de ateşini görür görmez, anlatılmaz bir korkuyla yerlerinden fırlamışlar; bizim adamlar onlara doğru yavaş yavaş ilerlerken, haykırarak, bağırarak bizimkilerin anlayamadıkları, daha önce hiç işitmedikleri bir ulumayla koşup, adanın içlerine, tepelerine doğru kaçmışlar.

Bizimkiler ilkin, hava durgun olsaydı da hepsi denize açılıp gitselerdi çok daha hayırlı bir iş olurdu diye düşünmüşler, ama böyle bir durumda çok daha kalabalık sayıda, karşı konulmaz bir güçle geri döneceklerini,

ya da hiç olmazsa, ikide bir gelerek adayı yakıp yıkmakla kendilerini açlıktan öldürebileceklerini akıllarına bile getirmemişler; bunun üzerine, yaralı olmakla birlikte arkadaşlarının yanından hiç ayrılmayan Will Atkins, bu konuda kafası çalışan bir adam olduğunu göstermiş. İleri sürdüğü düşünce, bu ele geçmez durumdan yararlanarak, vahşilerle kayıklar arasına girmek, onları bir daha gelip de adayı yağma etmek yeteneğinden iyice yoksun kılmakmış.

Bu konuda kafa kafaya verip uzun uzadıya düşünmüşler. Kimisi böyle bir şey yapmanın vahşileri ormana dağılmaya zorlayarak büsbütün kudurtacağını, sonra onları yırtıcı hayvanları avlar gibi tek tek avlamak zorunda kalacaklarını; işlerini göremeyeceklerini, ekinlerinin her zaman yağma edileceğini, keçilerinin öldürüleceğini, kısacası, sürekli bir sıkıntıya yol açacağını ileri sürerek bu düşünceye karşı çıkmışlar.

Will Atkins de yüz kişiyle uğraşmanın, yüz ulusla uğraşmaktan yeğ olduğunu, kayıkları yoketmek zorunda oldukları gibi, adamları da öldürmeleri gerektiğini, yoksa kendilerinin yokedilmekten kurtulamayacaklarını söylemiş. Uzun sözün kısası, bu işi yapmanın kaçınılmazlığını öyle açıkça göstermiş ki, hepsi de onun düşüncesine katılmışlar. Sonra hemen kayıkların işini bitirmeye koyulmuşlar; kurumuş bir ağaçtan kuru dallar toplayarak kayıkları ateşe vermeye çalışmışlar, ama iyice ıslak olan kayıklar bir türlü yanmıyormuş; bununla birlikte, ateş üst yanlarını yaktığı için denizde kayık olarak kullanılacak durumdan çıkıyorlarmış. Yerliler bizimkilerin yaptığı bu işi görünce, koşarak ormandan çıkmışlar, iyice yakına gelerek diz çöküp *Oa, Oa, Waramokoa!* diye bağırarak kendi dillerince birtakım başka sözler söylemişlér, ötekiler bu sözlerden hiçbir şey anlayamamış. Ama dokunaklı davranışlarına, garip gürültülerine bakarak, geri dönmek için yalvardıklarını, kayıklarına dokunulmamasını, bir giderlerse bir daha buralara hiç gelmeyeceklerini kolay-

ca anlamışlar.

Ama bizimkiler hem canlarını hem mallarını kurtarmak için, bunlardan bir tekinin bile yurduna dönmesine kesinlikle engel olmaktan başka çıkar yol bulunmadığına, bir kişi döner de olanları anlatırsa, bunun hepsinin yıkımıyla sonuçlanacağına iyice inanmışlar. Bunun üzerine vahşilere, kendilerine hiç acınmayacağını bildirerek, kayıkları parçalamaya başlamışlar; daha önce fırtınanın parçalamadığı kaç kayık varsa hepsini darmadağın etmişler; ormandaki vahşiler bunu görünce acı acı bağırmaya başlamışlar, bu bağırtıları bizimkiler adamakıllı işitiyorlarmış; sonra adanın dörtbir yanınında çılgın gibi koşmuşlar; öyle ki, bizimkiler ilkin bunlarla ne yapacaklarını bilemiyorlarmış.

Bütün sağduyularıyla birlikte İspanyollar bile, bu adamlar böyle korkunç bir umutsuzluğa düşünce, tarlalarını, çiftlerini, çubuklarını korumaları gerektiğini akıl edememişler, yerliler de başlıca barınaklarını, daha doğrusu tepenin yamacındaki benim eski şatoyu, derenin içindeki mağarayı bulamamışlarsa da, benim çardağın yakınındaki ekinleri bulmuş, ağaçları köklerinden sökerek çitleri parça parça etmişler; bağları, yeni olgunlaşan üzümleri yolmuşlar, kendilerine beş paralık yarar sağlamayan bu işle bizimkilere de en büyük zararı vermişler.

Bizim adamlar onları her fırsatta yenebilecek yeterlikte olmakla birlikte, arkalarından koşacak, hepsini orda burda teker teker avlayacak durumda değillermiş; çünkü vahşiler bizimkilere oranla son derece çevik, ayaklarına tez oldukları için, bizim adamlar tek yakalanırlarsa hemen hepsi başlarına üşüşüverir korkusuyla, tek dolaşmaktan çekiniyorlarmış. Neyse ki vahşilerin silâhları tükenmiş; gerçi yayları varmış ama okları kalmamış, yanlarında ok yapacak bir şeyleri, keskin bir aletleri ya da silâhları da yokmuş.

Vahşilerin düştüğü sıkıntı ile acı gerçekte çok bü-

yük, iç parçalayıcı bir şeymiş; ama öte yandan onlar da bizimkileri kötü bir duruma sokmuşlar; çünkü evlerine bir zarar gelmemekle birlikte, ekinleri, yiyecekleri bozulduğu için ne yapacaklarını, neye başvuracaklarını bilemiyorlarmış. Artık tek dayanakları, dere içindeki mağaraya sakladıkları sürüleri ile, oradaki birazcık ekin, bir de üç İngilizin, daha doğrusu Will Atkins'le iki arkadaşının tarlalarıymış; bu üç İngilizden biri kafasının yanından, tam şakağının altından giren bir okla vurulup öldüğü için iki kişi kalmışlar; ok saplanınca tek söz bile edemeden gidivermiş. Tanrı'nın işine bakın ki, bu adam baltası ile zavallı vahşiyi kesmeye kalkan, sonra da bütün İspanyolları öldürmeye yeltenen İngilizmiş.

Bunların o zamanki durumları, arpa ile pirinci ilk bulduğum, sonra ekip ürün elde edebilecek bir hale getirdiğim, keçilerimi evcilleştirdiğim sıralarda, benim herhangi bir andaki durumumdan çok daha kötü görünüyordu; çünkü şimdi adada, diyebilirim ki önüne gelen her şeyi yutacak, yanlarına pek güç sokulunabilecek yüz tane aç kurt dolaşıyormuş.

Bu durumu gördükten sonra düşündükleri ilk şey, adaya başka vahşiler gelecek olursa bunları görmesinler diye, vahşileri adanın en uç kesimine, güneybatıya sürmek olmuş. Sonra da her gün rahatlarını kaçırmak, sayıları iyice azalıncaya dek her rastlayışta avlayabileceklerini avlamak istiyorlarmış; en sonunda, geri kalanları uslandırabilir bir şeyler yapmaya alıştırabilirlerse, kendilerine tohumluk ürün verecek, kendi emekleriyle yaşamayı öğreteceklermiş.

Vahşileri bu amaçla öyle yakından izlemiş, tüfekleriyle öyle korkutmuşlar ki, kısa bir süre içinde, içlerinden biri bir vahşiye ateş edip de vuramayacak bile olsa, o vahşi korkudan düşecek duruma gelmiş; hem öyle bir korku ki, gitgide ortalıkta hiçbir vahşi görünmemeye başlamış; en sonunda bizimkiler bunları kovalaya kovalaya, her gün içlerinden birkaçını öldüre öl-

düre, yaralaya yaralaya, hepsini ormanlara, koğuklara kaçırmışlar, yiyeceksizlikten son derece sıkıntıya düşmüşler, sonradan ormanlarda hiç yaraları bereleri bulunmamakla birlikte açlıktan ölen birçoklarının ölü gövdelerine rastlamışlar.

Bu durum karşısında bizimkilerin içi burkulmuş, acıma duyguları dile gelmiş, özellikle, bütün yaşamım boyunca rastladığım en yufka yürekli, en ince davranışlı olan İspanyol başkan, vahşilerden birini yakalayarak ötekiler arasına gönderip, bizimkilere zararı dokunmamak şartıyla canlarını kurtarmak için kendisinin birtakım isteklerini kabul edip etmeyeceklerini öğrenmeyi öne sürmüş.

Bunlardan birini yakalamak bir hayli zaman almış; sonunda, açlıktan ölüm derecesine gelmiş, iyice güçten kesilmiş birini yakalayıp tutsak etmişler; önce küskün durmuş, ne yemek ne de içmek istemiş, ama kendisine

iyice bakıldığını, yemek verildiğini, sert davranılmadığını görünce, en sonunda yumuşamış, yola gelmiş.

Yaşlı Cuma'yı alıp yanına getirmişler, onunla uzun uzadıya konuşmuş, kendi sınırları içinde kalmaya, başkalarına zarar vermemeye söz verirlerse bizimkilerin kendilerine çok iyi davranacaklarını, ayrı yaşamaları için adanın bir kesimini vereceklerini, üstelik tohumluk, ekmeklik ürünlerinin de sağlanacağını söylemiş; bütün bunları gidip arkadaşlarına anlatmasını, bu konuda ne düşündüklerini öğrenmesini, bunu hemen kabul etmeyecek olurlarsa hepsinin yüzde yüz yok edileceğini söylemiş.

Son derece bitkin düşmüş, sayıları da otuz yediye inmiş olan zavallılar bu öneriyi hemen kabul ederek, kendilerine yiyecek verilmesi için yalvarmışlar; bunun üzerine iyi silâhlanmış on iki İspanyol, iki İngiliz, üç vahşi köle, bir de yaşlı Cuma vahşilerin bulunduğu yere gitmişler. Üç vahşi köle bunlara bir hayli ekmek, kaynatılmış pirinçten yapılma güneşte kurutulmuş çörekler, üç de canlı keçi götürmüşler. Kendilerine bir tepenin eteğine çekilmelerini söylemişler; orada oturup bin bir teşekkürle yemeklerini yemişler, inanılmayacak ölçüde de sözlerinin eri çıkmışlar; çünkü yiyecek istemeye, yapacakları işleri öğrenmeye geldiklerinde hiçbir zaman sınırı geçmiyorlarmış; ben adaya gelişimde kendilerini görmeye gittiğim zaman gene aynı yerde yaşıyorlardı.

Onlara hem ekin ekmeyi, ekmek yapmayı, hem de keçi yetiştirmeyi, süt sağmayı öğretmişlerdi. Kadından başka hiçbir şeyin yokluğunu çekmiyorlarmış; kısa zamanda bir ulus oluvermişler. Yerleşme bölgeleri, adanın güneydoğu ucundaki köşede, önü denize açık, arkası yüksek kayalarla çevrili bir boyundu. Yeterince geniş, çok verimli toprakları vardı; yerleştikleri toprakların genişliği bir buçuk, uzunluğu da üç dört mili buluyordu.

Bizimkiler bunlara benim kendime yaptığım gibi

ağaçtan kürekler yapmasını öğretmişler, on iki balta üç dört de bıçak vermişler; bunlar orada eşi görülmemiş uysal yaratıklar olarak yaşayıp gidiyorlarmış.

Bundan sonra bizim adadakiler, benim dönüşüme dek, iki buçuk yıldan fazla bir süre vahşilerden yana iyice rahat etmişler. Gerçi bu süre içinde gene arasıra o iğrenç şölenleri için geldikleri olmuş, ama gelenler değişik uluslardan oldukları, belki de daha önce gelen soydaşlarından hiç haberleri olmadığı için onları ne aramış ne de sormuşlar; arasalardı bile biraz güç bulurlardı.

Sanırım ki böylece, dönüşüme değin bunların başlarına gelenleri, hiç olmazsa başlarından gelenlerden anılmaya değer olayları anlatmış bulunuyorum. Kızılderililer ya da vahşiler iyice uygarlaşmışlar, bizimkiler sık sık onların yanına gidiyorlarmış. Ama vahşilerin kendilerine gelmesini ölüm cezasıyla yasak etmişler; çünkü kurulu düzenlerinin bir daha altüst olmasını istemiyorlarmış.

Bu arada çok dikkate değer bir şey olmuş; bizimkiler kısa bir zamanda ustalarını geçerek, böyle şeylere elleri pek yatkın olduğundan işi hemen geliştirmiş, türlü türlü küfeler, kalburlar, kuş kafesleri, dolaplar, oturulacak iskemleler, sandalyeler, sedirler, buna benzer birçok başka şeyler yapmışlar.

Bu yerliler için benim dönüşüm gökte arayıp da yerde buldukları bir şey oldu, çünkü kendilerine bıçak, makas, bel, kürek, kazma gibi gereksinme duyacakları birçok şey getirmiştim.

Bu aletlerle takımlar yardımıyla kendilerine en sonunda, dörtbir yanını sepet örer gibi işledikleri çok güzel kulübeler, evler yaptılar. Bu evler çok ustalıklı, olağanüstü şeylerdi, görünüşleri de çok garipti, ama hem sıcağa hem de her türlü zararlı böceklere karşı son derece korunaklıydı. Bunlar bizimkilerin öyle hoşuna gitmişti ki, kendilerine de aynısını yaptırmak için vahşileri alıp getirmişlerdi, böylece, iki İngilizin bulunduk-

ları yeri görmeye gittiğimde, onların da, uzaktan tıpkı arı kovanını andıran evlerde yaşadıklarını gördüm. Will Atkins'e gelince, şimdi çok çalışkan, işe yarar, aklı başında bir adam olmuş, o da kendisine sepetten bir kulübe yapmıştı; hem de bir eşi daha görülmemiş bir şeydi bu bence. Benim adımlarımla çevresi dışardan yirmi adımı buluyordu; duvarları küfe gibi sık örülmüş otuz iki dört köşe panodan yapılmaydı; bu duvarlar çok sağlam, yükseklikleri de yedi ayaktı. Ortada da çevresi otuz iki adımı geçmeyen, oldukça sağlam yapılı, sekiz köşeli ikinci bir kulübe vardı; bunun sekiz köşesine çok dayanıklı sekiz direk çakılmıştı; direklerin tepesine birbirine sağlam dallarla kenetli, her yandan ağaç çivilerle tutturulmuş keresteler uzatmıştı. Bunun üzerinde de çatı olarak, çivi bulamadığı için benim bırakmış olduğum demir parçalarından yaptığı mıhlarla tutturulmuş sekiz yüzlü, inanın ki çok güzel bir piramit yükseliyordu. Gerçekten de bu adam, daha önce yapmayı bilmediği birçok şeylerde bile büyük bir ustalık, beceriklilik göstermişti; kendine bir demirci ocağı, ateşi üflemek için de bir çift tahta körük yapmıştı; ocağında kullanacağı kömürü kendisi hazırlıyordu, eski bir kazmadan da üzerinde demir dövmeye yarayan oldukça güzel bir örs uydurmuştu. Böylece gerekli olan birçok şeyi, özellikle, çengel, kanca, menteşe, mıh, kapı sürgüsü gibi şeyleri kendi eliyle yapıyordu. Biz gene eve gidelim: İçerdeki kulübenin çatısını taktıktan sonra, çatı kirişlerinin arasını pirinç saplarıyla birkaç kat sık sık örmüş, en üste de çok kocaman bir ağaç yaprağı örterek bir dam yapmıştı; bu dam sanki kiremitle ya da tahtayla kaplıymış gibi, evin içini kupkuru tutuyordu. Bununla birlikte, evin örme işlerini vahşilere yaptırdığını söylüyordu.

Evin dışı çepeçevre saçakla çevrilmişti; birbirinden yirmi ayak ara ile otuz iki köşeden her birine uzun direkler dikilmiş, bunlar evin kirişleriyle birleştirilmişti; böylece içerdeki kulübenin duvarlarıyla dıştaki çit

duvar arasında yirmi ayak genişliğinde bir boşluk vardı.

İçerdeki kulübeyi daha ince sepet örgüsüyle altı bölmeye ayırmış, böylece bir kata altı oda sığdırmıştı; bu odaların her birinden, önce dış kulübeye sonra da evin çevresindeki saçakaltı boşluğuna açılan birer kapı vardı. Böylece saçakaltı da altı eşit bölmeye ayrılmış oluyor, yalnız oturmaya değil, ailenin birtakım gerekli eşyalarının konmasına da yarıyordu. Bu altı bölme saçakaltının bütününü kaplamıyordu, dışardaki öbür bölmeler şöyle düzenlenmişti: Dış kapıdan girer girmez karşınıza iç kulübenin kapısına giden, her iki yanı örülü, kapılı, kısa, dar bir aralık çıkıyordu; içerdeki kapıdan, önce yirmi ayak genişliğinde otuz ayak uzunluğunda büyük bir oda ya da ambara, ordan da daha dar olan bir başka odaya giriliyordu; böylece, dış daire on güzel odaya ayrılmış bulunuyor, bunlardan altısına yalnız içerdeki odalardan girilebiliyor, içerdeki odalar da oturma, dinlenme odaları olarak kullanılmaya yarıyordu; ayrıca, dış kapıdan girilen, iki yanda da birbirine kapıyla bağlı ikişer bölme olarak yer alan dört tane de ambar ya da kiler vardı.

Öyle sanıyorum ki, çitten yapılma böyle bir evin ya da kulübenin dünyada bir eşi daha görülmemiştir; öylesine titiz bir işçilikle kurulmuş, düzenlenmişti. Bu kocaman arı kovanında üç aile oturuyordu; Will Atkins, arkadaşı, bir de ölen İngilizin üç çocukla kalan karısı; anlaşılan, kocası öldüğünde kadıncağız gebeymiş; öbür ikisi her şeyden bu kadına da payına düşeni vermekten hiçbir zaman geri kalmıyorlarmış; arpadan, pirinçten, sütten, üzümden, kestikleri bir oğlaktan, yakaladıkları bir kaplumbağadan onun payını hemen ayırıyorlarmış. Önceden de belirttiğim gibi, öbür iki İngiliz gibi çalışkan olmamakla birlikte, gene de oldukça iyi geçinip gidiyorlarmış.

Yalnız bir konuya dokunmadan geçemeyeceğim; bu da aralarında bir din inancının bulunup bulunmadığını

hiç bilmediğimdir; gerçi gemicilerin alışkanlığı gereği, bir Tanrı'nın varlığını arasıra düşünüyor, sövgülerinde Tanrı adını anıyorlardı. Zavallı bilgisiz vahşi kadınlar da bu sözümona Hıristiyanlarla evlenmekle hiçbir şey kazanmamışlardı; çünkü bu adamlar, kendilerinin Tanrı konusundaki bilgileri pek yetersiz olduğundan, karılarına da bu konularda hiçbir şey öğretememişlerdi.

Kadınların bunlardan en büyük kazancı, İngilizce'yi oldukça iyi konuşmayı öğrenmeleriydi; sayıları yirmiyi aşan çocukları da, başlangıçta anaları gibi kırık dökük olmakla birlikte, küçüklükten beri İngilizce'yi de konuşuyorlardı. Ben geldiğimde bu çocuklardan hiçbiri altı yaşından daha büyük değildi; çünkü bu vahşi hanımları ellerine geçireli ancak yedi yıl olmuştu; ama hepsi de hayli doğurgan olduklarından, her birinin birkaç çocuğu vardı. Aşçıbaşının karısı altıncı çocuğuna gebeydi sanıyorum; bu analar genellikle ağırbaşlı, sessiz, çalışkan, alçakgönüllü, birbirlerine yardımdan geri kalmayan, efendilerine —kocalarına diyemeyeceğim— saygılı, çok uysal şeylerdi. Tek eksikleri Hıristiyanlık ve yasal bir evlilik konusundaki bilgisizlikleriydi. Sonra bu eksikleri de, benim uyguladığım yöntemlerle, daha doğrusu benim aralarına girmemle güzelce giderildi.

Böylece, genel olarak ada halkı, özellikle bizim beş azgın İngiliz üzerine epey bilgi verdikten sonra, adadaki topluluğun temeli sayılan, serüvenlerinde de oldukça anılmaya değer olaylar bulunan İspanyollarla ilgili bir şeyler söylemem gerekir.

Vahşiler arasında yaşadıkları süre üzerine kendileriyle uzun uzadıya konuştum. Orada, çalışkanlıklarından ya da bilgilerinden yararlanma fırsatı bulamadıklarını, zavallı, düşkün, yoksul bir topluluk olarak sıkıntı çektiklerini açıkça söylediler; kendilerini umutsuzluğa öylesine kaptırmış, karşılaştıkları yıkımın ağırlığı altında öyle ezilmişler ki, yararlanacakları bir durum

çıksa bile, açlıktan ölmekten başka hiçbir şeyi düşünmüyorlarmış. İçlerinden ağırbaşlı, sağduyulu bir adam olan biri, bu davranışlarının kendi suçları olduğunu, düşülen bir güçlük karşısında insanın kendini kapıp koyvermesinin aklıbaşında kimselere yaraşmayacağını; insanın, gerek içinde bulunduğu durumu düzeltmek, gerekse geleceğini kurtarmak için akıl ile mantığın bulduğu çıkar yollara sarılmak zorunda bulunduğunu, üzüntünün dünyada en işe yaramaz şey olduğunu; çünkü üzüntünün yalnız geçmiş şeylerden doğduğunu, geçmiş şeylerin ise artık bir daha düzeltilemeyeceğini, üzüntülerin, tasaların geleceğe hiçbir hayrı dokunmadığı gibi kurtuluşla da hiçbir ilgisi olmadığını; bir çözüm yolu getirmek şöyle dursun, tam tersine, çekilen acıyı artırdığını söyledi. Bunun üzerine, şimdi sözlerini tam anımsayamadığım, ama kendi deyişimle şöyle dile getirebileceğim bir İspanyol atasözünü örnek verdi:

Sıkıntı içinde sıkıntı,
Çifte sıkıntıdır.

Sonra, benim yapayalnızken başardığım ufak tefek işlerden, kendi deyimiyle yılmak bilmez çalışkanlığımdan; başlangıçta onların şimdiki durumundan bin kat daha kötü bir durumda olmamla birlikte, tek başıma yaptığım işlerin, onların elbirliğiyle başarabildiklerinden çok daha fazla olduğundan söz etti. İngilizlerin, sıkıntı zamanında soğukkanlılığı elden bırakmama konusunda tanıdığı bütün uluslardan üstün olduğunu, kendi karayazgılı ulusuyla Portekizlilerin bir sıkıntı karşısında dünyanın en aşağılık adamları olduklarını, çünkü bir tehlike zamanında karşı koyma güçleri tükendikten sonra, atacakları ilk adımın üzüntüye kapılmak, o üzüntüyle ezilmek, kurtuluş yollarını araştırmadan ölmek olduğunu sözlerine ekledi.

Ben de, onların durumunun benimkinden apayrı olduğunu; karaya ilk çıktıkları zaman ne eşyaları, ne kendilerini o an ya da bir süre doyuracak yiyecekleri

bulunduğunu; karaya tek başıma atılmak benim için büyük bir yıkım olduysa da, geminin hiç umulmadık bir biçimde kıyıya vurmasının yalnız beni değil o durumdaki her insanı benim gibi çalışmaya, zorlamaya yöneltecek bir yardım olduğunu söyledim. İspanyol, «Senyör,» dedi, «sizin yerinizde biz zavallı İspanyollar olsaydık, o gemiden sizin kurtardığınız eşyaların yarısını bile kurtaramazdık. Hayır, eşyaları taşıyacak bir sal bile yapmayı beceremez ya da sandal, yelken olmadan o salı karaya getiremezdik; bizlerden biri burada tek başına kalacak olsaydı, sizin yaptığınız işlerin binde birini bile yapamazdı.» Her neyse, bu övgülerden vazgeçmesini, yanaştıkları yerde nasıl karaya çıktıklarını, sonra neler yaptıklarını anlatmasını söyledim; kötü bir şans sonucu, insanları yiyecekten yoksun olan bir yere yanaştıklarını belirtti; daha akıllıca davranıp da gece denize açılarak az ötedeki başka bir adaya gitselermiş, demelerine bakılırsa, insan değil ama yiyecek bulacaklarmış; kendilerine ileride böyle bir ada bulunduğunu söylemişler; sözde, Trinidad'lı İspanyollar o adaya sık sık uğrayarak orayı keçilerle, domuzlarla doldurmuşlarmış. Bu hayvanlar orada öyle çok üremiş; deniz kuşlarıyla kaplumbağalar da öyle bolmuş ki, ekmek bulamasalar bile, et sıkıntısı çekmeyeceklermiş; oysa gittikleri yerde, yerlilerin kendilerine büyük bir tutumlulukla verdikleri, ne idüğünü bilmedikleri, besleyici nitelikten yoksun, birtakım ağaç kökleriyle, otlarla geçinmek zorunda kalmışlar; yamyamlaşıp da, oralarda pek aranan bir besin olan insan etini yemeye alışamadıkları için, yerliler, kendilerine bu konuda daha fazla bir iyilik yapamıyorlarmiş.

Bu yerlileri uygarlaştırmak, onlara yalın bir yaşayış için gerekli en akla yatkın kuralları öğretmek amacıyla, boşuboşuna nasıl bin türlü yola başvurarak çabaladıklarını, vahşilerin de buna karşılık yardım dilenen insanların, kendilerine destek olan, yiyecek veren kimselere böyle akıl öğretmeye kalkmalarının ne yakı-

şıksız bir şey olduğunu söyleyerek ters davrandıklarını anlattılar; anlaşılan, kendi yardımlarıyla yaşayan kimselerin, kendilerine hiçbir zaman akıl öğretemeyeceğine inanıyorlarmış.

Çektikleri sonsuz sıkıntıları, acı acı anlattılar; zaman zaman nasıl günlerce yiyeceksiz kaldıklarını söylediler; üzerinde bulundukları ada büyük bir tembellik içinde yaşayan türden vahşilerle doluymuş; bu uyuşukluk içinde kendileri pek az yiyeceğe gereklilik duyduklarından, dünyanın başka yerlerindeki insanları da kendileri gibi sanmakta haklılarmış; bununla birlikte, İspanyollar bunları, yiyecekleri daha bol olan birtakım vahşilerden daha az yırtıcı, daha tehlikesiz bulmuşlar.

Ayrıca, Ulu Tanrı'nın bütün olayları ne büyük bir bilgelikle, iyilikle yönettiğine adamakıllı inandıklarını, bu bilgeliğin, bu iyiliğin kendi durumlarında da görüldüğünü söylediler; çünkü çektikleri sıkıntının etkisiyle, yaşamak için başka bir yer aramak üzere çıkıp gitselermiş, benim aracılığımla kendilerine uzanan yardım elinden yoksun kalacaklarmış.

Sonra, aralarında yaşadıkları vahşilerin, kendi savaşlarına nasıl bunların da katılmasını beklediklerini anlattılar; gerçi silâhları varmış, eğer cephaneleri bitmesi gibi bir yıkıma uğramış olmasalarmış, dostlarına yararlı olmakla kalmayacak hem dostlarına, hem de düşmanlarına büyük bir korku salacaklarmış. Ama barutları, saçmaları olmamakla birlikte, gene de ev sahipleriyle savaşa gitmemezlik edemeyecek bir durumdalarmış; okları, yayları olmadığı, vahşilerin verdiklerini de kullanamadıkları için savaş alanında onlardan aşağı kalıyorlarmış; böylece, düşmana iyice yaklaşıncaya dek sessizce beklemekten, okla yaralanmaktan başka bir şey yapamıyorlarmış; gerçi ondan sonra baltalı kargıları çok işe yarıyor, bunlarda, bir de tüfeklerinin namlusuna taktıkları sivri değneklerle küçük bir düşman ordusunu önlerine katıp kovalıyorlarmış; ama buna karşılık, epey sonra ağaçtan yaptıkları, adını bil-

medikleri bir yırtıcı hayvan derisiyle kaplı geniş kalkanları bulup da kendilerini vahşilerin oklarından koruyuncaya değin, birçok kez kalabalık bir düşman ordusunca sarılarak çok büyük tehlikelere düşmüşler. Bu kalkanları yaptıktan sonra bile tehlikeler geçirmişler, birinde vahşilerin sopalarıyla beş İspanyol yere serilmiş, işte sonradan benim kurtardığım İspanyol o zaman tutsak düşmüş; ilkin öldü sanmışlar, ama sonra tutsak edildiğini işittikleri zaman son derece üzülmüşler, onu kurtarmak uğruna canlarını tehlikeye atmayı gönülden dilemişler.

Beşi birden yere serildiği zaman, öteki arkadaşlarının onları kurtardıklarını, bayılanlar ayılıp da kendilerine gelene dek orada çarpıştıklarını söylüyorlardı. Öldü sandıklarından başka hepsi ayılmış, sıkıca yanyana sıralanarak baltalı kargılarıyla, silâhlarıyla, bini aşkın vahşi arasından kendilerine bir yol açarak düşmanı yenmişler, ama bir arkadaşlarını yitirdikleri için üzüntüleri büyükmüş. Oysa düşmanları, öldü sandıkları o arkadaşlarını sağ bularak ilk bölümde anlattığım üzere, başka tutsaklarla birlikte alıp götürmüşler.

Yaban canavarlarının en yırtıcısı olan vahşi adamlarca parçalanıp yenmiş sandıkları arkadaşlarının dönüşünde ne büyük bir sevinçle şaşkınlık duyduklarını gözleri dolarak anlattılar; arkadaşlarının, bir haber getirdiğini, yakın bir yerde bir Hıristiyan bulunduğunu, üstelik bu Hıristiyanın kendilerini kurtarabilecek güçte, insanlıkta bir kimse olduğunu söylemesi üzerine bu şaşkınlık gitgide daha da artmış.

Kendilerine gönderdiğim şeyleri, ekmek somunlarını görünce, bu sıkıntılı yere düşeliden beri hiç görmedikleri bu armağan karşısında nasıl şaşırıp kaldıklarını; ekmekleri gökten inme bir bağış gibi nasıl kutsadıklarını, gönderdiğim öbür yiyeceklerle birlikte bunu tatmanın ruhlarına nasıl güç kazandırdığını anlattılar. Bundan sonra da, kendilerini yüreklerine su serpen bu haberlerin geldiği yere, o iyi adama götürmek üzere ge-

len kayıkla kılavuzları görünce duydukları mutluluktan bir şeyler anlatmak istediler, ama bunu sözlere sığdıramayacaklarını belirttiler; çünkü duydukları sevincin etkisiyle birtakım çılgınlıklara yönelmişler; bu durumu bana ancak etkisi altında bulundukları mutluluktan doğan şaşkınlığı, aşırı coşkuyu yatıştıramadıkları için çılgınlık derecesine geldiklerini belirtmekle anlatabileceklerini söylediler. Bu sevinç kimisinde bir türlü, kimisinde başka türlü belirtilerle açığa çıkmış, kimisi sevinçten hıçkırıklarla ağlıyormuş, kimisi düpedüz delirmiş, kimisi de hemen bayılıvermiş. Bu sözler beni son derece duygulandırdı; bunlar bana Cuma'nın, babasıyla karşılaşmasındaki taşkın sevincini; gemileri yandıktan sonra denizden kurtardığım zavallı gemicilerin heyecanını; ölümü beklerken kurtulduğunu gören ikinci kaptanı; yirmi sekiz yıl yalnızlıktan, özlemden sonra

beni yurduma götürecek bir gemi bulduğum zamanki kendi sevincimi hatırlattı. Bütün bunlar beni bu adamlarla ilişkimde daha duygulu, daha içli yaptı.

Dönüşümde onları ne durumda bulduğumu böylece anlattıktan sonra, kendileri için yaptığım belli başlı işleri, ayrılırken kendilerini ne durumda bıraktığımı da anlatmalıyım. Hem onlar hem de ben, bundan sonra vahşilerin adayı bir daha rahatsız etmeyecekleri, etseler bile, sayıları eskisinden iki kat fazla da olsa, buna karşı konulabileceği, artık vahşilerden yana bir endişe duymamak gerektiği düşüncesindeydik. Sonra adada kalmaları konusunda vali diye adlandırdığım İspanyol başkanla ciddi bir görüşme yaptım; çünkü ben oraya onlardan hiçbirini almaya gitmemiştim; birkaçını almak, belki güçleri kesilince adadan bıkacak olan birkaçını bırakmak doğru bir şey olmazdı.

Öte yandan, kendilerini oradan almaya değil, yerleştirmeye geldiğimi söyledim; kendilerine kolaylık sağlayacak birçok eşya, alet, takım getirdiğimi, yanımda gerek rahatlıkları, gerekse savunmaları yönünden işlerine yarayacak birçok şey bulunduğunu, özellikle hem sayılarını arttıracak, hem de belli işlerin ustaları olarak birçok konuda kendilerine şimdi yapacakları işlerde yardımı dokunacak kimseler getirdiğimi anlattım.

Ben bunları söylerken hepsi de odadaydı; getirdiğim eşyaları kendilerine vermeden önce, aralarındaki ilk düşmanlıkların bütünüyle unutulup unutulmadığını hepsine teker teker sordum, birbirlerinin elini sıkmalarını, bundan böyle aralarında hiçbir kıskançlığa, anlaşmazlığa yer vermeyecek sıkı bir dostluk, bir birlik kurmalarını söyledim.

Will Atkins gülerek büyük bir açıksözlülükle, artık akıllarını başlarına toplamak için yeterince sıkıntı çektiklerini, hepsinin sıkı sıkıya kaynaşmalarını gerektirecek sayıda da düşmanları bulunduğunu, kendi payına arkadaşlarıyla birlikte ölmek istediğini, İspanyollara karşı söyleyecek tek sözü olmadığını, İspanyolların da

kendisine hiçbir şey yapmadıklarını, geçen bütün tatsız olayların kendi huysuzluğundan ileri geldiğini, onların yerinde kendisi olsa tıpkı onlar gibi, belki de çok daha kötü davranmış olacağını açıkça söyledi. İsteniyorsa, onlara karşı budalaca, kabaca davranışlarından dolayı özür dilemeye hazır olduğunu, onlarla birlikte dostça yaşamayı gönülden dilediğini belirtti; İngiltere'ye dönmeye gelince, burada yirmi yılı doldurmadıkça bir yere gitmeyeceğini sözlerine ekledi.

İspanyollar da bana önceden anlattıkları, böyle davranmaktaki zorunluluklarını da açıkladıkları üzere, başlangıçta kötü huylarından dolayı Will Atkins'le iki arkadaşını silâhlarını alıp kovmuşlarsa da, gerek vahşilerle yaptıkları büyük kavgada gerekse o günden bu yana birçok durumlarda Will Atkins'in büyük bir yiğitlikle yararlıklar gösterdiğini, topluluğun çıkarlarıyla ilgili konularda da çok dürüst, çok candan davrandığı için bütün geçmiş olayları unuttuklarını, hepsi gibi onun da silâh taşımak zorunda bulunduğunu, yardım görmeyi hak ettiğini, kendisini başkan yardımcısı seçmekle ondan hoşnut olduklarını gösterdiklerini söylediler; hem ona hem de öbür İngilizlere son derece güven beslediklerinden, onların bu güvene değer, dürüst insanlar olduklarına inandıklarına; birbirlerinden ayrı hiçbir çıkar gözetmeyeceklerine bana kesin söz vermek için bu fırsatı gönülden benimsediklerini belirttiler.

Dostluk konusunda bu açık, içten sözlerden sonra ertesi gün hep birlikte yemek yemeye karar verdik; gerçekten de çok parlak bir şölen oldu. Geminin aşçısıyla çırağına kıyıya çıkarak yemeğimizi düzenlemesini söyledim; karadaki eski aşçı çırağı da yardım etti. Geminin kumanyasından karaya altı büyük parça sığır eti, dört parça domuz eti ile punç takımlarını getirdik; özellikle kendilerine yıllardan beri gerek İspanyolların, gerekse İngilizlerin tatmamış oldukları, dolayısıyla büyük bir sevinçle karşıladıkları on şişe kırmızı Fransız şarabı, on şişe de İngiliz birası verdim.

İspanyollar bu şölene aşçıların kızarttığı beş de oğlak eklediler; bunların üçü sıkıca örtülerek, biz kendilerinin salamura etlerini yediğimiz gibi onlar da gemide karanın taze etini yesinler diye gemicilere gönderildi.

Kendimizce eğlendiğimiz bu şölenden sonra bütün malları ortaya çıkardım, bölüşürken aralarında bir anlaşmazlık çıkmasın diye, hepsine yetecek ölçüde mal bulunduğunu, hepsinin eşit oranda giyim eşyası alabileceğini söyledim; önce her birine dörder gömlek yapmaya yetecek keten bezi dağıttım, sonra İspanyolların isteği üzerine bunu altıya çıkardım; diyebilirim ki çoktan beri giyinmeyi, giyimin ne olduğunu unuttuklarından, bu bezlerle son derece rahata kavuşmuşlardı.

Daha önce sözünü ettiğim ince İngiliz bezini mevsimin sıcaklarına karşı birer ceket gibi bir şey yapsınlar diye hepsine paylaştırdım; bence bu bez hafif, serin tutucu, bu iş için son derece elverişliydi. Bunları eskitince yenilerini yapmalarını söyledim; yemeni, ayakkabı, çorap, şapka gibi şeyleri de hepsine dağıttım.

Kendilerini böylesine düşündüğümü, gerekli şeylerle tepeden tırnağa donattığımı gördükleri zaman bu zavallı adamların yüzlerinde beliren kıvancı, borçluluğu ne desem anlatamam; bana kendilerinin babası olduğumu, arkalarında benim gibi birinin bulunduğunu bilmenin, dünyanın bu uzak köşesinde çektikleri bütün ıssızlığı unutturacağını söylediler; iznim olmadan adadan ayrılmayacaklarına kendi gönülleriyle söz verdiler.

Sonra kendilerine birlikte getirdiğim adamları, özellikle yokluğunu çok çektikleri terziyi, demirciyi, marangozları; en önemlisi, düşünebilecekleri her işte yardımları dokunacak, türlü işler ustasını tanıttım. Terzi kendileriyle ne çok ilgilendiğini göstermek için hemen işe başladı, benim iznimle ilk işi her birine birer gömlek yapmak oldu; dahası da, bütün kadınlara iğnenin nasıl kullanılacağını, nasıl dikileceğini, nasıl teyellene-

ceğini öğretmekle kalmadı, kocalarının gömleklerini dikerken onların yardımından yararlandı.

Marangozlara gelince, bunların ne yararlı olduğunu söylemek bile fazla kaçar; çünkü benim biçimsiz, hantal eşyalarımı teker teker elden geçirerek, çok güzel biçimli masalar, iskemleler, karyolalar, dolaplar, raflar, çanaklıklar gibi gerekli olan eşyalar görünüşüne sokuverdiler.

Ama doğal zorunlulukların insanı nasıl usta yaptığını göstermek için onları Will Atkins'in sepet-ev diye adlandırdığım kulübesine götürdüm; ikisi de daha önce böyle bir ustalık örneği, hiç değilse kendi türünde böylesine kullanışlı, düzenli kurulmuş bir yapı görmediklerini açıkça söylediler. Marangozlardan biri uzun uzun düşündükten sonra bana dönerek, «öyle sanıyorum ki bu adama bizim hiç gereğimiz olmaz, eline alet vermek yeter,» dedi.

Sonra onlara getirdiğim bütün aletleri, takımları çıkardım; sabanımız ya da pulluğumuz olmadığı için her adama bir bel, bir kürek, bir tırmık, her eve bir kazma, bir balyoz, bir büyük balta, bir bıçkı verdim. Bu aletlerden biri kırılır ya da eskirse, oraya bıraktığım genel depodan kolayca yenisini alabileceklerini sık sık belirttim.

Çivi, sürgü, menteşe, çekiç, keski kalemi, bıçak, makas gibi demir aletlerle gereçler istedikleri sayıda alabilecekleri kadar boldu; çünkü gereğinden fazla alacak hiç kimse yoktu, bunları herhangi bir amaçla bozacak ya da çarçur edecek adam da deli olmalıydı; demirci için de yığınak olarak iki ton ham demir bıraktım.

Kendilerine nerdeyse gerektiğinden fazla ölçüde getirdiğim bol cephane ile silâhlar için büyük sevinç duydular; artık onlar da gerekirse bir zamanlar benim yaptığım gibi her omuzlarında birer tüfekle dolaşabilecek, sırasında yer engebelerinden ufak bir yararlanma ile binlerce vahşiye karşı koyabileceklerdi; engebelerden

yararlanmayı da iyi biliyorlardı.

Anası açlıktan ölen delikanlı ile besleme kızı da karaya çıkardım; bu kızcağız aklı başında, görgülü, dinine bağlı bir gençti, öyle de uysal davranıyordu ki herkes ona tatlı sözler söylüyordu; gemide kendisinden başka kadın olmadığı için bizimle sıkıcı bir zaman geçiriyordu, ama bu duruma gene de sabırla katlanıyordu. Adada her şeyin ne güzel düzenlendiğini, işlerin ne güzel yürütüldüğünü görmeleri üzerine bir süre sonra ikisi de bana gelerek Batı Hint Adaları'nda ne bir tanıdıklarını ne de işlerinin bulunduğunu, böyle uzun bir yolculuğa girişmelerini gerektirecek hiçbir nedenin de olmadığını söylediler; bu düşünceyle, ikisi de adada kalmak, kendi deyimleriyle benim aileye katılmak için iznimi istediler.

İsteklerini hemen kabul ettim, kendilerine küçük bir toprak parçası verildi, orada üç çadır ya da kulübe kurdurdular; bu çadırlar tarlalarına bitişik, Atkins'inki gibi yanları örme çitle örtülüydü. Çadırları öyle düzenlenmişti ki, her birinin yatacak bir odası, orta yerde de eşyalarını, yiyeceklerini, içeceklerini koyacakları kiler gibi bir çadır daha vardı; şimdi iki İngiliz de aynı yere taşınmışlardı, böylece ada üç yerleşme bölgesine ayrılmıştı. Yaşlı Cuma ile ilk uşaklar tepenin dibindeki eski evdeydiler, tek söz ile burası adanın merkeziydi; mağarayı öyle genişletmişler, tepenin içinde olduğu gibi dışına doğru da öyle büyütmüşlerdi ki, bütünüyle gizlenmiş olmakla birlikte, gene de rahat rahat oturuyorlardı. Öyle sanıyorum ki dünyanın hiçbir yerinde, orman içinde böylesine küçük, böylesine gizli bir kasaba daha yoktur; çünkü adaya bin vahşi çıkıp da bir ay dolaşsa, böyle bir şey olduğunu önceden bilmez, özellikle aramazlarsa, burayı bulamayacakları yüzde yüz kesindi. Ağaçlar öyle sık, öyle yakın, birbirlerine öyle hasır gibi sarılmışlardı ki, kendilerinin girip çıktığı, bulunması oldukça güç iki dar geçit dışında, bütün ağaçları devirmeden burayı bulmak olacak şey değildi; bu geçit-

lerden biri aşağıda koyun tam kıyısındaydı; başladığı yerden eve iki yüz yarda vardı; öteki de önceden anlattığım üzere, merdivenle girilen yerdi; tepenin üzerinde bir dönümden fazla bir alana sık ağaçlar dikmişler, ağaçlar kısa bir sürede büyümüş her yeri kaplamıştı; tepeden giriş için bu ağaçlar arasından çok dar bir yol vardı.

Öbür yerleşme noktası da Will Atkins'in yeriydi; orada da dört İngiliz ailesi, daha doğrusu benim bıraktığım çoluk çocuklu dört aile ile tutsak edilen üç vahşi, ölen İngilizin karısıyla çocukları, bir de delikanlı ile besleme kız vardı. Bu kızcağızı ben adadan ayrılmazdan önce gelin ettiğimizi de sırası gelmişken söyleme-

lıyim. Ada halkı için getirdiğim adamlar arasında terzi, tüfeklerin bakımında çok işe yarayacak olan demirci, bir de çok şen, becerikli bir adam olduğu için yirmi kişinin yerini tutan her işi başaran Jack dediğim usta vardı; adadan ayrılmazdan önce bu becerikli Jack'ı, gemide delikanlıyla birlikte gelen dürüst besleme kızcağızla evlendirdik.

Evlenmekten söz etmek beni doğrudan doğruya, denizden kurtardığım adamlar arasından alıp da birlikte getirdiğim Fransız papazıyla da ilgili bir şeyler söylemeye yöneltiyor. Gerçekte bu adam Katolikti; kendisinden söz ederken birtakım olağanüstü yönlerini anmadan geçersem kimi insanları gücendirebilirim diye bu adamın (gerçek renkleriyle gösterebilmek için) birincisi Katolik, ikincisi Katolik papazı, üçüncüsü de Fransız Katolik papazı olduğunu, onu Protestanlar gözünde küçültmek pahasına da olsa söylemeliyim.

Ama hakkını yememek gerekirse iyi bir insan olduğunu da belirtmek zorundayım; çok ağır başlı, aklı başında, inançlı, dini bütün bir adamdı; yaşayışında dürüst, çok okumuş, sonsuz bir acıma duygusu olan, her davranışıyla örnek bir kimse. Bu durumda, böyle bir adama karşı, mesleğime kulak asmaksızın beslediğim olumlu duygulara ne denebilir ki? Onun değerli bir insan olduğu, benim kişisel düşüncem de olsa, bu satırları okuyan başka kimseler de yanıldıklarını anlayıp bu düşünceme katılacaklardır.

Benimle birlikte Batı Hint Adaları'na gelmek istediğini söylediği andan sonra, onunla uzun uzadıya konuşmalarımız oldu; konuşmasından çok hoşlandım, ilkin din konusunda son derece aydınlatıcı şeyler anlattı.

Bana, «Tanrı da biliyor ki (bunu söylerken haç çıkardı) siz benim yalnız canımı kurtarmakla kalmadınız, beni geminize kabul edip büyük bir incelik göstererek ailenize aldınız, bana özgürce konuşabilme fırsatını tanıdınız. Kılığımdan benim mesleğimi anlayabilirsiniz, ben de sizinkini anlıyorum. Benim görevim hiç şüphesiz,

karşılaştığım insanlara her elverişli durumda gerçek bilgisini öğretmek, Katolik öğretisini anlatmak için elimden gelen çabayı göstermektir; ama burada sizin buyruğunuz altında, sizin ailenizden bir kişi olduğum için sizin iyiliğinize, saygıdeğerliğinize, davranışlarınıza bağlı kalmak, sizin yönetiminizi benimsemek zorundayım; dolayısıyla, din konusunda, ayrıldığımız noktalarda, sizin izniniz olmadan hiçbir tartışmaya girmeyeceğim,» dedi.

Ben de kendisine, bu alçakgönüllü davranışı karşısında söyleyecek hiçbir şeyim olmadığını; din ilkelerinden ayrılmış kimseler olduğumuzun doğruluğunu; bununla birlikte kendisinin, aşırı karşıtlıklara düşmeden, konuyu bir ağız kavgasına vardırmadan konuştuğum ilk Katolik olmadığını; kendisiyle aynı düşüncede değiliz diye güç bir duruma sokulduğunu düşünmemesini, birbirimizle kavgasız, çatışmasız tartışamazsak suçun bizde değil kendisinde olacağını söyledim.

Bunun üzerine, tartışmalarımızda kavgadan kolayca kaçınabileceğimizi; inançlarını her gördüğü adama benimsetmek gibi bir amacı olmadığını; benimle bir din adamı olarak değil de görgülü bir insan olarak görüşmek istediğini; bir gün din konusunda konuşmasına izin verirsem bunu seve seve yapacağını; ama bu durumda kendi düşüncelerini gücü yettiğince savunmasını da hoş göreceğimden şüphesi olmadığını; gene de iznim olmadıkça bu konularda ağzını bile açmayacağını belirtti.

Ayrıca, kendi göreviyle ilgili bütün işleri yapmaya hazır olduğunu, bir papaz, Hıristiyan bir kimse olarak gemide iyiyi doğruyu koruyacağını, gemidekilerin güvenliği için Tanrı'ya yakaracağını; inançlarımız başka olduğundan bizimle birlikte yakaramazsa bile, bizim için her fırsatta Tanrı'ya yalvaracağını söyledi. Böylece bir hayli konuştuk; çok görgülü bir insan olduğu gibi, sağduyulu, geniş öğrenimli bir kimse olduğunu da söyleyebilirim.

Bana son derece ilgi çekici yaşamını, başından geçen birçok olağanüstü şeyleri anlattı; birkaç yıl içinde dünyanın şurasında burasında birçok serüven yaşamıştı; özellikle şu son yolculuğu için tam beş kez niyetlenmiş, bindiği gemilerin hiçbiri, gitmek istediği yere varamamıştı. İlk niyeti Martinico'ya gitmekmiş. St. Malo'dan bir gemiye binmiş; ama hava durumu yüzünden gemi Lizbon'a sığınmak zorunda kalmış, Tagus ırmağının ağzında karaya oturarak zarar görmüş, yükünü de orada bırakmış, orada Maderas'a gidecek, yolculuğa hazır bir Portekiz gemisi bulmuş, Maderas'tan Martinico'ya nasıl olsa bir gemi bulurum düşüncesiyle bu gemiye binmiş; ama Portekiz gemisinin kaptanı kaygısız bir adam olduğundan hesabı şaşırmış, Fial'a sürüklenmişler. Bununla birlikte buğday yüklü gemisindeki mala orada iyi bir fiyat bulmuş, böylece Maderas'a değil de, May Adası'nda tuz yükleyip Newfoundland'e gitmeye karar vermiş. Papazın bu gemiyle gitmekten başka çıkar yolu kalmamış, balık avlanan Banks adlı yere varıncaya dek iyi bir yolculuk yapmışlar; orada Fransa'dan Kanada ırmağındaki Quebec'e, sonra da Martinico'ya yiyecek taşıyacak bir Fransız gemisine rastlamış, bunu tasarladığı ilk yolculuğu gerçekleştirmek için bir fırsat saymış. Ama Quebeck'e vardıklarında geminin kaptanı ölmüş, gemi de daha ileri gidememiş. Son olarak, Fransa'ya gitmek üzere, rastladığımız yanan gemiye binmiş; kendisini kurtardığımız zaman, bizimle birlikte Batı Hint Adaları'na gelmek üzere bizim gemiye binmişti. Böylece, ilerde aynı adamdan söz ederken anlatacağım üzere, bir yolculuğu dışında öbür beş yolculuğunun hepsi de başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Neyse, başkalarının benim serüvenimle ilgili olmayan öyküleriyle sözü kesmeyeyim. Şimdi adadaki işlerimizle ilgili konulara dönelim: Adada bulunduğumuz zaman papaz da bizimle birlikte kalıyordu; bir sabah adanın en uzak yerindeki İngilizleri görmeye gideceğim sırada yanıma geldi; çok ağırbaşlı bir görünüşle iki üç

günden beri benimle görüşmek istediğini, söyleyeceklerinin benim adanın gelişmesiyle ilgili düşüncelerime yardımcı olabilecek birkaç noktayı aydınlatabileceğini, Tanrı yardımı yönünden, sözlerinden hoşlanacağımı umduğunu belirtti.

Bu son birkaç sözü beni biraz şaşırttı, «Ne demek istiyorsunuz,» dedim, «burada gördüğümüz, size de büyük kesimini sunduğum elle tutulur bunca olağanüstü kolaylıktan, kurtuluşlardan sonra, Tanrı'nın bize yardımcı olmadığı söylenebilir mi? Dileğim, sizin Tanrı yolundan ayrılmamanız, düşüncelerinizin son derece hayırlı, uğurlu şeyler olmasıdır.» Bunun üzerine, «Ama efendim, bu sizin için fazlasıyla doğruysa da, aranızdaki birtakım kimseler, davranışlarıyla doğru yolda olmayabilirler. Biliyorsunuz, İsrailoğullarının öyküsünde bir

kişi Tanrı'nın gücenmesine yol açarak O'nun öfkesini bütün soydaşları üzerine çekmiş, bu suçla ilgisi olmayan otuz kırk kişi, Tanrısal öcün ağır cezasına çarpılmıştır.»

Bu sözleri beni yürekten etkilemişti, kendisine sözlerinin çok doğru, bütün düşüncelerinin çok içten, gerçek anlamda dinsel bir nitelikte olduğunu, sözünü kestiğim için büyük üzüntü duyduğumu söyleyerek, konuşmasına devam etmesini diledim; bu konuşmamızın biraz zaman gerektireceğini düşünerek, İngilizlerin çiftliğine gitmekte olduğumu, isterse benimle birlikte gelmesini, yolda uzun uzun konuşabileceğimizi söyledim; oraya benimle seve seve geleceğini, çünkü bana anlatmak istediği birtakım şeylerin doğrudan doğruya orayla ilgili olduğunu söyledi; ben de her şeyi çekinmeden, açıkça söylemesini istedim.

«Öyleyse efendim,» dedi, «ayrıntılarda birtakım değişik düşüncelerimiz olsa da, genel ilkelerde birbirimizden ayrılmamamız için, sözlerimin temeli olmak üzere birkaç öneri ileri sürmeme izin veriniz. Önce, dinin öğretileriyle ilgili birtakım noktalarda, şimdi karşımızdaki durum için hiç de hayırlı olmamakla birlikte birtakım ayrılıklarımız var, ama hepimizin benimsediği genel ilkeler de yok değil; birincisi, bir Tanrı'nın varlığı, bu Tanrı'nın yasak ettiği şeyleri yaparak ya da buyruklarını yerine getirmeyerek, kendisine hizmet etmemiz boyun eğmemiz için koymuş olduğu ilkeleri göz göre göre çiğneyemeyeceğimizdir. Dinlerimiz ne olursa olsun, 'Tanrı bağışının O'nun buyruklarına karşı bile bile günah işlemek gibi bir davranışla bağdaşamayacağı ilkesi hepimizi ilgilendirir. Her iyi Hıristiyan, kendi yönetimi altındakilerin Tanrı'yı, O'nun buyruklarını hiç umursamadan yaşamalarına engel olmak için gönülden çabalamalıdır. Benim Protestanlarla ilgili düşüncelerim ne olursa olsun, adamlarınızın bu yönüyle ilgilenmem, özellikle işlerinize karışmama izin verirseniz, onların Yaratıcı'ları ile böylesine bir düşmanlık içinde yaşa-

malarına engel olmak çabam, aramızdaki bu ayrılıktan doğan bir şey değildir.»

Amacının ne olduğunu kavrayamamıştım, bütün söylediklerine katıldım, bizim için böylesine kafa yorduğundan dolayı kendisine teşekkür ettim, aramızdan uğursuzluğu kovabilmem için gözüne çarpan noktaları birer birer açıklamasını diledim.

Öyleyse efendim, bana tanıdığınız bu konuşma özgürlüğünü kullanacağım,» dedi, «buradaki çabalarınızdan Tanrı'nın bağışını uzaklaştıracak, düzeltilmesinden sizin adınıza büyük sevinç duyacağım üç nokta var. Bunları açıkladığım an sizin de bana hak vereceğinizden en ufak bir kuşkum bile yok; hele bunlardan her birinin, sizin de gönlünüzün dilediği yolda kolayca çözüme bağlanabileceğine sizi inandırdığım zaman daha da hak vereceksiniz.»

Arada birkaç incelik sözü söylememe bile zaman bırakmadan devam etti: «Birincisi efendim, sizin buradaki adamlardan dört İngiliz, vahşi kadınlar getirerek kendilerine karı yapmış, bunlardan birçok çocuk edinmişler, ama gerek Tanrı gerekse insan yasaları gereğince bu kadınlarla evli sayılmazlar; bu bakımdan hepsi yasadışı bir ilişkiyi sürdürmekte, yasak bir yolda yaşamaktalar. Bu sözlerim karşısında, burada ne onların nikâhını kıyacak bir din yetkilisinin, ne de imzalı bir evlilik belgesinin yazılması için gerekli kâğıt, kalem, mürekkebin bulunmadığını ileri sürebilirsiniz. İspanyol başkanın bu konuda size söylediklerini de biliyorum; bu kadınları alırlarken bunları kendi istekleriyle seçmeye, her birinin tek kadınla yetinmeye zorladığını söylemişti; bu bir evlilik sayılmaz, kadınlarla aralarında bir anlaşma da değil, ancak birbirleriyle kavga etmemeleri için düşünülmüş bir yoldur.

«Ama evlilik töreninin özü (Katolik olduğu için böyle konuşuyordu) hem iki yanın da birbirlerini karı-koca olarak kabullenmesini, hem de bu anlaşma gereği birbirlerinin oldukları için erkeğin bütün kadınlardan uzak-

laşmasını, bu evlilik anlaşması yürürlükte olduğu sürece başka bir kadınla evlenmemesini; gücünün yettiği ölçüde her zaman karısıyla çocuklarına dürüstçe bakmasını, kadınların da kendi yönlerinden aynı kurala *mutatis mutandis* uymalarını zorunlu kılar.

«Oysa, bu adamlar canları istediği zaman herhangi bir durumda bu kadınları, çocuklarını yüzüstü bırakarak, daha bunlar yaşarken başka kadınlarla evlenebilirler.» Burada candan bir duygululukla şunları ekledi: «Nasıl olur da efendim, Tanrı böyle yasadışı bir özgürlüğü bağışlayabilir? Sizin buradaki çabalarınıza nasıl yardımcı olabilir? Ne denli iyi insanlar olurlarsa olsunlar, sizin uyruklarınız olan, kesin egemenliğiniz, yönetiminiz altında bulunan bu adamların yasak ilişkiler içinde yaşamalarına nasıl göz yumulabilir?»

Bu konunun beni allak bullak ettiğini açıkça söylemeliyim; ama beni inandırmak için ileri sürdüğü düşüncelerle daha çok sarsılmıştım; evet adada bir din adamı yoktu, ama kendi aralarında tanıklar önünde, hepsinin uymayı kabul ettiği bir anlaşma yapılabilir, iyi kötü bir belge tutulabilirdi, hiç olmazsa bir çöp kırma yeminiyle erkekler karılarıyla çocuklarına her zaman iyi bakacaklarına, onları hiçbir zaman bırakmayacaklarına, kadınlar da erkeklere aynı yolda bağlı kalacaklarına and içmiş olsalardı, birleşmeleri Tanrı gözünde gene de yasalara dayanan bir evlenme olurdu; böyle bir şeyin yapılmamış olması büyük bir eksikti.

Bu durumda, bütün bunların ben adada yokken yapıldığını, böylece yıllardır yaşayageldiklerini, olanın olduğunu, artık hiçbir şey yapılacağını ileri sürerek genç papazın dilinden kurtulmaya çalıştım.

«Evet efendim bütün bunların sizin yokluğunuzda olduğunu, bu yönden sizde bir suç bulunmadığını söylemekte haklısınız; çekinmeden konuştuğum için özür dilerim ama, yalvarırım kendi kendinizi temize çıkarmaya çalışarak, durum böyle diye, şimdi bütün gücünüzü kullanıp buna bir son vermek zorunda olmadığınızı söy-

lemeyin. Geçmişte bundan kim sorumlu olursa olsun, gelecekte bütün suçun sizin omuzlarınızda olmayacağını nasıl düşünebilirsiniz? Çünkü şimdi bu işi sonuca bağlamak sizin elinizdedir, hiç kimsenin değil sizin elinizdedir.»

Ağzımdan tek söz çıkmıyordu, hak veremiyordum; ama ilkin bu işe son vermek sözüyle onları birbirinden ayırmamı, bundan böyle birlikte yaşamalarını önlememi demek istediğini sandım; kendisine, «bunu yapamam, böyle bir şey bütün adayı birbirine katar,» dedim. Sözlerini böylesine yanlış anladığımı görünce şaşırdı. «Efendim,» dedi, «ben size onları birbirinden ayırın demiyorum, ama yasalar uyarınca evlendirin. Benim onları evlendirmem, sizin yasalarınıza göre bile geçerli olmakla birlikte, Katolik olduğum için birinin buna yanaşşağını sanmıyorum, dolayısıyla bunu sizin yapmanız Tanrı gözünde olduğu gibi, insanlar gözünde de yerinde bir şey olur. Demek istediğim, tanıklar önünde hem kadının hem de erkeğin imzaladığı bir anlaşma bütün Avrupa ülkelerinde geçerli bir belge olur.»

Genç papazın gösterdiği bu gerçek din bağlılığı, bu candan çaba, kendi kilisesinin açısından, konuşmasındaki bu görülmemiş yantutmazlık, ne idüğünü bilmediği, kendisiyle hiçbir ilişkisi olmayan insanları koruması, demek istediğim, onları Tanrı'nın yasalarını çiğnemekten alıkoyma çabası karşısında şaşırmıştım; gerçekten de böyle bir davranışın bir eşini daha görmemiştim. Ama onları yazılı bir anlaşma ile de evlendirebileceğimiz konusunda söylediği sözlerini, bunu yapabileceğimizi düşündüm; kendisine bütün bu dediklerine katıldığımı, davranışının iyiliğini, oraya gider gitmez bu konuda adamlarımla konuşacağımı söyledim. Kendilerini onun evlendirmesine ne diye güçlük çıkaracaklarını da anlamıyordum, çünkü onun kıyacağı nikâh da, İngiltere'deki bir papazın kıyacağı nikâh gibi geçerli sayılırdı. Bu konunun bundan sonrasını olaylarla anlatacağım.

Sonra, bu noktadaki açıklamasından dolayı kendisi-

ne büyük bir borçluluk duyduğumu gönülden teşekkürle bildirerek genç papazdan sözünü ettiği ikinci noktayı açıklamasını istedim. Bu ikincide de çekinmeden, açıkça konuşacağını, bunu da hoşgörüyle karşılamamı belirtti. O da şuydu: Kendi deyimiyle, benim bu İngiliz uyruklularını, bu kadınlarla aşağı yukarı yedi yıl birlikte yaşamış, onlara İngilizce konuşmayı, üstelik yazmayı bile öğretmişlerdi; düşüncesine göre bu kadınlar anlayışlı, eğitilmeye yatkın kimselerdi; ama bu güne dek Hıristiyan diniyle ilgili hiçbir şey öğretilmemişti; bir Tanrı'nın varlığından, O'na tapmaktan, Tanrı'ya nasıl kulluk edileceğinden, kendi tapınma yollarının, ne olduğu belirsiz putlarının, yanlışlığından saçmalığından hiç söz edilmemişti.

Bunun büyük bir eksiklik olduğunu, Tanrı'nın bundan dolayı kendilerinden yüzde yüz hesap soracağını, belki de en sonunda her şeyi ellerinden alacağını belirtti. Bunları söylerken çok duygulu, çok içtendi. «Şuna inanıyorum ki, bu adamlar bu kadınlarla vahşilerin ülkesinde evlenselerdi, vahşiler bunları putlara, şeytana tapan kimseler yapmak için, kendi görebildiğim ölçüde, bunların karılarına gerçek Tanrı'yı öğretmekte gösterdikleri çabadan çok daha fazla çaba gösterirlerdi. Ben sizin dininizi kabul etmiyor olabilirim, siz de benimkini kabul etmezsiniz belki, ama şeytanın kullarına, onun ülkesinin uyruklarına, Hıristiyan dininin, hiç olmazsa bir Tanrı'nın, bir Kurtarıcı'nın varlığını, yeniden dirilişi, sonra da bizim inandığımız her şeyi açıklayacak genel ilkelerinin öğretilmesi hepimiz için sevinilecek bir şey olur sanırım; hiç olmazsa o zaman gerçek Kilise'nin kucağına, açıkça bir puta tapar, şeytana tapar oldukları şimdiki durumdan çok daha fazla yaklaşırlar.»

Daha fazla kendimi tutamadım, onu kollarıma alarak gönülden kucakladım. «Hıristiyanlığın en önemli yönünü, Hıristiyan kilisesinin çıkarlarını, öbür insanların ruhlarının iyiliğini bilmekten, anlamaktan nasıl da uzakmışım,» dedim. «Ah efendim, böyle demeyin,»

dedi, «bu sizin suçunuz değil.» «Hayır, hayır, ama neden bu işi sizin gibi gönülden düşünmedim hiçbir zaman?» dedim. «Yitirilmiş bir şey yok, kendinizi suçlandırmak için böyle acele etmeyin,» dedi. «Peki,» dedim, «şimdi ne yapabilirim ki, görüyorsunuz gitmek üzereyim.» «İzin verirseniz bu zavallı adamlarla bu konuda ben konuşayım,» dedi. «Bütün gönlümle,» dedim, «sizin söylediklerinizi can kulağıyla dinlemelerini de zorunlu kılacağım.» «İşin o yönünü İsa'nın bağışına bırakalım, bize düşen görev onları desteklemek, yüreklendirmek, eğitmektir; siz izin verirseniz, Tanrı da yardım ederse bu zavallı bilgisiz yaratıkları, siz daha burdayken, bizler gibi köklü bir inanca olmasa bile, Hıristiyanlığın genel havasına sokabilirim,» dedi. Bunun üzerine «böyle bir şey için size yalnız izin vermem değil, binlerce de teşekkür etmem gerekir,» dedim. Sonrasını yeri gelince anlatacağım.

Sonra da, eksiğimiz olan üçüncü noktayı açıklamasını istedim. «Bu da aynı nitelikte bir şey, izin verirseniz bunu da ötekiler gibi açıkça söyleyeceğim; sizin zavallı vahşilerle, tutsak edilmiş uyruklarınızla ilgili. Hangi kiliseden, ne kilisesinden olursa olsun, bütün Hıristiyanların benimsemesi gereken bir ilke vardır: Hıristiyanlık bilgisi her yola başvurularak, her fırsatta tanıtılmalı, yayılmalıdır. Bizim kilisemiz bu ilke gereğince İran'a, Çin'e, Hindistan'a misyonerler yollamakta, en üstün değerden din adamlarımız göz göre göre en tehlikeli yolculukları, katiller, barbarlar arasında en tehlikeli bir yolda yaşamayı göze alarak gerçek Tanrı'yı öğretmeye, Hıristiyan dinini aşılamaya çalışmaktadır. Şimdi sizin elinize otuz altı, otuz yedi vahşiyi puta tapmaktan Yaratıcı'ları, Kurtarıcı'ları olan Tanrı'ya yöneltmek için bir fırsat geçmişken, bir insanın bütün yaşamına denk böyle bir iyiliği yapmakta ne diye geciktiğinizi aklım almıyor.»

İşte şimdi gerçekten dilim tutulmuştu, söyleyecek tek sözüm bile yoktu. Karşımda, din yolunda gerçek

Hıristiyanca bir çaba gösteren bir insan vardı; bana gelince, böyle bir şeyi pek gönlümden geçirmemiş, sanırım daha önce düşünmemiştim bile; çünkü bu vahşileri birer köle, kendilerine gördürülecek bir işimiz olunca kullanacağımız, ya da dünyanın herhangi bir başka kesimine canımızın istediği gibi gönderebileceğimiz insanlar olarak görüyordum; çünkü bizim görevimiz onlardan kurtulmaktı, dolayısıyla kendi yurtlarını bir daha hiç göremeyecekleri bir yere gönderilmeleri bizi sevindirirdi. Ama bu durumda, papazın sözleri karşısında bocalamış, ne diyeceğimi şaşırmıştım. Benim bocaladığımı görünce duraklayarak baktı. «Sizi gücendirecek bir söz ettimse çok üzgünüm efendim,» dedi. «Hayır hayır, ben hiç kimseye değil, kendime güceniyorum! Ama şimdi adamakıllı şaşırmış durumdayım, daha önce bu konuyu hiç düşünmediğim gibi, şimdi de ne yapacağımı bir türlü kestiremiyorum. Ne durumda olduğumu siz de biliyorsunuz, tüccar malıyla yüklü bir gemiyle, Batı Hint Adaları'na gitmek zorundayım, gemiyi burada oyalamak büyük bir haksızlık olur, çünkü boş geçen bu süre boyunca gemicilerin yiyeceğiyle gündeliklerini gemi sahibinin vermesi gerekir. Evet, yolculuğun başında benim burada on iki gün kalacağım, daha uzun kalırsam her fazla gün için üç İngiliz lirası zarar ödencesi vereceğim, paralı olarak da sekiz günden daha fazla kalamayacağım konusunda anlaşmıştık. Şimdi on üç gündür buradayım, bu ada da gene kalmayı, buradan olağanüstü bir şansla kurtulmuşken bu tek geminin yolculuk sırasında herhangi bir kazaya uğramasıyla, burada ilk sürüklendiğim zamanki durumuma düşmeyi göze almadıkça bu işe hiçbir zaman girişemem.»

Bu bakımdan çok güç bir durumda olduğumu söyledi, ama otuz yedi kişinin ruhunu kurtarmanın yeryüzündeki bütün varıma yoğuma değecek bir mutluluk olup olmayacağını sorarak beni yürekten etkiledi. Gene de bu işe onun gibi gönüllü değildim. «Evet,» de-

dim, «otuz yedi dinsize İsa'nın ilkelerini aşılamak için Tanrı yolunda aracı olmak çok değerli bir iş olsa gerek, ama, siz kendinizi bu yola adamış bir din adamı olduğunuz için, böyle bir şey daha çok sizin çalışma alanınıza girer; bu işe beni zorlayacağınıza, bunu kendi üzerinize alsanız nasıl olur?»

Bunun üzerine, yürürken bana doğru döndü, sözümün bitmesiyle, önümde saygıyla eğildi. «Böyle kutsal bir göreve beni açıkça çağırmanızdan dolayı hem Tanrı'ya, hem de size binlerce teşekkür ederim efendim; siz bu işe girişmemeyi düşünerek bunu benim yapmamı istiyorsanız, geçirdiğim umut kırıcı yolculuğun tehlikelerinden, güçlüklerinden sonra bu görevi çektiğim sıkıntılar karşılığında bir armağan sayarak, en sonunda böyle yüce bir işe kavuştuğuma inanacağım.»

Bu sözleri söylerken, yüzünün, bir kendinden geçişle ışıdığını gördüm; gözleri ateş gibi yanıp sönüyor, yüzü ışıldıyor, rengi bir gidip bir geliyor, sanki sara nöbetleri geçiriyordu; kısacası, böyle bir göreve çağrılmanın sevinciyle yanıp tutuşuyordu. Ona ne söyleyeceğimi toparlayabilmek için oldukça uzun bir süre durakladım, çünkü yalnız kendi dinini değil, başkalarının dinini de ilgilendiren bir konuda, çabasıyla ortalama bir insanın sınırlarını böylesine aşan bir kimse görmek beni gerçekten şaşırtmıştı. Ama sonra bir süre düşündüm, bu zavallı insanlar uğruna böyle bir işe girişerek bu ıssız adada belki de bütün yaşamı boyunca kapanıp kalmak, hem de bu serüveni çabalarının olumlu bir sonuç sağlayıp sağlamayacağını bilmeden göze almak kararında ciddi olup olmadığını sordum.

Hemen benden yana döndü, serüven sözüyle ne demek istediğimi sordu. «Yalvarırım efendim,» dedi, «sizin geminizle Batı Hint Adaları'na gitmek isteyişimin nedenini biliyor musunuz?» « ayır,» dedim, «olsa olsa yerlilere din öğretmek içindir.» «Hiç şüphesiz,» dedi, «bu adadan hiç kurtulmayacak bile olsam, bu otuz

yedi kişiyi İsa'nın yoluna getirmek, burda geçireceğim bütün süreye değmez mi sizce? Bunca kişinin ruhlarını kurtarmak hem benim, hem de aynı meslekten yirmi kişinin bütün yaşamına değmez mi? Evet efendim, bu adadan dışarı bir daha adım atamasam, kendi öz yurdumu bir daha hiç göremeyecek olsam bile, bu zavallı insanların ruhlarını kurtarmakta en önemsiz bir aracı olmak, ölünceye dek her gün yüce İsa'ya, Kutsal Meryem'e şükretmeme yetecektir. Ama ölünceye dek size borçluluk duymamı gerektiren bu göreve beni siz soktuğunuz için, sizden ufak bir dileğim olacak.» «Nedir dileğiniz?» dedim. «Adamınız Cuma'yı, bu insanlarla anlaşmamda aracı olması, bana yardım etmesi için burada bırakacaksınız; yoksa ne ben onlarla konuşabilirim, ne de onlar benimle,» dedi.

Cuma'yı istemesi beni yürekten tedirgin etmişti, çünkü Cuma'dan ayrılmayı hiç düşünemiyordum, bunun da birçok nedenleri vardı; bütün yolculuklarımda bana arkadaşlık etmişti; bana yalnız büyük bir bağlılık duymakla kalmıyor, sonsuz bir sevgi besliyordu; benden fazla yaşarsa —belki yaşayacaktı— onun için birtakım iyilikler düşünüyordum. Sonra Cuma'yı bir Protestan olarak yetiştirdiğim için, ona yeni bir din aşılamanın kendisini altüst edeceğini, Katolikliği benimsediği zaman, eski efendisinin bir dinsiz, lânetli bir insan olduğu düşüncesiyle hiç uzlaşamayacağından, eninde sonunda bütün din inancının altüst olmasıyla gene puta tapmaya döneceğini biliyordum.

Bununla birlikte, kafamda apansız bir düşünce beliriverdi; o da şuydu: genç papaza, kendisine yardımcı olmanın Cuma için benim uşağım olarak kalmaktan çok daha hayırlı, bütün yıllarına değecek bir şey olacağını bilsem de gene de Cuma'dan ayrılmak istemediğimi, öte yandan onun da benden ayrılmayı hiçbir zaman kabul etmeyeceğini, ona kendisini hiç bırakmayacağıma söz verdiğim, o da kendisini kovmadığım sürece benden ayrılmayacağına and içtiği için, böyle

bir şeyi zorla yapmaya kalkışmanın haksızlık olacağını söyledim.

Bu sözlerime çok üzülmüş göründü, çünkü bu zavallı yaratıkların dilinden tek söz bile anlayamadığı, onlar da kendisinin dilini hiç bilmedikleri için, onlarla mantığa uygun bir anlaşma yolu bulamıyordu. Ona Cuma'nın babasının İspanyolca bildiğini, kendisi de İspanyolca'yı anladığı için, görevinde onun aracılığından yararlanabileceğini söyledim; böylece bu işe iyice kafası yattı, artık onu adada kalarak bu vahşilere Hıristiyan dinini aşılamaktan hiçbir güç alıkoyamazdı; ama Tanrı'nın yardımıyla bu iş daha da mutlu bir yön kazandı.

Şimdi genç papazın ileri sürdüğü ilk noktaya dönüyorum. İngilizlerin yerine varır varmaz hepsini çağırtıp bir araya topladım, kendileri için yaptığım işleri, sağladığım gerekli eşyaları, bu eşyaları nasıl paylaştırdığımı, dolayısıyla nasıl duygulandıklarını, bana nasıl teşekkürler ettiklerini kısaca andıktan sonra, burada sürmekte oldukları yüzkızartıcı yaşayıştan söz etmeye, papazın bana söylediği şeylerin hepsini birer birer sıralayarak böyle bir yaşayışın Hıristiyanlığa, din anlayışına sığmayacağını öne sürmeye başladım. İlkin hepsine bekâr mı evli mi olduklarını sordum. Durumlarını hemen açıkladılar, ikisi dul, ikisi de bekâr olduklarını belirttiler. Bu kadınlarla yasaların gerektirdiği biçimde bir evlilikleri olmadan bunları nasıl kendilerine karı yapıp birçok çocuk edindiklerini, içlerinin nasıl rahat ettiğini sordum.

Hepsi de umduğum yanıtı vererek, burada kendilerini evlendirecek hiç kimsenin bulunmadığını, bu kadınları karı olarak kabul ettiklerine, bunlara bakacaklarına başkanın önünde söz verdiklerini, bu durumda evliliklerinin bir papazın kıydığı nikâha, dünyanın her yerinde alışılmış birçok işlemlere dayanan bir evlilik gibi yasalara uygun olduğunu düşündüklerini söylediler.

Kendilerine Tanrı gözünde evli olduklarına, içlerinde duydukları sorumlulukla karılarına bakacaklarına kuşku bulunmadığını, ama insanın yasaları tersine de çalışabileceğinden, evli değilmiş gibi davranmaya yeltenebileceklerini, zavallı kadınlarla çocukları yüzüstü bırakabileceklerini, böyle bir durumda bu zavallı, desteksiz, parasız kadınların hiçbir yardım kapısı bulamayacaklarını anımsattım. Onun için, niyetlerinin dürüstlüğüne kesinlikle inanmadan kendilerine hiçbir iyilik yapamayacağımı, bütün yaptıklarımın da yalnız kadınlarla çocuklara yaraması için elimden gelen titizliği göstereceğimi; ayrıca bu kadınlarla evleneceklerine bana kesin söz vermelerini, yoksa karı koca olaıak yaşamalarının hem insanlık açısından yüzkızartıcı, hem de böyle giderlerse kendilerinden bağışını esirgeyecek Tanrı'yı gücendirici, uygunsuz bir şey olduğunu öne sürdüm.

Bütün bu sözlerin etkisi umduğum gibi oldu; hepsi, özellikle ötekiler adına da konuşan Will Atkins, karılarını, kendi yurtlarında doğmuş birer kadın gibi sevdiklerini, ne olursa olsun hiçbir zaman bırakmayacaklarını; karılarının hem kendilerine, hem de çocuklarına gösterdikleri titiz ilgide hiçbir kadından geri kalmadıklarını, bu bakımdan onlardan ayrılamayacaklarını söyledi. Sonra Will Atkins kendi payına, kendisini İngiltere'ye götürecek bir gemi çıksa, karısıyla çocuklarını da birlikte götürmesine izin vermezlerse, bütün donanmanın komutanlığını bile verseler kabul etmeyeceğini; gemide bir din adamı varsa evlenmeye bütün gönlüyle hazır olduğunu belirtti.

Bu tam benim istediğim şeydi; papaz yanımda değildi, ama hemen yakındaydı. Ağzını aramak için, yanımda bir papaz olduğunu, ertesi sabah kendisini evlendireceğimizi, iyice düşünüp taşınarak bu konuda arkadaşlarıyla da konuşup karar vermesini söyledim; kendi payına düşünüp taşınacak bir şeyi olmadığını, hemen evlenmeye hazır olduğunu, yanımda bir papazın

bulunmasına çok sevindiğini, öbür arkadaşlarının da bu işi seve seve kabul edeceklerini söyledi. Sonra arkadaşım papazın bir Fransız olduğunu, İngilizce bilmediğini, anlaşmalarına kendim aracı olacağımı belirttim. Korktuğumun tam tersine, papazın Katolik mi, Protestan mı olduğunu sormadı bile; bu konuda tek soru sormadılar. Böylece ayrıldık, ben papazın yanına gittim, Will Atkins de arkadaşlarının. Fransız papaza, bu iş iyice yoluna girmeden hiç ağzını açmamasını söyledim, İngilizlerin dediklerini kendisine anlattım.

Çiftliklerinden ayrılmadan önce hepsi bana gelerek, dediklerimi iyice düşündüklerini, arkadaşlarım arasında bir papaz bulunmasından büyük sevinç duyduklarını, bana istediğim sözü hemen vermeye candan gönüllü olduklarını, isteğim üzere yasaya uygun olarak evleneceklerini, karılarından ayrılmayı akıllarının kıyısından bile geçirmediklerini, daha başlangıçta onları alırken hiçbir kötü niyet gütmediklerini söylediler. Bunun üzerine ertesi sabah beni bulmalarını, bu arada karılarına da evlenme yasasının anlamını, bu işin yalnız yüzkızartıcı bir biçimde yaşamalarına son vermekle kalmayıp, ne olursa olsun karılarından ayrılmamalarını da zorunlu kılacağını açıklamalarını istedim.

Kadınlara işin anlamını kavratmak hiç de güç olmamış, gerçekte duruma hemen akılları yatmış; böylece ertesi sabah hepsi hiç eksiksiz olarak, papazı da getirmiş olduğum evime geldiler. Papazın kılığı bir Fransız ya da İngiliz papazının kılığını andırmamakla birlikte, üzerinde kazak gibi siyah bir önlük, belinde de bir kuşak bulunduğu için din adamı olduğu gene de anlaşılıyordu; diline gelince, sözlerine ben aracı oluyordum.

Ama papazın kendilerine karşı davranışındaki ağırbaşlılık, kadınların vaftizli birer Hıristiyan olmadıklarını ileri sürerek nikâh kıymakta gösterdiği çekingenlik, onun kişiliğine büyük bir saygı duymalarına yol açtı.

Gerçekte onun bu çekimserlikte çok ileri gitmesinden, bizimkileri hiç evlendirememesinden korkuyordum; kendisine dilimin döndüğünce anlattığım şeylerin hepsine karşılık, alçakgönüllü bir yolda olmakla birlikte, ilkin erkeklerle kadınların kendileriyle konuşmadan nikâhları kıyamayacağı konusunda kesinlikle diretti; önce böyle bir şeyden yana değildim, ama en sonunda niyetindeki içtenliği görerek, seve seve kabul ettim.

Genç papaz onların yanına geldiği zaman, durumlarını, şimdiki amaçlarını benim kendisine anlatmış olduğumu; kendi üzerine düşen görevi kıvançla yaparak, benim isteğim üzre kendilerini evlendireceğini; ama bu işi yapmadan önce kendileriyle birkaç söz konuşmasına izin vermelerini söyledi. Onlara, bütün yantutmaz insanlarla toplum yasaları gözünde bugüne dek açıkça yasak bir ilişki içinde yaşadıklarını; bu işe ancak birbirleriyle evlenerek ya da temelli ayrılarak bir son verebileceklerini; bununla birlikte, Hıristiyan evlilik yasalarına göre vaftizli, dinini benimsemiş bir Hıristiyanın bir putataparla, vahşiyle, dinsizle evlenmesi konusunda bir güçlüğün kafasını kurcaladığını; ama bu güçlüğün giderilmesi, kadınların vaftiz edilmeye, kim olduğunu bile işitmediklerinden kuşku duyduğu İsa'nın adını, vaftiz edilebilmeleri için benimsemeye yöneltilmesine yeterince zaman bulunduğunu söyledi.

Onlara kendilerinin de dini bütün birer Hıristiyan olduklarından şüphe ettiğini; Tanrı konusunda, Tanrı'nın yolları konusunda karılarına da pek bir şey öğretmiş olamayacaklarını; şimdi, karılarını Hıristiyan olmaya yönelteceklerine, Tanrı'ya inanma, kendilerinin kurtarıcısı olarak İsa'ya tapınma konusunda aydınlatacaklarına kesin söz vermezlerse hiçbirini evlendiremeyeceğini; çünkü Hıristiyanlarla vahşileri birleştirmek gibi bir işe aracı olamayacağını; bunun Hıristiyan dininin ilkelerine de uymayacağını; çünkü Tanrı yasalarınca kesinlikle yasaklanmış olduğunu anlattı.

Bu sözleri hepsi cankulağıyla dinlediler, ben de papazın her sözüne elimden geldiğince bağlı kalmaya çalışarak, arada bir bu sözlerin ne doğru olduğunu, benim de aynı düşüncelere katıldığımı belirterek, söylenenleri birer birer aktardım; ama papazın sözleriyle kendimden eklediğim sözleri hiç aksatmadan ayırt etmeye çalıştım. Papazın sözlerinin çok doğru olduğunu, Hıristiyanlık yönünden büyük bir umursamazlık içinde bulunduklarını, gerçekten de karılarına dinle ilgili hiçbir şey öğretmediklerini söylediler. «Ah, efendim!» dedi Will Atkins, «biz onlara nasıl din öğretebiliriz? Kendimiz din konusunda hiçbir şey bilmiyoruz ki; ayrıca, onlara Tanrı'dan, İsa'dan, cennetten, cehennemden söz etmeye kalkışsak üstümüze güler, bize bütün bunlara kendimizin inanıp inanmadığını sorarlar. Bu sözünü ettiğimiz şeylere inandığımızı, iyi insanların cennete, kötü insanların da cehenneme, lânetli insanların da şeytana gideceğini söylesek, gerçekte kendimiz kötü insanlar olduğumuz için, bu inançlarımıza göre kendimizin nereye gitmeyi umduğumuzu sorarlar. Bu konuyu onlara bizim açmamız, ancak onların dinden usanmalarına yarar; başkalarına din öğretmeye kalkışan bir kimse önce kendisi bir şeyler bilmelidir.» «Will Atkins,» dedim, «korkarım ki bu sözlerin fazlasıyla gerçek, ama gene de karına yanlış yolda olduğunu, bir Tanrı'nın varlığını, kendi dininden daha iyi bir din bulunduğunu, kendi tanrılarının birtakım putlardan başka bir şey olmadığını, bu putların ne işitebildiğini, ne de konuşabildiğini, her şeyin yapıcısı olan her şeyi bir anda yıkabilecek güçte büyük bir Varlık'ın bulunduğunu, bu Varlık'ın iyiyi yücelttiğini kötüyü cezalandırdığını; buradaki davranışlarımızı en sonunda O'nun yargılayacağını anlatamaz mısın? Sen pek kafasız bir adam değilsin, bütün bunların gerçekliğini doğanın kendisi bile sana öğretebilir, bu gerçekleri bildiğine, bunlara inandığına gene de güvenim var.»

Atkins, «Evet haklısınız,» dedi, «ama bütün bunları karıma ne yüzle anlatabilirim; ya hiçbirinin gerçek olmadığını söyleyiverirse?»

«Gerçek olmadığını mı,» dedim, «ne demek istiyorsun bununla?» «Bütün insanlara, üstelik kendisine yaptığım kötülüklerle ne soysuz bir yaratık olduğumu bildiği için, hiçbir cezaya çarpılmadığımı, şeytanın kucağına yuvarlanmadığımı görerek, kendisine sözünü ettiğim bu Tanrı'nın haklıyı, haksızı ayırmaya, cezalandırmaya, yüceltmeye yeterli oluşunun gerçek olamayacağını; yoksa benim sürünmemin gerektiğini, çünkü kendisine iyi diye, yapılması gerekli diye tanıttığım şeylerin hep tersini yaptığımı öne sürebilir,» dedi.

«Evet Atkins,» dedim, «ne yazık ki bütün bu sözlerin fazlasıyla gerçek.» Sonra söylediklerini, ne dediğini öğrenmek için sabırsızlanan papaza olduğu gibi aktardım. «Haa,» dedi papaz, «kendisine deyin ki, onu karısına dünyanın en iyi din öğretmeni yapacak tek şey vardır: *Pişmanlık.* Çünkü pişmanlığı bu duyguyu gerçekten yaşamış kişilerden daha iyi anlatacak hiç kimse yoktur; yapması gereken tek şey, pişmanlık getirmektir; o zaman karısını eğitmek için en uygun kişi olur; ona tek bir Tanrı'nın varlığını, bu Tanrı'nın iyiyi kötüyü yargılayıp yüceltmeye ya da cezalandırmaya yeterli olduğunu, ama acıyan bir varlık olduğu için sonsuz bir iyilikle, kendisini gücendirenleri hemen cezalandırmayıp bağışlamak, günahlıyı öldürmektense iyi yola döndürüp yaşatmak amacıyla bitmez tükenmez bir sabır gösterdiğini; çoğunlukla kötülerin uzun bir süre yaşayarak genel ceza gününde O'nun öfkesine çarpıldıklarını, kötülerin hakettikleri cezayı, iyilerin de hakettikleri armağanı bir öte dünyaya varıncaya dek bulamadıklarını, bunun da Tanrı'nın varlığına en açık kanıt olduğunu söyleyebilir; böylece karısına yeniden dirilme, son büyük yargı öğretilerini de anlatabilir; yeter ki ilkin kendisi pişmanlık getirsin; işte o zaman karısına pişmanlık konusunu öğret-

mek için eşsiz bir din sözcüsü olur.»

Bu sözleri, bütün bu süre boyunca büyük bir ağırbaşlılık içinde, olağanüstü ölçüde duygulanmış görünen Atkins'e aktardım. Sözümü bitirmemi güçlükle bekleyerek, «Bunları biliyorum efendim, fazlasıyla biliyorum, ama hem Tanrı, hem kendi iç buluncum, hem de kesin bir tanık olan karım benim, bir Tanrı'dan, bir öte dünyadan, buna benzer her düşünceden habersiz olarak yaşadığımı görürken karıma bu yolda konuşmak, duyduğum pişmanlıktan söz etmek gibi bir saygısızlığı kolay kolay göze alamıyorum.» Bu sözleri söylerken derin bir ah! çekti; gözlerinin dolduğunu gördüm; «Benden geçti artık, geçti!» dedi, «Atkins,» dedim, «bu sözle ne demek istiyorsun?» «Ne demek istediğimi ben çok iyi biliyorum,» dedi, «demek istiyorum ki, artık çok geç; acı bir gerçek bu.»

Bu sözlerini benim papaza birer birer aktardım; zavallı iyi yürekli papaz (onu böyle anmalıyım; çünkü özel düşünceleri ne olursa olsun, öbür insanların ruhlarının iyiliği için yürekten bir ilgi gösterdiği apaçık bir şeydi; kendi ruhu için de aynı titizliği göstermediğini düşünmek pek güçtü), bu iyi yürekli, çabasını esirgemeyen adam da gözyaşlarını tutamadı. Bana Atkins'e tek bir soru sormamı, «çok geç kalmış olmaktan dolayı rahatlık mı duyduğunu, yoksa keşke böyle olmasaydı düşüncesiyle üzüldüğünü mü,» öğrenmemi istedi. Bu soruyu Atkins'e yönelttim, «böyle bir durumda, bu sonsuz yıkım karşısında insan nasıl rahatlık duyabilir?» dedi; rahatlık duymaktan çok uzak olduğunu, tam tersine bu durumun ergeç kendi yıkımıyla sonuçlanacağına inandığını belirtti.

«Bu sözle ne demek istiyorsun?» dedim. Bu acıya son vermek için günün birinde kendi kendini boğazlayacağını söyledi.

Bunları kendisine söylediğim zaman papaz çok tasalı bir yüzle başını iki yana salladı, sonra hemen bana dönerek, «ona deyin ki, bu durumda, geç kalmak

diye bir şey söz konusu değildir; İsa kendisine pişmanlık bağışlayacaktır. Söyleyiniz, İsa'nın yardımı, tanrısal bağışı hak edecek kendi öz tutkusu olmadan hiç kimse bağışa eremeyeceğine göre, bir insanın bu konuda geç kalmış olduğu nasıl söylenebilir? Alabildiğine günah işlemeyi mi yoksa tanrısal bağışı kazanmayı mı istiyor? Söyleyin, bir gün gelir özlenen bağış erişilmez, Tanrı, dilekleri işitmez olabilir, ama bağış dilemek için hiç kimse geç kalmış değildir. İsa'nın hizmetçisi olan bizlere de, gönülden pişmanlık duyan bütün insanları, İsa adına aydınlatmak görevi verilmiştir; öyleyse, pişmanlık getirmek için hiçbir zaman geç sayılmaz,» dedi.

Bunları Atkins'e söyledim, büyük bir ağırbaşlılıkla dinledi; ama konuşmayı ötekilere bırakır gibi gözüktü; çünkü gidip karısıyla biraz görüşmek istediğinini söyledi; böylece çıkıp gitti, biz de ötekilerle konuştuk. Hepsinin de din konusunda budalaca bir bilgisizlik içinde olduğunu gördüm; tıpkı baba evinden ayrıldığım zaman benim durumum gibi; ama hiçbiri kendilerine söylenen sözlere kulak vermekten geri kalmıyordu; hepsi de karılarıyla konuşarak onları Hıristiyan olmaya kandırmak için ellerinden geleni yapacaklarına söz verdiler.

Verdikleri bu karşılığı papaza söylediğim zaman gülümsedi, ama uzun bir süre tek söz etmedi; en sonunda başını sallayarak, «İsa'nın hizmetçisi olan bizler öğüt vermekten, aydınlatmaktan başka bir şey yapamayız, karşımızdakiler sözlerimizi benimser, dediğimiz yola gelir, istediğimizi yapmaya söz verirlerse, bütün başarımız bu olur; onların iyi sözlerini kabul etmek zorundayız. Ama inanınız ki efendim, o Will Atkins diye adlandırdığınız adamın daha önceki yaşamı üzerine bildikleriniz ne olursa olsun, bence bunların arasında bu işi gönülden benimseyen tek kişi odur; o adamın gerçekten pişmanlık duyduğuna inanıyorum; ötekiler için bir korkum yok, ancak o adamın geçmişteki yaşamından do-

layı çektiği acıyla altüst olduğu apaçık bir şey; karısıyla da din konusunda konuşurken, candan konuşacağına hiç kuşkum yok; çünkü başkalarına öğretmeye girişmek, kendi öğrenmemiz için en etkili yoldur. Bir adam bilirim, özel yaşayışında son derece aşağılık, çapkın bir kimse olmakla birlikte, din konusundaki yetersiz, yarım yamalak bilgisiyle, bir Yahudiyi din yoluna sokmaya çabalarken, kendisinde de temelli bir değişmeyi gerçekleştirdi. Şimdi o zavallı Atkins de karısına ciddi olarak İsa'dan söz etmeye bir başlarsa, başım hakkı için, bu konuşmasıyla kendisi de adamakıllı değişir, pişmanlık getirerek doğru yolu seçer. Daha sonra da ne olacağını hiç kimse bilemez.

Bununla birlikte, bu konuşmadan sonra, öbür üç adamı, yukarıda anlatıldığı üzere, karılarını Hıristiyan yapmaya çabalayacaklarına söz vermeleri üzerine evlendirdi. Yalnız Will Atkins'le karısı daha gelmemişlerdi. Benim papaz bir süre bekledikten sonra, Will Atkins'in nereye gittiğini bilmek için sabırsızlanmaya başladı; sonra bana dönerek, «Ne olursunuz efendim, buradan dışarı çıkıp bir bakalım; inanın ki, bu zavallı adamı bir yerde karısıyla büyük bir ağırbaşlılıkla konuşurken, ona dinimizi öğretirken bulacağız.» Ben de yavaş yavaş aynı şeyi düşünmeye başladım; böylece birlikte dışarı çıktık, onu ağaçların çok sık olduğu, sık yaprakların gerek içerden dışarıya gerekse dışardan içeriye hiçbir şey göstermediği, benden başka hiç kimsenin de bilmediği gizli bir yoldan götürdüm; ormanın bitimine geldiğimizde Will Atkins'i yerli karısıyla birlikte bir çalılığın gölgesine oturmuş, ateşli ateşli konuşurken gördüm; benim papaz yanıma gelinceye dek sessiz bekledim; sonra gördüğümü ona da gösterdim, uzun bir süre, olduğumuz yerden öylece onları seyrettik.

Will Atkins'in ciddi ciddi bir şeyler anlattığını görüyorduk; eliyle güneşi, göklerin dörtbir yanını, sonra kendisini, karısını, ormanları, ağaçları gösterip du-

ruyordu. Papaz, «Görüyor musunuz, sözlerimin etkisi iyi oldu, adam karısına dinden sözediyor; bakın, şu anda Tanrı'nın, kendisini, kadını, gökleri, yerleri, denizleri, ormanları, ağaçları vb. yarattığını anlatmakta,» dedi. «Evet, haklısınız,» dedim; o anda Will Atkins'in birden ayağa kalkarak diz çöktüğünü, iki elini havaya kaldırdığını gördük; bir şeyler konuşuyor gibiydi, ama söylediklerini işitemeyecek ölçüde uzaktaydık; yarım dakika geçmeden ayağa kalktı, gene gidip karısının yanıbaşına oturarak konuşmaya başladı. Kadının cankulağıyla dinlediği görülüyordu, ama bir şey deyip demediğini kestiremiyorduk; zavallı adamın diz çöktüğü sırada papazın gözlerinden boncuk gibi yaşlar yuvarlandığını gördüm, ben de kendimi tutamadım; yalnız aralarında konuştuklarını işitecek yakınlıkta olmamamız ikimizin de içini derinden burkan bir şey oldu.

Bununla birlikte, onları rahatsız etmek korkusuyla bu *sessiz konuşmayı* sonuna dek uzaktan seyretmeye karar verdik; ses bize ulaşmasa bile bu konuşmayı yeterince sesli olarak duyabiliyorduk. Will Atkins, dediğim gibi, gene karısının yanıbaşına oturdu, ateşli ateşli konuşmaya başladı, bu arada karısını iki üç kez büyük bir tutkuyla kucakladığını gördük; sonra mendilini çıkararak kadının gözlerini sildi, onu eşine raslanmadık bir kendinden geçişle bir daha öptü; buna benzer birçok davranışlardan sonra, birden gene ayağa fırlayarak, kalkmasına yardım etmek için elini karısına uzattı, birlikte bir iki adım yürüdüler, sonra ansızın ikisi birden diz çökerek iki üç dakika öylece kaldılar.

Arkadaşım daha fazla kendini tutamadı, yüksek sesle «Tanrım! Tanrım! Bakın, yalvarıyorlar,» diye bağırdı. Atkins'in onu işitmesinden korkuyordum, dolayısıyla bütün bu sahnenin sonunu görebilmemiz için biraz daha kendini tutması için yalvardım; açıkça söylemeliyim ki bu son, bütün yaşamım boyunca gördüğüm en çarpıcı, bununla birlikte en güzel şeydi. Ar-

kadaşım güçlükle bir süre kendini tutabildi, ama bu zavallı vahşi kadının Hıristiyan olduğunu görmekle öyle bir sevinçle coştu ki, bu kendini tutma çok uzun sürmedi; gözlerinden ardarda yaşlar boşandı, sonra kollarını açıp göğsüne haç yaparak coşkunlukla birçok şeyler söyledi, emeklerinin böyle olağanüstü başarı kazanmasından dolayı Tanrı'ya şükürler etti; sözlerinden kimisini usulca mırıldanıyor, kimisini yüksek sesle, kimisini Latince, kimisini de Fransızca söylüyordu; iki üç kez sevinç gözyaşlarıyla tıkanarak, tek söz edemez duruma geldi. Ama şu önümüzde olanları daha ayrıntılı, daha eksiksiz izleyebilmemiz için kendisini biraz toparlaması için yalvardım; bir süre toparlandı ama daha sahne sona ermemişti; çünkü karısıyla birlikte ayağa kalktıktan sonra zavallı adamın gene ona ateşli ateşli bir şeyler anlattığını görüyorduk; kadının davranışlarından, ellerini ikide bir havaya kaldırıp sonra göğsü üzerinde kavuşturmasından, en büyük ağırbaşlılığı, önem vermeyi belirten buna benzer eylemlerinden, kocasının sözleriyle geniş ölçüde etkilenmiş olduğunu anlıyorduk. Bu durum yedi sekiz dakika sürdü, sonra uzaklaştılar, böylece ikisini de yitirdik.

Bu arada benim papazla biraz konuştum. Önce ona, tanık olduğumuz bu olayı görmekten büyük sevinç duyduğumu; eskiden böyle durumlara kolay kolay inanmazken, şimdi hem bu kadının hem de kocasının, bilgisiz olmakla birlikte son derece içten davrandıklarına inandığımı; böyle bir başlangıcın daha da mutlu bir sonu olacağını umduğumu söyledim, «kim bilir,» dedim, «bakarsınız zamanla bu ikisi, örnek davranışlarıyla, öğütleriyle, ötekilerden kimisi üzerinde de etkili olurlar.» «Kimisi mi!» dedi hemen benden yana dönerek, «eğer bu iki vahşi —çünkü dediğinize göre bilgisizlikte adamın da karısından kalır yanı yokmuş— yüce İsa'yı benimserlerse ne yapıp yapıp ötekileri de aynı yola getireceklerdir; çünkü dinin insanı konuşmaya yönelttiği bir gerçektir, kendisi Hıristiyan olan

kimse, elinden gelirse ardında hiçbir dinsiz bırakmaz.» Böyle düşünmesinin son derece Hıristiyanca bir ilke, içten bir çabanın kanıtı, aynı zamanda da yüreğindeki iyiliğin bir belirtisi olduğunu söyledim. «Yalnız sevgili dostum,» dedim, «burada bir güçlüğü belirtmeme izin verir misiniz? Bu zavallı ilkelleri Hıristiyan yapma yolundaki candan ilginize karşı söylenecek tek sözüm yok, ama bu insanların sizin kurtuluş için tek çıkar yol saydığınız Katolik kilisesi dışında kalması durumunda içiniz nasıl rahat ediyor? Çünkü sizin gözünüzde Protestanlar da dinsiz, birtakım başka yönlerden, en az vahşiler kadar yollarını şaşırmış kimselerdir.»

Bu soruma büyük bir Hıristiyan hoşgörüsüyle, toksözlülükle karşılık verdi: «Evet efendim, ben Roma kilisesine bağlı bir Katoliğim, St. Benedict öğretisinin bir papazıyım, Roma kilisesinin bütün ilkelerini benimsiyorum. Ama sizi övmesem de, içinde bulunduğum durumu, sizin iyiliklerinizi belirtmek için konuşmasam da söylediklerime inanırsanız, bir reform geçirdiğini ileri süren sizlere gene de acımaktan kendimi alamıyorum; bizim genel inancımız sizlerin kurtulamayacağı yolunda ise de ben böyle bir şey söylemeyi göze alamam. İsa'nın sizleri hiçbirimizin kavrayamayacağı, hiçbirimizin bilemeyeceği bir yolda, kilisenin kucağına yöneltemeyeceğini söyleyecek ölçüde ileri giderek O'nun bağışını sınırlamak istemem, sizin de bize aynı acıma duygusuyla baktığınızı bilirim. Ben Tanrı'nın günü, sizlerin de o *her şeye yeterli* varlığın seçeceği herhangi bir yöntemle İsa'nın kilisesine kazandırılmanız için yakarıyorum. Bu arada benim bir Roma Katoliği olarak, bir Protestanla bir ilkel dinsiz arasındaki ayrımı da gördüğümü kabul edeceğinizden şüphem yok; Protestan, benim gerçek inanca aykırı gördüğüm bir yolda da olsa İsa'nın adına sığınır, oysa bir vahşi, bir ilkel ne Tanrı'yı tanır, ne İsa'yı, ne de Kurtarıcı'yı; sizler Katolik Kilisesi'ne bağlı değilseniz bile, bu kiliseye dönmeye, Tanrı'yı, kiliseyi hiç tanımayan dinsiz

vahşilerden daha yakın olduğunuzu umuyoruz. Onun için, bir zamanlar arsız bir herif, hemen hemen bir katil olduğunu söylediğiniz şu adamın, bütünüyle aydınlanmamış olsa bile, diz çöküp İsa'ya yakarmasını görmek beni sevindiriyor; çünkü her şeyin başı olan Tanrı'nın, onun gönlünü duygulandırarak, bu dünyada gerçeğe daha da yaklaştıracağına; bu adamı etkileyerek zavallı vahşi karısını aydınlatıp doğru yola getirmesini sağlayacağına inanıyorum, kendisinin de bir daha hiç kötülüğe sapmayacağı düşüncesindeyim; herhangi bir kimsenin, benim tam dileyeceğim anda, Katolik Kilisesi'nin çatısı altına olmasa bile, İsa'nın yoluna yöneltilmesine sevinmekte haklı değil miyim? Bu işin ötesini, o insanın bu dünyada tam kurtuluşunu İsa'nın iyiliğine bırakıyorum. Hiç şüphesiz, Amerika'daki bütün yerlilerin, ilkin Protestan edilerek bile olsa, bu kadın gibi Tanrı yoluna getirilmeleri, dinsiz ilkeller olarak yaşayıp gitmelerinden çok daha sevineceğim bir şeydir; çünkü onlara ilk ışığı tutanın, sonradan tanrısal bağışın aydınlığını da esirgemeyeceğine, gerekirse hepsini kendi kilisesinin çatısı altına getireceğine kesinlikle inanıyorum.»

Bu gerçek inançlı Katoliğin içtenliği, heyecanı karşısında şaşırmakla kalmamış, düşünce gücüyle de etkilenmiştim; birden, böyle bir heyecan bütün Katoliklerde ortak bir şeyse, hangi kiliseye hangi öğretiye bağlı olursak olalım hepimizin hiç çekinmeden Katolikliğe geçebileceğimizi; bir acıma ruhunun hepimizi doğru ilkelere hemen ulaştıracağını düşündüm; sözün kısası, ortak bir anlayışın, acımanın hepimizi Katolik yapacağını söylemesi üzerine, ben de kilisenin bütün üyeleri böyle bir hoşgörü gösteriyorlarsa, hepsinin Protestan olacaklarını öne sürdüm. Konuyu burada keserek, daha fazla tartışmadık.

Bununla birlikte, başka bir yolda konuşarak elinden tuttum, «Dostum,» dedim, «bütün Roma Katolik din adamlarının sizin gibi hoşgörülü olmasını, sizin acıma

duygularınızı paylaşmasını isterim. Ben de her bakımdan sizinle aynı görüşteyim; ama bu inancınızdan İspanya'da ya da İtalya'da söz açacak olsanız, kendinizi Engizisyon'un karşısında bulurdunuz.»

«Olabilir,» dedi, «oralarda bu düşüncelerime ne diyeceklerini bilmem, ama böyle zorbalık gösterilerinin onları daha iyi Hıristiyanlar yapacağına da inanmıyorum, çünkü fazla anlayış, acıma, hiçbir zaman kiliseye karşıt bir davranış olamaz.»

Will Atkins'le karısı çekilip gittikten sonra bizim de orada işimiz kalmamıştı; böylece yolumuza koyulduk, geri döndüğümüzde Atkins'le karısını içeriye çağrılmak üzere bizi bekler bulduk; bunu görünce kendilerini çalılığın altındayken gözetlediğimizi söylesek mi söylemesek mi diye papazdan sordum. Papaz, söylememizi öne sürdü, «İlkin kendisiyle bir konuşalım, onun söyleyeceklerini dinleyelim,» dedi. Bunun üzerine Atkins'i yalnız olarak çağırttık, odada bizden başka kimse yoktu; kendisiyle şöyle konuşmaya başladım:

«Will Atkins,» dedim, «öğreniminiz nedir, babanız kimdir, söyler misiniz?»

Will Atkins — Babam benden çok daha iyi adamdı efendim, papazdı.

Robinson Crusoe — Size ne öğrenimi yaptırdı?

W. A. — Beni pek iyi okutacaktı, ama hayvanlığımdan okumaya da, eğitime de, düzelmeye de kulak asmadım.

R. C. — Hz. Süleyman'ın «eğitilmeye karşı koymak budalalıktır,» dediği gibi.

W. A. — Evet efendim, gerçekten de budalalık ettim, babamı öldürdüm. Tanrı hakkı için daha fazla sormayın, zavallı babamı ben öldürdüm.

Papaz — Ha! Öldürdün!

Burada papaz yerinden sıçradı, (çünkü ona her sözü teker teker çeviriyordum) rengi atmıştı. Anlaşılan Will Atkins'in gerçekten babasını öldürdüğünü sanmıştı.

R. C. — Hayır hayır efendim, benim anladığıma göre öyle değil. Will Atkins, anlat ne demek istediğini. Babanı kendi elinle öldürmedin değil mi?

W. A. — Hayır efendim, babamın boğazını kesmedim ama, dirliğini düzenini kestim, günlerini kısalttım. Bir babanın gösterebileceği, bir çocuğun görebileceği en candan ilgiye karşı, eşi görülmedik bir değerbilmezlikle davranarak gönlünü kırdım.

R. C. — Babanı sormamın nedeni, senin ağzından bu sözleri almak değildi; Tanrı'dan dileğim hem bunu hem de bütün öbür suçlarını bağışlamasıdır; sorularımın nedeni, çok okumuş olmamanla birlikte büsbütün bilgisiz sayılamayacağını görmemdir; iyiden yana doğrudan yana pek çok şey biliyorsun, din konusunda bildiklerin uyguladıklarından çok daha fazla.

W. A. — Babamla ilgili sözleri bana söyletmek istemediyseniz bile, sızlayan yüreğim söyletiyor; geriye her bakışımızda bizi en çok üzen günahlar, iyiliksever analarımıza, babalarımıza karşı işlediklerimiz oluyor; bu günahların içimizde açtığı yaralar en derin, ruhumuza çektirdikleri yük ise işleyebileceğimiz bütün öbür günahlarınkinden daha ağırdır.

R. C. — Çok üzgün, çok dokunaklı anlatıyorsun Atkins, içim dayanmıyor.

W. A. — Dayanabilirsiniz efendim, çünkü siz bunun ne demek olduğunu bile bilmezsiniz.

R. C. — Evet Atkins, tanımına göre sizinkine çok benzeyen iyi yürekli, candan bir babanın davranışına karşı gösterdiğim aşağılıktan, değerbilmezlikten dolayı ruhumun çektiği acılara şu adadaki her kıyı, her tepe, üstelik diyebilirim ki her ağaç tek tek tanıktır. Ben de senin gibi babamı öldürdüm Will Atkins, ama düşün ki benim getirdiğim pişmanlık seninkinin yanında hiç kalır.

Heyecanımı tutabilseydim daha çok söyleyecektim; ama bu adamın pişmanlığının benimkinden çok daha yürekten olduğunu görerek, konuşmamam gerektiğini

düşündüm; çünkü anlattıkları beni şaşırtıyor, ben ona doğruluk öğreteceğim onu eğiteceğim yerde, hiç ummadığım bir şaşırtıcılıkla o bana doğruluk öğretiyordu.

Bütün söylediklerini genç papaza aktardığım zaman, papaz, «Ben size, bu adam bir değişirse hepimize öğüt verebilir dememiş miydim efendim? Şunu çekinmeden söyleyebilirim ki yalnız bu adam gerçek bir pişmanlık getirirse, adadaki bütün öbür insanların Hıristiyan yapılması için bana hiç gereklilik kalmayacaktır.» Ama bu arada biraz kendimi toparlamış olduğum için gene Will Atkins'le konuşmamıza döndüm.

«Peki Will,» dedim, «nasıl oluyor da bütün bunlar seni tam şu anda böylesine duygulandırıyor?»

W. A. — Efendim, siz beni içime ok gibi işleyen bir işe soktunuz; bana söylediğiniz üzere, Hıristiyan olması için karımla konuşuyordum, sonra o bana öyle bir konuşma yaptı ki, ölünceye dek unutamayacağım.

R. C. — Hayır, hayır karının konuşmasından değil bu; senin din konusundaki sözlerinin, kendi gönlünden gene sana yansımasından.

W. A. — Evet efendim, ama dayanılmaz bir güçle yansıyor.

R. C. — Karınla seni uzaktan gözledim Will, aranızda geçenleri bize de anlatsana ne olur.

W. A. — Her şeyi anlatmak çok güç efendim; şimdi, olanları taşıyamayacak ölçüde doluyum, ama anlatacak güçte de değilim; isterseniz karım dilinin döndüğünce anlatsın; ben ise her şeyi anlatamasam bile, yaşamımı değiştirmeye, düzeltmeye karar verdiğimi söylemekle yetineceğim.

R. C. — Birazını anlat hiç olmazsa. Nasıl başladığını. Çünkü bunun olağanüstü bir durum olduğuna hiç şüphe yok. Seni bu duruma soktuğuna bakılırsa, karın gerçekten de büyük bir din konuşması yapmış.

W. A. — İlkin ona bizim evlenme yasalarının özelliğinden, bu yasanın dayandığı nedenlerden, erkekle kadının bir adda ikisinin de kıramayacağı güçte bir bağ-

lılığa girmelerinin zorunluluğundan; yoksa düzenin, adaletin sağlanamayacağından, erkeklerin karılarından ayrılıp çocuklarını yüzüstü bırakacaklarından, başka kadınlarla birleşeceklerinden, böyle bir karmaşada aile bütünlüğünün korunamayacağından, herkesin soyunun sopunun yasalara göre ayırdedilemeyeceğinden söz ettim.

R. C. — Uygar bir adam ağzıyla konuşuyorsun Will; soy sop, aile sözleriyle ne demek istediğini anlayabildi mi? Vahşiler arasında böyle şeyler bilinmez, akrabalık, kan bağı, aile gözetmeden evlenirler; kardeş ile bacı, üstelik işittiğime göre baba ile kız, oğul ile ana evleniyormuş.

W. A. — Bence size yanlış bilgi verilmiş, karım bana tam tersini anlatarak, böyle şeyden nefret ettiklerini söyledi; belki bunlardan daha uzak akrabalıklarda, bizim gösterdiğimiz titizliği göstermezler; ama bu sizin saydığınız yakın akrabalık durumunda olan kimseler, karımın dediğine göre birbirlerine dokunmazlarmış bile.

R. C. — Peki, karın senin sözlerin üzerine ne söyledi.

W. A. — Bunu çok beğendiğini, böylesinin kendi yurdundakinden çok daha iyi olduğunu belirtti.

R. C. — Ona evliliğin ne demek olduğunu anlattın mı?

W. A. — Evet evet, bütün konuşmamız oradan başladı. Kendisine benimle bizim törelere göre evlenip evlenmeyeceğini sordum. Bizim törenin nasıl bir şey olduğunu öğrenmek istedi. Evliliğin Tanrı'ca kararlaştırılmış bir bağ olduğunu söyledim; söz böylece açılınca aramızda, herhangi bir karı koca arasında gelmiş geçmiş konuşmaların en garibi geçti.

Will Atkins'le karısı arasındaki bu konuşma bana anlattığına göre, tıpkı ağzından yazdığım gibi geçmişti.

Kadın — Tanrı'ca mı kararlaştırılmış? Sizin ülkenizde bir Tanrı mı var?

W. A. — Evet canım, her ülkede bir Tanrı vardır.

Kadın — Bizim ülkede sizin Tanrı yok; bizim ülkede koca Benamuke tanrı var.

W. A. — Yavrum, bizim Tanrı'nın kim olduğunu göstermek benim elimden gelmez; Tanrı göklerdedir, yeri, göğü, denizi, bunların içindeki her şeyi yaratandır.

Kadın — Yeri yaratan değil; hayır, sizin Tanrı her yeri yataran değil, benim ülkeyi o yok yaratmak.

Will Atkins onun kendi ülkesini Tanrı'nın yaratmadığını söylemesi üzerine biraz gülmüş.

Kadın — Gülme, neden bana gülüyorsun? Bu gülmek için bir şey değil.

Karısı azarlamakta haklıymış, çünkü başlangıçta o Will Atkins'den daha ciddiymiş.

W. A. — Doğru söylüyorsun, artık gülmeyeceğim, canım.

Kadın — Neden sizin Tanrı her şeyi yaptı diyorsun?

W. A. — Evet yavrum, bizim Tanrı bütün dünyayıyı, seni, beni, her şeyi yapmıştır; çünkü tek gerçek Tanrı odur, ondan başka Tanrı yoktur, o her zaman göklerde yaşar.

Kadın — Niye bunu bana çok daha önce söylemedin sen?

W. A. — Çok haklısın, ben aşağılık bir yaratık olduğum için, yalnız sana bunları anlatmayı unutmakla kalmadım, kendim de Tanrı'sız yaşadım.

Kadın — Ne? Sizin ülkede büyük Tanrı var, sen onu tanımaz? Tanrı'ya Oo! demez? Ona iyi şeyler yapmaz? Olamaz, olamaz!

W. A. — Acı bir gerçek bu; durum böyleyken biz sanki göklerde bir Tanrı yokmuş, dünya üzerinde o Tanrı'nın hiçbir gücü yokmuş gibi yaşarız.

Kadın — Neden ama, Tanrı mı böyle ister? Neden size doğru yaşamak göstermez?

W. A. — Hepsi bizim suçumuz.

Kadın — Ama sen bana söylüyor o büyük, çok büyük, çok güçlü; öldürebilir isterse; neden siz ona tapmayınca öldürmez sizi? Siz kendisine Oo! demeyince? İyi insanlar olmayınca?

W. A. — Evet doğru; beni çarptığı gibi öldürebilir, yaptığım alçaklıklardan dolayı da böyle bir şeyi beklemem gerekir; ama Tanrı bağışlar, her zaman haklettiğimiz gibi davranmaz.

Kadın — Peki o zaman sen bunun için Tanrı'ya teşekkür demedin mi?

W. A. — Hayır, ne yazık ki Tanrı'ya ne beni bağışladığı için teşekkür ettim, ne de O'nun gücünden korktum.

Kadın — Öyleyse senin Tanrı, Tanrı değil; ben dü-

şünmüyor o çok güçlü, büyük; sen onu kızdırıyor, o seni öldürmüyor.

W. A. — Ne? Benim aşağılık yaşayışım senin Tanrı'ya inanmana engel mi olacak? Ah, ne korkunç bir yaratığım ben, Hıristiyanların en iğrenç yaşayışının, dinsizlerin Tanrı yoluna gelmelerine engel olması ne acı bir gerçek?

Kadın — Ben nasıl inanır orda senin çok büyük bir Tanrı var, hiçbir şey; hiçbir iyi şey yapmaz? Sen ne yapsan o bilmez hiç.

Burada eliyle göğü göstermiş.

W. A. — Evet evet, o her şeyi bilir, her şeyi görür; ne konuştuğumuzu işitir, konuşmasak bile, kafamızdan geçeni bilir.

Kadın — Ne! sen kötü sözler söylüyor, sövüyor, o hiç işitmiyor.

W. A. — Evet evet, hepsini işitiyor.

Kadın — Nerde öyleyse onun çok pek büyük güç?

W. A. — O bağışlamayı sever; söyleyebileceğimiz tek söz budur; bu da O'nun gerçek Tanrı olduğunu göstermeye yeter; O Tanrı'dır, insan değil; Tanrı olduğu için bizi hemen yok etmiyor.

Burada Will Atkins bize, karısına Tanrı'nın her şeyi gördüğünü, işittiğini, kafalardaki gizli düşünceleri, her türlü davranışı gördüğünü böyle açıkça anlatabilmekle birlikte, nasıl olup da geçmişindeki bütün o alçaklıkları işlediğini düşünerek büyük bir sarsıntıya uğradığını anlattı.

Kadın — Bağışlamayı sever! ne demek bu?

W. A. — O bizim babamız, yaratıcımızdır, O'nun için bizi esirger, korur.

Kadın — Öyleyse hiç öldürmez, sen kötülük yaparsan hiç kızmaz; öyleyse kendisi de kötü, ya da çok gücü yetmez.

W.A. — Evet, evet canım, O sınırsız iyidir, sonsuz büyüktür, cezalandırmaya da gücü yeter, arada bir öç alarak adaletini gösterir, öfkesiyle günahlıları yok eder;

birçok kimsenin günah işlemesine son vermiştir.

Kadın — Ama seni daha öldürmedi, sana öldürmeyeceğini söyledi belki, sen onunla pazarlık yaptın, kötü işler yapacaksın ama seni öldürmeyecek, başkalarına kızacak öldürecek.

W. A. — Hayır, benim günahlarımın hepsi gerçekte onun iyiliğine karşı şımarıklıktır; beni öldürseydi son derece haklı olurdu; tıpkı başkalarını öldürdüğü gibi.

Kadın — Peki, seni öldürmedi, sen ona ne dedin bunun için, çok teşekkür demedin mi?

W. A. — Ben iyilik bilmez, alçak bir köpeğim, bu apaçık bir şey.

Kadın — Neden? Niye seni daha iyi yapmadı; sen söylüyor seni o yaptı.

W. A. — Beni yaptığı gibi bütün dünyayı da O yaptı; ben kendi kendime bozuldum, O'nun iyiliğini kötüye kullandım, iğrenç bir alçak yaptım kendimi.

Kadın — Sen beni Tanrı'ya tanıt; ben yok onu kızdırmak, yok kötü şeyler yapmak.

Will Atkins, bu bilgisiz yaratığın Tanrı'yı bilme isteği, kendisinin de ona Tanrı ile ilgili tek söz söyleyemeyecek bir alçak oluşu, geçmiş yaşayışını kötülemekle karısının Tanrı'ya inanmasını iyice güçleştirmesi karşısında büyük bir acı duymuş; kadın, bunca kötülüklerden, alçaklıklardan sonra kendisini öldürmemiş olan Tanrı'ya inanamayacağını söylemiş.

W. A. — Sevgilim, senin istediğin, sana Tanrı'yı öğretmemdir, yoksa seni Tanrı'ya tanıtmam değil; çünkü O seni tanımaktadır, senin gönlünden geçenleri bile bir bir bilmektedir.

Kadın — Öyleyse benim şimdi sana söylediklerimi de bilir. Benim kendisini bilmek istediğimi bilir; beni yaratanı nasıl bilebilirim?

W. A. — Zavallı yavrucuğum, bunu sana ben öğretemem, kendisi öğretir ancak; O'na, sana kendisini tanıtması, bunu öğretecek değerde bir kimse olmadığından dolayı beni bağışlaması için yalvaracağım.

Zavallı adamcağız kadının Tanrı'yı öğrenme, bilme isteği karşısında öyle bir acıyla kıvranmaya başlamış ki, yere diz çökerek Tanrı'ya, onun ruhunu İsa'nın kurtarıcı yoluyla aydınlatması, kendi günahlarını bağışlaması, karısına din ilkelerini öğretecek değerde bir yaratık olmadığını kabul etmesi için yalvarmaya başlamış; sonra gene karısının yanıbaşına oturmuş, konuşmalarına devam etmişler. Yere diz çöküp kollarını havaya kaldırdığını gördüğümüz an buymuş.

Kadın — Neden diz çöktün? Neden ellerini havaya kaldırdın? Ne dedin? Kimle konuştun? Ne demek bütün bunlar?

W. A .— Sevgilim, beni yaratanın önünde boyun eğişimi göstermek için diz çöktüm; senin deyiminde Oo! dedim, sizin yaşlı adamların Benamuke'ye yaptıkları gibi; daha doğrusu O'na yalvardım.

Kadın — Ne için Oo! dedin?

W. A. — Kendisini tanıyabilmen için senin gözlerini, kavrayışını açsın diye, seni kabul etsin diye yalvardım.

Kadın — Bu dediklerini de yapabilir mi?

W. A. — Evet, O her şeyi yapabilir.

Kadın — Peki şimdi senin dediklerini işitir mi?

W. A. — Evet, bize kendisine yalvarmamızı buyurmuş, bizi işiteceğine de söz vermiştir.

Kadın — Yalvarmanızı mı buyurmuş? Ne zaman buyurdu sana? Nasıl? Sen onun sözlerini işitebiliyor musun?

W. A. — Hayır, biz O'nun sözlerini işitmeyiz, ama kendisini türlü yollardan dile getirmiştir.

Burada, Tanrı'nın kendisini Kutsal Kitap'la dile getirdiğini, Kutsal Kitabın ne olduğunu anlatmakta büyük güçlük çekmiş. Sonunda şöyle anlatmış:

W. A. — Tanrı, geçmiş günlerde gökten, birtakım iyi insanlarla açıkça konuşmuştur; iyi insanları kendi ruhuyla esinlemiştir; onlar da Tanrı'nın bütün yasalarını bir kitaba yazmışlardır.

Kadın — Ben anlamaz böyle şey, nerde o kitap?

W. A. — Ne yazık ki, zavallı yavrucuğum, bu kitap bende yok; ama bir gün elde etmeyi, sana da okumanda yardımcı olmayı umuyorum.

Burada karısını büyük bir sevgiyle kucaklamış; ama bir Kutsal Kitabı olmadığı için de büyük acı duymuş.

Kadın — Ama Tanrı'nın onlara o kitabı yazdırdığını bana nasıl gösterebileceksin?

W. A. — O'nun Tanrı'lığını benimsememize yarayan aynı kuralla.

Kadın — Ne kuralı? O'nun Tanrı'lığını nasıl benimsiyorsun?

W. A. — Çünkü O'nun her buyruğu iyiden, doğrudan, kutsaldan yanadır; bizim sonsuz iyiliğimiz mutluluğumuz içindir; O bize, doğru olmayan, hem niteliği hem de sonuçları bakımından kötü olan her şeyi yasaklar, böyle davranışlardan kaçınmamızı buyurur.

Kadın — İşte bunu anlar ben, çok güzel anlar; her zaman iyi şey öğretir, kötü şeyleri yasak yapar; her şeyi yaratır, her şeyi verir, ben tıpkı senin gibi Oo! dediğim zaman işitir, böyle Tanrı güzel anlar ben; o bana istersem var iyilik yapmak, beni korumak, kötülük yaparsam beni öldürmek; ben inanıyor o büyük bir Tanrı; seninle birlikte ona Oo! diyecek ben sevgilim.

Burada zavallı adam daha fazla dayanamamış; karısını ayağa kaldırıp yanıbaşın diz çöktürerek, yüksek sesle Tanrı'ya, bu kadını yüce ruhuyla aydınlatması, günün birinde bir Kutsal Kitap edinebilmesine, okuyarak Tanrı'yı öğrenebilmesine yardımcı olması için yalvarmış.

Karısını elinden tutup kaldırdığını, birlikte yere diz çöktüklerini gördüğümüz an da buymuş.

Anlaşılan bundan sonra aralarında daha başka konuşmalar da geçmiş; şimdi hepsini anlatmak bir hayli uzun sürer; özellikle, kadın Atkins'e, Tanrı'nın çok gücüne gidecek nitelikte diye tanımladığı kötü yaşayışına

bir son vermesi, davranışlarını düzeltmesi, artık Tanrı'yı öfkelendirmemesi için yalvarmış, yoksa Tanrı'nın bir gün bu kötülüklerden dolayı Atkins'i öldüreceğini, böylece kendisine Tanrı'yı öğretecek kimsenin kalmayacağını, en azından kendi anlattığı üzere bütün kötü adamlar gibi öbür dünyada acı çekeceğini söylemiş.

Bu çok garip bir öyküydü, ikimizi de, özellikle genç papazı son derece duygulandırdı; gerçekten de olağanüstü bir şaşkınlığa düşmüş, İngilizce bilmediğinden dolayı bu kadınla konuşamayacağı için eşi görülmedik bir üzüntü duymuşu; bununla birlikte, bana döndü, bu kadını yalnız evlendirmekle kalmayıp daha başka şeyler de yapmak gerektiğini söydi. Ne demek istediğini anlamadım, ama sonra kendisi açıkladı, kadının vaftiz edilmesi gerektiğini belirtti.

Bu düşüncesine hemen katıldım, hemen işe başlamamızı öne sürdüm. «Hayır, hayır efendim,» dedi, «kocasının bu kadında, olağanüstü bir yolla, dine uygun bir yaşayış isteği uyandırdığını, ona bir Tanrı'nın varlığı, gücü, adaleti, yardımseverliği konusundaki düşünceleri benimsettiğini biliyorsam da; büyük İsa, günahlıların kurtuluşu, İsa'ya inancın özelliği, O'nun gösterdiği yolla pişmanlık, Kutsal Ruh, yeniden dirilme, son yargı, öbür dünya gibi konularda da bir şeyler anlatıp anlatmadığını öğrenmek isterim.»

Will Atkins'i gene çağırıp sordum; zavallı adamcağız gözlerinden boşanıveren yaşlarla, karısına bütün bu konularda da bir şeyler söylediğini, ancak kendisi böylesine aşağılık bir yaratık olduğu, geçmişteki iğrenç, tanrısız yaşayışından dolayı da içinde büyük bir suçluluk duyduğu için, karısına İsa'yı tanıtmanın, onun bu konulara vereceği dikkati başka yöne çevirebileceği, dini benimsetmek şöyle dursun belki de hor gösterebileceği korkusuyla titrediğini belirtti. Ama karısının ruhça bütün bu konulardaki bilgileri almaya hazır olduğuna, ben kendisiyle bu konuda biraz konuşursam, sonuçtan hoşnut kalacağıma, emeklerimin boşa çıkma-

yacağına, kesinlikle inandığını söyledi.

Böylece kadını içeri çağırdım, benim dinsever papazla kadın arasında çevirmenliği üzerime alarak, papazdan konuya başlamasını diledim; Katolik bir papazın böyle bir din konuşması yaptığı, son çağlarda dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir; kendisine de söylediğim gibi, bir Roma Katoliğinin yanlış yargılarından uzak olarak, gerçek bir Hıristiyanın bütün iyi niyetli çabasına, bütün bilgisine, bütün içtenliğine sahipti; onu Roma Kilisesi'nin insanlarının inancı üzerinde ruhsal bir egemenlik taslamaya başladığı zamandan önceki Katolik papazları gibi görüyordum.

Sözün kısası, kadıncağız İsa'nın yolunu, bu yolla kurtuluşu, Tanrı düşüncesi karşısında da göstermiş olduğu olağanüstü bir coşkuyla şaşkınlık içinde benimsemekle kalmamış, büyük bir kıvanç, bir duygululuk, düşünülmesi çok güç, dile getirilmesi daha da güç bir anlayış göstermişti; kendi gönlüyle de vaftiz oldu.

Genç papaz vaftiz için hazırlanırken, kendisinden bu işi Katolik olduğunu hiç belli etmeden yapması dileğinde bulundum, böylece din öğrettiğimiz bu insanlar arasında sonradan çıkabilecek anlaşmazlıklar önlenmiş olacaktı. Bunun üzerine, burada vaftiz işinin yapılabileceği bir kilise, öbür gerekli şeyler bulunmadığı için, bu işi kendisinin Katolik olduğunu önceden bilmesem, benim bile anlayamayacağım bir biçimde yapacağını söyledi; dediği gibi de yaptı; kendi kendine birtakım Latince sözler mırıldanarak, kocaman bir tas suyu kadının tepesinden aşağı döküp çok yüksek bir sesle Fransızca «Mary» dedi; kocası bana ona bu adı vermemizi söylemişti; çünkü ben ad babası olmuştum; papaz, «seni baba, oğul, kutsal ruh adına vaftiz ediyorum,» dedi, böylece hangi dinin papazı olduğu hiç anlaşılmadı. Sonra Latince bir yakarı okudu; gerek Will Atkins gerekse ötekiler hiçbir şey sezmediler.

Bu iş biter bitmez nikâhlarını kıydık; nikâhtan sonra papaz Will Atkins'e dönerek, büyük bir duygululuk-

la, şimdiki iyi durumunu sürdürmesini, yaşayışını düzeltme kararından dönmemesini, suçlarına son vermezse getirdiği pişmanlığın hiçbir anlamı kalmayacağını söyledi. Tanrı'nın kendisini, karısını Hıristiyan yapmak gibi onurlu bir işle görevlendirdiğini, bu bağışa yaraşmayacak bir davranışta bulunmamaya dikkat etmesini, böyle bir davranışta bulunursa, din yoluna getirdiği vahşinin kendisinden çok daha iyi bir Hıristiyan sayılacağını, kutsal görevinin de sıfıra ineceğini anlattı.

İkisine de birçok güzel sözler söyledi, birkaç sözle onları Tanrı'ya ısmarlayarak, iyilikleri için gene yalvardı, ben de onun bütün sözlerini İngilizceye çevirdim; böylece evlenme töreni sona erdi. Sanırım bütün yaşamımın en güzel geçen günü bu olmuştur.

Yalnız benim papaz daha işini bitirmemişti; kafasında hep o otuz yedi vahşiyi Hıristiyan yapma düşüncesi vardı, bunun için adada kalmaya can atıyordu; ama ben kendisini bu işin onun yapmasının çetinliğine inandırdım, sonra belki bunu başka bir yoldan da tam istediği gibi yaptırabileceğimi söyledim; bu konuya sırası gelince gene döneceğim.

Adanın işlerini böylece yoluna koyduktan sonra gemiye gitmeye hazırlandığım sırada, kazaya uğrayan gemiden kurtardığım genç delikanlı bana gelerek, yanımda bir papaz bulunduğunu, İngilizleri kendilerine karı diye seçtikleri vahşi kadınlarla evlendirdiğimizi işittiğini, birbirine denk bir çiftin daha bulunduğunu, ben gitmeden önce nikâhlarının kıyılmasını dilediğini, bundan benim de hoşlanacağımı umduğunu söyledi.

Adada başka Hıristiyan kadın olmadığından, annesinin hizmetçisi olan genç kızla evlenmek istediğini düşündüm; dolayısıyla şimdi yapayalnız kalmasının etkisine kapılarak böyle bir işe düşünüp taşınmadan kalkışmaması için kendisine öğüt vermeye başladım; epeyce varlıklı bir insan olduğunu, hem kendisinden, hem de kızdan öğrendiğime göre birçok iyi arkadaşları bu-

lunduğunu, hizmetçi kızın yalnız yoksul olmakla kalmayıp yirmi altı, yirmi yedi yaşlarında, oysa kendisinin on yedi, on sekiz yaşlarında olduğunu belirterek uygun bir çift de sayılamayacaklarını, benim yardımımla bir gün nasıl olsa bu ıssız yerden kurtulup gene yurduna dönebileceğini, o zaman, yaptığı bu seçimden dolayı binde dokuz yüz doksan dokuz pişmanlık duyacağını, birbirlerinin dengi olmamalarının iki yan için de zararlar doğurabileceğini anlatmaya çalıştım. Daha da anlatacaktım ama gülümseyerek sözümü kesti; büyük bir utangaçlıkla, kendisini yanlış anladığımı; şimdi çok acıklı, karamsar bir durumda bulunduğu için böyle bir şeyi aklından bile geçirmediğini; gene yurduna dönebilmesi için yardım edeceğimi işitmekten büyük sevinç duyduğunu; böylesine, uzun, tehlikeli, hiçbir dostunu görmesine elvermeyecek bir yolculuğa çıkıyor olmasaydım, hiçbir gücün kendisini bu adada tutamayacağını; benden, kendisine bir iki uşakla gerekli şeylerin verilmesinden, şimdi bulunduğu topraklara çiftçi olarak yerleştirilmekten başka hiçbir şey istemediğini; İngiltere'ye dönüşte de kendisini anımsamamı beklediğini; arkadaşlarından kimisine, kendisine ettiğim iyilikleri, nerede ne durumda olduğunu öğrenmeleri için benimle mektuplar göndereceğini; bir gün kendisini kurtaracak olursam, değeri ne olursa olsun buradaki topraklarını, çiftini çubuğunu bütünüyle bana bırakmaya hazır olduğunu söyledi.

Yaşına göre çok güzel sözler etmişti, nikâhın kendisi için olmadığını kesinlikle belirtmesine de ayrıca sevinmiştim; İngiltere'ye sağ salim dönersem mektuplarını yerlerine ulaştıracağıma, işleriyle yakından ilgileneceğime, kendisini burada ne durumda bıraktığımı hiçbir zaman unutmayacağıma yürekten söz verdim; ama evlenecek çiftin kimler olduğunu bilmek için sabırsızlanıyordum; bunun üzerine, benim her işi başaran Jack ile hizmetçisi Suzan olduğunu söyledi.

Buna hem şaşırdım hem de çok sevindim, çünkü

gerçekten de birbirlerinin tam dengiydiler; adamın kişiliğini daha önce anlatmıştım; hizmetçi kıza gelince, o da çok dürüst, alçakgönüllü, bulduğuyla yetinen, dinine bağlı bir genç kadındı; aklı başında, oldukça güzeldi; görgülü, güzel konuşmasını bilen, bir şey sorulduğu zaman konuşmaktan çekinmeyen, kendisini ilgilendirmeyen konularda söz karışmayan, uysal, ölçülü bir insandı; becerikli, evcimen bir kızcağızdı; sağduyusuyla bütün adayı yönetebilecek yeterlikteydi; çevresindeki türlü insanlara nasıl davranması gerektiğini biliyor, birisine bağlanırsa daha da iyi geçineceğe benziyordu.

O gün onları da evlendirdik, evlenme töreninde baba olduğum, kızı ben verdiğim için, onu güzel bir çeyizle de donattım; kocasıyla kendisine ekip biçmeleri için geniş bir tarla verdim, gerçekte bu nikâhla genç adamın, kendisine belirli bir toprak parçası vermemi ileri sürmesi üzerine, sonradan aralarında herhangi bir çatışma çıkmasın diye, adanın bütün topraklarını hepsine paylaştırdım.

Bu paylaştırma işini şimdi gerçekten çok ağırbaşlı, uslu, sözden anlar bir adam olan Will Atkins'e bıraktım. Ben Atkins'in pişmanlık getirdiğine, doğru yolu seçtiğine bütün gönlümle inanıyordum.

Atkins her şeyi, herkesi hoşnut edecek bir yolda öyle hakça paylaştırdı ki, ötekiler yalnız bunu benim bir yazılı belgeyle onaylamamı istediler. Bütün adanın kendi malım sayıldığını, benim ya da bu belgenin onaylı bir örneğini göstererek bir yakınımın isteği durumunda, on bir yıl sonra belli bir vergi ödemeleri koşuluyla, paylaştırılan tarlaların, çiftliklerin, yapıların mülkiyet, miras haklarını bütünüyle kendilerine verdiğimi belirten, herkesin topraklarının yerini sınırlarını gösteren belgeyi kendi elyazımla yazarak, imzalayıp mühürledim.

Adadaki yönetimle yasalara gelince, kendi kendileri için koyacaklarından daha iyi yasalar yapamaya-

cağımı söyledim; birbirleriyle dostluk, iyi bir komşuluk içinde geçineceklerine hepsinden söz alarak adadan ayrılmaya hazırlandım.

Şu noktayı da unutmamam gerekir: aralarında elbirlikçi bir yönetim kurmalarından, yapılacak bir hayli işleri bulunduğundan dolayı, otuz yedi vahşinin adanın ıssız bir bucağında işsiz güçsüz kalmalarının çok çirkin bir şey olduğunu söyledim; gerçekte bu zavallıların kendilerine güçlükle yiyecek bulmaktan başka, ne bir işleri, ne de malları vardı; dolayısıyla İspanyol başkana, Cuma'nın babasıyla birlikte vahşilerin yanına giderek, ya kendi hesaplarına ekip biçmek, ya da büsbütün köle durumuna zorlanmadan adadaki öbür ailelerin yanına uşak olarak girip emekleriyle yaşamak üzere o ıssız kıraç yerden taşınmalarını önermesini söyledim; çünkü onların özgürlüğü de benim belgenin koşullarından biriydi; anlaşmamıza aykırı davranmamaları gerekirdi.

Vahşiler bu öneriyi sevinçle karşılayarak, güle oynaya geldiler; kendilerine toprak verme isteğimizi ancak üçü dördü kabul etti, ötekiler de oraya yerleştirdiğimiz aileler yanında uşak olmayı yeğ gördüler. Böylece benim sömürge şöyle düzenlenmiş oluyordu: İspanyollar benim kendi evime yerleşmişlerdi; burası daha önce birçok kez anlattığım körfezi oluşturan derenin kıyısı boyunca benim çardağa dek uzanan ağaçlıklarıyla adanın başkentiydi; tarım alanları genişledikçe güneydoğuya doğru yayılıp gidecekti; İngilizler adanın kuzeydoğusuna, başlangıçta Will Atkins'le arkadaşlarının oturduğu yere yerleşmişlerdi; onların yerleşme alanı da İspanyollarınkinin arkalarına doğru güneybatıya yayılıyordu; her tarlanın yanında, sonradan isterlerse tarlalarının genişletilmesine yarayacak boş bir alan bırakılmıştı; böylece toprak yüzünden birbirlerine girmeleri de önlenmiş oluyordu.

Adanın en doğu ucu, vahşiler alışkanlıkları üzerine barbarca şenliklerini yapmak isterlerse serbest-

çe gelip gitsinler diye bütünüyle boş bırakılmıştı; kimseye dokunmazlarsa, kendilerine de hiç kimse dokunmayacaktı; hiç şüphesiz adaya sık sık gelip gidiyorlardı, ama adadakilerden hiç kimsenin saldırıya uğradığını, zarar gördüğünü bir daha da işitmedim.

Bu arada, papaz arkadaşıma, kendisi olmadan da vahşilerin Hıristiyanlaştırılması işinin, onun da hoşuna gidecek bir yolda çözüme bağlanabileceği konusunda söz verdiğim aklıma geldi; kendisine şimdi bu işin de yoluna konmuş olduğunu söyledim; çünkü vahşiler Hıristiyanların arasına dağıldığı için, her evden bir kişinin kendi uşaklıklarını yapan vahşilerle ilgilenmesi, bu işi gerçekleştirmekte en etkili yol olacaktı.

Buna hemen aklı yattı ama, «bakalım kendileri bu konuda üzerlerine düşeni yapmaya yanaşırlar mı, ya da onları bu işe nasıl yöneltebiliriz?» diye sordu. Hepsini bir araya toplayıp sorumluluğu kendilerine bırakmamızı, ya da durumu her birine ayrı ayrı açıklamamızı söyledim, bu iki yoldan hangisini uygun bulduğunu sordum, sonunda bu açıklama işini ikimiz paylaştık; o, hepsi de Katolik olan İspanyollarla, ben de hepsi Protestan olan İngilizlerle konuşacaktık; ayrıca hepsine önemle, vahşileri Hıristiyan dinine çevirirken Katoliklik, Protestanlık ayrımından kesinlikle kaçınmalarını; onlara gerçek Tanrı, kurtarıcıları olacak İsa konularında genel bilgiler vermelerini söyledik; bunu yapacaklarına, kendi aralarında da din konusunda hiçbir tartışmaya, çatışmaya girişmeyeceklerine hepsi de söz verdiler.

Will Atkins'in evine vardığım zaman —evi demek de çok garibime gidiyor, çünkü böyle sepetten örme bir ev, dünyanın başka hiçbir yerinde yoktur sanırım— her neyse, evine vardığım zaman, yukarıda sözünü ettiğim genç kızla Atkins'in karısının yakın bir arkadaşlık kurmuş olduklarını gördüm; bu dürüst, dinine bağlı genç kadın, Will Atkins'in başladığı işi geliştirmekteydi; daha arada dört gün bile geçmemiş olmakla bir-

likte; bu yeni vaftiz edilmiş vahşi kadın, daha önceki gözlemlerimle konuşmalarımda, dünyanın hiçbir yerinde bir eşine rastlamadığım gerçeklikte bir Hıristiyan olup çıkmıştı.

Sabahleyin kendilerine gitmeden önce, bu insanlara bıraktığım bir sürü gerekli eşya arasında bir tane bile Kutsal Kitap bulunmadığını, bu bakımdan Lizbon'dan bana üç yüz İngiliz lirası tutarında yük eşyası ile birlikte üç Kutsal Kitap, bir de yalvarma kitabı yollayan iyi yürekli dul kadının bana gösterdiği ilgiyi, benim bunlara göstermediğimi düşündüm. Bununla birlikte, dul kadıncağızın yapmak istediği hayır, umduğumdan çok daha büyük oldu; çünkü gönderdiği Kutsal Kitaplar, bu kitaplardan benden çok daha iyi yararlanacak kimselerin mutluluğu, eğitimi için bir köşede kalmıştı.

Bu Kutsal Kitaplardan birini cebime koydum; Will Atkins'in çadırına ya da evine vardığımda, Atkins, genç kızla karısının birlikte din üzerinde konuştuklarını bana daha önce büyük bir sevinçle söylemiş olduğu için, o anda içerde olup olmadıklarını sordum, «Evet,» dedi; içeri girdik iki kadını başbaşa çok ateşli konuşurken bulduk; Will Atkins, «Ah, efendim,» dedi, «Tanrı günahlıları gene kendisine bağlamak, yabancıları kutsal yuvaya çağırmak için, hiçbir zaman bir haberciye gereklilik duymuyor; karımın şimdi yeni bir öğretmeni var; ben kendimin bu işi yapacak değerde, yeterlikte bir kimse olmadığımı biliyordum; bu genç kadını Tanrı gönderdi; bir ada dolusu vahşiyi bile Hıristiyanlaştırmaya yeterli.» Genç kadın kızardı, gitmek üzere ayağa kalktı, ama ben yerine oturmasını istedim; omuzlarında önemli bir görev olduğunu, Tanrı'nın bu konuda kendisine yardım edeceğini umduğumu söyledim.

Biraz konuştuk, kendilerine doğrudan doğruya sormamakla birlikte, bir Kutsal Kitapları bulunmadığını anladım; elimi cebime sokarak Kitabı çıkardım, «iş-

te,» dedim, «size belki de daha önce sizde bulunmayan bir yardımcı getirdim.» Adam öyle şaşırdı ki, bir süre için tek söz söyleyemedi; ama toparlanarak kitabı iki eliyle tuttu, karısına dönüp, «İşte sevgilim,» dedi, «sana Tanrı'mızın yukarıda yaşamakla birlikte, her sözümüzü işitebileceğini söylememiş miydim? İşte çalının altında birlikte diz çöktüğümüz zaman, edinmek için yalvardığım kitap; Tanrı yalvarmamızı işiterek istediğimizi gönderdi.» Bu sözleri söyledikten sonra, öyle bir coşkuyla kendinden geçti ki, bir yandan bu kitabı edinmenin sevinciyle, bir yandan da Tanrı'ya ettiği şükürlerle, ağlamaklı bir çocuk gibi gözlerinden yaşlar boşanıverdi.

Kadın çok şaşırmış, o anda hiçbirimizin sezinleyemediği yanlış bir düşünceye kapılmıştı; çünkü Tanrı'nın bu kitabı kocasının yalvarması üzerine gönderdiğine kesinlikle inanmıştı; evet, gerçi tam zamanında yetişmesi bakımından, duruma böyle bir anlam vermek belki de yanlış olmazdı, yalnız öyle sanıyorum ki, o anda bu zavallı kadını, bu tek kitabı getirmek üzere gökten özel bir habercinin çok acele indiğine inandırmak güç bir şey olmayacaktı; ama bu önemli konunun eğlenceye gelir yanı yoktu; böylece genç kıza dönerek, bu yeni Hıristiyanın taptaze, bilgi bakımından pek yeterli olmayan kavrayışını altüst etmek istemediğimizi söyledim; kendisinden, Tanrı'nın yalvarmalarımıza kulak verdiğinin söylenebileceğini, O'nun yardımcı tutumunun akışı içinde, dilediğimiz birçok şeyin özel bir yolda gerçekleşebileceğini; ama her dileğimize gökten mucize yollu bir karşılık bekleyemeyeceğimizi, bunun böyle olmasının da bizim iyiliğimize olduğunu zavallı kadıncağıza açıklamasını istedim.

Genç kadın sonradan bu işi büyük bir etkiyle başardı; hem de hiçbir papazın yöntemlerine de başvurmadan. Oysa, o sonradan görme papazlardan biri olsaydı hiç de böyle davranmazdı; ama bu arada Will

Atkins'in gösterdiği sevinç coşkunluğu gerçekten anlatılamayacak derecedeydi; bunun yapmacık olmadığını da kesinlikle biliyorduk; hiç şüphesiz, dünyada hiç kimse, buna benzer bir durumda, onun bu kitaba kavuşmakla gösterdiği duygululuğu gösteremez; hiçbir insan da Kutsal Kitapla daha iyi bir gerçekten dolayı sevinç duymamıştır; bu adam, eskiden onulmaz, dikbaşlı, azılı, çılgın, son derece kötü, aşağılık bir yaratık olmakla birlikte, çocuklarımızın eğitimi, ana babaların çocuklarını eğitmekten, onlara iyi yolu öğretmekten hiçbir zaman vazgeçmemeleri, çabalarının başarısından umudu kesmemeleri, çocuklarını dikbaşlı, arsız, başıboş, eğitimden yoksun bir durumda bırakmamaları yönünden, hepimiz için bir ders oldu; çünkü Tanrı yardım eder de, bağışıyla böylelerinin gönlüne bir dokunuverirse, eğitimin, verilen emeklerin sonuçları hemen canlanıverir, ana babaların öğrettikleri de boşa gitmemiş olur; bu çabaların etkileri yıllarca uyumuş bile olsa, eninde sonunda yardıma yetişebilirler.

Bu zavallı adamın durumu da aynıydı; ne denli bilgisiz, dinden, Hıristiyanlık ilkelerinden yoksun olursa olsun, şimdi kendisinden daha bilgisiz kimselerle ilgilenmek zorunda olduğunu anlamış, iyi yürekli babasının verdiği eğitimden kafasında kalan birkaç kırıntı bile, şimdi kendisine büyük yarar sağlamıştı.

Öteki şeylerin yanısıra, babasının nasıl her zaman Kutsal Kitabın sonsuz değerinden; uluslara, ailelere, kişilere kazandırdığı üstünlüklerden, yararlardan söz ettiğini; ama kendisinin şimdiye dek bu sözlere hiç kulak asmadığını, bunu ancak dinsiz ilkellere, vahşilere, barbarlara din öğretmek zorunda kaldığı zaman Kutsal Kitabın yardımına duyduğu gereklikten sonra anladığını söyledi.

Genç kız da, hem kendisinin hem de efendisi delikanlının, gemideki eşyaları arasında birer Kutsal Kitapları bulunmakla birlikte, kıyıya getirmemiş oldukları için, getirdiğim Kutsal Kitaba çok sevindi; ama

şimdi bu genç kadından bunca söz etmişken, onunla ilgili çok aydınlatıcı, çok ilgi çekici bir öyküyü de anlatmadan geçemeyeceğim.

Bu zavallı genç kızcağızın ne büyük bir sıkıntı çektiğini; hanımının denizde karşılaştığımız o uğursuz gemide nasıl açlıktan öldüğünü; bütün gemi halkının ne sıkıntılara düştüğünü; gemicilerin, ölen hanımla oğluna, bir de bu hizmetçi kıza başlangıçta az çok yiyecek bir şeyler vermekle birlikte, sonra yüzlerine bile bakmayıp, açlıkla karşı karşıya bıraktıklarını, yukarıda anlatmıştım.

Bir gün bu kızcağızla, çektikleri sıkıntılardan konuşurken, kendisine açlıktan ölecek duruma gelmenin ne olduğunu, o anda neler duyduğunu anlatıp anlatamayacağını sordum; anlatabileceğini söyledi, baş-

larından geçenleri şöyle sıraladı:

«Başlangıçta birkaç gün son derece büyük güçlük çektik, verilen az buçuk yiyecek yetmiyor, aç kalıyorduk; sonunda, şeker, biraz şarap, biraz da su dışında yiyecek hiçbir şey bulamaz olduk. Ağzımıza tek lokma koymadığımız ilk gün, akşama doğru midemde bir boşluk, bir bulantı, gece yarısına yakın da esnemelerle, büyük bir uyuma isteği duydum; uyumak için büyük bir kamarada bir yatağın üzerine uzandım, şöyle üç saat uyuduktan sonra biraz dinlenmiş olarak uyandım; çünkü yatarken bir bardak şarap içmiştim; aşağı yukarı üç saat uyanık kaldım, sabahın beşine doğru midem bomboş, içimde de bir bulantı vardı; gene yattım, ama iyice baygın, hasta olduğum için hiç uyuyamadım; bütün ikinci günü hep böyle bir karmaşa içinde, zaman zaman açlıktan midem kazınarak, sonra içimde kusmaya varan bir bulantı duyarak geçirdim; ikinci gece ağzıma bir yudum sudan başka hiçbir şey koymadan gene yatmak zorunda kaldım, uyudum; uykuda kendimi Barbadoes'da her türlü yiyecekle dolup taşan bir pazar yerinde gördüm; bunlardan biraz hanımıma aldım, kendim de doya doya yedim.»

«Bunun üzerine karnım, büyük bir sofradan kalkmışım gibi doymuştu; ama uyandığımda kendimi son derece büyük bir yoksulluk içinde, gene açlıkla karşı karşıya bulunca, sonsuz üzüntü duydum; son bardak şarabımıza, besleyici niteliğini düşünerek biraz şeker koyup içtim, ama midemde sindirilecek bir şey olmadığı için şarabın tek etkisi, midemden başıma doğru yükselen, tedirginlik verici bir duman oldu; dediklerine göre, hayli içmiş bir adam gibi, bilinçsiz, sızmış bir durumda yatıyormuşum.»

«Üçüncü gün sabahleyin, uykudan çok baygınlık içinde geçirdiğim, garip, karmakarışık, saçma düşlerle dolu bir geceden sonra, açlıktan kudurmuşcasına uyandım; şimdi iyice hatırlayıp toparlayamıyorum;

sanki ben bir anaymışım da yanımda bir çocuğum varmış gibi, çocuğun sağ olup olmadığını soruyormuşum.»

«Bu durumum üç saat sürmüş; genç efendimin dediğine göre —bunu size kendisi de anlatabilir ya— bu süre içinde, tıpkı deliler yurdundaki insanlar gibi, iki kez çılgınlık belirtileri göstermişim.»

«Bu delilik, ya da çılgınlık nöbetlerinden birinde, geminin sallanmasından mı, yoksa ayağımın kaymasından mı bilmiyorum, yere düşerek yüzümü hanımımın yattığı karyolanın köşesine çarptım; bu çarpmayla burnumdan kan boşandı; kamarot bir leğen getirdi, yere çömeldim, burnumdan leğene bir hayli kan aktı; kan aktıkça ben de kendime geldim, sıtmanın ya da ateşimin etkisi düştü, açlığımın kudurganlığı da böyle dindi.»

«Sonra gene hastalandım; midem bulanıyor, kusmak istiyordum, ama midemde çıkaracak bir şey olmadığı için kusamıyordum; çok kan yitirdiğim için bir süre bayılmışım, herkes öldüğümü düşünmüş, ama az sonra, midemde anlatılması güç bir sancıyla gene kendime geldim; bu, karın ağrısı değil, içimi kemiren korkunç bir açlık sancısıydı; geceye doğru bu sancı geçti, azgın yemek isteği duymaya başladım; gebe bir kadının aşermesi gibi bir şeydi bu. Bir yudum şekerli su daha içtim, ama midem şekeri kabul etmeyerek hepsini geri çıkardı; sonra bir yudum şekersiz su içtim, bu midemde kaldı; kendimi yatağa atarak, canımı alması için Tanrı'ya gönülden yalvardım; bu umutla avunarak biraz dalmıştım, ama uyandığımda boş bir midenin estirdiği kuruntularla kendimi ölüyor sandım, birinin beni denize atıvermesini yürekten istiyordum.»

«Bütün bu süre içinde hanımım da tıpkı can çekişir gibi yanımda yatıyor, ama bu duruma benden daha iyi katlanıyordu; kendisinde kalan son ekmek parçasını da oğluna, benim genç efendime verdi; çocuk, almak istemedi, ama o zorla yedirdi; sanıyorum ki,

çocuğu kurtaran da bu ekmek parçası oldu.»

«Sabaha karşı gene uyudum, uyandığım zaman kendimde önüne geçilmez bir ağlama, haykırma isteği duydum, sonra da ikinci bir açlık nöbeti geldi; açlıktan kudururcasına, korkunç bir durumda ayağa kalktım; hanımım ölmüş olsaydı, ona duyduğum bütün sevgiyle birlikte, etinden bir parçayı, yenebilecek bir yaratığın etiymiş gibi, hiç düşünmeden yiyecektim; bir iki kez de kendi kolumu ısırmaya kalkıştım.»

«Sonunda, bir gün önce burnumun kanını akıttığım, daha içinde kan bulunan leğeni gördüm; koştum, nasıl olup da benden önce birisi almamış diye şaşırmıştım, şimdi gelir hepsini elimden alırlar diye, leğendeki bütün kanı bir solukta yalayıp yuttum.»

«Bunu içtikten sonra içime bir tiksinti geldiyse de, açlığım biraz olsun dizginlenmişti, bir yudum su içtim, birkaç saat sonra azıcık dirilerek kendime geldim; bu dördüncü gündü, böylece gece yarısına dek dişimi sıktım; ama çok değil üç dört saat sonra bütün o uğursuz belirtiler gene birbirini kovaladı; hastalık, uyku, içimi kazıyan açlık, midemde sancı, kudurur gibi bir duygu, sonra gene hastalık, bulantı, sancı, çılgınca ağlamak, gene gözümü karartan bir kudurganlık; bu her çeyrek saatte bir böylece sürüp gidiyor, gitgide gücüm tükeniyordu. Gece, sabaha sağ çıkmama umudundan başka hiçbir avuntum olmaksızın kendimi yatağa attım, ama rahat yüzü görmedim.»

«Bütün gece gözüme uyku girmedi; artık açlığım korkunç bir hastalığa dönüşmüştü; yemek yerine barsaklarımda dolaşan yel, dayanılmaz bir karın ağrısı, bir sancı veriyordu; bu durumda, sabahleyin küçük efendimin bana (Annem öldü!) diye seslenip ağlamasıyla irkilinceye dek uyumuşum, biraz doğruldum, yerimden kalkacak güçte değildim; hanımda yaşamaktan pek az iz kalmıştı, ama ölmemişti.»

«Kazınan midemde öyle bir kıvranma, bir burulma vardı ki anlatamam; bu ancak ölümün işkenceleriyle

karşılaştırılabilecek bir durumdu. Bu arada gemicilerin yukarıda (Bir gemi! bir gemi!) diye bağırıp çağrıştıklarını, deli gibi oraya buraya koşuştuklarını işittim.»

«Yataktan kalkabilecek durumda değildim; hanımım daha da kötüydü; genç efendim öyle hastaydı ki can çekiştiğini sanıyordum; bu gürültülerin nedenini anlamak için, hiçbirimizde kamaranın kapısını açacak güç yoktu; gemide yenecek tek bir lokma bile kalmadığını söylediklerinden, iki gündür gemicilerle de hiç görüşememiştik; sonradan söylediklerine göre, bizi öldü sanıyorlarmış.»

«Canlarımızı kurtarmak için gönderildiğinizde, işte böyle korkunç bir durumdaydık; bizi nasıl bulduğunuzu ise siz de en az benim kadar, belki de benden daha iyi biliyorsunuz.»

Bütün bunlar kızcağızın bana anlattıklarının aynısıdır; şunu da belirtmeliyim ki, açlıktan ölme durumunun böyle canlı bir öyküsünü başka hiç kimseden işitmediğim için bu sözler bende büyük ilgi uyandırdı. Kızın anlattıklarının gerçekliğine de inanmak eğilimindeyim; gerçi delikanlı da olayın büyük bir bölümünü anlatmaya çalışmıştı, ama anlaşılan anasının kendisini canı pahasına beslemiş olmasından dolayı, delikanlının anlatmasında kızların sözlerindeki o canlılık, o açıklık yoktu; oysa zavallı kızcağız, yaşlı, oldukça güçsüz yapılı hanımından daha dayanıklı olduğu için açlıkla daha çetin savaşmış olabilirdi. Demek istediğim, hizmetçi kızın açlığın son derecesini hanımından daha önce duyacağı anlaşılır, hanımının son lokmayı kıza değil çocuğa vermiş olması da hoşgörülebilir. Bütün bu anlattıklarına bakılırsa, bizim gemiye ya da bir başkasına rastlamasaymışlar birkaç gün sonra, birbirlerini yemedikçe, açlıktan kırılıp gidecekleri gün gibi ortadaymış; ama bulundukları durumda, mucize yoluyla yetişebilecek bir yardım dışında her türlü yardımdan yoksun, bütün karalardan da yüzlerce mil uzak-

ta oldukları düşünülürse, birbirlerini yemeleri bile ancak kısa bir süre içinde kurtuluş olacakmış; bunları sırası geldi diye, konudışı anlattım; şimdi, getirdiğim şeyleri adadakilere nasıl dağıttığım konusuna dönüyorum.

İlkin, bilindiği üzere, birçok nedenlerden dolayı, parça parça getirdiğim, yanlarında kurmak niyetinde olduğum kayıktan hiçbirine bir şey sezdirmedim; çünkü, hiç değilse ilk geldiğim zaman, aralarına öyle çok çatışma tohumları görmüştüm ki, sandalı kurup da ellerine verecek olsam, en ufak bir anlaşmazlıkta ayrılmaya, birbirlerinden uzaklaşmaya, belki de korsanlığa yelteneceklerini düşünerek, bulduğuyla yetinen, çalışkan, dinine bağlı insanların yurdu olmasını istediğim bu adayı bir hırsızlar yuvasına çevireceklerinden korkmuştum; aynı nedenle, kendilerine gemideki benim iki tunç topla, yeğenimin ne olur ne olmaz diye bulundurduğu iki güverte topunu da bırakmadım. Onları, hem kendilerinin hem de bütün emeklerinin yıkımıyla sonuçlanacak bir saldırı savaşı, ya da dışarı gidip sağa sola saldırmalarına kalkışmaları için değil, daha çok, kendilerine yönelecek bir saldırıya karşı savunma yapabilmeleri için donatmak istiyordum. Bununla birlikte, sırası gelince de söyleyeceğim üzere, kayıkla topları başka bir yoldan gene onların hizmetinde bıraktım.

Artık adanın işlerini bitirmiştim. Hepsini iyi bir durumda, kolaylıklar içinde bırakarak, aralarında yirmi beş gün kaldıktan sonra mayısın beşinci günü gemiye bindim; hepsi de ben kendilerini gelip alıncaya dek adada kalmaya söz verdiklerinden, bir fırsat bulabilirsem Brezilya'dan daha başka şeyler, özellikle tuz ile koyun, inek, domuz gibi hayvanlar göndereceğimi söyledim; çünkü yolculuğumuzun uzaması, besleyecek otumuzun kalmaması yüzünden, İngiltere'den getirdiğim ineklerle danaları gemide kesmek zorunda kalmıştık.

Ertesi gün onları beş topla selâmlayarak yelken açtık, yirmi, yirmi iki gün sonra Brezilya'da Santos Körfezi'ne vardık; yolculuğumuzda karşılaştığımız tek dikkate değer şey şu oldu: yelken açışımızın üçüncü günü, durgun bir havada yol alırken, karadaki bir koya ya da körfeze hızla akan, doğu kuzeydoğu yönünde bir akıntı bizi yolumuzdan ayırdı, adamlarımız bir iki kez «Gündoğusu kara!» diye bağırdılar, ama bu kara bir kıta mıydı yoksa ada mıydı, bir türlü anlayamadım.

Üçüncü gün akşama doğru, denizin çarşaf gibi, havanın durgun olduğu bir sırada, ileride denizi kapkara bir şeyin kapladığını gördük, bunun ne olduğunu uzun süre anlayamadık, bizim ikinci kaptan çarmık'a tırmanıp da dürbünle o yana bakınca, «Bir ordu!» diye bağırdı. Ordu sözüyle ne demek istediğini anlayamadığım için, adamcağızı hemen budalalıkla suçlandırarak biraz sertçe azarladım. «Aman efendim, darılmayınız, çünkü gördüğüm şey gerçekten bir ordu; bir de donanma var, öyle sanıyorum bin tekne kürek çekerek var hızlarıyla üzerimize doğru geliyorlar, bunu kendi gözzünüzle de görebilirsiniz,» dedi.

Biraz şaşırmıştım, yeğenim kaptan da şaşkınlık içindeydi; çünkü adadayken bunlar üzerine korkunç şeyler işitmişti, daha önce bu denizlerde hiç bulunmamış olduğu için ne yapacağını bilmiyor, ikide bir hepimizin sonu geldiğini, bizi diri diri yiyeceklerini söylüyordu; hava durgundu, akıntı da bizi karaya doğru hızla sürüklediğinden, durumumuzu ben de pek parlak görmüyordum. Bununla birlikte, korkuya kapılmamasını, onlarla bir kavgaya tutuşup tutuşmayacağımızı kararlaştırmamız için, yakınımıza geldikleri an, gemiyi bir demir yerine getirmesine söyledim.

Havanın durgunluğu sürüyor, hızla üzerimize doğru geliyorlardı; ben de demir atılması, bütün yelkenlerin indirilmesi için buyruk verdim; adamlarımıza, vahşilerin gemiyi ateşe vermelerinden başka hiçbir şeyden korkmamalarını, bununla birlikte sandalları indirerek

birini başa ötekini de kıça bağlamalarını, ikisini de adamakıllı donatarak, o durumda sonucu beklemelerini söyledim; bunu, vahşiler gemiyi dışından ateşe vermeye kalkışırlarsa, sandalda kovalarla, küreklerle ateşi söndürmeye hazır adamlarımızın bulunması için yaptım.

Bu durumda bekledik, kısa bir süre sonra yanımıza sokuldular; ama böylesine korkunç bir görünüşle daha önce hiçbir Hıristiyan karşılaşmamıştır. Bizim ikinci kaptan, bin kayıkla geldiklerini söylerken yanılmıştı; yanaştıklarında en çok yüz yirmi altı kayık saydık; bir hayli kalabalıktılar; çünkü kimi kayıkta on altı, on yedi, kimisinde daha da fazla adam vardı; her kayıkta en az altı yedi kişiydiler.

Yanımıza geldikleri zaman, şüphesiz böyle bir şeyi daha önce hiç görmediklerinden şaşırıp kalmışlardı; sonradan anladığımıza göre, başlangıçta bize karşı ne yapacaklarını da kestirememişler. Bununla birlikte hiç sakınmadan iyice yanımıza sokuldular, çevremizi kuşatmak istedikleri görülüyordu; ama sandaldaki adamlarımıza, onları daha fazla yaklaştırmamaları için seslendik. Bu yeni buyruk, hiç niyetimiz yokken, onlarla büyük bir kavgaya tutuşmamıza yol açtı; çünkü büyük kayıklarından beş altısı bizim sandala fazla yaklaşınca, adamlarımız elleriyle geride durmalarını işaret etmiş, onlar da bunu çok iyi anlayarak gerilemişlerdi; ama bu çekilmeleri sırasında üzerimize elli altmış ok yağdı, sandaldaki adamlarımızdan biri ağırca yaralandı.

Bununla birlikte, sandaldakilere, ne olursa olsun ateş etmemelerini söyledim, kendilerine birçok tahtalar, vahşiler gene ok atarlarsa korunabilsinler diye, bizim marangozun çabucak hazırladığı tahta siperler verdim.

Yarım saat sonra hepsi bir araya toplanarak gemimizin kıçına yanaştılar; öyle yaklaşmışlardı ki, niyetlerini kestiremesek de, ne olduklarını kolayca seçe-

biliyorduk. Bunların benim o eski ahbaplardan, kendileriyle kavgaya alıştığım eski vahşilerden olduklarını kolayca anladım; hemen sonra bizden, tam bordamızla karşı karşıya gelecek ölçüde biraz açıldılar, sonra doğruca üzerimize gelerek, sesizimi işitebilecekleri kadar yakınımıza sokuldular. Bunun üzerine, adamlarımıza toplarımızı hazırlamalarını, vahşilerin bir daha atacakları oklara karşı gizlenmeleri için buyruk verdim; ama sesimizi işitebilecek yakınlıkta olduklarından, Cuma'yı onlara kendi dilleriyle seslenerek niyetlerinin ne olduğunu anlaması için güverteye çıkardım; Cuma çıktı, dediklerini anladılar mı anlamadılar mı bilmiyorum, ama seslenmesiyle birlikte en öndeki, daha doğrusu en yakınımızdaki kayıktan altı kişi eğildiler, sözüm yabana, «Siz bizim kıçımızı öpün,» der gibi, çıplak gerilerini bize çevirdiler; bu bir meydan okuma mıydı, gözdağı mıydı, yoksa bir öfke belirtisi ya da ötekilere verilmiş bir işaret miydi anlayamadık; ama Cuma birden, ok atacaklar diye bağırdı ne yazık ki bir anda üç yüze yakın sayıda oy yağdırarak, görünürde başka bir adam bulunmadığı için Cuma'yı öldürüp beni kolay kolay anlatılmaz bir acıya sürüklediler.

Zavallıyı yaralayan oklar üçten aşağı değildi, ayrıca üç ok da hemen yanıbaşına düşmüştü; işte böyle uğursuz nişancılardı bunlar.

Bütün yalnızlıklarımda, sıkıntılarımda bana yoldaşlık eden eski uşağımı yitirmekle gözümü öyle bir öfke bürümüştü ki, hemen beş topun dördünün de büyük kurşunlarla doldurulması için buyruk verdim, öyle bir yaylım ateş ettirdim ki, doğduklarından beri böylesini işitmemişlerdir.

Ateş ettiğimiz zaman bizden uzaklıkları iki yüz metreden fazla değildi, ama topçular öyle iyi nişan almıştı ki, her bir topun üç dört kayığı birden devirdiğini söylersem, hiç de abartma olmaz.

Çıplak kıçlarını bize göstererek yaptıkları arsızlı-

ğa pek aldırmamıştık; bizde büyük bir saygısızlık, bir hor görme sayılan bu davranışın onlarca da aynı anlamı taşıyıp taşımadığını bilmiyorduk; dolayısıyla bu davranışlarına karşılık, onlarda yeterince korku uyandıracağını bildiğim kurusıkı beş top atışıyla yetinmiştim; ama bütün öfkeleriyle üzerimize ok yağdırdıklarını, özellikle çok sevdiğim, büyük değer verdiğim, bu sevgiyi hak ettiğini göstermiş biricik adamım Cuma'yı öldürdüklerini gördüğüm an, elimden gelse her kayığı birer birer devirir, adamlarını birer birer bo-

ğardım; bana büyük mutluluk sağlayacak böyle bir iş, herhalde hem Tanrı hem de insanlar gözünde çok haklı bir davranış olurdu.

Bu yaylım top ateşiyle kaçını öldürdüğümüzü, kaçını yaraladığımızı söyleyemem; ama böyle bir kalabalıkta böylesi bir korkunun hiçbir zaman görülmediği apaçık bir gerçektir; kayıklardan on üç on dördü parçalanmış, adamlar denize dökülmüş çırpınıyorlardı; korkudan ödleri patlayan ötekiler de kayıkları parçalananlarla devrilenleri kurtarmaya kulak asmadan alabildiğine kaçtılar; içlerinden birçoğunun boğulduğunu sanıyorum; hepsi gittikten bir saat sonra, bizim gemiciler, yüze yüze bitkin düşmüş bir zavallıyı yakaladılar.

Toplarımızın küçük kurşunları bunlardan birçoğunu öldürmüş, yaralamış olmalıydı; ama ne olduklarını hiçbir zaman öğrenemedik; çünkü öyle bir hızla kaçmışlardı ki, aşağı yukarı üç saat sonra, açıklarda çalkalanan üç dört kayıktan başka hiçbir şey görünmüyordu. O akşam rüzgâr yükseldi, biz de demir alarak Brezilya'ya yelken açtığımız için ötekileri bir daha göremedik.

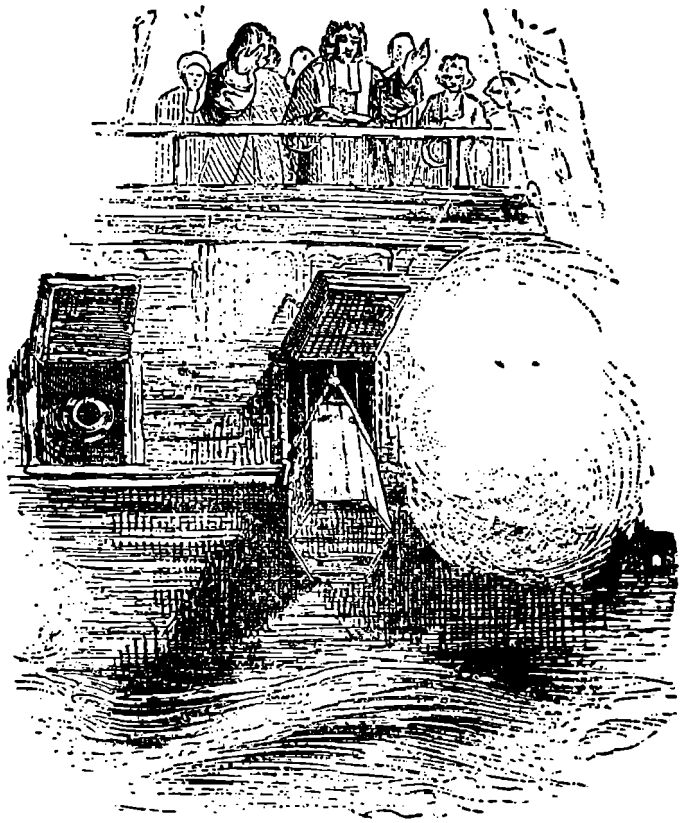
Gerçi bir tutsağımız vardı, ama adam öyle somurtuyordu ki, ne bir lokma bir şey yiyor ne de ağzından tek söz çıkıyordu; ilkin açlıktan kendini öldüreceğini sandık; ama ben onu yola getirecek bir işe başvurdum; adamlarımıza, kendisini geriye sandala almalarını, konuşmayacak olursa buldukları yere bırakmakla, denize atmakla korkutmalarını söyledim; bunun da etkisi olmadı; ama sonunda gerçekten denize atıp yanından uzaklaştılar, ancak bir mantar gibi yüzebildiği için sandalın ardından gelmeye başladı; dediklerinden tek söz anlaşılmamakla birlikte gemicilere seslenerek bir şey söylüyordu; sonunda kendisini gene sandala aldılar; daha sözden anlar bir duruma geldiği için bir daha onu boğdurmaya niyet etmedim.

Gene yelken açmıştık, yalnız biricik yoldaşım Cu-

ma'yı yitirdiğimden dolayı, şimdi anlatılmaz acılar içinde bir adamdım; adaya geri dönüp oradakilerden birini hizmetim için almaktan büyük sevinç duyacaktım, ama bu da olacak iş değildi; böylece gene yolumuza koyulduk. Dediğim gibi, bir tutsağımız vardı; ona bir şeyler anlatabilmemiz bir hayli zaman gerektirdi. Yalnız zamanla bizim gemiciler ona biraz İngilizce öğretmişler, yavaş yavaş yola gelmeye başlamıştı. Hangi ülkeden geldiğini sordum, dediğinden hiçbir şey anlayamadık, çünkü sesi öyle çirkin, öyle gırtlaktan çıkıyordu ki, söylediklerini hiçbir şeye benzetemiyorduk; başka türlü bir ses çıkarsalar bu dili çok iyi konuşabileceklerine hepimiz kesinlikle inanıyorduk; ses çıkarırken dişlerini, dilini, dudaklarını, damağını kullandığını da görmüyorduk; bütün sözleri av borusundan çıkan bir ses gibi doğrudan doğruya gırtlak borusundan çıkarıyordu. Bununla birlikte, İngilizceyi biraz öğrendikten sonra krallarıyla büyük bir savaşa gitmekte olduklarını söyledi. Krallar deyince, kaç kralları olduğunu sorduk. Beş ulus olduklarını, hepsinin birleşerek iki ulusa karşı gittiklerini anlattı. hepsinin birleşerek iki ulusa karşı gittiklerini anlattı. Bizim üzerimize ne diye geldiklerini sorduk, «bu garip şeyi görmek için,» dedi; bu Kızılderililer de tıpkı Afrika yerlileri gibi İngilizceyi öğrenirken sözcüklerin söylenişini iyice bozuyorlar, her sözcüğün sonuna bir «e» sesi ekliyorlardı; bu alışkanlıkları ne yapılsa giderilemiyordu; Cuma'yı bile bundan büyük güçlükle vazgeçirmiştim.

Cuma'dan söz etmişken, burada onu son olarak anmalıyım; zavallı dürüst Cuma! onu büyük bir saygıyla, üzüntüyle bir tabuta koyup denize atarak gömdük; gemicilere onun için on bir top attırdım; gelmiş geçmiş uşakların en değerbiliri, en uysalı, en dürüstü, en anlayışlısı olan bir insanın yaşamı da böylece sona erdi.

Şimdi tatlı bir rüzgâra kaptırmış, Brezilya'ya doğ-

ru yol alıyorduk. On iki günlük bir yolculuktan sonra, ekvatorun güneyinde beşinci enlem dairesindeyken, Amerika'nın o kesimindeki en kuzeydoğu noktası olan yeri gördük. Kıyıyı gözden ayırmadan tam dört gün güneydoğu yönünde yol alarak St. Augustine burnuna, oradan da üç günde eski kurtuluş yerime, hem iyi hem de kötü yazgılarımın başlangıç noktası olan All Saints Körfezi'ne gelip demirledik.

Buralara benden daha az işi olan hiçbir gemi gelmemiştir; bununla birlikte, kara ile herhangi bir iliş-

ki kurmamıza güçlükle izin verildi; benim ortağın kendisi sağdı, oranın ileri gelenleri arasına girmişti; bu yerde gördüğüm kolaylığı ne vekilim olan iki tüccar, ne de oradaki eski olağanüstü yaşayışım sağlayabilirdi. Ortağım, Augustines manastırının başpapazına beş yüz, manastıra gelen yoksullara da iki yüz yetmiş iki *Moidores* altını verdiğimi hatırlatarak, başpapazı, benim, kaptanın, sekiz de gemicinin karaya çıkabilmesi için valiye gidip izin almaya zorlamıştı; ancak gemiden karaya hiçbir mal çıkarmamamız, izinsiz hiç kimseyi dışarı götürmememiz isteniyordu.

Dışarıya hiçbir mal çıkarmamamız konusunda öyle sıkı davrandılar ki, ortağıma armağan olarak getirdiğim birtakım ince kumaşları, ketenleri çıkarmak için bin bir güçlük çektim. Ortağım, benim gibi hiçten işe başlamış bir adam olmakla birlikte, çok eliaçık, gözütok bir adamdı; kendisine bir şeyler vermek niyetimi hiç sezdirmediysem de, bana otuz *Moidores*'dan fazla tutan şarap, tatlı, ayrıca biraz tütün, üç dört de altın göndermişti; bununla birlikte, yukarıda söylediğim üzere, ince İngiliz kumaşları, tüller, ipekliler gibi armağanlarımla ben de bunun altında kalmadım, ayrıca kendisine başka işlerde kullanılmak üzere aşağı yukarı yüz İngiliz lirası tutarında aynı mallardan verdim; benim adaya göndermeyi tasarladığım gerekli eşyalar için, İngiltere'den getirdiğimi söylediğim tekneyi kurmasını istedim.

Bu işi hemen ele aldı, teknenin her şeyi hazır olduğu için kurulması birkaç günde bitti; kaptana yeri şaşırmaması için elimden gelen bilgiyi verdim; ortağımdan sonra aldığım habere göre adayı şaşırmadan bulabilmişlerdi. Tekneyi adaya göndereceğim eşyalarla hemen yükledim; benimle birlikte bulunan gemicilerden biri de bir zamanlar bu sularda korsanlık, Maryland'da çiftçilik yaptığından, tarım işlerinden anladığından söz ederek, adaya gidip yerleşmek isteğinde bulundu; İspanyol valiye, kendisine yeterince toprak,

giyim eşyası, alet, takım vermesi için yazdım; istediği her şeyi vererek onu da uğurladım.

Bunlardan başka, tutsak ettiğimiz vahşiyi de kendisine köle yapması için verdim, her şeyden bu vahşiye de bir pay ayırmasını İspanyol valiye yazdım.

Bu adamın işlerini bitirdiğimiz sırada, benim eski ortak, çok iyi, dürüst bir adam olarak tanıdığı bir Brezilyalı çiftçinin de kiliseyle başı derde girdiğini, suçunu bilmemekle birlikte, adamın herhalde kiliseye karşı olduğunu, Engizisyon korkusundan delik delik saklandığını, karısıyla, iki kızıyla birlikte kaçacak bir yer aradığını, bu adamı adaya gönderir orada kendisine toprak verdirirsem, işe başlayabilmesi için kendisinin de biraz eşya da verebileceğini, çünkü Engizisyon memurlarının adamın varına yoğuna el koyduğunu, iki köleyle birkaç ev eşyasından başka hiçbir şey bırakmadıklarını söyledi; sonra da «Bu adamın inancından nefret ediyorsam da, Engizisyon'un eline düşmesini istemiyorum; çünkü yüzde yüz diri diri yakarlar,» dedi.

İsteğini hemen kabul ettim, bizim İngilizi de yanlarına kattım, tekne denize açılıncaya dek adamı, karısıyla birlikte bizim gemide sakladık; bütün eşyaları yüklendikten sonra, tekne körfezden açılınca hepsini bindirdik.

Bizim gemici bu yeni çiftçinin gelişine çok sevindi; ikisinin de eşyaları, aletleri, takımları epeyce zengin sayılırdı, ama yukarıda da söylendiği üzere şimdilik pek bir şeyleri yoktu. Bununla birlikte, götürdükleri şekerkamışı dikmeye yarayan aletlerle şekerkamışı fideleri her şeyden daha önemliydi; bu dediğim Portekizli şekerkamışı çiftçiliğinden çok iyi anlıyormuş.

Adadaki kiracılarıma bu tekneyle gönderdiğim eşyalar arasında, üç sağmal inek, beş dana, yirmi iki erkek domuz, üç gebe domuz, iki kısrak, bir de aygır gönderdim.

İspanyollara verdiğim sözü yerine getirerek üç

Portekizli kadının da gitmesini sağladım, kendilerine bunlarla evlenmelerini, bunlara iyi davranmalarını yazdım. Daha fazla kadın gönderebilirdim, ama kilisenin elinden kaçan adamın iki kızı bulunduğunu, İspanyolların da ancak beş kişi olduklarını, bu beş kişiden ikisinin başka bir ülkede de olsa evli bulunduklarını hatırladım.

Bütün bunlar adaya sağ salim varmış; sizin de anlayacağınız gibi, bizim oradaki adamların hayli işine yaramış; sayıları epeyce kalabalık olan küçük çocukları saymazsak, şimdi adada altmış yetmiş kişi olmuşlardı; İngiltere'ye döndüğümde Londra'da Lizbon üzerinden gönderilmiş mektuplarını aldım; şimdi hemen biraz da bundan söz edeceğim.

Artık adayla ilgili işlerimi, bu konuda söyleyeceklerimi bitirmiş bulunuyorum. Anılarımın bu son bölümlerini okuyacak olan kimseler, gözlerini bu adadan iyice ayırıp da, ne kendi çektiklerinden, ne de başkalarının başına gelen sıkıntılardan ders alan, hemen hemen kırk yıllık uğursuzluklardan, sıkıntılardan uslanmayan, umduğundan fazla bir mutlulukla yetinmeyen, eşi işitilmemiş acılarla, üzüntülerle bile yola gelmeyen yaşlı bir adamın çılgınlıklarını beklerse pek yerinde bir şey yapmış olurlar.

Benim Batı Hint Adaları'na gitme isteğim, özgür, hiçbir suç işlememiş bir adamın, hapisane gardiyanına gidip de suçlularla birlikte kapatılmasını, aç bırakılmasını dilemesinden çok daha anlamsız bir şeydi. Kendime İngiltere'de küçük bir gemi alıp doğruca adaya gitseydim, gerek oradaki halk gerekse çiftçilik için yararlı olabilecek eşyaları öbür gemiye değil de kendi gemime yükleyerek, buradaki hükümetten İngiliz uyruğunda kalmam şartıyla adanın mülkiyetini bana veren bir belge alarak, top, cephane, çift çubuk işlerinde çalışacak, topraklara yerleşecek birtakım insanlar götürüp adayı İngiltere adına donatıp, güvenliğini sağlasaydım, böylece nüfusunu da arttırsaydım —bu-

nu yapmak benim için hiç de güç olmazdı—; kendim de oraya yerleşerek altı aylık bir süre içinde kolayca başarabileceğim üzere, gemiyi pirinçle yükleyip geri yollasaydım; İngiltere'deki dostlarımdan da gemiyi bize gerekli eşyalarla dolu olarak göndermelerini isteseydim; bütün bunları yapıp, adada kalmış olsaydım, en azından akıllı, sağduyulu bir insan gibi davranmış olurdum; ama ben bütün bu çıkarları horgören başıboş bir ruhun etkisindeydim; oraya yerleştirdiğim bütün insanların efendisi olmaktan, onlara eski zaman hakanları gibi, yüce iyilikler yapmaktan, hem oradaki bütün ailenin, hem de ekili toprakların babası olmaktan kendime büyük pay çıkarıyordum. Orasını bir hükümetin ya da ulusun egemenliğine sokmayı, bir prensin yönetimini tanımayı, ya da oradaki adamlarımı bir ulusun uyruğuna vermeyi aklımdan bile geçirmiyordum; üstelik adaya bir ad bile vermemiş, bulduğum gibi, hiç kimsenin malı olmayarak bırakmış, insanlarına da kendi yönetimimden başka bir hükümet yönetimi tanımamıştım. Gerçi onlar üzerinde bir baba, bir koruyucu olarak geniş etkilerim vardı, ama kendi gönüllerine, isteklerine aykırı düşecek bir buyruk vermeye hiçbir hakkım yoktu. Bununla birlikte gene de orada kalsaydım çok iyi etmiş olacaktım; onlardan ayrıldığım, bir daha da adaya uğramadığım için oradan aldığım son mektuplar ortağımın aracılığıyla geldi; ortağım adaya bir tekne dolusu mal daha yollamış, durumu bana da yazmıştı; mektubunu yazılışından beş yıl sonra alabildim; geçimlerinin pek iyi olmadığını, orada uzun süre kalmaktan sıkıldıklarını, Will Atkins'in öldüğünü, beş İspanyol'un adadan ayrıldıklarını, vahşilerden pek sıkıntı çekmemişlerse de aralarında birtakım ufak tefek çatışmaların geçtiğini, ölmeden önce yurtlarını bir daha görebilsinler diye, kendilerini oradan aldırmak konusunda verdiğim sözü anımsamam için bana yazmasını dilediklerini bildiriyordu.

Ama ben gerçekte sonu olmayan bir işe atılmıştım; benimle daha ilgilenmek isteyenler, birtakım yeni çılgınlıkları, güçlükleri, çetin serüvenleri izlemeyi göze almalıdırlar; bu serüvenlerde tanrısal adalet açıkça göze çarpar, ulu Tanrı'nın isteklerimizi ne büyük bir kolaylıkla karşıladığı, en özlediğimiz şeyi bize nasıl dert yaptığı, en büyük mutluluk saydığımız şeylerle bizi ağır ağır nasıl cezalandırdığı görülebilir.

Hiçbir bilge kişi, ben kendime istediğim yaşama biçimini seçebilirim diye, kendi yargı gücüyle sakın böbürlenmesin. İnsan, uzağı göremeyen bir yaratıktır; ancak kendisinden az öteyi görür. Tutkular insanın en iyi dostları olmadıkları gibi, özel duygular da genellikle en kötü danışmanıdır.

Bunu, gençliğimden beri duyduğum karşı konulmaz yolculuk özlemimle ilgili olarak söylüyorum; bu özlemin benim için bir ceza olduğu şimdi nasıl da apaçık ortadaydı. Bunun nasıl geliştiğini, şeklini, akışını, sonucunu en ince ayrıntılarına varıncaya dek tarih sırasıyla anlatmak kolaydır. Ama Tanrı gücünün, böyle kendi isteklerimizin seline kapılarak sürüklenmemize izin vermesindeki gizli amaç, ancak hakkın sesini işitebilen kimselerce anlaşılabilir.

İşim olsun olmasın, yola çıktım; bu davranışımın doğruluğu yanlışlığı üzerinde daha fazla yorum yapmanın artık zamanı değildir; yolculuk niyetiyle gemiye binmiştim, yolculuğa da çıktım.

Yalnız şunu belirtmeden geçmeyeyim; bizim dürüst, inancı-bütün papaz burada benden ayrıldı; Lizbon'a gidecek hazır bir gemi vardı; kendi gözlemlerine göre, başladığı hiçbir yolculuğun sonunu getiremeyeceğini bilmekle birlikte, gene de gitmek için benden izin istedi. Ben de onunla gitmiş olsaydım ne iyi olacaktı!

Artık iş işten geçmişti; Tanrı'nın yazdığı şey en hayırlısıdır; onunla gitseydim, şükretmemi gerektirecek bunca şeyle karşılaşmayacaktım, siz de Robinson

Crusoe'nun yolculukları ile serüvenlerinin ikinci bölümünden hiçbir şey işitemeyecektiniz; burada artık boş yere kendi kendime söylenmeyi bırakarak yolculuğumu anlatmaya dönmeliyim.

Brezilya'dan doğruca Atlantik denizine açılarak *Cape de bon Esperance*'a ya da bizim deyimle Umut Burnu'na geldik; yolculuğumuz oldukça iyi geçti, yolumuz genellikle güneydoğuydu; arasıra bir fırtınayla, ters rüzgârlarla karşılaştığımız oldu, ama denizdeki üzüntülerim, talihsizliklerim artık son bulmuştu; bundan sonra başıma gelecek sıkıntılara, dertlere karada uğrayacaktım; bundan da her şeyi yöneten ulu Tanrı isterse, karanın da tıpkı deniz gibi başımıza bin bir iş açacağı anlaşılabilir.

Gemimiz bir ticaret yolculuğu yapıyordu; bizimle birlikte yük sorumlusu da vardı; navlun anlaşmasına göre, Umut Burnu'ndan sonra gidilecek birçok limanlarda geminin kaç gün kalacağı belliydi; bunun dışında her şeyi bu sorumlu adam yönetecekti. Burada bana düşen bir iş yoktu, hiçbir şeye de karışmadım; yeğenim kaptanla yük sorumlusu aralarında konuşuyorlar, nasıl uygun görürlerse öyle karar veriyorlardı.

Umut Burnu'nda ancak içme suyu almaya kaldık, Coremandel kıyılarını tutmak için hemen yola çıktık; gerçi elli toplu bir Fransız savaş gemisi ile iki ticaret gemisinin Hint Ataları'na gitmekte olduklarını işittik, Fransızlarla savaş halinde bulunduğumuz için biraz korktum; ama kendi yollarına gitmişlerdi, ne olduklarını da bir daha işitmedik.

Hemen hemen bütün uzun yolculuk öykülerini dolduran, sözü edilen yerlere gidecek olanlardan başka hiç kimseye yararı bulunmayan, okunması oldukça yorucu tanımlarla, geçtiğimiz yerleri, yolculuğumuzun günlüğünü, pusulayı, enlemleri, boylam uzaklıklarını, rüzgârları, limanlarını durumunu uzun uzun anlatarak öykümün tadını kaçırmak, okuru da sıkmak istemiyo-

rum. Dolayısıyla, yalnız uğradığımız limanların, yerlerin adlarını vermek, bir yerden bir yere giderken de başımıza gelenleri anlatmakla yetineceğim.

Önce Madagaskar adasına uğradık; buranın halkı kötü, kavgacı, büyük bir ustalıkla kullandıkları oklarla, yaylarla tepeden tırnağa silâhlı olmakla birlikte, kendileriyle bir süre çok iyi geçindik, onlar da bize iyi davrandılar; kendilerine verdiğimiz makas, bıçak gibi ufak tefek şeyler karşılığında, bize orta boyda, eti çok güzel olan on bir semiz tosun getirdiler; bunların birazını o zamanki yiyeceğimize kullandık, kalanını da tuzlayarak gemiye kumanya yaptık.

Kumanyamızı düzdükten sonra burada bir süre daha beklemek zorunda kaldık; gittiğim yerlerin her köşesini bucağını görmeye pek meraklı olduğumdan, elimden geldiğince sık sık karaya çıkıyordum; bir akşam adanın doğu kıyısına çıktık. Halk —bu arada hayli kalabalık olduklarını da söyleyeyim— çevremize toplandı, uzaktan bizi seyretmeye başladılar; ama biz onlarla çekinmeden alışveriş yaptığımız, kendilerinden de iyi davranış gördüğümüz için, bunda hiçbir tehlike görmüyorduk; kalabalığı görünce bir ağaçtan üç dal kestik, az ötemize diktik; bu ülkede böyle yapmak barışın, dostluğun işareti sayılıyor, karşıdakiler de bunun üzerine yere üç dal ya da değnek dikerlerse, barışı, dostluğu kabul etmiş oluyorlardı; ama onların diktiği üç değnekten öteye geçmemeniz, onların da sizin diktiklerinizden beriye gelmemesi anlaşmanın gerektirdiği bir şeydi; böylece üç dalınızın ya da değneğinizin ardında tam bir güven içinde kalabiliyordunuz, onların değneklerle sizinkiler arasında kalan yer de açıkça konuşmak, alışveriş, mal değiş tokuşu için bir pazar yeri oluyordu. Oraya gittiğiniz zaman silâhlarınızı götürmüyordunuz, onlar da mızraklarını, kargılarını ilk değneklerin yanına dikiyor, silâhsız geliyorlardı; ama kendilerine gösterilecek bir sertlik karşısında hemen anlaşma bozuluyor, değneklere doğru koşarak si-

lâhlarını kaptıkları gibi dostluk sona eriyordu.

Bir akşam kıyıya gittiğimizde her zamankinden daha büyük bir kalabalık toplandı; ama her şey dostluk, tatlılık içinde geçiyor, bize türlü türlü yiyecekler getiriyorlar, biz de kendilerine verdiğimiz ufak tefek şeylerle onları sevindiriyorduk; bir yandan da kadınları bize süt, birtakım kökler, işimize yarayacak birçok şeyler taşıyorlardı; her şey yolundaydı. Ağaç dallarından kendimize bir kulübe ya da çardak gibi bir şey yaparak bütün gece kıyıda kaldık.

Nedense, ötekiler gibi kıyıda yatmak pek işime gelmiyordu; sandalımız, içinde bekçi olarak bıraktığımız iki adamla birlikte, kıyıdan bir taş atımı yerde demirliydi; adamlardan birini kıyıya çağırdım, üzerimize örtmek için biraz ağaç dalları alarak sandala girdim, yelkeni sandalın içine serdim, bütün gece dalların altında sandalda yattım.

Sabahın saat ikisine doğru, bizimkilerden birinin kıyıdan korkunç bir gürültüyle bas bas bağırdığını, Tanrı adı için sandalı kıyıya getirmemizi yoksa hepsinin boğazlanacağını söylediğini işittik; aynı zamanda beş misket sesi işittim, bütün silâhları da buydu; ardarda üç kez ateş ettiler; anlaşılan buranın yerlileri, beni uğraştıran Amerika yerlileri gibi tüfekten kolay kolay korkmuyorlardı.

Bu süre içinde olup bitenleri anlayamamıştım; ama gürültü üzerine hemen uyanarak, sandalı yürüttüm, karaya çıkıp yanımızdaki üç tüfekle bizimkilere yardıma karar verdim.

Sandalı hemen karaya çıkardık, bizimkiler kötü sıkışmışlardı; ardlarında üç dört yüz kişi, sandala yetişmek için var hızlarıyla kendilerini denize attılar. Bizimkiler topu topu dokuz kişiydi, içlerinden yalnız beşinde tüfek vardı; gerçi ötekilerin de kılıçlarıyla tabancaları vardı ama bunlar pek az işe yaramıştı.

Adamlarımızdan yedisini sandala aldık, üçü çok ağır yaralı olduğundan, bu iş hayli güç oldu; daha da

kötüsü, biz bunları almaya çalışırken, karadayken uğradıklarından hiç de aşağı kalmayan bir tehlikeyle karşılaştık; çünkü üzerimize alabildiğine ok yağdırıyorlardı; neyse ki oturak tahtalarıyla, Tanrı'nın yardımıyla sandalda bulunan iki üç sökük tahtayı kullanarak küpeşteye bir tahta siper yapabildik.

Bu iş gündüz olsaydı, attıklarını kaçırmayan bu keskin nişancılar, en ufak bir yerimiz bile açıkta kalsa, hepimizin işini yüzde yüz bitirirlerdi; ayışığı yardımıyla, bize kıyıdan oklarıyla, mızraklarıyla saldırdıklarını görebiliyorduk; tüfeklerimizi doldurarak bir yaylım ateş ettik, bağırıp çağırmalarından birçoğunun yaralandığını anladık; gene de ortalık ağarıncaya dek kıyıda savaş kolunda beklediler; bize daha iyi nişan alabilmek için günışığını beklediklerini düşündük.

Bu durumda kaldık, demiri nasıl kaldıracağımızı, yelkeni nasıl açacağımızı bilemiyorduk, çünkü bu işleri yapmak için ayağa kalkmamız gerekecek, biz küçük saçmayla ağaçtaki bir kuşu nasıl hiç kaçırmadan vurabilirsek, onlar da bizi aynı kesinlikle avlayacaklardı; gemiye tehlike işaretleri verdik, gemi bizden şöyle böyle bir mil uzakta idiyse de, yeğenim tüfeklerimizin sesini işitmiş, dürbünl eiçinde bulunduğumuz durumu, karaya doğru ateş ettiğimizi görmüştü; çabucak demir alarak gemiyi elinden geldiğince karaya soktu; öteki sandalı on adamla birlikte bize yardıma gönderdi, ama bu gelenlere durumumuzu anlatarak çok yaklaşmamalarını söyledik. Bununla birlikte epeyce yaklaştılar, gemicilerden biri çımayı eline alarak, kendisini hiç göremeyecekleri biçimde, bizim sandalı düşmanla kendi arasında tutup yüze yüze geldi, halatı sandalımıza bağladı; bunun üzerine biz kendi halatımızı laçka ettik, demiri de orada bıraktık; okların menzilinden çıkıncaya kadar bizi yedeklerine aldılar, bu arada biz de yaptığımız tahta siperin arkasında gizli kaldık.

Biz kıyı ile geminin arasından çekilir çekilmez, gemi kıyıyı bordasına aldı, iri kurşun saçmasıyla, demir

parçalarıyla sıkılanmış toplarla bir yaylım ateş ederek, düşmana korkunç zarar verdik.

Ancak tehlikeyi atlatıp gemiye vardığımızda, patırtının neden çıktığını sorup soruşturmaya zaman bulabildik; çünkü buralara sıkça gelip gitmiş olan yük sorumlusu bir noktaya dikkatimi çekmiş, arada bir anlaşma varken, kendilerini kızdıracak bir şey yapılmadıkça yerlilerin hiç kimseye dokunmayacaklarına kesin inancı olduğunu belirtmişti. Sonunda her şey anlaşıldı; bize süt satmaya gelen yaşlı bir kadın, yanında birtakım köklerle tohumlar taşıyan bir de genç kadın getirmiş; yaşlı kadın, —genç kadının anası mıymış değil miymiş bilmiyorlar— bize süt satarken bizimkilerden biri yanındaki genç kadına kabaca sarkıntılık etmiş; bunun üzerine kocakarı yaygarayı basmış. Ama bizim gemici de eline geçirdiği avı bırakmamış, orta-

lık hemen hemen karanlık olduğundan, yosmayı kocakarının gözünden uzak bir yere, ağaçların arasına çekmiş; kocakarı kızsız geri dönmüş, anladığımıza göre yakınlarını kışkırtmış, onlar da bu olayı işitince üç dört saat içince koca bir orduyu üzerimize salmışlar; gene paçayı ucuz kurtarmış sayılırdık.

Adamlarımızdan biri, daha kavganın başlangıcında, yaptıkları çardaktan çıkarken bir mızrakla vurulup ölmüş; ötekilerin hepsi de kurtulmuşlar, yalnız bütün patırtılara yol açan herife, karaderili sevgilisine yaptığı sarkıntılık biraz pahalıya oturmuştu; çünkü uzun süre, başına ne iş geldiğini anlayamadık; rüzgâr yükseldi, ama iki gün daha beklemek zorunda kaldık, işaretler verdik; sandalımızla yelken açarak millerce kıyıyı bir aşağı bir yukarı dolaştık, hepsi boşunaydı; sonunda biz de ondan vazgeçmek zorunda kaldık; bu iş yalnız kendisinin ölümüyle sonuçlandaydı zararımız daha az olacaktı.

Bununla birlikte, hem onun hem de ötekilerin ne olduklarını anlamak için, kıyıyı bir daha yoklamadan edemedim; kavganın üçüncü gecesiydi, yaptığımız kavganın yerlilere ne zarar verdiğini, ne olursa olsun öğrenmek istiyordum. Gene bir saldırıya uğrarız korkusuyla bu işi geceleyin yapmaya karar verdim; amaçsız, düşüncesiz sürüklendiğim bu tehlikeli, çetin işe girişmeden önce, benimle birlikte gelecek adamların, buyruklarımı dinleyeceklerine gerçekten güvenebilmem gerekiyordu.

Yük sorumlusu ile birlikte, yanımıza en acar gemicilerden yirmi kişi aldık, geceyarısına iki saat kala, tam geçen akşam yerlilerin toplandıkları yere yanaştık; çünkü daha önce de söylediğim gibi benim başlıca niyetim, kavga yerinden çekilip çekilmediklerini, kendilerine verdiğimiz zarardan iz kalıp kalmadığını görmekti; içlerinden bir ikisini pusuya düşürüp yakalayabilirsek, belki değişerek kendi adamlarımızı da kurtarabiliriz diyordum.

Gürültüsüzce yanaştık, adamlarımızı ikiye ayırdık, bir kola ben ötekine de lostromo komuta ediyordu; karaya çıktığımızda ne kimseyi gördük, ne de bir kımıltı işittik; iki kol olarak birbirimizden ayrı yürüyorduk; ortalık kapkaranlık olduğu için önce hiçbir şey görememiştik, ama biraz sonra, öbür kolun önünde giden lostromo sendeleyerek ölü bir gövdenin üzerine düştü.

Bunun üzerine biraz durakladılar, çünkü yerlilerin bulunduğu noktaya yaklaştıkları için benim kendilerine yetişmemi bekliyorlardı; ay doğuncaya dek orada kalmaya karar verdik; ayın da bir saate varmadan doğacağını biliyor, o zaman düşmana verdiğimiz zararı kolayca görebileceğimizi umuyorduk; yerde otuz iki gövde saydık, bunlardan ikisi daha ölmemişti. Kiminin kolu, kiminin bacağı, kiminin de kafası uçmuştu; anlaşılan yaralıları alıp götürmüşlerdi.

Böylece, görebileceğimiz her şeyi gördüğümüzü düşündüğüm için, gemiye dönmeye karar verdim; ama lostromonun takımı yerlilerin köyüne, kendi deyimleriyle o köpeklerin oturduğu yere gitmeye karar verdiklerini, benim de kendileriyle birlikte gitmemi istediklerini, onları umdukları bir durumda ele geçirecek olurlarsa büyük bir yağmaya konabileceklerini, belki de Tom Jerry'yi de bulabileceklerini bildirdiler; Tom Jerry, yitirdiğimiz adamın adıydı.

Oraya gitmek için benden izin isteseler di, kendilerine vereceğim karşılığı çok iyi bilirdim; böyle serüven ardında koşmanın, bir gemisi, omuzlarında da gemi yükünün sorumluluğu bulunan kimselerin işi olamayacağını bildiğimden, hemen gemiye dönmeleri için buyruk verirdim; ama bunlar bana yalnız oraya gitmek istediklerini bildirmekle kalmamış, benim takımın da kendileriyle birlikte gelmesini istemişlerdi; buna kesinlikle karşı koydum, yere oturmuşken, gemiye gitmek üzere ayağa fırladım; adamlarımdan bir ikisi onlarla gitmemiz için yalvarmaya başladılar, ben kesinlikle dire-

tince, homurdanarak benim buyruğum altında olmadıklarını ileri sürerek, gideceklerini söylediler. İçlerinden biri, «Haydi Jack, gelmiyor musun? Gelmezsen tek başıma giderim,» dedi, Jack gideceğini söyledi, ardından başka biri, sonra bir başkası ayaklandı, sözün kısası, kandırabildiğim bir kişiden başka hepsi gitti; bir kişi de sandalda kalmıştı; bunun üzerine ben, yük sorumlusu, bir de üçüncü adam, sandala geri döndük, kendilerini burada bekleyeceğimizi, içlerinden sağ kalabilecek olanları sandala almaya çalışacağımızı söyledik; giriştikleri işin çılgınlık olduğunu, aralarından çoğunun Thomas Jerry'nin uğradığına uğrayabileceklerini anlatmaya çalıştım.

Tam bir gemici ağzıyla, sağ döneceklerine bahse girişeceklerini, kendilerini koruyacaklarını vb. söyleyerek yollandılar; gemiyi, yolculuğumuzu, canlarının yalnız kendi malları olmadığını, bir bakıma bu yolculuğun kendilerine dayandığını, başlarına bir kaza gelirse yardımlarından yoksun kalmakla geminin de güç duruma düşeceğini, bunun hesabını ne Tanrı'ya ne de insanlara verebileceklerini, düşünmeleri için yalvardım; buna benzer daha birçok şeyler söyledim; ama ha onlara söylemişim, ha geminin orta direğine; gitmeyi kafalarına takmışlardı; yalnız, birtakım tatlı sözlerle, kendilerine darılmamamı, çok ölçülü davranacaklarını, en çok bir saat sonra döneceklerinden kuşkuları olmadığını, yerlilerin köyünün yarım saat bile çekmeyeceğini söylediler; dediklerine göre köy çok çok yarım mil ötedeydi, oysa oraya varmak için iki milden fazla yürümek zorunda kalmışlardı.

Her neyse, dediğim gibi, hepsi gittiler; giriştikleri iş, delilerin bile yapmayacağı bir şey olmakla birlikte, haklarını yemeyelim, mertçe, yiğitçe gittler; çok güzel silâhlanmış oldukları da bir gerçekti; her birinde bir misket ya da tüfek, bir kama, bir de tabanca vardı; kiminin kocaman bıçakları, kiminin hançerleri, lostromoyla bir başkasının da baltalı kargıları vardı;

ayrıca, üzerlerinde on üç tane el bombası taşıyorlardı. Bunlardan daha iyi donanmış, daha yiğit hiç kimse böylesine aşağılık bir işe girişmemiştir.

Giderken, başlıca niyetleri yağmacılıktı; orada altın bulacaklarını çok umuyorlardı; ama önceden hiç hesapta olmayan bir raslantı, hepsinde bir öç alma duygusunu körüklemiş, topu birden şeytan kesilmişlerdi.

Yarım mil ötede, köy sandıkları birkaç yerli evine varınca çok kötü yanıldıklarını anlamışlar; çünkü orada on iki on üç evden fazlasını görememişler, köyün nerde, ne büyüklükte olduğunu bir türlü kestirememişler; ne yapmak gerektiğini aralarında görüşmüşler, bir karara varabilmeleri hayli zamanı gerektirmiş; çünkü baskın yapacak olurlarsa bu evlerdekilerin hepsini boğazlamak gerekiyormuş; ayışığı ortalığı aydınlatıyorsa da, gece olduğu için her on kişiden birinin kurtulabileceğini düşünmüşler; kurtulanın da kaçıp bütün köyü ayağa kaldıracağı, böylece üzerlerine bir ordunun geleceği de apaçık ortadaymış; öte yandan, bu evlerdekilere dokunmadan (çünkü hepsi uykudaymış) geçip gidecek olsalar köyün yolunu bulamayacaklarmış.

Gene de en iyisi dokunmamak demişler, evleri oldukları yerde bırakarak, köyün yolunu ellerinden geldiğince aramaya karar vermişler. Biraz ilerlemişler, ağaca bağlı bir inek görmüşler; bu ineğin kendilerine iyi bir kılavuz olabileceğini düşünmüşler, «bu inek ya öndeki ya da arkadakı bir köyün ineğidir, çözelim bakalım ne yana gidecek?» demişler; inek geri dönerse, yapacak hiçbir şeyleri kalmıyormuş, ama ileri giderse ardından gideceklermiş. Böylece, ineğin bükülü sazdan yapılma ipini kesmişler, inek önlerine düşmüş ilerlemiş; uzun sözün kısası bunları doğruca bir köye götürmüş; anlattıklarına göre bu köy iki yüz ev ya da kulübeden kuruluymuş, evlerden çoğunda da birkaç ailenin bir arada yattığını görmüşler.

Düşmanın böylesini hiç görmemiş olan köyde her-

kes uykuda, her şey sessizlik içindeymiş; önce ne yapacaklarını kararlaştırmak için bir daha kafa kafaya verip düşünmüşler; sonunda üç kola ayrılarak, köyün üç yanından üç evi ateşe vermeye, dışarı çıkanları tutup bağlamaya karar vermişler; karşı koyacaklara ne yapacaklarını söylemek bile fazla olur; sonra da yağma etmek için öbür evleri basmayı tasarlıyorlarmış; ama işe girişmeden önce köyün büyüklüğünü, böyle bir şeyi başarıp başaramayacaklarını anlamak için sessizce bir dolaşmaya karar vermişler.

Dolaşmışlar, tasarladıklarını yapmayı iyice kafalarına koymuşlar; ama işe başlamak için birbirlerini kızıştırdıkları sırada, ötekilerden biraz önde giden üç kişi bağırarak Thomas Jerry'yi bulduklarını söylemişler; hepsi oraya koşuşmuş, gerçekten de öyleymiş; zavallı adamcağızı boğazlanmış, tek kolundan çırılçıplak asılmış bulmuşlar; ağacın hemen yanında bir yerli evi varmış, o evde bizimle kavgaya tutuşan yerlilerin başlarından on altı on yedi kişi bulunuyormuş; bunlardan ikisi üçü de bizim top atışıyla yaralananlardanmış; bizimkiler bunların uyanık, evin içinde birbirleriyle konuşmakta olduklarını görmüşler, ama sayılarını kestirememişler.

Boğazlanan bu zavallı arkadaşlarının durumu bunları öyle öfkelendirmiş ki, hemen öç almaya, ellerine düşecek hiçbir yerliyi sağ bırakmamaya and içerek hemen işe başlamışlar; ama gene de bu işe öfkelerinden beklenecek bir çılgınlıkla atılmamışlar. İlk işleri çabuk yanacak bir şey bulmak olmuş; biraz araştırdıktan sonra bunu bulamayacaklarını anlamışlar, yalnız evler çoğunlukla alçak, bu ülkede pek bol olan sazlarla, kamışlarla örtülüymüş; hemen avuçlarında biraz barut ıslatarak fitil yapmışlar, bir çeyrek saat içinde köyü dört beş yerinden ateşe vermişler; özellikle içindekilerin daha uyumamış olduğu o evi tutuşturmuşlar. Alevler yükselmeye başlar başlamaz zavallı adamlar canlarını kurtarmak için kendilerini dışarı atmışlar;

ama bu çabalarında, özellikle kapıya varınca, kendilerini bekleyen uğursuz sonla karşılaşmışlar, lostromonun tek başına baltayla bir iki kişiyi öldürmesi üzerine geri kaçışmışlar; ev oldukça büyük, içerdekiler de kalabalık oldukları için bizimkiler girmeye çekinmişler, evin içine bir el bombası atmışlar; yerliler önce korkmuşlar, ama bomba patladığı zaman ortalık darmadağın olunca çirkin çirkin ulumuşlar.

Sözün kısası, evin açık kesiminde bulunan yerlilerin çoğu bomba ile ölmüş ya da yaralanmış, yalnız iki üçü kapıyı zorlamışlar; kapının önünde lostromo ile iki kişi tüfeklerinin ucunda süngülerle bekliyorlarmış; o yana gelenlerin hepsini yaralamışlar. Yalnız evin içinde, kralın ya da prensin daha başka birçoklarıyla bulunduğu bir bölme daha varmış; dörtbir yanı tutuşan ev üstlerine çökünceye dek orada kalmışlar, hep birlikte boğularak yanmışlar.

Bütün bu süre içinde bizimkiler öbür yerlileri uyandırmamak için tek tüfek bile atmamışlar, ama onları yangın uyandırmaya başlamış, bizimkiler de bir araya toplanmayı düşünmüşler; çünkü evler kolayca yanabilecek hafif şeylerden yapılmış olduğu için yangın öyle bir azmış ki, sokak aralarından güçlükle geçebiliyorlarmış; oysa önceden tasarıları işlerini sağlama bağlamak için yangını çok yakından izlemekmiş. Gerek yanan gerekse daha tutuşmayan evlerden korkuyla dışarı fırlayanları bizimkiler kapılarda karşılayarak, kafalarına baltayı indiriyorlar, bir yandan da birbirlerine «Tom Jerry'yi anımsa!» diye sesleniyorlarmış.

Bütün bunlar olurken, büyük bir tedirginlik içinde kaldığımı açıkça söylemeliyim; hele gece olduğu için yanıbaşımdaymış gibi gözüken yangın alevlerini gördüğüm an iyice kaygılandım.

Yeğenim kaptanı da gemiciler uyandırmışlar; yangını görünce, durumun ne olduğunu, başıma ne gibi bir iş geldiğini bilmediği için korkmuş; hele tüfek sesle-

rini işitince iyice altüst olmuş, çünkü bu arada bizimkiler silâhlarını kullanmaya başlamışlardı; benim, yük sorumlusunun ne olduğumuzu düşünürken aklına bin bir türlü kötü şey gelmiş. Sonunda, gemiden daha fazla adam çıkarmayı güçlükle göze alabilmekle birlikte, ne durumda olduğumuzu bilemediğinden, yanına on üç kişi almış, başka bir sandalla kıyıya gelmiş.

Yeğenim geldiğinde, beni yük sorumlusu ile birlikte, yanımızda yalnız iki adamla sandalda bulunca şaşırdı kaldı; bizi sağ salim bulduğuna sevindiyse de, gürültüler sürüp gittiğinden, alevler de gitgide arttığından, neler olup bittiğini öğrenmek için o da bizim gibi sabırsızlıkla beklemeye başladı. O durumda hiç kimse, olanları öğrenme isteğinden, adamlarımızın güvenliği konusunda kaygı duymaktan kendini alamazdı. Kısacası, kaptan bana, ne olursa olsun, adamlarının yardımına gideceğini söyledi. Gemicilere yaptığım gibi ona da geminin güvenliğinden, yolculuğumuzun tehlikeye düşebileceğinden, malsahipleriyle tüccarların çıkarlarından vb. söz ettim, iki adamla birlikte kendim giderek, durumu uzaktan elimden geldiğince öğrenmeye çalışacağımı, sonra gelip kendisine anlatabileceğimi söyledim.

Ama yeğenime söz anlatmak, gidenlere söz anlatmaktan daha kolay değildi; ne olursa olsun gideceğini, yalnız gemide on kişi bırakmadığına pişman olduğunu, adamlarının yardımsızlık yüzünden yok olmalarına göz yummayacağını, bu durumda geminin de, yolculuğun da, kendi canının da umrunda bile olmadığını söyleyerek, yürüdü gitti.

Onları gitmemeye kandıramadıktan sonra, artık benim de geride kalmamın hiçbir anlamı yoktu.

Uzun sözün kısası, kaptan, iki adamı gemiye dönüp on iki kişi daha getirmeleri için gönderdi, gelenlerden altısının iki sandalı beklemelerini, altısının da ardımızdan gelmelerini söyledi; böylece gemide altmış beş

kişiden yalnız on altı kişi bırakıyordu; iki kişiyi de son kavgada yitirmiştik.

Yola koyulduğumuz zaman, ayağımızı bastığımız yeri bile bilmediğimizden kuşkunuz olmasın; yangını gözden yitirmeyerek, yola mola kulak asmadan, doğruca alevlerin çıktığı yere gidiyorduk. Önce tüfek sesleriyle şaşırmıştık, ama şimdi zavallı yerlilerin bambaşka nitelikteki çığlıklarıyla tüylerimiz diken diken oluyordu. aha önce bir kentin, bir kasabanın böyle fırtına hızıyla yağmalanmasında hiç bulunmadığımı açıkça belirtmeliyim. Oliver Cromwell'in İrlanda'da Drogheda'yı alırken, kadın, erkek, çoluk, çocuk demeyip hepsini öldürttüğünü işitmiştim; Kont Tilly'nin Magdeburgh kentini yağma ederken kadın - erkek yirmi iki bin kişiyi boğazlattığını okumuştum; ama böyle bir şeyi kendi gözlerimle hiç görmemiştim, çığlıkları, bağırtıları işittiğimiz zaman duyduğum ürperti de anlatılabilecek gibi değildi.

Bununla birlikte, gene ilerleyerek, yangından sokaklarına girilemeyen köye vardık. İlk karşılaştığımız şey bir evin ya da kulübenin yıkıntıları, daha doğrusu bütünüyle yandığı için külleriydi; evin hemen önünde, öldürülmüş dört erkekle üç kadının yattığı, alevlerin ışığında apaçık görülüyordu; bir ikisinin de ateş yığını içinde yanmış olduğunu düşündük. Sözün kısası, ortalıkta öyle bir barbarlığın, öfkenin, çılgınlığın izleri vardı ki, bu işi bizim adamların yapmış olduğuna inanamıyor, yapmışlarsa en ağır ölüm cezalarına çarptırılmayı hakettiklerini düşünüyorduk. Ama iş bununla bitmiyordu, yangının ilerlediğini, çığlıkların da gitgide arttığını görüyorduk; büyük bir bocalama içinde kaldık. Biraz ilerleyince, çırılçıplak üç kadının korkudan çığlık çığlığa, kanatlanmış gibi uçarcasına kaçtıklarını, arkalarından da aynı korku içinde on altı - on yedi erkeğin kaçıştığını, en arkadan da bizim İngiliz kasaplardan —çünkü onlara daha iyi bir ad bulamıyorum— üçünün, hepsini kovalamakta olduklarını, yetişe-

mediklerini, ateş edip yere serdiklerini büyük bir şaşkınlık içinde gördük; attıkları kurşunlarla yerlilerden biri gözümüzün önünde can verdi. Yerliler bizi görünce, bizim de düşman olduğumuzu, kendilerini öldüreceğimizi sanarak, özellikle kadınlar, acı çığlıklar içinde yere diz çöktüler; hele ikisi, korkudan ölmüş gibi yere yuvarlanıverdi.

Bu durum karşısında içim sızladı, damarlarımda kanım dondu; öyle sanıyorum ki, arkalarından kovalayan o üç İngiliz gemicisi yaklaşmış olsaydılar, yanımdaki adamlara hepsini geberttirecektim. Bununla birlikte, bu zavallı yaratıklara kaçmaları için yol verdiğimizde, bizim kendilerine bir kötülük etmek istemediğimizi anlamışlardı; hemen yanımıza geldiler, yere diz çöküp ellerini havaya kaldırarak canlarını kurtarmamız için acı acı yalvardılar, bu isteklerini yerine getireceğimizi kendilerine anlattık; bunun üzerine, korunmak için hepsi arkamızda toplandılar. Ben de adamlarımı bir araya topladım, hiç kimseye dokunmamalarını, bizimkilerden birini görmeye çalışarak bu çılgınlığı hangi şeytanın aklına hizmetle yaptıklarını sormalarını, bu işe hemen son verilmesini, yoksa sabaha kalacak olurlarsa arkalarında yüz bin kişilik bir ordu bulacaklarını, söyledim. Onları yolladıktan sonra yanıma iki kişi alarak kaçışanların arasına gittim; gerçekten acınacak bir durumdaydılar; kiminin kaçarken ateşler üzerinde yürümekten ayakları yanmış, kiminin elleri kavrulmuştu; kadınlardan biri ateşe düşmüş, kalkıncaya dek tepeden tırnağa yanmıştı; iki üç adam da kaçarken bizimkiler yetişmiş, sırtlarından, kalçalarından adamakıllı yaralamışlardı; göğsünden yaralanan bir başkası da ben ordayken öldü.

Bütün bunların nedenini öğrenmeye can atıyordum, ama yerlilerin söylediklerinden tek söz bile anlamıyordum; kimisinin işaretlerinden anladığıma göre bunu kendileri de bilmiyordu. Bu korkunç saldırı öyle içime işlemişti ki, orada daha fazla duramadım; neye

malolursa olsun, ateşler arasından köyün ortasına giderek, her yola başvurup bu işe bir son vermeye karar verdim. Böylece, hemen geri döndüm; adamlarıma kararımı açıklayarak arkamdan gelmeleri için buyruk verdiğim sırada, başlarında lostromo olmak üzere dört gemici, ölü gövdeler üzerinden atlayarak, üstbaşları toz, kan içinde, öldürecek daha başka adam arar gibi geldiler; bizimkiler gırtlaklarını yırtarcasına bağırarak bunlara seslendiler; içlerinden biri, ancak bin bir güçlükle sesini işittirebildi; bunun üzerine kim olduğumuzu anlayıp yanımıza geldiler.

Lostromo bizi görür görmez, yeni yardımcıların geldiğini düşünerek bir sevinç çığlığı attı, benim dediklerime kulak vermeye bile yanaşmadan, «Kaptan,» dedi, «yiğit kaptan, geldiğinize çok sevindim. Daha işimizin yarısını bile bitirmedik. Ah, alçak köpekler, zavallı Tom'un başındaki saç sayısınca yerli gebertece-ğim. Bir tanesini bile sağ bırakmamaya and içtik, uluslarının kökünü yeryüzünden sileceğiz.» Bu sözlerden sonra, bizim ağzımızı bile açmamıza zaman bırakmadan, soluk soluğa koşmaya başladı.

Sonunda, sesimi onun gürültüsünü bastıracak ölçüde yükselterek, «Barbar köpek,» dedim, «nedir bu yaptığınız? Bu zavallılara bir daha dokunanı gebertitim. Size söylüyorum, hemen bu işten vazgeçin; oturun oturduğunuz yerde, yoksa elimden güç kurtulursunuz, şu anda leşlerinizi yere sererim.»

«Neden efendim,» dedi, «ne yaptığınızı, onların ne yaptığını biliyor musunuz? Bu işe neden giriştiğimizi anlamak istiyorsanız, buraya geliniz.» Bunları söyledikten sonra bana boğazlanarak asılmış olan zavallı gemiciyi gösterdi.

Açıkça söyleyeyim ki o zaman ben de kızdım, durum böyle olmasaydı kendimi güç tutardım; ama bizimkilerin de işi çok ileri götürdüğünü düşünerek Yakub'un, oğulları Simeon ile Levi'ye söylediği «Kızgınlıkları yerin dibine batsın, çünkü aşırı idi,» sözünü ha-

tırladım. Ama şimdi yeni bir güçlük karşısındaydım, çünkü birlikte getirdiğim adamlar da Thomas'ın durumunu benim gibi görmüşler, onları dizginlemek ve en az ötekileri dizginlemek kadar güçleşmişti. Yeğenim bile onlardan yana dönerek, bana onların da işitebileceği bir sesle, adamlarının sıkışık bir duruma düşmesinden korktuğunu, yoksa bu yerlilerin hiçbirinin sağ bırakılacak türden olmadığını, çünkü zavallı gemiciyi öldürmekle bunu iyice hakettiklerini, bunlara katillere yaraşacak bir davranış göstermek gerektiğini söyledi. Bu sözler üzerine, adamlarımdan sekizi bu kanlı işi bitirmek için koşarak lostromonun çetesi arasına karıştılar; onları alıkoymak için elimden bir şey gelmediğini görünce, üzüntüyle düşünceli düşünceli yürüdüm; çünkü gördüklerime katlanamadığım gibi, bunların eline düşen zavallı yaratıkların korkunç çığlıklarını, bağrışmalarını da işitmeye gönlüm yanaşmıyordu.

Yük sorumlusu ile iki adamdan başka benimle birlikte geri dönecek hiç kimse kalmamıştı; bunlarla sandala döndüm; açıkça söyleyeyim ki böyle yapayalnız geri dönmem büyük bir delilikti; çünkü ortalık nerdeyse ağarmaya başlamış, tehlike haberi bir uçtan bir uca bütün ülkeye yayılmıştı; az ötede, daha önce adı geçen on iki on üç evin bulunduğu yerde, sayıları kırka yakın adam oklarla yaylarla silâhlanmış olarak bekliyormuş; neyse ki yolu şaşırarak doğrudan doğruya deniz kıyısına indim, kıyıya vardığımda da ortalık iyice ağarmıştı; hemen sandala atlayarak gemiye gittim, olur da adamlarımıza gerekir diye sandalı geri yolladım.

Geminin yanına vardığım zaman, yangının oldukça azaldığını, gürültünün de yatıştığını gördüm; ama gemiye çıktıktan yarım saat sonra bizimkilerin bir yaylım ateşini işittim, arkadan büyük bir duman yükseldi; sonradan anladığıma göre, bu bizimkilerin yol üzerinde bulunduğunu söylediğim birkaç evlik yerde bekleyen silâhlı yerlilerle çatışmasıymış; adamlardan on

altı on yedisini öldürmüş, bütün evleri de ateşe vermişler, ama kadınlarla çocuklara dokunmamışlar.

Bu arada sandal da kıyıya vardığından bizim adamlar görünmeye başladı; ağır ağır, öyle gittikleri gibi düzenli iki takım halinde değil, küme küme, o yana bu yana salınarak geliyorlardı; öyle ki, kararlı adamlardan kurulu bir topluluk, hepsini darmadağın edebilirdi.

Ama saldıkları korku bütün ülkeye yayılmıştı; adamcağızlar şaşırmışlar, alıklaşmışlar, öyle bir yılmışlar ki, yüz kişi bile olsalar, bizimkilerden beşinin önünde ardlarına bakmadan kaçacakları yüzde yüzdü; bu korkunç yangın karşısında bile içlerinden bir tanesinin olsun doğru dürüst kendini savunduğu görülmemişti; yangının etkisiyle, bizimkilerin gecenin köründe apansız yaptıkları baskınla öyle allak bullak olmuşlar ki, ne yana kaçacaklarını şaşırmışlar; o yana kaçsalar bir takımla, bu yana kaçsalar öbür takımla karşı karşıya geliyorlar, böylece nereye dönseler dayak yiyorlarmış. Bizimkilerden hiçbirine bir şey olmamış, yalnız birinin ayağı burkulmuş, birinin de elleri oldukça yanmıştı.

Yeğenime çok kızgındım, gerçekte bütün adamlara gönlüm kırgındı, ama özellikle, hem geminin komutanı olarak görevi dışındaki bir işe girişmesinden dolayı, hem de böyle kanlı, kıyasıya bir işte adamları yatıştıracağı yerde kışkırttığından dolayı yeğenime kızgındım; yeğenim, bu suçlamalarıma saygılı bir dille karşılık verdi, böyle barbarca, tüyler ürpertici bir yolda öldürülen gemicinin asılı gövdesini görünce kendini tutamadığını, öfkesini dizginleyemediğini söyledi. Geminin kaptanı olarak böyle davranmaması gerektiğini kabul ediyordu, ama altı üstü kendisinin de bir insan olduğunu, böyle bir şeyi görmeye katlanamadığını, bu davranışının doğal bir yönelim olduğunu öne sürerek kendisini savundu. Öteki adamlara gelince, hiçbiri benim komutam altında değildi; bunu da yeterince bildikleri için davranışlarını doğru bulup bulmadığıma hiç

de önem vermiyorlardı.

Ertesi sabah yelken açtık, bir daha da bu konuda bir şey işitmedik; bizimkiler öldürdükleri adam sayısında anlaşamıyorlardı; kimisi bir şey söylüyordu kimisi başka bir şey; ama hepsinin söyledikleri bir araya getirilirse, kadın, erkek, çocuk, yüz elli kişi öldürdükleri, köyde de yanmadık tek ev bırakmadıkları anlaşılıyordu.

Zavallı Tom Jerry'ye gelince, gırtlağı kesilip kafası yarı yarıya koparılmış olduğundan hayrı kalmamıştı; ölüsünü alıp götürmek hiçbir şeye yaramayacaktı; yalnız, asılı olduğu ağaçtan indirip öylece bırakmışlardı.

Bizim gemiciler bu işte haklı olduklarını ileri sürüyorlarsa da, ben böyle bir düşünceye katılmıyordum; o günden sonra kendilerine her zaman, o gece döktükleri kan yüzünden benim gözümde katil olduklarını, ulu Tanrı'nın bu yüzden yolculuğumuzdan yardımını esirgeyeceğini söyleyip duruyordum. Evet Tom Jerry'nin öldürüldüğü bir gerçekti, ama Tom Jerry'nin saldırganlık yaparak anlaşmayı bozduğu, karşılıklı verilen söze güvenerek gelmiş suçsuz bir kadına sarkıntılık ettiği ya da onu baştan çıkardığı apaçık ortadaydı.

Lostromo gemiye geldikten sonra yaptığı işi savunmaya kalktı. «Gerçi anlaşmayı bozan bizmişiz gibi görünüyorsak da, durum hiç de öyle değil; gerçek çatışmayı bir gece önce yerliler başlattılar, bize saldırarak içimizden bir kişiyi haksız yere öldürdüler; bizim de, kendimizi onları yenebilecek güçte duyduğumuz an öcümüzü olağanüstü bir yolda almamız gerekirdi; evet zavallı adamcağız yerli bir yosmaya biraz aşırı davranmış, ama bu davranış onun böyle alçakça öldürülmesini mi gerektirirdi? diyerek, yaptıkları işin, haktan, adaletten, Tanrı yasalarınca katillere verilmesi buyrulan bir cezadan başka bir şey olmadığını ileri sürdü.

Herkes, bu olayın, bundan sonra karaya çıkarak ilkeller, barbarlar arasına girmeye karşı bizi uyarmış

olduğunu sanacaktır. Ama insanoğlunun uslanabilmesi birtakım deneyleri, gözlemleri gerektiriyor, bu deneylerle gözlemler de ancak çok pahalıya oturduğu zaman bir yarar sağlayabiliyor.

Şimdi, Basra Körfezi'ne doğru yola çıkmıştım, oradan da Coremandel kıyılarına gidecek, yalnız yolda Surrat'a uğrayacaktık. Ama yük sorumlusunun başlıca tasarısı Bengal Körfezi'ne gitmek, orada işini bitiremezse, Çin'e yönelmek, yurda dönüşte bu kıyılara uğramaktı.

İlk olay Basra Körfezinde başımıza geldi; gemicilerimizden körfezin batı yakasına çıkan dört beş kişiyi Araplar çevirmiş ya da öldürmüşler ya da tutsak etmişlerdi; sandaldaki öbür adamlar bunları kurtaramamış, kendileri güç kaçmışlardı. Bu durumun, Tanrı'nın bir cezası olduğunu söylemeye başladım, ama lostromo bu suçlamalarımda çok ileri gittiğimi, sözlerime Kutsal Kitapta bir dayanak bulamayacağımı ileri sürerek, Luka İncil'inin on üçüncü bölümünden, yüce Kurtarıcımızın, «Siloam'daki kulenin üzerlerine yıkılıp öldürdüğü bu on sekiz kişiyi Galilelilerin hepsinden daha suçlu mu sanıyorsunuz?» sözünü andı. Ama gerçekte bu durumda beni susturan şey, yiten bu beş adamdan hiçbirinin Madagaskar kıyımı sırasında ayaklarını karaya bile basmamış olmalarıydı; böylece, dediğim gibi, bu durum şimdilik beni gerçekten susmak zorunda bırakmıştı.

Ama benim bu konuda aralıksız söylenmem umduğumdan daha kötü sonuçlar verdi; o saldırının elebaşısı olan lostromo bir gün çalımla yanıma geldi, bu konuyu ikide bir tazelediğimi, durumu yanlış anladığımı, bu yüzden gemicilere, özellikle kendisine çok kötü davrandığımı; gemide bir yolcudan başka bir şey olmadığımı, bir komuta yetkim bulunmadığından, sözlerime katlanmak zorunda olmadıklarını; gönlümde belki de İngiltere'ye dönüşte bu işin hesabını gördürmek gibi kötü niyetler de taşıyabileceğimi; dolayısıyla bu sözle-

re bir son vermez, bir daha kendisine, kendisinin işlerine karışmaktan da vazgeçmezsem gemiden ayrılacağımı söyledi; çünkü benim aralarında bulunmamı güvenlikleri bakımından sakıncalı görüyordu.

Sözlerini sonuna dek sabırla dinledim, sonra kendisine Madagaskar kıyımına baştan beri karşı olduğumu bu işe her zaman kıyım gözüyle bakacağımı; bu konuda yeri geldikçe düşüncelerimi çekinmeden söylediğimi, ama kendisi üzerine konuştuklarımın ötekiler üzerine konuştuklarımdan hiç de fazla olmadığını; gemide bir komuta yetkim bulunmayışının doğru olduğunu, bunun için de kimseye buyruk vermeye kalkışmadığımı, ancak hepimizi ilgilendiren bir işte düşüncelerimi açıkça söylediğimi; geminin bu yolculuğuyla bir ilişkim olup olmamasının da kendilerini ilgilendirmediğini; ge-

minin bir bakıma sahibi sayıldığımı; şimdiye dek söylediklerimden daha fazlasını da söylemeye hakkım bulunduğunu, bundan dolayı ne kendisine ne de başka birine hesap vermek zorunda olmadığımı söyledim; herife biraz kızmaya başlamıştım. Bana pak az karşılık verdi, ben de bu işin böyle kapandığını düşündüm. O sırada Bengal limanına girmiştik, çevreyi görmek istediğimden, yük sorumlusu ile birlikte geminin sandalıyla kıyıya çıkmıştık; akşam üzeri gemiye dönmeye hazırlanırken, gemicilerden biri yanıma gelerek, sandala gitmek için hiç yorulmamamı, çünkü beni bir daha gemiye götürmemek üzere buyruk almış bulunduklarını söyledi. Böyle alçakça bir haberin bende ne büyük şaşkınlık uyandırdığını herkes anlayabilir; adama, kendisini bana bu haberi getirmekle kimin görevlendirdiğini sordum. «Dümencibaşı,» dedi. Hiçbir şey söylemedim, yalnız bana bu haberi verdiğini, hiçbir karşılık vermediğimi onlara iletmesini söyledim.

Hemen gidip yük sorumlusunu bularak durumu kendisine anlattım; bundan çıkardığım sonuca göre gemide yüzde yüz bir ayaklanma olacağını da ekleyerek, hemen bir yerli sandalıyla gemiye dönmesi, durumu kaptana haber vermesi dileğinde bulundum. Ama bu haberi göndermesem de olurmuş, çünkü ben daha karada bunları söylemeden önce, olay gemide patlak vermiş. Ben gemiden sandalla ayrılır ayrılmaz, lostromo, topçu, marangoz, kısacası geminin bütün küçük yetkilileri kıç kamarasına gelerek kaptanla görüşmek istemişler; lostromo uzun bir söylev çekerek (iyi konuşurdu herif) bana söylediklerini kaptana da teker teker anlatmış, kaptana birkaç sözle, sessizce karaya çıktığım için bana karşı hiçbir kötü davranış gösterilmeyeceğini, karaya kendiliğimden çıkmamış olsaydım, beni zor kullanarak çıkarmayı düşündüklerini; gemide kaptanın buyruğu altında çalıştıklarını, dolayısıyla da görevlerini bağlılıkla yerine getireceklerini, ben gemiden ayrılır ayrılmaz, ya da kaptan beni ayrılmaya zorlamazsa, hep

birlikte gemiyi bırakacaklarını, yolculuğa devam edemeyeceklerini söylemeyi uygun bulmuş; hep birlikte derken de başını geminin orta direğine çevirmiş, anlaşılan bu aralarında kararlaştırdıkları bir işaretmiş; bunun üzerine bütün gemiciler bir araya toplanarak, «Hep birlikte, hep birlikte!» diye bağrışmaya başlamışlar.

Yeğenim akıllı, çok uyanık bir adamdı; şaşkınlıkla karşılayacağınız üzere, bu isteklerinin inceleneceğini, ancak konuyu benimle görüşmedikçe hiçbir şey yapamayacağını serinkanlılıkla söylemiş. Birtakım kanıtlar ileri sürerek isteklerinin haksızlığını, yersizliğini göstermeye çalışmış, ama çabaları boşuna gitmiş; bir daha benim gemiye dönmeme izin vermeyeceğine kesin söz almadıkça, hep birlikte gemiden ayrılıp karaya çıkacaklarına, kaptanın gözü önünde, çepeçevre el tutuşarak and içmişler.

Bana ne çok şeyler borçlu olduğunu bilen yeğenim için bu çetin bir durum olmuş; bunu benim nasıl karşılayacağımı da bilemiyormuş. Böylece onlara açıkça, benim geminin en büyük sahibi olduğumu, hakça konuşmak gerekirse beni kendi evimden kapı dışarı edemeyeceğini; böyle bir şeyin önce gemide bir ayaklanma çıkararak kaptanını ıssız bir adaya attıktan sonra gemiyi alıp kaçan ünlü korsan Kidd'in işine benzeyeceğini; canlarının istediği gemiye gideceklerini, ama İngiltere'ye dönecek olurlarsa bu yaptıklarının kendilerine hayli pahalıya oturacağını; bana böyle bir kötülük yapmaktansa, gemiden de yolculuktan da olmayı yeğ gördüğünü; bildiklerini yapmaktan geri kalmamalarını söylemiş. Bununla birlikte, karaya çıkıp benimle konuşmak istediğini belirtmiş, belki bir çözüme varabiliriz diye, lostromoyu da kendisiyle birlikte gelmeye çağırmış.

Ama bu çağrıya hepsi de karşı çıkmışlar, benimle ne karada ne denizde bir işleri kalmadığını, ben gemiye gelirsem, hep birlikte karaya çıkacaklarını söylemişler. Kaptan da, «Peki,» demiş, «eğer hepiniz bu düşün-

cedeyseniz, karaya çıkıp kendisiyle görüşeyim.» Böylece, dümencibaşının gönderdiği haberden biraz sonra da yeğenim gelerek durumu anlattı.

Yeğenimi gördüğüm zaman çok sevindiğimi söylemeliyim; çünkü kendisini zorlayıp hapsederek yelken açıp gemiyi kaçıracaklarından korkuyordum. O zaman ıssız bir ülkede çırılçıplak, yardımsız, kimsesiz kalmış olur, kısacası adada tek başıma kalışımdan daha kötü bir duruma düşerdim.

Neyse ki işi bu denli ileriye vardırmamışlar; yeğenim bana, ne dediklerini, çepeçevre el tutuşarak nasıl and içtiklerini, ben gemiye dönünce hep birlikte gemiden ayrılacaklarını anlatınca, buna hiç üzülmemesini, karada kalacağımı söyledim; yalnız kendisinden bütün eşyalarımı karaya çıkarttırmasını, bana biraz da para bırakmasını istedim, burdan İngiltere'ye dönmenin bir yolunu bulmya çabalayacağımı belirttim.

Bu, yeğenim için çok kötü bir haberdi; ama başka da çıkar yol yoktu. Bunun üzerine gemiye döndü; gemicilere, amcasının kendilerinin baskısına boyun eğdiğini, gemiden eşyalarını aldırtmak istediğini söylemiş; böylece birkaç saat içinde her şey çözüme bağlandı, gemiciler işlerinin başına döndüler, ben de ne yapacağımı düşünmeye başladım.

Sanıyorum, şimdi artık dünyanın en uzak bir bucağında olduğumu söyleyebilirdim; çünkü burası İngiltere'ye benim adadan aşağı yukarı üç bin mil daha uzaktı; gerçi Moğol sultanının ülkesinden geçerek Surrat'a, oradan da deniz yoluyla Basra Körfezi üzerindeki Basra'ya, sonra da Arap çölü üzerinden kervan yolunu tutarak Halep'e, İskenderun'a, oradan gene deniz yoluyla İtalya'ya, sonra karadan Fransa'ya gidebilirdim; bu yolların hepsi bir araya gelirse, en azından yerkürenin çapı uzunluğuna varıyordu; ölçülecek olsa belki daha da fazla tutardı.

Tutabileceğim başka bir yol daha vardı; o da Sumatra adasındaki Açin'den Bengal'e gelecek bir İngi-

liz gemisini beklemek, İngiltere'ye gemiyle gitmekti. Ancak İngiliz - Doğu Hindistan Ortaklığı ile hiçbir ilgim bulunmadan buralara geldiğim için, onların iznini almadan, ya da gemi kaptanlarından, ortaklığın adamları arasından bana özel bir yardım gösterecek biri çıkmadan buradan gitmem hayli güçtü; oysa ben bu adamlardan hiç kimseyi tanımıyordum.

Çelişki gibi olacak ama, geminin beni ardında bırakıp gitmesinden özel bir sevinç de duydum; alçaklıklarına uymadıkları korsanlarca karaya atılmış kimseler bir yana, bu benim başıma gelen iş hiç kimsenin başına gelmemiştir; bizimkilerin yaptığı da korsanlarınkinden geri kalmazdı; bununla birlikte yeğenim bana iki uşak, daha doğrusu bir arkadaş bir de uşak bırakmıştı; birincisi geminin saymanıydı, benimle birlikte kalmayı istemişti; öbürü de yeğenimin kendi uşağıydı; bir İngiliz kadının evinde kendime güzel bir yer tuttum; bu evde birkaçı Fransız, birkaçı İtalyan, daha doğrusu Yahudi olmak üzere birtakım tüccarlar, bir

de İngiliz kalıyordu. Burada oldukça güzel bir zaman geçirdim; kendime, düşünüp taşınmadan her şeyi aceleye getiren bir adam dedirtmemek için, bu yerde dokuz aydan fazla bir süre kaldığımı belirtmeliyim. Yanımda değerli İngiliz malları, oldukça da para vardı; ne olur ne olmaz, belki sıkıntıya düşerim diye yeğenim bin tane sekizlik, ayrıca bir de kredi mektubu bırakmıştı.

Mallarımı çabucak, hem de iyi bir kazançla sattım; başlangıçta da düşündüğüm gibi, buradan kolayca üzerimde taşıyabilmem yönünden şimdilik benim için en uygun mal sayılacak çok güzel elmaslar aldım.

Burada uzun bir süre kaldıktan, İngiltere'ye dönüş için aldığım, hiçbiri işime gelmeyen birçok öneriden sonra, benimle aynı evde kalan, kendisiyle yakın bir dostluk kurduğumuz İngiliz tüccar bir sabah yanıma geldi, «Yurttaş!» dedi, «size danışmak istediğim bir tasarım var; benim aklıma çok iyi yatıyor, iyice düşünür taşınırsanız sizin de uygun bulacağınızı umuyorum.

«Siz bir kaza sonucunda, ben de kendi isteğimle buraya, kendi yurdumuzdan uzak bir yere düşmüş bulunuyoruz; ama burası, bizim gibi işten anlayan adamların pek çok para kazanabileceği bir ülkedir. Bin İngiliz lirası ben koyayım bin de siz koyun, uygun bir gemi bulur bulmaz kiralayalım; siz kaptan olun ben de tüccar, Çin'e bir yolculuk yapalım; burada ne diye böyle boş oturacağız? Bütün dünya çalışıyor, iklim iklim dolaşıyor, Tanrı'nın yerdeki gökteki bütün yaratıkları çalışıp didiniyor, biz ne diye tembel tembel oturalım? Dünyada insandan başka aylak yaratık yoktur, neden biz de bu aylaklardan olalım?» dedi.

İyi niyetle, arkadaşça duygularla yapılan bu öneri çok hoşuma gitti; şimdiki işsiz güçsüz durumum, ticaret ya da buna benzer herhangi bir iş için uygun bulunmadığını, ticaretin benim işim olmadığını ileri sürecek değildim. Gerçi alışverişin bana göre bir iş olmadığını ileri sürersem, bunda pek az da olsa bir gerçek payı bulunabilirdi; ama ülke ülke dolaşmak, işime gelen bir

şeydi; dünyanın daha önce görmediğim yerlerini gezip görmemi sağlayacak bir teklifi geri çeviremezdim.

Bununla birlikte, istediğimiz gibi bir gemi bulmak hayli zaman aldı; gemiyi bulunca da ortaya, gereken sayıda, daha doğrusu gemiyi kullanmaya, buradan toplayacağımız gemicileri yönetmeye yetecek sayıda İngiliz bulabilmek güçlüğü çıktı. Bir süre sonra hepsi de İngiliz olan bir ikinci kaptan, bir lostromo, bir topçu: Felemenkli bir marangoz, üç de Portekizli gemici bulabildik; bunların yanısıra, elimizde bulunan yerli gemicilerle işimizin görülebileceğine inanmıştık.

Bu ülkelerdeki yolculuklarını yazan gezginlerin sayısı öyle çoktur ki, gittiğimiz yerleri, o yerlerin insanlarını anlatmaya kalksam, bu pek az ilgi uyandıracaktır; bunları başkalarına bırakarak, okurlarıma İngilizlerin, birçoğu yayımlanmış, daha çoğunun da yayımlanacağından söz edilen bu yol günlüklerini salık veririm. Size yalnız bu yolculuğumuzda Sumatra adasında Açin'e, oradan da Siyam'a gittiğimi, orada mallarımızın kimisini Çin'de iyi para eden, çok aranan afyon, rakı gibi şeylerle değiştokuş ettiğimizi söylemem yeter: sözün kısası, Suskan'a değin gittik, uzun bir yolculuk yaptık; sekiz ay dışarda kaldıktan sonra Bengal'e döndük, bu serüvenden pek hoşlanmıştım. İngiltere'de bizim halkımızın her zaman, kumpanyaların Hindistan'a yolladığı görevlilerin, genellikle orada kalan tüccarların nasıl böyle büyük kazanç sağladıklarına, kimi zaman altmış bin, yetmiş bin, yüz bin İngiliz lirasıyla birden yurda döndüklerine şaşırdığını görüyordum.

Oysa bunda şaşılacak hiçbir şey yoktu; hele İngiliz gemilerinin rahatça girip çıktıkları yerleri, limanları, bütün bu yerlerde dışardan gelen malların ne büyük ilgi gördüğünü, buralardan da dışarıya götürülebilecek ne çok mal bulunduğunu gözönünde tutarsak, bu kazançlara hiç şaşmamamız gerekirdi.

Uzun sözün kısası, çok güzel bir yolculuk yapmıştık; daha ilk denememizde öyle çok para kazanmış, da-

ha da fazla kazanmanın yollarını öğrenmiştik ki, yirmi yaş daha genç olsam buralarda yerleşmeye aklım yatacak, zengin olmak için başka yerler aramanın gereği kalmayacaktı. Ama bütün bunlar iki otuzuna varmış, yeterince zengin, para kazanmaktan çok dünyayı gezip görme tutkusuyla yurdundan ayrılmış bir adamın ne işine yarayabilirdi? Artık bu tutkuma, tedirgin bir tutku diyordum, çünkü işin gerçeği de buydu; yurdumdayken dışarı çıkma özlemiyle tedirginlik duyuyordum, şimdi dışardayken de, yurduma dönmek için can atıyordum. Bütün bunlar benim neme yarar, diyordum; zenginlikse yeterince zengindim; daha fazla para kazanmak tutkusuyla da yanıp tutuşmuyordum; dolayısıyla bu yolculuğumun sağladığı kazanç beni yeni işlere yöneltebilecek bir etken olamazdı; ayrıca kendimi; bu yolculuktan hiçbir şey kazanmamış sayıyordum, çünkü yurduma gideceğim yerde, dönüp dolaşıp, yola çıktığım yere gelmiştim; gözüm, tıpkı Hz. Süleyman'ın dediği gibi «gördükleriyle doymuyor,» daha dolaşmak, daha görmek istiyordum; yeryüzünün daha önce görmediğim, sık sık da sözü edildiğini işittiğim bir kesiminde bulunuyordum; elimden geldiği ölçüde, daha başka yerler de görmek, sonra yeryüzünün görülmeye değer her yanını gördüm diyebilmek istiyordum.

Ama yol arkadaşımla düşüncelerimiz ayrılıyordu; bunu kendi düşüncelerimin üstünlüğünde diretmek için söylemiyorum, çünkü onun düşüncelerinin daha doğru, ticaret uğraşının amaçlarına daha uygun olduğu su götürmez bir gerçekti; bir tüccar ticaret için serüvene atıldı mı yapacağı en akıllıca şey, elinden geldiğince çok para kazanabileceği işlere el atmaktır. Benim yeni arkadaş işin para yönünü düşünüyordu, kendi deyimiyle bir kazanç görürse, postacı beygiri gibi her zaman aynı hana gidip gelmekten bıkmayacaktı; öte yandan, benim düşüncem ise gördüğü bir şeyi bir daha görmek istemeyen çılgın bir başıboş çocuğun düşüncesini andırıyordu.

İş bununla bitse gene iyiydi; yurduma yakın olmak için gönlümde büyük bir sabırsızlık, hangi yolu tutacağım konusunda da uçarı bir kararsızlık vardı: ben bu düşünceler içinde bocalarken, hep iş ardında koşan arkadaşım, baharat adalarına bir yolculuk yapmamızı, Manilla dolaylarından karanfil yükleyip getirmemizi ileri sürdü; gerçekte buralarda Felemenkliler ticaret yapıyordu, ama adalar genellikle İspanyollarındı; gerçekte pek uzaklara gitmemekle birlikte, Batavia, Seylan gibi büsbütün onların boyunduruğu altında olmayan yerlere uğradık; başlıca güçlük, beni bu işlere sokabilmek olduğu için bu yolculuğa hazırlanmamız çok uzun sürmedi; bununla birlikte, yapacak başka bir şey olmadığından, bu işteki kazancın da büyüklüğünü anladığımdan, bunun daha sevimli, benim için yaşamanın en tatsız türü olan işsiz güçsüzlükten daha yararlı bir şey olduğuna kesinlikle inanmıştım. Böylece bu yolculuğa da karar verdim; Borneo'ya, adını unuttuğum daha birçok adalara uğrayarak çok başarılı bir yolculuktan sonra, beş ay içinde Bengal'e dönük; çoğu karanfille hindistan cevizi olan yükümüzü Acem tüccarlarına sattık; hepsini alıp körfeze götürdüler; bu işten bire beş kazanmış, bir hayli para edinmiştik.

Kazancımızı hesaplarken arkadaşım gülümseyerek, sözü tatlılıkla benim tembellik huyuma da dokundurup,, «söyle şimdi, aylak adamlar gibi işsiz güçsüz dolaşmaktan, putataparların bilgisizliklerine, anlamsızlıklarına bakarak zaman yitirmekten bu daha iyi değil mi?» dedi. «Elbette dostum,» dedim, «ben de aynı düşüncedeyim; ben de artık tüccarca ilkeleri benimsemeye karar verdim; yalnız, sırası gelmişken şunu da söyleyeyim ki, ben tembelliğimden bir silkinip de işe dört elle bir sarıldım mı, şu yaşlı durumumda, seni yoruncaya dek dünyanın dört bucağına sürüklerim, o zaman ne olduğumu anlarsın; çünkü sarıldığım işi öyle sıkı tutarım ki, seni bir an bile rahat bırakmam.»

Her neyse, bu düşüncelerle sözü uzatmayalım;

bundan kısa bir süre sonra Batavia'dan bir Felemenk gemisi geldi; bu bir Avrupa ticaret gemisi değil, iki yüz tonluk kıyı ticaret gemisiydi; gemiciler, dediklerine göre öyle hastaymışlar ki, kaptanın denize açılmak için yeter sayıda adamı yokmuş; böylece Bengal'de kaldı; anlaşılan yeterince para kazanmış olduğu, ya da başka nedenlerden dolayı Avrupa'ya gitmek istediği için gemisini satılığa çıkardı. Bu haber, ortağım işitmeden kulağıma çalındı; gemiyi almayı çok istiyordum, dolayısıyla eve gidip arkadaşıma düşüncemi açtım; biraz düşündü taşındı, çünkü iyice ölçüp biçmeden iş yapan değildi; bir süre düşündükten sonra, «biraz fazlaca büyük, ama istiyorsan alalım,» dedi; böylece gemiyi satın aldık, kaptanla anlaşarak parasını ödedik, gemi bizim oldu. Bu iş bittikten sonra, geminin adamlarını da tutmaya, elimizden gelirse bunları kendi adamlarımıza ekleyerek işlerimizi yürütmeye karar verdik; ama gündelik değil de kazançtan pay alarak çalışan bu adamlar ansızın izlerini yitirdiler, bir tanesini bile bulamadık; bir hayli aradık taradık, en sonunda karadan Moğol ülkesinde büyük bir kent olan Agra'ya gittiklerini, oradan Surrat'a, sonra da deniz yoluyla Basra'ya gideceklerini işittik.

Onlarla birlikte gitmek fırsatını kaçırmaktan duyduğum üzüntüyü hiçbir şeyden duymamıştım; böyle bir gezi, böyle arkadaşlar benim için hem eğlenceli hem de güvenilir bir şey olacak, büyük tasarıma da çok uygun düşecekti; hem dünyayı görmüş hem de yurduma yaklaşmış olacaktım; ama birkaç gün sonra bunların ne biçim adamlar olduklarını öğrendiğim zaman gitmediğime çok sevindim; hediflerin durumu bildiğimden bambaşkaymış; kaptan dedikleri adam gerçekte geminin topçusuymuş; bir ticaret yolculuğu sırasında karada Malayalıların saldırısına uğramışlar, kaptan ölmüş, bu on bir gemici de gemiyi alıp kaçırmaya karar vermişler; ikinci kaptanla daha beş kişiyi karada bırakarak Bengal körfezine gelmişler; sonrasını ileride göre-

ceğiz.

Neyse, onlar gemiyle nasıl gelmiş olurlarsa olsunlar, bu işte bizim bir suçumuz yoktu; ama bizim de durumu yeterince incelemediğimizi açıkça belirtmem gerekir, çünkü gemicilere hiçbir şey sormamıştık; sormuş olsaydık nasıl olsa birbirlerini, belki de kendi kendilerini yalancı çıkaracak bir yolda konuşacaklar, biz de işin içinde bir bit yeniği olduğundan kuşkulanacaktık; ama herif bize Emanuel Closterschoven ya da buna benzer bir ada yazılı —sanıyorum uydurma olan— bir satış senedi gösterip, bunun kendi adı olduğunu söylemiş, biz de bir şey dememiştik; biraz da gözümüz kapalı iş yapmıştık, daha doğrusu içimize bir kuşku girmemiş, hemen pazarlığı bitirmiştik.

Sonra birtakım İngiliz, Felemenk gemicileri tutup karanfil vb. ticareti için güneydoğuya, Filipin, Malaka adalarına ikinci bir yolculuğa karar verdik; sonradan anlatacağım daha birçok olağanüstü şey varken, öykümü şimdi ufak tefek olaylarla doldurmak istemiyorum; bu ülkede, ticaret için liman liman dolaşıp büyük kazançlar sağlayarak tam altı yıl kaldım; şimdi son yılda, ortağımla birlikte, yukarıda adı geçen gemiyle Çin'e bir yolculuk yapıyorduk; ama önce Siyam'a uğrayıp pirinç yüklemek niyetindeydik.

Bu yolculuğumuzda ters rüzgârlar yüzünden Malaka Boğazı'nda, adalar arasında uzun bir süre çalkandık; bu güçlükten sıyrılır sıyrılmaz gemimizin su yaptığını gördük, ama epeyce çabaladıksa da suyun girdiği deliği bulamadık. Bu bizi bir limana sığınmak zorunda bıraktı, ortağım buraları benden daha iyi bildiği için kaptana Kamboç Irmağına girmesini söyledi, çünkü geminin yükünü üzerime almak istemediğimden, Thompson adlı İngiliz ikinci kaptanı, kaptan yapmıştım; ırmak Siyam'a uzanan büyük bir koyun ya da körfezin üzerindeydi.

Oradayken, yiyecek içecek almak için sık sık karaya çıkıyorduk; bir gün yanıma bir İngiliz geldi; aynı

ırmağın yukarısına doğru Kamboç kenti yakınlarına giden bir İngiliz - Hindistan kumpanyasının topçubaşısıymış; ne diye geldiğini bilmiyorduk, ama İngilizce konuşarak yaklaştı, «Efendim,» dedi, «siz bana yabancısınız, ben de size; ama size, sizi pek yakından ilgilendirecek bir çift sözüm var.»

Kendisine bir süre gözlerimi ayırmadan baktım, ilkin tanır gibi oldumsa da tanıyamadım; «eğer beni yakından ilgilendiriyor, sizi ilgilendirmiyorsa bunu bana söylemenizin amacı nedir?» dedim. «Beni böyle bir şey yapmaya yönelten neden, içinde bulunduğunuz büyük tehlikedir, anladığıma göre sizin bundan haberiniz bile yok,» dedi. «Benim için hiçbir tehlike yoktur,» diye karşılık verdim, «yalnız gemim su yapıyor, deliği bulmak için yarın gemiyi karaya çekmek istiyorum.» «Ama, geminiz su yapsın yapmasın, delik bulunsun bulunmasın, size söyleyeceğim şeyi işitir işitmez, yarın sabah geminizi karaya çıkarmaktan daha akıllıca bir davranış yolu seçersiniz; Kamboç kentinin bu ırmağın on beş mil yukarısında olduğunu, beride de iki büyük İngiliz gemisiyle bir Felemenk gemisinin bulunduğunu biliyor musunuz?» dedi. «Varsın olsun, bana ne?» dedim. «Size ne olur mu? Sizin durumunuzdaki bir adamın, bir limana gireceği zaman önce orada hangi gemiler olduğunu, o gemilerle başa çıkabilecek durumda olup olmadığını araştırması gerekmez mi? Kendinizi onlarla eşit güçte gördüğünüzü hiç sanmam,» dedi. Sözlerine büyük ilgi duyuyor, ama ne demek istediğini de anlamadığım için şaşırıyordum. Kendisine kısaca, «Lütfen ne demek istediğinizi açıklayınız; İngiliz ya da Felemenk gemilerinden ne diye korkmam gerektiğini bir türlü anlamıyorum; ben buraya kaçak gelmiş bir adam değilim, bana ne diyebilirler ki?» dedim.

Yarı öfkeli, yarı hoşnut bir görünüşü vardı; bir süre durakladı, sonra gülümseyerek, «Peki efendim,» dedi, «kendinizi güven altında duyuyorsanız, bildiğiniz yolu seçiniz; ne yazık ki, alınyazınız güzel bir öğüt kar-

şısında gözlerinizi bağlıyor; ama şunu kesinlikle biliniz ki, hemen şimdi denize açılmazsanız suların ilk yükselişinde insan dolu beş büyük sandalın saldırısına uğrayasaksınız, yakalanırsanız korsanlık suçundan asılacaksınız, suçun ayrıntıları daha sonra incelenecek; size bunca önemli bir haber getirdiğim için beni daha iyi karşılayacağınızı umuyordum.» «Hiçbir hizmete, ya da bana iyilik eden bir adama karşı değerbilmez bir davranış göstermek istemem; ancak bana neden böyle bir şey yapmak istediklerini bir türlü anlayamadım; ama yitirilecek zaman olmadığını söylediğiniz için, hemen şu an gemiye dönüp, gemiciler suyu boşaltabilirlerse, ya da suyu durdurmadan gidebilirsek, çabucak denize açılacağım. Yalnız bütün bunların nedenini öğrenmeden mi gideyim? Durumu biraz aydınlatmaz mısınız?» dedim.

«Size ancak bütün olayın belli bölümünü anlatabilirim,» dedi, «yanımda bir Felemenkli gemici var, kalanını da onun anlatması için kendisini kandırmaya çalışacağım; yalnız zamanımız çok dar. Durum kısaca şudur: İşin başlangıcını siz de yeterince biliyorsunuzdur sanırım; bu gemiyle Sumatra'da bulunuşunuz, orada kaptanınızla üç adamını Malayalıların öldürmesi, sizin ya da sizinle birlikte gemide bulunanların, gemiyi alıp kaçırmanız, o zamandan beri korsanlıkla uğraşmanız, bütün olayın kısa özetidir; korsan olarak yakalanacağınızdan hiç kuşkunuz olmasın, kısa bir yargılamadan sonra hepiniz asılacaksınız; çünkü biliyorsunuz ticaret gemileri korsanları bir ele geçirirlerse, yasaları filan dinlemezler.»

«İşte şimdi anlaşıldı ne demek istediğin, teşekkür ederim,» edim, «senin anlattığın türden bir şey yapmış olduğumuzu sanmamakla birlikte, buraya iyi niyetle, dürüstçe geldiğine inandığımız, dediğine göre bize karşı birtakım düzenler hazırlandığı için, sözünü tutup tetik davranacağım.» «Hayır efendim,» dedi, «tetik davranmayı falan bir yana bırakın, en iyi savunma tehlike-

den uzaklaşmaktır; kendi canınızı, adamlarınızın canını düşünüyorsanız sular kabarmadan denize açılınız; hem önünüzde denizin yükselme saatleri varken onlar buraya inmeden siz adamakıllı uzaklaşırsınız; çünkü onlar sular yükselince gelecektir; yirmi millik yolları olduğu için, yolun uzunluğunu da hesaba katmadan gelgitle en az iki saate yakın zaman kazanabilirsiniz; ayrıca, gemiyle değil, sandalla geleceklerinden sizi açık denizde kovalamayı göze alamazlar; hele hava rüzgârlı olursa.»

«Peki,» dedim, «bana büyük bir iyilik ettiniz, bu iyiliğinize karşılık sizin için ne yapayilirim?» «Belki hiçbir şey yapmak istemezsiniz efendim, çünkü söylediklerimin doğruluğuna inanmamış olabilirsiniz; yalnız benim size bir önerim var; İngiltere'den buraya geldiğim gemide on aylık alacağım var, benimle birlikte olan Felemenklinin de yedi aylık alacağı var; bunu bize öderseniz sizinle birlikte geliriz; bundan başka bir şey vermeseniz de istemeyiz. Ama hem sizi, hem geminizi hem de bütün adamlarınızı kurtardığımıza sizi inandırabilirsek, o zaman istediğinizi vermeyi insanlığınıza bırakıyoruz,» dedim.

Bunu hemen kabul ettim, iki adamla birlikte çabucak gemiye gittim; geminin bordasına yaklaşır yaklaşmaz, gemide olan ortağım kıç güverteye gelecek büyük bir sevinçle, «Heey! suyu kestik, suyu kestik!« diye bağırdı, «Oh oh! Tanrı'ya şükürler olsun, öyleyse hemen demir alalım,» dedim. «Demir mi àlalım! Anlayamadım, bir şey mi oldu?» dedi. «Soru sormanın sırası değil, herkesi iş başına çağır, bir dakika bile gecikmeden demiri kaldır,» dedim. Şaşırmış kalmıştı, bununla birlikte hemen kaptanı çağırdı, demirin kaldırılması için buyruk verdi; sular daha tam yükselmemiş olmakla birlikte, karadan esen tatlı bir meltemle açıldık; sonra ortağımı kamaraya çağırarak durumu kendisine uzun uzadıya anlattım, iki adamı da çağırttım, gerisini de onlar anlattılar; konuşmamız hayli uzun sürmüştü, da-

ha sözümüz bitmeden kamaranın kapısına bir gemici geldi; kaptanın, kendisini kovalandığını bize bildirmekle görevlendirdiğini söyledi; «Kovalanıyor muyuz?» dedim, «kim kovalıyor, neyle?» Gemici, «beş çektirme, ya da büyük sandal; içleri adamla dolu,» karşılığını verdi. «Peki,» dedim, «demek ki söylenenler doğruymuş.» Sonra bütün gemicilerin yukarıya çağrılması buyruğunu verdim, gemimizi ele geçirip hepimizi korsanlıktan tutuklamak gibi bir tasarının varlığından söz ettim, bizimle mi kalacaklarını, yoksa karşıdakilere mi katılacaklarını sordum. Hepsi bir ağızdan ölünceye dek bizden ayrılmayacaklarına söz verdiler. Sonra kaptana, onlarla kavga için en iyi yolun ne olcağını sordum; çünkü kanımızın son damlasına dek karşı koymaya kararlıydım; kaptan, en iyi yolun büyük toplarımızla onları elimizden geldiğince uzakta bırakmak, sonra tüfeklerimizle uzun süre ateşe tutmak olduğunu söyledi. «Bu çabalarımız boşa çıkarsa, o zaman bordalamaya çalışırız, belki bölmelerimizi kırıp içeri girmeye aletleri yoktur,» dedi.

Bu arada topçu, baş toplarıyla kıç toplarını güverteyi ateş düzenine sokmak üzere, başa kıça çevirmek, bunları küçük misket kurşunlarıyla, eski demir parçalarıyla, elde bulunan buna benzer şeylerle doldurmak buyruğunu almıştı; böylece kavgaya hazırlandık ama bütün bu süre içinde, rüzgâr oldukça sert estiğinden epeyce denize açılmıştık; uzaktan, bizi kovalayan beş çektirmenin tam takım yelkenle ardımızdan geldiklerini görebiliyorduk.

Bunlardan İngiliz olduklarını dürbünlerimizle anladığımız ikisinin, ötekileri geçerek iki mil önde geldikleri; bize hayli yaklaştıkları görülüyordu; bunun üzerine ilk olarak kurusıkı bir top attık, bir dostluk bayrağı çekerek, görüşme isteğiyle onlardan karşılık bekledik; ama atış alanımıza girinceye dek bizi sıkıştırmaya devam ettiler. Hiçbir karşılık vermedikleri için beyaz bayrağı indirerek kırmızı bir bayrak çektik, bir top

daha attık. Hiç aldırmadan, gemide bulunan seslenme borusuyla konuşabileceğimiz yakınlığa sokuldular; kendilerine seslenerek uzak durmalarını, canlarını tehlikeye atmamalarını söyledik.

Bana mısın demediler, bizi gene sıkıştırıyorlar, geminin kıçına yanaşarak, kıç omuzluğuna çıkmaya çalışıyorlardı. Bize kötülük etmeye iyice kararlı olduklarını, arkalarından gelmekte olanların desteğine güvendiklerini görünce, sandallarının bordaya alınması, sonra hemen beş topun ateşlenmesi komutunu verdim; topun biri öyle güzel nişan almıştı ki, en gerideki sandalın kıçını uçurarak içindekileri yelkenleri indirmek, batmamak için sandalın baş ucuna koşmak zorunda bıraktı; böylece bir sandalın işi görülmüştü; ama en öndeki sandalın bizi gene sıkıştırmakta olduğunu görerek, özellikle ona ateş etmek üzere toplarımızı hazırladık.

Bu arada, gerideki üç sandaldan birinin ötekileri geçerek parçaladığımız sandala yanaştığını, sonra da adamları aldığını gördük; en öndeki sandala gene seslenerek bir barış görüşmesi yapmayı ileri sürdük, bizden ne istediklerini sorduk; ama karşılık alamadık, hep kıçaltımıza sokulmak için çabalıyordu. Bunun üzerine, büyük bir usta olan bizim topçu iki baş topunu doldurtarak bir daha ateş etti, ama toplar boşa gittiği için sandaldakiler çığlık atarak, şapkalarını sallayarak yaklaşmaya devam ettiler; topçu çabucak hazırlanarak bir daha ateş etti; güllenin biri sandalı vuramamakla birlikte adamlar arasına düştü, bir hayli de zarar verdi. Yalnız biz buna önem vermeyerek gemiyi gene bocalattırdık, kıç omuzluğunu onlardan yana çevirerek üç el daha ateş edince sandalın parçalandığını gördük; özellikle dümeni ile kıçüstünün bir parçası darmadağın olmuştu; işi temize bağlamak için topçu, üzerlerine iki el daha ateş açtı; vurup vurmadığını bilemiyoruz, ancak sandalın batmakta olduğunu, adamların da denize döküldüklerini gördük; bunun üzerine, elden gelirse bu adamlardan kimisini yakalamak, boğulanları

kurtarmak, sonra hepsiyle birlikte geri dönmek üzere bordamızdaki sandallardan birini denize indirttim, çünkü öbür kayıkların yaklaşmaya başladıklarını görüyorduk; bizim sandaldaki adamlar, buyruğu yerine getirerek üç kişi yakaladılar; bunlardan biri hemen hemen boğulmak üzereymiş, onu kurtarabilmek bir hayli zamanı gerektirdi; bizimkiler gemiye döner dönmez, bütün yelkenlerimizi kaldırdık, apar topar denize açıldık; öteki üç kayığın da ilk ikincinin yanına vardıkları zaman bizi kovalamaktan vazgeçtiklerini gördük.

Nedenini bilmiyorsam da, korktuğumdan daha büyük olan bu tehlikeden kurtulduktan sonra, yolumuzu değiştirmeye, nereye gittiğimizi de hiç kimseye sezdirmemeye önem verdim; böylece doğuya açılarak, gerek Çin'e gerekse Avrupalıların alışveriş yaptıkları öbür kıyılara giden Avrupa gemilerininin geçtiği yolun iyice dışına çıktım.

Denize açıldıktan sonra o iki gemiciyle gene konuşmaya başladık; önce, bütün bu işlerin anlamının ne olabileceğini sorduk; Felemenkli, bize gemiyi satan herifin, dediğimiz gibi, gemiyi alıp kaçan hırsızdan başka biri olmadığını söyleyince, durum aydınlandı. Sonra, adını şimdi anımsayamadığım kaptanın yanındaki üç gemiciyle birlikte, Malaka kıyılarında nasıl öldürüldüğünü, kendisinin de daha başka dört kişiyle nasıl ormana kaçtığını; Çin dönüşü o kıyılardan geçen bir Felemenk gemisine yüzerek gidip kurtuluncaya dek, nasıl uzun süre dolaştıklarını; bu Felemenk gemisinin su için sandalını karaya gönderdiğini, kendisinin sandalın bulunduğu yere inmeyi gözüne kestiremediğini, ama sandal geceleyin daha uzak bir yerden su almak üzere yerini değiştirince, kendisini aldıklarını, anlattı.

Sonra Battavia'ya gittiğini, gemiden kaçan iki adamın da oraya gelerek, herifin gemiyi alıp kaçtığını, Bengal'de bir korsan çetesine sattığını, gemiyi alan korsanların da çok değerli eşyalarla yüklü bir İngiliz, iki de Felemenk gemisini vurduklarını kendisine anlattık-

larını söyledi.

Bu son bölüm doğrudan doğruya bizi ilgilendiriyordu, ama gerçekten çok uzaktı; gene de, ortağımın pek haklı olarak belirttiği gibi, bütün bu uydurmalardan dolayı bize öyle diş bilemişlerdi ki, ellerine düşseymişiz kendimizi savunmaya kalkışmamız, özellikle yargıçladımız bu bizi suçlandıran kişiler olacağından, azılı öfkelerinin, düşmanlıklarının amansız buyruklarından başka bir şey beklememiz, pek boş olacakmış; dolayısıyla, ona kalırsa, hiçbir yere uğramadan, doğruca geldiğimiz yere, Bengal'e gitmemiz gerekiyordu, çünkü orada sözümüzü dinletebilir, gemi limana geldiği zaman nerede bulunduğumuzu, gemiyi kimden aldığımızı ancak orada tanıklarıyla gösterebilirdik; hepsinden önemlisi, yargıçlar önüne çıkmak zorunda bırakılırsak, haklı bir davranış göreceğimize güvenebilir, önce asılıp sonra yargılanmazdık.

Ben de başlangıçta bir süre ortağımla aynı düşüncedeydim, ama sonra biraz daha ciddi düşününce, Malaka Boğazı'nın ters yanına düştüğü için, Bengal'e gitmemizin çok tehlikeli bir şey olduğunu söyledim; her yana haber verilmişse, gerek Battavia'daki Felemenklilerin gerekse başka yerlerdeki İngilizlerin dörtbir yandan yolumuzu keseceklerini, kaçarken tutuklanacak olursak suçu üzerimize almış sayılacağımızı, o zaman bizi yoketmek için başka nedenler aramalarına gerek kalmayacağını belirttim; İngiliz gemicinin de düşüncesini sordum, o da benim düşünceme katıldığını, bizi yüzde yüz yakalayacaklarını söyledi.

Bu tehlike, hem ortağımın hem de gemicilerin gözünü biraz korkuttu; bunun üzerine hemen, başlangıçta tasarladığımız gibi Tonkin'e, Çin kıyılarına giderek orada gemiyi elden çıkarmaya, sonra orada bulabileceğimiz yerli gemileriyle geri gelmeye karar verdik. Bu, güvenliğimiz bakımından en iyi yöntem olarak benimsendi; böylece, alışılmış yoldan elli mil doğusuna doğru dümen kırdık.

Bununla birlikte, gene birtakım sakıncalar baş gösterdi; birincisi rüzgârdı; karadan ayrıldıktan sonra doğudan, güneydoğudan eserek sürekli olarak hep karşımızdan vuruyor, böylece yolumuz uzuyordu; kumanyamız da uzun bir yolculuğa yetecek gibi değildi; daha kötüsü, sandallarıyla ardımıza takılan İngiliz, Felemenk gemilerinden kimisinin bu yolu tutarak bizden önce varmış olması tehlikesi vardı; onlar olmasa bile, Çin'e giden birtakım başka gemilerin olayı öğrenmiş olmaları, aynı öfkeyle ardımıza takılabilecekleri de gözönünde tutulması gereken bir noktaydı.

Büyük bir tedirginlik içindeydim; çektirmelerden son kurtuluşum da sayılmak üzere, daha önce hiçbir zaman böylesine büyük bir tehlikeye düştüğümü sanmıyorum; çünkü başıma her türlüsü gelmişti ama, hırsızlıktan kovalanmamıştım; hırsızlıktan çok daha hafif olan eğrilik, düzenbazlık suçlarını bile işlediğimi kimse söyleyemezdi. Ben kendi kendimin baş düşmanıydım, ya da daha doğru bir deyimle, kendimden başka hiç kimsenin düşmanı değildim. Ama şimdi akla gelebilecek en utanç verici bir duruma düşmüştüm; suçsuz olmakla birlikte, suçsuzluğumu gösteremiyordum. Yakalanacak olsam en kötü bir suçu işlemekle suçlandırılacaktım; hiç değilse, bu suç benimle alışverişi olan kimseler arasında en kötü suç olarak görülüyordu.

Bu yüzden büyük bir rahatsızlık duyuyor, nereye, nasıl, hangi limana gideceğimi bilmemekle birlikte, kaçıp kurtulmak özlemiyle yanıyordum. Başlangıçta benden çok üzülen ortağım, beni böyle yıkılmış görünce avutmaya, yüreklendirmeye başladı; o kıyılardaki birçok limanları anlatarak Cochinchina kıyısına ya da Tonkin limanına gitmek istediğini söyledi; oradan da bir zamanlar Portekizliler elinde olan, birçok Avrupalı ailelerin bulunduğu, özellikle Çin'e giden misyoner papazların uğradığı Macao kasabasına gitmek istiyordu.

Oraya gitmeye karar verdik; bir sürü karışık, çapraşık yollardan geçerek, bir hayli de yiyecek sıkıntısı

çektikten sonra bir sabah erkenden kıyıyı gördük; başımızdan geçen durumu, kaçmamış olsaydık karşılaşacağımız tehlikeleri düşünerek, karaya çıkıp çıkamayacağımızı, gemimizin sandalıyla dolaşıp bir gemi bulup bulamayacağımızı öğrenmek için, suları bizi kaldıracak derinlikte olan bir ırmağa girmeye karar verdik. Bu mutlu karar gerçekten de bizim kurtuluşumuz oldu; çünkü Tonkin körfezinde hiçbir Avrupalı gemi görmedikse de, ertesi sabah iki Felemenk gemisi geldi; ne bayrağı ne de rengi bulunan, ama bence Felemenk gemisi olan bir üçüncüsü de Çin'e doğru dümen tutarak, kıyının iki mil açığından geçti. Öğleden sonra aynı yoldan iki İngiliz gemisinin daha geçtiğini gördük; böylece her iki yoldan da düşmanlarca sarıldığımız sonucuna vardık. Bulunduğumuz yer ıssız, uygarlıktan uzak bir yerdi; insanlarının işi gücü, geçim yolu hırsızlıktı; gerçi onlarla biraz yiyecek almaktan başka hiçbir işimiz olmadı ama, bu küçük alışveriş sırasında bile, kötülüklerinden kendimizi güçlükle koruyabildik.

Burada küçük bir ırmak içinde bulunuyorduk; ülkenin en kuzey sınırından da birkaç mil uzaktaydık; sandalımızla kuzeye doğru, Tonkin körfezine uzanan bir buruna çıktık; bütün kıyıları, daha doğrusu yukarıda dediğim gibi, düşmanlarla çevrildiğimizi bu çıkıntıdan gördük. Arasına düştüğümüz halk, bu kıyılarda oturan insanların en barbarıymış; başka bir ulusla alışverişleri olmadan, balıkla, yağla, buna benzer ilkel şeylerle yaşıyorlardı; barbarlıklarının derecesi, alışkanlıklarından birinin, buraya bir kaza sonucu sürüklenen gemilerin bütün adamlarını tutsak etmelerinden, köle yapmalarıdan anlaşılabilir; aşağıda alatacağım raslantı yüzünden, az kalsın bu iyiliklerine biz de uğrayacaktık.

Gemimizin su yaptığını, suyun girdiği deliği bulamadığımızı, Siyam Körfezi'ndeki İngiliz, Felemenk gemilerine yakalanacağımız sırada nasılsa suyun kesildiğini yukarıda anlatmıştım; bununla birlikte, geminin

durumunu pek güven verici görmediğimiz için, hazır buradayken karaya çekip, pek fazla olmayan yükünü de boşaltmaya, teknenin dibini yıkamaya, temizlemeye, elimizden gelirse su yapan delikleri de bulmaya karar verdik.

Böylece geminin yükünü hafiflettikten, topları, taşınabilecek öbür şeyleri bir yana yığdıktan sonra, teknenin dibini görebilmek için gemiyi yan yatırmaya çalıştık; ama sonradan gemiyi karaya çekmek düşüncesinden vazgeçtik; bu işe uygun bir yer de bulamamıştık.

Daha önce böyle bir şeyle hiç karşılaşmamış olan yerli halk, bizi seyretmek için kıyıya toplanıyordu; geminin böyle yan yatmış olduğunu görünce, öbür yanda sandal içinde, teknede çalışmakta olan adamlarımızı karadan göremedikleri için, hemen kazaya uğradığımız, gemimizin karaya sürüklendiği sonucuna varmışlar.

Durumu böyle sanınca, hiç şüphesiz gelip gemiyi yağma etmek, bizi de orada bulabilirlerse tutsak edip köle olarak krallarına, ya da her ne ad veriyorlarsa başlarına —çünkü bunların yöneticisinin kim olduğu konusunda hiçbir bilgimiz yoktu— götürmek için kimisinde onar kimisinde de sekizer kişi bulunan on, on iki sandalla iki üç saat içinde çevremizi sarıverdiler.

Geminin yanına gelip de çevresinde dolaşmaya başladıklarında, hepimizin, her denizcinin nasıl yapıldığını çok iyi bildiği üzere, geminin tekne altını yıkamakla, kayızıp ziftlemekle, delikleri tapalamakla uğraştığını gördüler.

Bir süre durup uzun uzun baktılar; biz de biraz şaşırmıştık, niyetlerinin ne olduğunu anlayamıyorduk; ama güven altında olmak için, bu duraklamadan yararlanarak, kimimiz geminin içine girdik, kimimiz de gerekirse kendilerini savunabilsinler diye iş başındakilere silâhla cephane getirmeye gittik; bu hazırlık hiç de yersiz olmamıştı; çünkü aralarında çeyrek saat görüş-

tükten sonra, anlaşılan geminin gerçekten kazaya uğramış olduğu, bizim de elbirliğiyle gemiyi, ya da sandallarımızla kendi canlarımızı kurtarmaya çalıştığınızı düşünmüşler, silâhlarımızı sandallara indirdiğimizi görünce de, bu çabayla birtakım eşyalarımızı kurtarmak istediğimiz sonucunu çıkarmışlar; bunun üzerine artık kendi ellerinde olduğumuzu düşünerek, savaş hattına geçip bizimkilerin üstüne saldırdılar.

Bizimkiler böylesine bir kalabalığı görünce korkmaya başladılar; kavgaya elverişli bir durumda bulunmadığımız için, seslenerek ne yapmaları gerektiğini bizden sordular. Borda iskelelerindeki adamları hemen aşağıya geminin içine inmelerini, sandaldakilerin de do dolaşarak gemiye çıkmalarını söyledim; biz de içerideki birkaç kişiyle, var gücümüzle gemiyi doğrultmaya çalışıyorduk; ama ne bordadakiler ne de sandaldakiler kendilerine verilen bu buyruğu yerine getirmeye zaman bulamadan Cochinchinliler saldırmış, sandallarından ikisi bizimkilere yanaşarak, bizim adamları tutsak etmeye kalkışmışlardı.

İlk el attıkları adam iriyarı bir delikanlı olan bir İngiliz gemicisiydi, elinde bir misket tüfeği vardı, ama tüfeği hiç kullanmadan sandala bırakıverdi; bu davranışının büyük bir budalalık olduğunu düşünmüştüm, ama o işini benden daha iyi biliyormuş; heriflerden birini sıkıca yakalayarak kendi sandalından bizim sandala çekti, iki kulağından kavradığı gibi kafasını sandalın ıskarmoz yuvasına öyle bir çarptı ki herif hemen can verdi; bu arada, onun yanında duran bir Felemenkli de misketi aldı, dipçiğiyle bizim sandala girmek isteyenlerden beşini yere serdi; ama bu iş, düştükleri durumun tehlikesini kavramadıkları için korku nedir bilmeyen otuz kırk kişiye karşı koymalarına yetmedi, herifler içinde ancak beş adam bulunan bizim sandala atlamaya başladılar. Bu arada bir raslantı, bizimkilerin kesin bir üstünlük kazanmalarını sağlayarak bizi de kahkahalarla güldürdü; o da şuydu:

Bizim marangoz geminin teknesini ziftlemeye, suyu kesmek için kalafatladığı tahtalarla tekne dibindeki delikleri kapamaya çalışıyordu; sandalının içinde biri kaynar ziftle, biri de reçine, donyağı, yağ ile dolu iki kazan vardı; ustalar bunları kalafatlama işinde kullanıyorlardı; marangoza yardım eden gemicinin elinde de kocaman bir demir kepçe vardı, bu kepçeyle, çalışan öbür adamlara zift yetiştiriyordu; düşmanlardan ikisi sandalın baş oturağına, tam bu delikanlının bulunduğu yere girdiler; bizimki bunları hemen bir kepçe dolusu kaynar ziftle karşıladı, herifler yarı çıplak oldukları için ziftle öyle yandılar, öyle haşlandılar ki danalar gibi böğürerek yanığın acısından kendilerini denize attılar. Bunu gören marangoz, «Çok iyi ettin Jack, biraz daha yolla,» diye bağırdı, kendisi de ilerleyerek zift kepçelerinden birini kapıp, zift kazanına daldırdı; arkadaşıyla birlikte heriflerin üstüne öyle çok kaynar zift yağdırdılar ki, kısa bir süre içinde, üç sandalda da, acınacak duruma düşmemiş, yanmadık haşlanmadık tek adam kalmadı; öyle bağrışıyorlar, öyle uluyorlardı ki, daha önce bundan daha kötü ya da buna benzer bir ses hiç işitmemiştim; çünkü çekilen bir acının her insanı bağırttığı doğal bir gerçekse de, ulusların tıpkı konuşmaları gibi birbirlerinden bambaşka bir yolda ağlayıp bağrıştıkları, dikkate değer bir gözlemdir. Bu yaratıkların bağırmasına ulumadan daha iyi bir ad veremeyeceğim; böyle bir sese hiçbir şey ulumadan daha uygun düşmez; çünkü Languedoc ormanlarında işittiğimi söylediğim kurt ulumalarına bundan daha çok benzeyen hiçbir ses işitmedim.

Bütün yaşamım boyunca, kazandığımız hiçbir yengiden böylesine hoşlanmamıştım; çünkü bu benim için yalnız umulmadık, şaşırtıcı bir şey olmakla, önemli bir tehlikenin atlatılmasıyla kalmadı, bizim gemicilerden birinin elleriyle öldürdüğü adam bir yana, hiç kan dökmeden üstünlük kazandık; onun da ölümüne çok üzülmüştüm, çünkü kendi savunmam için bile olsa,

hak sandıkları, daha iyisini bilmedikleri bir işi yapmaya geldiklerini bildiğim zavallı vahşileri öldürmeye gönlüm katlanmıyordu; böyle bir şeyi zorunluluk haklı gösterebilse de, doğada kötülüğü hoş gösterebilecek hiçbir şey yoktur; ama gene de kendi varlığımız için insan soydaşlarımızı öldürmemizi zorunlu kılan bu yaşamın acı bir şey olduğunu düşünüyordum; şimdi de bu düşüncedeyim; şimdi bana kötülük etmek isteyen bir adamı öldürmektense, birçok acılara katlanmayı yeğ görürüm. Yaşamanın değerini görebilen her aklıbaşında adamın, hiç olmazsa konuyu ciddi olarak düşündüğü zaman, benim bu görüşümü benimseyeceği inancındayım.

Neyse biz gene öykümüze dönelim; bütün bu işler olurken gemideki öbür adamları yöneten ortağımla ben, büyük bir ustalıkla gemiyi doğrultmuştuk; toplar da yerlerine yerleştirilince, topçu üzerlerine ateş edebilmesi için, bizim sandalı bir buyruk verip oradan çektirmemi istedi. Topçuyu gene çağırdım, kendisinin yardımına gereklik kalmadan marangozun bu işi becerebileceğini, ateş etmek yerine bir kazan daha zift kaynatmasını, gemideki aşçının bu konuda kendisine yardım edeceğini söyledim. Ama düşmanlarımız ilk saldırılarında karşılaştıkları şeyden öyle korkmuşlardı ki bir daha gelmediler; uzakta bulunan birkaçı da geminin doğrulduğunu, yüzdüğünü görünce, aldanmış olduklarını, durumun düşündükleri gibi olmadığını anlayarak vazgeçtiler. Böylece bu şenlikli kavgadan da yakayı sıyırdık; iki gün önce gemiye biraz pirinç, birtakım kökler, ekmek, on altı tane de kocaman domuz almış olduğumuz için, burada daha fazla kalmamaya, ne olursa olsun yolumuza devam etmeye karar verdik; çünkü ertesi gün belki bizim zift kepçesinin bile yıldıramayacağı sayıda haydutun saldırısına uğrayacağımız apaçık bir şeydi.

Böylece o akşam bütün eşyamızı gemiye aldık, ertesi sabah yola çıkmaya hazırlandık; bu arada, kara-

dan oldukça uzakta demirli bulunduğumuzdan, durumumuzun hem savaşmaya hem de istediğimiz an yelken açmaya elverişli olduğunu düşünerek, gelecek herhangi bir saldırıya pek önem vermiyorduk. Ertesi gün, gemideki bütün işlerimizi bitirmiş, su alan yerleri de onarmış olarak yelken açtık; Tonkin körfezine gitmek niyetindeydik, çünkü oradaki Felemenk gemilerinin başına gelenleri öğrenmek istiyorduk. Ama biraz önce

oraya birçok geminin gitmiş olduğunu gördüğümüz için körfeze giremedik; tıpkı Akdeniz'de İngiliz, Felemenk gemilerinin Cezayir korsan gemilerinden korktukları gibi, biz de İngiliz, Felemenk gemilerinin korkusuyla kuzeydoğuya yönelerek Formoza adasına doğru gittik.

Denize açılınca sanki Manilla ya da Filipin Adalarına gidiyormuşuz gibi kuzeydoğuya yol aldık; bunu Avrupa gemilerinden birinin yoluna düşmemek için yapıyorduk; sonra 22 derece 30 dakika enlemine varıncaya dek hep kuzeye gittik; böylece doğru Formoza adasına geldik, su ile yiyecek almak için demirledik; buranın halkı çok iyi, uygar insanlardı, bize canla başla yardım ettiler, pazarlık edip de uyuştuğumuz her şeyde büyük bir doğruluk gösterdiler, dürüst davrandılar; oysa öbür uluslardan böyle bir şey görmemiştik; bu belki de bir zamanlar Felemenkli Protestan misyonerlerin buradaki çabalarının bir iziydi; çünkü gözlemlerimde her zaman rastladığım üzre, Hıristiyan dini, girdiği her yerde insanları uygarlaştırıyor, onları etkilemek çabasında olsun olmasın, görgülerini arttırıyordu.

Oradan da, bizim Avrupa gemilerinin alışılmış yolu üzerinde bulunan bütün Çin limanlarını geçtiğimizi anlayıncaya dek Çin kıyılarını aynı uzaklıktan izleyerek hep kuzeye yol aldık; Avrupalıların eline düşmekten, özellikle bu yerlerde, var gücümüzle kaçınmaya kararlıydık; çünkü bu durumda onlara bir yakalanırsak yandığımız gündü; onların eline geçmektense İspanyol Engizisyonunun eline düşmek bence çok daha iyi bir şeydi.

Artık otuzuncu enlem derecesine geldiğimiz için ilk rastladığımız ticaret limanına girmeye karar verdik; gemiyi karaya doğru çevirdiğimizde, iki millik yerden, içinde bizim Avrupalı bir gemi olduğumuzu anlayarak hizmetimize koşan bir Portekizli yaşlı kılavuz bulunan bir kayık geldi; buna çok sevinerek kıla-

vuzu gemiye aldık; bunun üzerine, nereye gideceğimizi bile sormadan, geldiği kayığı geri yolladı.

Yaşlı adamın bizi istediğimiz yere götürebileceğini düşünerek, Çin'in en kuzey limanı olan Nankin'e gitmekten söz ettim; yaşlı adam oraları çok iyi bildiğini söyledi, ama gülerek Nankin'de ne yapacağımızı sordu.

Kendisine, orada yükümüzü satarak çini tabaklar, ham ipek, çay, ipekli kumaşlar almak, sonra da geldiğimiz yoldan geri dönmek istediğimizi söyledim. Bu iş için Macao'nun en iyi liman olduğunu, afyonumuza orada iyi alıcı bulabileceğimizi, paramızla da her türlü Çin eşyasını en az Nankin'deki kadar ucuza alabileceğimizi söyledi.

Yaşlı adamı, böyle direnerek söylediği sözünden caydıramayınca, bizim yalnız tüccar değil, aynı zamanda soylu kişiler olduğumuzu, Pekin'e gidip Çin hakanlarının ünlü saraylarını da görmek istediğimizi söyledim. «Öyleyse Ningpo'ya gitmelisiniz, oradan denize akan büyük bir ırmaktan beş mil uzunluğunda bir kanala girersiniz. Bu kanal deniz taşıtlarının geçmesine elverişlidir, Çin ülkesinin göbeğine kadar uzanır, bütün ırmakları keser, kemerler, bentler yardımıyla birçok dağlar aşarak Pekin kentine varır; uzunluğu iki yüz yetmiş mildir,» dedi.

«Peki, sayın Portekizli, ama bizim işimiz şimdi bu değil. Önemli olan, senin bizi Nankin'e götürüp götürmeyeceğin, sonra ordan da Pekin'e gidip gidemiyeceğimizdir,» dedim. «Evet,» diye karşılık verdi, bunu kolayca yapabileceğini, az önce aynı yoldan oraya büyük bir Felemenk gemisinin de gitmiş olduğunu söyledi. Bu haber beni biraz sarstı. Bir Felemenk gemisi en korktuğumuz şeydi; Felemenk gemisi kılığında gelmediği sürece, şeytandan bile daha çok korku duymuyorduk; bir Felemenk gemisinin bizim yıkımımız demek olacağını, buralarda yolculuk yapan gemilerin çok büyük, bizden kat kat üstün güçte olduklarını bildiği-

miz için, onlarla başa çıkabilecek durumda da değildik.

Yaşlı kılavuz, Felemenk gemisi sözünü işitir işitmez biraz bozulduğumu, şaşaladığımı görünce, «Felemenklilerden korkmayınız efendim, sizin ulusunuzla savaş halinde olduklarını sanmıyorum,» dedi. «Hayır,» dedim, «doğru, ama böyle ıssız, yasaların ulaşamıyacağı yerlerde insanların neler yapacağı bilinmez de...» «Neden,» dedi, «siz korsan değilsiniz ki, neniz var korkacak? Onların böyle kendi işinde gücünde tüccarlara dokunmayacakları apaçık bir şey.»

Bu sözü işitince gövdemde yüzüme çıkmayan kan kaldıysa, yaradılışın damarlara koyduğu kapakçıkların engel olmasındandır; çünkü bu sözle, anlatılamayacak ölçüde allak bullak olmuştum. Bunu gizlemek de elimde olmadığı için, yaşlı adam durumumu kolayca anlamıştı.

«Efendim,» dedi, «sözlerimden rahatsız olmuş gibi görünüyorsunuz, gönlünüz hangi yolu dilerse onu seçin, ben de size elimden gelen hizmeti göstermekten geri kalmam.» «Evet,» dedim, «şu anda nereye gideceğimize karar veremediğim için tedirginim; biraz da korsanlarla ilgili sözleriniz bende kuşku uyandırdı; umarım ki bu denizlerde korsan yoktur; çünkü görüyorsunuz gerek gücümüz, gerekse adamlarımızın sayısı onlarla başa çıkmamıza elverişli değil.»

«Tasalanmayınız efendim,» dedi, «on beş yıldan beri bu sularda hiç korsanlık olduğunu görmedim, yalnız işittiğime göre bundan bir ay önce Siam körfezinde bir korsanlık olayı geçmiş; o korsan gemisinin de güneye gittiğinden hiç kuşkunuz olmasın; hem bu iş için yeterince güçlü bir gemi de değilmiş; özel olarak yapılmamış; kaptanıyla adamlarını Sumatra adasında ya da o dalaylarda Malayalılar öldürmüşler, sonra birkaç azılı gemici gemiyi aldıkları gibi kaçmışlar.»

Hiçbir şeyden haberim yokmuş gibi, «Ne!» dedim, «kaptanı mı öldürmüşler?» «Hayır,» dedi, «kaptanı öl-

dürdüklerini bilmiyorum; ama sonra gemiyi alıp kaçtıkları için herkes bunların kaptanı Malayalıların eline verdiklerine, Malayalıların da kaptanı öldürdüklerine, belki de bunların öldürdüğüne inanıyordu.» «Öyleyse,» dedim, «tıpkı kaptanı öldürdükleri gibi kendileri de ölümü haketmişlerdir.» «Evet,» dedi, «haketmişler, bir İngiliz ya da Felemenk gemisinin eline geçerlerse cezalarını görecekleri yüzde yüz; çünkü İngilizlerle Felemenkliler bu azılıları ele geçirecek olurlarsa hiç soluk aldırmamaya karar vermişlerdi.»

«Ama,» dedim, «siz korsanların bu denizlerden uzaklaştıklarını söylüyorsunuz, bu durumda onları nasıl ele geçirebilecekler?» «Evet, doğru,» dedi, «böyle diyorlar, ama kaptanla birlikte dışarda bırakılan Felemenklilerden birkaçı gemiyi Siyam körfezinde Kamboç ırmağında görmüşler; orada İngiliz, Felemenk ticaret gemileri varmış, az kalsın yakalayacaklarmış; hele öndeki sandallara arkadakiler iyi yardım edebilselermiş yakalayacakları kesinmiş; ama korsanlar iki sandal kendilerine yaklaşır yaklaşmaz üzerlerine ateş açmışlar, öbür sandallar yetişemeden bunları darmadağın edip sonra denize açılmışlar, ötekiler de artık kovalayamamış; böylece gemi kaçıp kurtulmuş; ama hepsi gemiyi öyle iyi tanıyorlar ki, görür görmez yakalayacaklarından hiç kuşkuları yok, nerde rastlarlarsa rastlasınlar ne gemicilere ne de kaptana aman vermeyerek hepsini asacaklarına and içmişler.»

«Nasıl!» dedim, «haklı haksız demeyip hepsini öldürecekler mi, önce asıp sonra mı yargılayacaklar?» «Aman efendim!» dedi, «böyle uğursuz herifler için öyle uzun uzadıya işlemlerin ne gereği var, hepsini sırt sırta bağlayıp denizin dibine yollayıverirsiniz olur biter; daha iyi bir davranışı da hak etmiş değildirler.»

Yaşlı adamın iyice avucumda olduğunu, bize kötülük edemeyeceğini biliyordum; onun için hemen sözünü keserek, «öyleyse Senyör,» dedim, «bizi geriye Macao'ya da İngiliz, Felemenk gemilerinin gittikleri

öbür ülkelere değil de Nankin'e götürmenizi istememizin gerçek nedeni de bu ya! Şunu bil ki, bu İngiliz, Felemenk kaptanları, bu kendini beğenmiş, kinci, aşağılık herifler ne hakla adaletin ne olduğunu bilirler, ne de Tanrı'nın, Doğa'nın buyruğu olan yasaları tanırlar. Yetkilerini bilmeyip, üstünlük duygularına yenilerek hırsızlara ceza vereceğiz diye katillik ederler; yalan yanlış suçlamalarla herkesi hor görmeyi, hiç sorgusuz yargı vermeyi üstlerine görev sayarlar. Bir gün belki onları bu davranışlarından dolayı sorguya çekecek olursam, o zaman hakkın, adaletin nasıl uygulandığını, bir suçu işlediği konusunda kesin kanıtlar bulunmadıkça hiç kimseye ceza verilemeyeceğini kendilerine gösteririm.»

Bu arada yaşlı kılavuza, onların saldırdıkları geminin bu gemi olduğunu, sandallarıyla tutuştuğumuz kavgada nasıl budalaca, ödlekçe davrandıklarını bütün ayrıntılarıyla anlattım. Gemiyi nasıl satınaldığımızı, Felemenkli gemicinin bize nasıl iyilik ettiğini söyledim. Türlü nedenlerden dolayı, gemicilerin kaptanlarını Malayalılara öldürttüklerinin, gemiyi alıp kaçtıklarının gerçekliğine inandığımı, ancak korsanlık yaptıkları söylentisinin bütünüyle uydurma olduğunu; bize saldırıp kendimizi savunma zorunda bırakmadan önce bu işin ne derece doğru olduğunu anlayıp dinlemeleri gerektiğini, kendimizi savunmak için öldürdüğümüz adamların kanından gene onların sorumlu olduklarını da ekledim.

Yaşlı kılavuz bu anlattıklarıma çok şaşırdı, kuzeye gitme isteğimizde çok haklı olduğumuzu belirtti, bize bir akıl öğretmiş olmak için gemiyi Çin'de satmamız gerektiğini, orada başka bir gemi satın alabileceğimizi ya da yaptırabileceğimizi söyledi; «bunun gibi iyi bir gemi bulamasanız da, alacağınız gemi sizi bütün eşyanızla birlikte Bengal'e ya da başka bir yere götürmeye yeter,» dedi.

Dönüşümüz için bir gemi, ya da bu gemimize bir

alıcı bulabileceğimiz bir limana gelirsek, öğütlerini tutacağımı söyledim; Nankin'de gemiye yeter sayıda alıcı bulabileceğimi, dönüşümüz için de bir Çinli mavnasının işimizi görebileceğini, gerek bu gemiyi satmakta, gerekse ötekini almakta bana yardımcı olabileceğini belirtti.

«Peki ama Senyör,» dedim, «gemiyi çok iyi tanıdıklarını söylüyorsunuz; bu durumda sizin öğüdünüzü dinlersem birtakım dürüst, suçsuz insanların başlarını korkunç bir belaya sokmuş, göz göre göre öldürülmelerine yol açmış olmam mı? Çünkü nerede yakalarlarsa yakalasınlar, bu geminin o gemi olduğunu görerek içindeki adamları suçlandıracaklar, belki de bu dürüst, suçsuz insanları öldürecekler.» «Bunun da önüne geçebilmenin bir yolunu bulurum,» dedi, «çünkü

bu dediğiniz kaptanların hepsini çok iyi tanıdığım, buradan geçerlerken hepsini göreceğim için, gemicilerin başlangıçta gemiyi alıp kaçmışlarsa da korsanlığa giriştiklerinin doğru olmadığını; özellikle, şimdi gemide bulunanların gemiyi kaçıranlar olmadıklarını; işin içyüzünü bilmediklerinden bu gemiyi ticaret için aldıklarını söyleyerek, gerçeği kendilerine anlatırım, bu konuda çok haksız olduklarını da ne yapar yapar kabul ettiririm; bana inanacaklarına, hiç olmazsa daha düşünceli davranmaya çalışacaklarına güvenim var.» «Peki,» dedim, «onlara benden bir mektup götürür müsün?» «Evet,» dedi, «bu mektubun sizden olduğunu, bu işin benim başımın altından çıkmadığını gösterebilmem için, kendi elyazınızla yazarsanız götürürüm.» Kendi elimle yazmaya hazır olduğumu söyledim, kâğıt, kalem, mürekkep alarak, çektirmelerle üzerimize saldırmalarının dayandığı uydurma nedeni, bu saldırının haksızlığı, zorbalığı üzerine uzun uzun yazdım; sonunda da kaptanlarının bu yapılan işten utanmaları gerektiğini, ayrıca bir gün İngiltere'ye geldiklerinde sağ kalır da kendilerini orda görürsem, ülkemin yasaları da daha geçerlikteyse, bu işin kendilerine çok pahalıya oturacağını söyledim.

Bizim yaşlı kılavuz bunu birkaç kez okudu, bu dediğimi gerçekten yapıp yapmayacağımı sordu; günün birinde bunu yapmak fırsatının elime geçeceğini bildiğim için ölünceye dek dediğimden dönmeyeceğimi söyledim. Ama yaşlı kılavuz bu mektubu yerine ulaştıramadı, çünkü bir daha geri dönmedi. Bütün bunları konuşurken, bir yandan da Nankin'e doğru yol alıyorduk; on üç gün yolculuktan sonra o koca Nankin körfezinin güneydoğusunda bir yere demir attık; bu arada iki Felemenk gemisinin önümüz sıra gittiğini, ellerine düşme tehlikesi geçirdiğimizi, bir raslantıyla öğrendiğimi de belirtmeliyim. Durumu gene ortağımla görüştüm, o da en az benim kadar kararsızdı, ne olursa olsun en güvenilir yerin kara olduğuna inanıyordu;

ama ben bu derece şaşkınlık içinde değildim, yaşlı kılavuzdan işimizi doğrudan doğruya Çinlilerle görmek için, gemiyi yanaştırabileceğimiz, düşman tehlikesinden uzak bir koy ya da liman olup olmadığını sordum. Güneye doğru kırk iki mil gidersek Kin-Çang adında, Makao'dan Çinliler arasında Hıristiyanlığı yaymak üzere gelen misyoner papazların çoğunlukla uğradıkları küçük bir liman olduğunu, Avrupa gemilerinin bu limana hiç gelmediğini; oraya gitmeye karar verirsem daha sonra ne yapacağımı karaya çıkınca düşünebileceğimi; ancak doğrusunu söylemek gerekirse, arasıra Çin malları almak için gelen Japon tüccarları için kurulan pazarlar bir yana, bu limanın bir ticaret yeri olmadığını belirtti.

Hepimiz oraya dönme düşüncesinde birleştik; sözü geçen limanın adını belki de yanlış söylüyorum; burası gibi daha birçok yerlerin adını yazdığım küçük bir cep defteri, sırası gelince anlatacağım üzre, kazaya uğrayarak ıslandığı için, buranın adını da doğru dürüst hatırlayamıyorum; ama rastladığımız Çin, Japon tüccarlarının buraya yukarda da söylediğim gibi Kin-Çang'dan başka bir ad verdiklerini işitmedim.

Oraya gitmeye hepimiz kararlı olduğumuzdan, ertesi gün su getirmek için iki kez karaya gidip geldikten sonra demir aldık; bu iki gidişimizde de insanlar bize çok iyi davrandılar, yiyecek, sebze, kökler, çay, pirinç, av kuşları gibi birçok satılık şeyler getirdiler; ama parasız hiçbir şey yoktu.

Rüzgâr ters yönden estiği için limana beş günden önce gelemedik; burası tam istediğimiz gibi bir yerdi; sağ salim karaya ayak basabildiğime çok seviniyordum; ortağım da ben de, çıkarlarımıza aykırı bile olsa, bir daha bu uğursuz gemiye ayak atmamaya kararlıydık; şimdiye dek başımdan geçen türlü durumlar içinde, insanı hiçbir şeyin sürekli korku içinde bulunmak gibi temelden sarsmadığını açıkça söylemem gerekir. Kutsal Kitap'taki, «İnsan korkusu bir tuzak-

tır,» sözü ne doğru söylenmiş; korku ölümdür; ruhu öyle sıkıştırıyor, eziyor ki, insanda dirlik diye bir şey kalmıyor; hayvanca ruhlar çöküyor, insana acılar karşısında destek olan, en çetin durumlara göğüs germesini sağlayan güç bütünüyle silinip gidiyor.

Kafamızdaki türlü kuruntular, İngiliz, Felemenk kaptanlarını, doğruyu dinlemekten, dürüst insanlarla alçakları ayırdetmekten, hiç yoktan uydurulmuş söylentilerle yolculuğumuzun gerçek amacını, gelişmesini dinlemekten yoksun nitelikte kişiler olarak gösteriyordu; oysa bizim aklı başında her adamı korsan olmadığımıza inandıracak kanıtlarımız vardı; gemideki mallarımız, gittiğimiz yol, çekinmeden ötede beride görünmemiz şu ya da bu limanlara girip çıkmamız, birçok davranışlarımız, görgümüz, gücümüz, adamlarımızın sayısı, silahlarımızla cephanemizin azlığı, yiyeceğimizin sınırlı oluşu gibi şeylerin hepsi bizim korsan olmadığımıza herkesi inandırmaya yeterdi; gemideki afyonla öbür mallar geminin Bengal'de bulunmuş olduğunu açıkça gösterebilirdi; gemideki bütün adamların adlarını tek tek bildiklerini söylemiş olan Felemenkliler bizim, İngilizlerden, Portekizlilerden, Hintlilerden derleme karışık bir topluluk olduğumuzu, gemimizde iki kişiden başka Felemenklinin bulunmadığını görebilirlerdi; buna benzer birçok noktalar, eline düşebileceğimiz herhangi bir kaptana, bizim korsan olmadığımızı açıkça anlatmaya yeterdi.

Ne var ki korku, o kör, olumsuz tutku başka bir yönde işliyor, bizi olmadık kuruntulara saplıyor, kavrayışımızı bocalatıyor, aklımıza belki de hiçbir zaman olmayacak bin türlü yıldırıcı şey getiriyordu. İlkin, İngiliz, Felemenk gemilerindeki gemicilerin, korsan adından tiksindiklerine, kayıklarını vurup kaçtığımız için, herkesin de anlattığı gibi, bize büyük bir kin duyduklarına; hiçbirimizi konuşturmadan, korsan olsak da olmasak da hepimizin boynunu vuracaklarına iyice inanmıştık; ellerinde öyle çok kanıt vardı ki, bize ken-

dimizi savunma hakkı tanıyacaklarını hiç sanmıyorduk. Birincisi, gemi o gemiydi, bir zamanlar bu gemide çalışmış olan aralarındaki gemiciler, bunu kesinlikle biliyorlardı; ikincisi, Kamboç ırmağında bizi yargılamaya geleceklerini işittiğimiz zaman, sandallarıyla çatışmış kaçmıştık; dolayısiyle, biz korsan olmadığımıza inansak da, onların bizi korsan olarak gördüklerinden hiç kuşkumuz yoktu; her zaman söylediğim gibi, durum tersine dönüp onlar benim yerimde, ben de onların yerinde olsaydım, belki ben de bu kanıtların doğruluğuna inanmaya yönelir, suçlu olup olmadıklarına kulak asmadan hepsini kırar geçirirdim, diye düşündüğüm de oluyordu.

Ama ne olursa olsun, gene de korkuyorduk; gerek ben, gerekse ortağım, ipler, serenler, başka deyimle darağaçları, kavga, ele geçmek, ölmek, öldürülmek gibi korkulu düşler görmekten uyuyamıyorduk; bir gece düşümde Felemenklilerin gemiye çıktıklarını, gemicilerinden biriyle boğuştuğumu görürken, öfkeyle yumruğumu kamaranın duvarına öyle bir vurmuştum ki, elim ağırca yaralanmış, parmak boğumlarım kırılmış, parmaklarımın eti de ezilip kesilmişti; yalnız uykudan fırlamakla kalmamış, iki parmağımın da gittiğinden korkmuştum.

Başka bir korkum da, ellerine düşersek çekeceğimiz işkenceydi; aklıma Amboyna'nın öyküsü geliyor, Felemenklilerin bu yurttaşımıza yaptıkları gibi bize de işkence edeceklerini düşünüyordum; belki de işkencenin etkisiyle, adamlarımızdan kimisi işlemedikleri suçları bile üzerlerine alacaklardı; hem kendilerinin, hem de bizlerin korsan olduğumuzu söyleyecekler, onlar da bunu yeter kanıt sayarak hepimizi ölüm cezasına çarptıracaklardı; bunu dört beş bin İngiliz lirası değerindeki gemimizle yüklerimize el koymak için de yapabilirlerdi.

Bütün bunlar hem beni, hem de ortağımı gece gündüz rahatsız edip duruyordu; kaptanların bize böyle

davranmaya yetkileri olmadığını, kendilerine tutsak düşersek bizi öldüreceklerinden, işkence ettiklerinden dolayı sorumlu tutulacaklarını, ülkelerine döndükleri zaman sorguya çekilebileceklerini düşünmüyorduk; böyle bir şey beni kandıramıyordu, çünkü biz öldükten sonra ülkelerine döndükleri zaman sorguya çekilmeleri, cezalandırılmaları neye yarardı?

O zamanlar, geçmiş yıllardaki değişik yaşantılarım üstüne düşündüğüm şeyleri anmadan geçemiyeceğim; ardı arkası kesilmeyen bin bir sıkıntı içinde tam kırk yılımı geçirerek, herkesin imrendiği bir sonuca, rahata, bolluğa eriştikten sonra, gönüllü olarak, bile bile birtakım yeni sıkıntılara atıldığımı, gençliğimde bin bir tehlike atlatmışken, gerçekte işlemediğim, işlemeyi de aklımdan bile geçirmediğim bir suçtan dolayı, böyle uzak, ıssız, suçsuzluğunun bir korunma sağlamadığı bir yerde, bu yaşımda asılmayı düşünmek çok gücüme gidiyordu.

Sonra da dinle ilgili birtakım düşüncelerim oluyordu; bunu, ulu Tanrı'nın bana uygun gördüğü bir durum olarak görüyor, böylece boyun eğmek zorunluluğunu duyuyordum; çünkü insanlara karşı suçsuz isem de, Yaratıcı'ma karşı suçsuz olmaktan çok uzaktım; onun için bana açık seçik görünen öbür günahlarımı düşünüyor, inceliyordum; Tanrı'nın bu cezayı onlara karşılık olarak vermiş olabileceğini, Tanrı'nın isteyerek gönderdiği bir cezaya, sözgelişi bir gemi kazasına karşı nasıl boyun eğecektiysem, bunu da öyle kabullenmem gerektiğini düşünüyordum.

Arasıra da doğal gözüpekliğim kendini gösteriyordu; böyle acıma duygusundan yoksun, katı yürekli bir avuç alçağın eline düşerek barbarca bir davranış görmemeye kesin kararlar veriyordum; beni yakaladıkları zaman etimle kendilerine bir şölen çekeceklerini kesinlikle bildiğim insan yiyen vahşilerin eline düşmeyi, bana gösterecekleri barbarlıklarla, insanlıkdışı işkencelerle, gözlerini bürüyen öfkeyi, kini doyuracak

olan böylelerinin eline düşmekten yeğ görüyordum; vahşilerle olan çatışmalarımda her zaman kanımın son damlasına dek çarpışma kararındaydım; bu herifler vahşilerden daha korkunç olduklarına, daha doğrusu bunların eline düşmek, vahşilere yem olmaktan çok daha kötü bir şey olduğuna göre, aynı şeyi neden bunlara karşı da yapmayacaktım? Çünkü vahşiler işlerini biliyorlar, insanı ölmedikçe yemiyorlardı; tıpkı bizim danalara yaptığımız gibi onlar da yiyecekleri insanı ilkin boğazlıyorlardı; oysa bu heriflerin ölüm işkencesini bile gölgede bırakan yöntemleri vardı. Bu düşünceler ne zaman kafama takılsa, gözümün önüne getirdiğim bir kavganın heyecanıyla sıtmalar geçiriyordum; kavgaya tutuşmuşum gibi kanım kaynıyor, gözlerim kıvılcımlanıyordu; ne yapıp yapıp ellerine düşmemeye karar vermiştim; ama en sonunda direnme gücüm kesilir de karşı koyamayacak duruma gelirsem, gemiyi içindeki bütün eşyayla birlikte havaya uçurarak onlara pek az öğünme payı bırakmak istiyordum.

Denizdeyken bu düşüncelerin içimizde doğurduğu tedirginlik, şaşkınlık ne denli büyük, ne denli ağırsa kendimizi karada gördüğümüz zaman duyduğumuz sevinç de o derece büyük oldu; ortağım bir düş gördüğünü söyledi; düşünde arkasındaki büyük bir yükü bir tepeye çıkaracakmış, bir ara yükü artık taşıyamaz duruma gelmiş; ama Portekizli kılavuz yetişerek arkasındaki yükü almış, tepe gözden yitmiş, önünde alabildiğine uzanan bir düzlük açılıvermiş. Gerçekten de böyle olmuş, hepimiz omuzlarından bir yük kalkmış adamlara dönmüştük.

Bana gelince, benim de yüreğimden artık daha fazla taşıyamayacağım bir yükün ağırlığı kalkmıştı; yukarda da dediğim gibi, bir daha bu gemiyle denize açılmamaya karar vermiştik. Karaya çıktığımız zaman, artık dostumuz olan yaşlı kılavuz bize bir ev, eşyamız için de bir satış yeri buldu; bu arada bu

ikisinin de aşağı yukarı aynı şey olduğunu söylemeliyim; bu, kamışlardan yapılmış, çevresi de bu ülkede sayıları pek az olmayan hırsızlara karşı gene kamışla çevrilmiş küçük bir kulübe ya da ev, bir de buna bitişik büyük evdi; bununla birlikte buranın yöneticileri bize bir bekçi vermişlerdi, elinde baltalı kargı türünden bir yarım mızrak taşıyan bir nöbetçi kapımızda nöbet tutuyordu; biz de ona bir ölçek pirinçle, günde aşağı yukarı üç peni tutan bir para veriyorduk; böylece mallarımız güven altındaydı.

Burada kurulması gelenek olan pazarın zamanı çoktan geçmişti; bununla birlikte, ırmakta üç dört Çinli mavna ile, Çin'den satın aldıkları eşyalarla yüklü iki Japon gemisi, kıyıda da daha dönmemiş olan iki Japon tüccarı bulduk.

Portekizli kılavuzun ilk işi bizi bir süreden beri Hıristiyanlığı yaymak üzere orda bulunan üç Katolik papazıyla tanıştırmak oldu; ama bu misyonerlerin pek iyi çalışmadıklarını, pek aşağılık Hıristiyanlar yarattıklarını düşündük; her neyse, bu bizim işimiz değil. Bunlardan biri Fransızdı, adı da Baba Simon'du; şen, davranışı rahat, sözü savı çekilir bir adamdı, ötekiler gibi ciddi, çatık kaşlı değildi. Öbürlerinden biri Portekizli, biri de Cenevizliydi; ama Baba Simon ince, canayakın, çok hoş bir adamdı; öbür ikisi daha çekingen, sert, ağır görünüyorlar, nerde bir fırsatını bulurlarsa yerliler arasına sokularak onlarla ciddi ciddi konuşmaya çalışıyorlardı; çoğunlukla bu adamlarla yiyip içiyorduk, konuşmalarımızın konusu, Çinlilere Hıristiyan dininin aşılanmasıydı ama bu, dinsizleri gerçekten İsa yoluna getirme, onlara İsa adını, Kutsal Meryem'e hiç anlamadıkları bir dilde yalvarmayı, haç çıkarmayı öğretme işinden çok uzaktı; bununla birlikte, misyoner diye adlandırdığımız bu din adamları, bu insanların kurtulması gerektiğine, kendilerinin bu konudaki görevlerine yürekten inanmışlardı; bu bakımdan, yalnız böyle yerlerde yaşamanın sıkıntılarına, yol

yorgunluğuna katlanmakla kalmıyor, çoğunlukla bu görev uğruna ölümün ta kendisiyle, en ağır işkencelerle de karşı karşıya geliyorlardı; onun için, sağlanan başarı, yapılan iş konusunda düşüncemiz ne olursa olsun, bu insanların bin bir tehlikeye göğüs gererek, hiçbir çıkar gözetmeden gösterdikleri çabaları değerlendirmemek katı yüreklilik olurdu.

Neyse, biz öykümüze dönelim; bu Fransız papazı Baba Simon, anlaşılan baş misyonerin buyruğuyla Çin hakanının başkenti Pekin'e gitmekle görevlendirilmiş, ama kendisiyle birlikte gidecek başka bir papazın Macao'dan gelmesini bekliyordu; kendisine her rastlayışında bu yolculuğa beni de çağırıyor, bana bu koca imparatorluğun göz kamaştırıcı yönlerinin yanısıra, dünyanın en büyük kentini de göstereceğini söylüyordu; «Sizin Londra'yla bizim Paris'i yanyana koysak, gene de böyle büyük bir kent olamaz,» diyordu. Bu dediği kent Pekin'di; çok büyük, son derece kalabalık bir kent olduğunu açıkça söylemeliyim; ama böyle şeylere başkalarından ayrı gözle baktığımdan, bu yolculuğumu daha ayrıntılı anlatırken bu konudaki düşüncemi birkaç sözle anlatacağım.

Önce bizim misyonerden söz edelim; bir gün kendisiyle birlikte yemek yiyorduk, çok keyifliydik, onunla birlikte gitmeye ufak bir eğilimim vardı, o da hem beni, hem ortağımı bir hayli sıkıştırıyor, bin bir dereden su getirerek bizi kandırmaya çalışıyordu. Ortağım kendisine, «Baba Simon,» dedi, «neden bizim de sizinle gelmemizi böyle çok istiyorsunuz? Biliyorsunuz ki biz Protestanız, siz bizi sevmezsiniz, yoldaşlığımızdan da pek tad almazsınız.» «Belki bir gün siz de Katolik olursunuz,» dedi, «benim burdaki işim puta tapanları Hıristiyan yapmak, ama kim bilir, belki sizi de Katolik yaparım.» «Desenize Baba Simon bize bütün yol boyunca din öğütleri verip duracaksınız,» dedim. «Sizi bıktırmam,» dedi, «dinimiz bizi görgüden ayırmaz; ayrıca, bulunduğumuz yer göz önünde tutulursa bir ba-

kıma yurttaş sayılırız; gerçi siz Protestansınız ben Katoliğim, ama eninde sonunda hepimiz Hıristiyan değil miyiz? Hiç olmazsa görgülü insanlarız, birbirimizi sıkmadan konuşabiliriz.» Bu son sözleri çok hoşuma gitti, Brezilya'da bıraktığım papazı hatırlamaya başladım; bununla birlikte, Baba Simon'un kişiliği onunkine pek yaklaşamazdı; gerçi Baba Simon ağırbaşlılıktan yoksun bir adam değildi ama, kendisinden uzun uzun söz ettiğim öbür papazın dine köklü bağlılığı, içten inancı, özden sevgisi onda yoktu.

Kendisiyle gitmemiz için ardımızı bırakmıyordu ama, ilkin yapılacak başka işlerimiz vardı; bu arada hem gemiyi, hem de mallarımızı elden çıkarmak istiyorduk, yalnız bu işi yapabileceğimizden kuşkulanmaya başlamıştık, çünkü pek az alışveriş olan bir yerde bulunuyorduk; bir gün nerdeyse Kilam ırmağına, Nankin'e yelken açmak üzereydim. Ama ulu Tanrı'nın, durumumuzla, benim düşündüğümden de daha yakından ilgilendiği apaçık görülüyordu; bundan yüreklenerek, ne olursa olsun bu dolaşık durumdan kurtulacağıma, gene yurduma dönebileceğime inanmaya başladım; zaman zaman bunu düşünüyor, ama tutulması gereken yolu bir türlü kestiremiyordum. Dediğim gibi, Tanrı'nın yardımıyla biraz yolumuz açılmaya başladı; ilk olay, yaşlı kılavuzun bize ne gibi mallarımız olduğunu soran bir Japon tüccarını getirmeseydi; adam önce bütün afyonumuzu aldı, çok iyi de para verdi; paramızı külçe altın olarak ödedi; bunlardan kimisi kendi ülkelerinin parası, kimisi de onar on ikişer dirhemlik çubuklardı. Japon tüccarıyla bu işi yaparken aklıma belki gemimizi de alır düşüncesi geldi, kılavuza bunu da teklif etmesini söyledim; adam ilkin omuz silkti, ama birkaç gün sonra misyoner papazlardan biriyle yanıma geldi, onun aracılığıyla bana söylenecek bir sözü olduğunu belirtti; bu da şuydu; gemiyi satınalacağını (ya da bizim böyle bir şey ileri süreceğimizi) düşünmeden bizden birçok mal almış, böy-

lece gemiyi almaya parası kalmamıştı; gemideki adamları, gemide işlemek üzere bırakacak olursam, gemiyi kiralayıp Japonya'ya oradan da başka bir mal yükleyerek Filipin Adaları'na göndermek istiyordu, parayı da Japonya'ya gitmeden önce ödeyecek, Filipinlerden dönüşte gemiyi satınalacaktı. Bu öneriye kulak kabartmaya başladım, kafamda gene başıboş dolaşma özlemi esiyor onlarla birlikte gitmek, Filipin Adaları'ndan güney denizlerine inmek düşüncesinden kendimi alamıyordum; böylece, Japon tüccarına bizi Filipinler'e değin kiralayıp orada serbest bırakıp bırakamayacağını sordum; bunu yapamayacağını, çünkü sonra Filipinler'den mal getiremeyeceğini, ama bu isteğimi dönüşte Japonya'da yerine getirebileceğini söyledi; bununla birlikte, kendim de gitmek istediğim için bu öneriyi göz önüne aldım; ama benden daha düşünceli olan ortağım, kaypak, zorba, hain bir halk olan

Japonların, onlardan daha da kaypak, daha da hain olan Filipinler'deki İspanyolların, üstelik de denizin tehlikelerinden söz ederek beni bu işten caydırdı.

Ama işlerimizdeki bu ardı arkası kesilmez değişiklikleri bir sonuca bağlamak için, ilk yapılacak şey hem kaptanla hem de gemicilerle konuşmak, Japonya'ya gitmeye gönülleri olup olmadığını anlamaktı; ben bu işle uğraşırken, yeğenimin bana yoldaşlık etsin diye bıraktığı delikanlı yanıma geldi, bu yolculuğun çok iyi olacağını düşündüğünü, bize büyük çıkarlar sağlayacağını, bu işe girişirsem sevineceğini, ben gitmesem bile, kendisine izin verirsem bir tüccar olarak, ya da uygun göreceğim başka bir görevle kendisinin gitmek istediğini, İngiltere'ye döndüğünde beni orada sağ bulacak olursa, kazancının tam hesabını vereceğini, benim de istediğim oranda pay alabileceğimi söyledi.

Bu delikanlıdan ayrılmayı hiç istemiyordum, ama gerçekten de yabana atılamayacak kazanç umutlarını, bu işi, tanıdığım herhangi bir adamdan daha iyi başarabilecek bir genç olduğunu gözönüne alınca gitmesine gönlüm yattı; kendisine ilkin ortağımla görüşeceğimi, ne düşündüğümü ertesi gün açıklayacağımı söyledim; bu konuda ortağımla görüştük, ortağım cömertçe bir öneride bulundu, bana, «bunun uğursuz bir gemi olduğunu biliyorsunuz, ikimiz de bir daha bu gemiye binmemeye karar vermiş durumdayız, sizin delikanlı böyle bir işe girişmek istiyorsa, gemideki payımı kendisine bırakmaya hazırım, ne isterse yapsın, ne isterse yapsın; sağ kalır da İngiltere'de karşılaşırsak, geminin sağladığı kazancın yarısını bize versin, öbür yarısı da kendisinin olsun,» dedi.

Adamımla hiçbir ilgisi bulunmayan ortağımın ona böyle bir iyilik yapması karşısında ben eli kolu bağlı kalamazdım; bütün gemiciler de onunla birlikte gitmeyi istediklerinden geminin yarısını ona verdik; öbür yarısının da hesabını vereceği konusunda kendi-

sinden bir senet aldık, Japonya'ya gitti, Japon tüccarı ona karşı çok dürüst, çok iyi davranmış, Japonya'da kendisini koruyarak karaya çıkması için izin almış; bu izin çoktandır hiçbir Avrupalıya verilmiyormuş; parayı da hiç eksiksiz ödemiş, gemiye Çin, Japon malları yükleyerek, yanına bir adam katıp Filipinler'e yollamış; orada İspanyollarla alışveriş yapmış, dönüşte birçok Avrupa malları, karanfil, bir hayli başka baharat getirmiş; tüccar hem gemiye iyi bir kira ödemiş, hem de bizimki artık gemiyi satmak istemediğinden kendisinin biraz parasına, birlikte getirdiği baharatına karşılık, ona yeni mallar almakta yardımcı olmuş; bizim delikanlı bu malları gene Manilla'daki İspanyollara götürmüş, orada yükünü çok iyi bir paraya satmış. Maniala'da iyi bir çevre kazandığından, gemisinin serbest bir ticaret gemisi olduğunu onaylatmış; Manilla valisi Amerika'ya, Meksika kıyılarındaki Accapulco'ya gitmek üzere gemiyi kiralamış, orada karaya çıkarak Meksika'da dolaşması, sonra bütün adamlarıyla birlikte bir İspanyol gemisine binip Avrupa'ya gitmesi için kendisine bir izin belgesi vermiş.

Accapulco'ya iyi bir yolculuktan sonra varıp gemiyi orada satmışlar; karadan yolculuk iznini almış oldukları için Porto Bello'ya gitmiş, oradan da her nasılsa bir yolunu bulup bütün parasıyla puluyla birlikte Jamaica'nın yolunu tutmuş; yedi sekiz yıl sonra, son derece zengin bir adam olarak İngiltere'ye dönmüş; sırası gelince bundan söz edeceğim, şimdi gene kendi özel işlerimize dönüyorum.

Gemimizden, gemicilerden ayrılmak üzere olduğumuz için, şimdi artık ilk işimiz, Kamboç ırmağında bize kurulan tuzağı tam zamanında haber vererek bizi kurtaran iki adama ne gibi bir iyilik yapabileceğimizi düşünmek olmuştu. Bu adamların bize pek büyük hizmet ettikleri, çok şeyi hak ettikleri bir gerçekti; bu arada bunların da gerçekte bir çift uğursuz herif ol-

duklarını, bizlerin gerçekten korsan, gemiyi alıp kaçmış kişiler olduğumuzu düşünmekle birlikte, bize kurulan tuzağı haber vermekle kalmamış, bizimle birlikte korsanlık yapmak umuduyla gelmişlerdi; sonradan biri, bize katılmasında tek nedenin, korsanlık yapma umudu olduğunu açıkça söyledi; gene de bize az hizmetleri olmadı; dolayısıyla, kendilerinden elimden geleni esirgemeyeceğime söz verdiğim için, önce her birinin daha önceki gemilerden olan alacaklarını, İngilizin on dokuz, Felemenklinin yedi aylık paralarını ödedim; ayrıca her birine biraz altın para verdim, çok hoşnut kaldılar; sonra, geminin topçusu hem ikinci kaptan hem de sayman olduğu için, İngilizi gemiye topçubaşı, Felemenkliyi de lostromo yaptım; buna ikisi de çok sevindiler; ikisi de yaman denizciler, babayiğit adamlar olduklarından canla başla hizmet ettiler.

Şimdi Çin kıyılarında bulunuyorduk; parama güvenerek türlü yollardan yurduma dönebileceğim Bengal gibi bir yerde kendimi tutsak, yurdumdan uzak duyarken, şimdi neler duymazdım artık? Yurdumdan binlerce mil uzaktaydım, dönüş için her türlü umuttan yoksundum.

Bütün umudumuz, bulunduğumuz yerde dört ay sonra başka bir pazarın kurulacağıydı; o zaman biz de bu ülkenin mallarından birçok şey alacak, belki bizi mallarımızla birlikte istediğimiz yere götürebilecek Tonkin'den gelme bir Çin mavnası ya da gemisi satın alabilecektik; bu düşünce çok aklıma yattığı için beklemeye karar vermiştim; ayrıca, bir İngiliz ya da Felemenk gemisi gelecek olursa, belki mallarımızı yükleme fırsatını bularak kendimizi Hindistan'a, yurdumuza daha yakın bir yere atabilecektik.

Bu umutlarla burada kalmaya karar verdik; ama zaman geçirmek için ülkenin içine doğru birkaç yolculuk yaptık; ilkin on günlüğüne, görülmeye değer bir kent olan Nankin'e gittik; nüfusunun bir milyon olduğunu söylüyorlardı ama ben buna inanmadım. Düzen-

li kurulmuş, birbiriyle dikine kesişen bütün caddeleri dümdüz, derli toplu görünüşü olan bir kentti.

Yalnız, bu yerlerin yoksul insanlarını, tezgâhlarını, yaşama biçimlerini, yönetimlerini, dinlerini, zenginliklerini, tantanalarını (kimilerinin dediği gibi), bizimkilerle karşılaştırmanın, benim yazmak için vereceğim, benden sonrakilerin de okumak için harcayacakları zamana değmeyeceği düşüncesindeydim.

Bu insanların büyüklüğü, zenginliği, debdebesi, törenleri, yönetimi, tezgâhları, ticareti, töreleri karşısında duyduğumuz şaşkınlığın, bunların gerçekte şaşılacak; eşine raslanmaz şeyler olmasından değil de; eskiden bu ülkelerde görülen barbarlık, kabalık, bilgisizlik konusunda gerçek bir bilgimiz olduğu için, buralarda böyle şeylerle karşılaşmayı ummadığımızdan doğması ilgi çekici bir noktadır.

Yoksa, Avrupa'nın koca yapıları yanında bunların saraylarının yapılarının sözü mü olur? İngiltere'nin, Hollanda'nın, Fransa'nın evrensel ticareti yanında bunların ticareti nedir ki, Bizim kentlerimizin zenginliği, gücü, şenliği, gözkamaştırıcı düzeni, sonsuz değişikliği yanında bunların kentleri nedir? Bizim büyük donanmalarımız, ticaret filolarımız yanında bunların birkaç mavna ya da sandalla işleyen limanlarının ne önemi vardı? Yalnız bizim Londra'nın bunların koca imparatorluğundan daha fazla ticareti vardır. Seksen toplu bir İngiliz, Felemenk, ya da Fransız kaptanı Çin'in bütün gemilerini yok edebilir. Ama dediğim gibi, bunları vahşilerden biraz daha ileri, puta tapan, barbar uluslar olarak bildiğimiz, kendilerinden böyle şeyler beklemediğimiz için, varlıkları, ticaretleri, yönetimlerinin, ordularının gücü bizi şaşırtıyor, gerçekten de bunları gözümüzde büyütmemize yol açıyor, yoksa ortada bunca büyük olan hiçbir şey yoktur; çünkü gemileri için dediğim şey, orduları, askerleri için de doğrudur. Savaş alanına iki milyon kişi gönderebilirlerse de, imparatorluklarının bütün savaş gücü ön-

lerine geleni yakıp yıkmaktan, kendi kendilerini de açlıktan kırmaktan öteye geçemez. Flander'da çevresi iyi berkitilmiş bir kenti kuşatsalar, ya da iyi eğitim görmş bir orduyla savaşsalar, Alman zırhlı süvarilerinden ya da Fransız süvarilerinden bir bölük, bütün Çin süvarileriyle başa çıkabilir. Piyadelerden bir milyon kişi, bizim kuşatılamayacak bir yerde mevzilenmiş bir piyade birliğimiz karşısında, bire yirmi bile olsalar, gene de tutunamaz. Otuz bin İngiliz ya da Alman piyadesiyle on bin Fransız süvarisinin bütün Çin ordularını dize getireceğini söylesem, hiç de aşırı konuşmuş olmam. Bizim çevresi berkitilmiş kentlerimiz, kentlerin savunmasını, saldırılarını düzenleyen mühendislerimizin ustalığı da öyle; Çin'de bir Avrupa ordusunun saldırılarına karşı bir ay bile dayanabilecek bir kent kalesi yoktur; öte yandan, bütün Çin ordları, Dunkirk gibi bir kenti, açlıktan boyun eğmek zorunda kalmadığı sürece, hiçbir zaman dize getiremezler, on yıl sürecek bir kuşatmayla bile dize getiremezler. Gerçi tüfekleri var, ama kendileri beceriksiz, hantal, silâh kullanma bilgisinden yoksun; barutları var, ama etkisiz. Savaş alanında ne bir düzenleri, ne saldırı ya da çekilme konusunda bir bilgileri, ne de eğitimleri var; bu yüzden, yurda dönüşümde bizim insanlarımızın Çin'in zenginliğinden, büyüklüğünden, yüceliğinden hayranlıkla söz ettiklerini işitince gerçekten şaşırdığımı söylemeliyim; çünkü onların, aşağılık bir sürü, bilgisiz bir köleler kitlesi, ancak böyle bir sürüyü yönetebilecek bir hükümete boyun eğmiş kimseler olduklarını, gözlerimle görerek öğrenmiştim; kısacası (konudan nasıl olsa uzaklaşmış bulunuyorum), buralar Moskova'dan böyle akla sığmaz derecede uzak olmasaydı, Moskoflar da hemen hemen bunlar gibi, kaba, yontulmamış, kötü yönetimli bir sürü olmasalardı; yeni yetişmekte, dünyaca büyük önem kazanmakta olduğunu işittiğim Moskof Çarı da savaşçı İsveçlilere saldıracak yerde buraya bir sefer yapsaydı, bire kar-

şı altı olan gücüyle İsveçlilere Narva'da yenileceğine, şimdi rahatlıkla Çin İmparatoru olabilirdi. Avrupalılarla karşılaştırılınca, bunların büyüklüğü gibi, denizcilikleri, ticaretleri, tarımları da yetersiz, derme çatma şeylerdir; bilgileri, öğrenimleri, bilim alanındaki ustalık dereceleri de öyle; küreleri, daireleri, matematik konusunda yarım yamalak bir bilgileri var, ama bilgileri incelenince, en üstün bilginlerinin bile dar görüşlü kimseler oldukları anlaşılır. Gökteki yıldızların deviniminden başka hiçbir şey bilmiyorlar; öyle kalın kafalı, öyle bilgisiz adamlar ki, güneş tutulunca bir büyük ejderhanın güneşe saldırdığına, onu alıp kaçıracağına inanıyor, ejderhayı ürkütmek için, bizim arı oğullarını toplarken yaptığımız gibi, ellerine geçirdikleri bütün tencerelerin dibini döğmeye, bütün davulları çalmaya başlıyorlar.

Bütün bunlar, yolculuğumun öyküsünde konu dışı olarak anlattığım tek şeydir; onun için artık ülkelerden, ülkelerin insanlarından daha fazla söz etmeyeceğim; bu ne benim işim, ne de böyle bir şeye niyetim var; benim niyetim ancak, eşine rastlanmaz nitelikteki bir başıboş yaşayışta karşılaştığım, belki benden sonra geleceklerin de bir daha eşini işitmeyecekleri, türlü değişiklikleri, yaşantıları anlatmaktır; dolayısıyla, bundan sonra göreceğim önemli yerlerden, çöllerden, uluslardan öykümle ilgisi bulunduğu ölçüde, zorunlu olduğum ölçüde söz edeceğim. Nankin'den döndüğümüz için şimdi Çin'in, yanılmıyorsam tam göbeğinde otuzuncu kuzey enlem derecesi üzerinde bulunuyorduk; bir hayli övgüsünü işittiğim, Baba Simon'un uzun süre beni gitmeye zorladığı Pekin'i görmeyi gerçekten kafama koymuştum; kendisiyle birlikte gidecek öbür misyoner Macao'dan gelince, en sonunda gidip gitmeyeceğimizi kararlaştırmak, gideceksek zamanını seçmek gerekti; bu işi ortağıma, bütünüyle onun oyuna bıraktım; ortağım gitmemize karar verdi, biz de yol hazırlıklarına başladık. Bir yolunu bularak

yolculuğa çok iyi başladık, çünkü Mandarinlerden birinin eşliğinde dolaşma izni almıştık; bu Mandarinler bulundukları bölgenin bir bakıma genel valisi, baş yöneticisiydiler; büyük bir önemleri vardı; halktan çok saygı görüyor, arasıra da halkı adamakıllı soyuyorlardı, çünkü geçtikleri yerlerdeki insanlar bunların yanındaki bütün o kalabalığın yiyeceğini içeceğini vermekle sorumluydular. Mandarin'le birlikte dolaşırken özellikle dikkatimi çeken şey, Mandarin'in bölgesinde gerek kendimiz gerekse atlarımız için yeter ölçüde yiyecek almamızla birlikte, Mandarin'in kâhyası ya da kilercibaşısının bütün bunların parasını, piyasa fiyatı üzerinden hepimizden toplamasıydı; bu durumdan Mandarin'in eşliğinde yolculuk etmek bize gösterilmiş büyük bir iyilik olmakla birlikte çok büyük ayrıcalık değil, tam tersine, onun çıkarına olan bir şeydi; çünkü daha bizden başka, aynı koşullar altında yolculuk yapan otuz kişi vardı; bu, Mandarin'in çıkarına bir şeydi diyorum, çünkü halk bu yiyecekleri parasız veriyor, o ise bunlara karşılık bizim bütün paramızı alıyordu.

Pekin'e giderken yirmi beş gün, halkı son derece kalabalık olmakla birlikte çok kötü işlenmiş, çalışmalarıyla çok övünüyorlarsa da tarımı, ekonomisi, yaşama biçimiyle yürekler acısı yerlerden geçtik; yürekler acısı diyorum, çünkü yaşamasını bilen bizler oralarda yaşamak, ya da oralardaki yaşayışı kendi yaşayışımızla karşılaştırmak zorunda kalırsak bu sonuca varırız, ama başka bir yaşama biçimi tanımayan bu zavallı aşağılık yaratıklar için durum hiç de öyle değildi. Kibirleri son derece büyüktü, kibirlerinden daha büyük olan tek şeyleri yoksulluklarıydı, ama bu da çektikleri sıkıntıyı artırmaktan başka bir şeye yaramıyordu; Amerika'nın baldırı çıplak yerlilerinin bile bunlardan daha mutlu yaşadıklarını söylemeliyim, çünkü onlar hiçbir şeyleri olmadığı gibi, hiçbir şey de istemiyorlardı; oysa bunlar hem kibirli, saygısız, hem

de çoğunlukla dilenci, ekmek parasından yoksun insanlardı; gösteriş düşkünlükleri anlatmakla bitmezdi, bu nitelikleri özellikle giyimlerinde, yapılarında, birçok uşaklar, köleler kullanma özentilerinde göze çarpıyordu; kendilerinden başka hiç kimseyi beğenmemeleri, son derece gülünç bir şeydi.

Sonraları Tataristan çölleriyle bozkırlarında çok daha severek dolaştığımı açıkça söyleyebilirim; bununla birlikte, yolları iyi döşeli, bakımlı, gezginler için çok elverişliydi; ama beni, böyle son derece kaba, bilgisiz bir ulusun böylesine kibirli, kendini bilmez, saygısız olması kadar rahatsız eden hiçbir şey yoktu, çünkü o ünlü üstünlüklerinden iz görünmüyordu. Arkadaşım Baba Simon'la ben bu insanların dilenci kibriyle sık sık eğlenmekten kendimizi alamıyorduk. Sözgelişi Nankin'den on mil uzakta, bir köy efendisinin evi yanından geçerken, aşağı yukarı iki mil boyunca, evin efendisiyle birlikte yolculuk etme onuruna eriştik. Bu adamın durumu gösterişle yoksulluğun karışımı olan eksiksiz bir Don Kişot'luktu.

Bu kirli paslı Don Kişot'un giyimi, uzun yenleri, hemen hemen her yanından sarkan saçakları, oymaları, yırtmaçları, püsküllleriyle soytarıların kirli açık renk bir bezden yapılma elbiselerini andırıyordu; üzerinde bir kasabınkini aratmayacak ölçüde yağlı kadife bir yeleği vardı; bu da onun yüceliğinin, son derece kirli olmasını gerektirdiğini gösterir gibiydi.

Atı, İngiltere'de şöyle 30 - 40 şiline satılan türden, miskin, cılız, cansız bir beygirdi; bu zavallı hayvanı sürmek için, iki yanında birer köle yaya yürüyordu. Elinde bir kırbaç vardı; köleler hayvanın sağrılarına vururken o da var gücüyle kafasına vuruyordu; ardında on on iki uşağıyla yanımızdan geçti; sorduğumuzda, kentten yarım mil ötemizdeki köyüne gitmekte olduğunu söylediler. Bu kibar bozuntusu adam önde, biz arkada yolumuza ağır ağır devam ediyorduk; biraz

dinlenmek için bir köyde bir saatlik bir mola verdik, bu adamın kır evinin yanından geçerken, kendisini kapısı önünde küçük bir açıklığa oturmuş yemek yerken bulduk; burası bahçe gibi bir yerdi, ama herifi dışardan kolayca görebiliyorduk; biz baktıkça büyük kıvanç duyacağını söylediler.

Gölge veren, palmiye ağacı gibi bir ağaç altına oturmuş, arkasında da ağacın altında kocaman bir şemsiye açılmıştı; böylece o yan iyice görünüyordu. Kendisi kocaman, şişman bir adam olduğundan büyük bir koltuğa yayılmış oturuyor, yemeğini de iki cariye getiriyordu; hizmetlerini Avrupa'da hiçbir soylu kişinin kabul edemeyeceği iki cariyesi daha vardı; çünkü bunlardan biri kaşıkla beyefendiyi besliyor, öteki de zât-ı âlilerinin sakalıyla kadife yeleğine düşen yemek artıklarını topluyordu; bu şişman, kaba herif, kralların, imparatorların bile, hizmetçilerin elleriyle rahatsız olmaktansa kendilerinin görecekleri bu doğal işler için, ellerini kullanmanın kendisini alçaltacağını sanıyordu.

Bu süreyi insanların kendini beğenmişliğinin onlara ne acılar çektirdiğini, böyle aşırı kibirli bir yaradılışın sağduyu sahibi bir kimse için ne ezici bir şey olduğunu düşünmekle geçirdim; kendisine, acıdığımız ya da kızdığımız için değil de hayran kaldığımız için baktığımızı sanan bu zavallı yaratığı bırakarak gene yolumuza koyulduk; yalnız Baba Simon bu köy kibarının ne gibi güzel şeylerle beslendiğini öğrenmek merakına düştü, bunları tatmak onuruna da eriştiğini söyledi; herifin yediğini, İngiltere'de bir köpeğe versek güç yerdi sanırım; bir tencere dolusu bol sarmısaklı pirinç, küçük bir torba karabiber, misk gibi kokan, hardal tadında, buralarda yetişen, bizim zencefile benzer başka bir ot hep bir arada karıştırılmış, bu bulamacın içine küçük bir parça koyun haşlaması atılmıştı; az ötede dört beş uşağı daha dinelen zâti âlilerinin yediği yemek işte buydu; uşaklarını da kendi ye-

dikleriyle besliyor idiyse, baharat bir yana, zavallılar gerçekten çok kötü durumda olmalıydılar.

Bizim birlikte yolculuk ettiğimiz Mandarin'e gelince, bir kral gibi saygı görüyordu; çevresinde hep soylu kişiler bulunuyor, öyle bir debdebeyle çalım satıyordu ki, kendisini ancak uzaktan, pek az görebiliyordum; ama dikkatimi çeken şey, buyruğu altındaki kimselerin bütün atlarının, İngiltere'deki araba beygirlerinden bile daha aşağı olmasıydı; yalnız bir sürü uydurma takımlarla, koşumlarla, pelerinlerle örtülmüş oldukları için insan aldanıyor, cılız mı besili mi oldukları sezilmiyordu; sözün kısası, atların başlarıyla bacaklarından başka hiçbir yerlerini göremiyorduk.

Artık keyfim yerindeydi, daha önce sözünü ettiğim sıkıntılar, şaşkınlıklar geçmişti; hiçbir kaygım düşüncem olmadığı için bu yolculuk bana daha çok kıvanç veriyordu; başımdan bir kaza falan da geçmedi, yalnız küçük bir dereyi geçerken atım düştü, ben de dereye yuvarlandım, su derin değildi ama tepeden tırnağa ıslandım; bu olayı, gerektiğinde hatırlayayım diye birçok yerlerin, insanların adlarını yazmış olduğum cep defterimin ıslanmasından dolayı anıyorum; sonra da dikkat etmediğim için defterin yaprakları küflenmiş, sözcükler, yolculukta uğradığım yerlerin adları, ne yazık ki bir daha hiç okunamayacak bir duruma gelmişti.

En sonunda Pekin'e vardık; yanımda kaptan yeğenimin bana uşak olarak verdiği, çok bağlı, çok çalışkan çıkan delikanlıdan başka kimse yoktu; ortağımın da kendi akrabasından olan bir uşağından başka kimsesi yoktu. Portekizli kılavuza gelince, Çin sarayını o da görmek istediğinden, birlikte gelebilmesi için yol paralarını biz vermişik; bu ülkenin dilini anladığı, iyi Fransızca, azıcık da İngilizce bildiği için çevreyle anlaşmamızda aracılık yapıyor, gerçekten de her yerde işimize yarıyordu. Pekin'e geleli bir haftadan fazla olmamıştı, bir gün gülerek yanımıza geldi, «Ah

Senyör Inglese,» dedi, «gönlünüzü sevinçle dolduracak bir şey söyleyeceğim size.» «Gönlümü sevinçle mi dolduracak? Hayrola. Bu ülkede beni öyle son derece sevindirecek ya da üzecek hiçbir şey görmüyorum,» dedim. Kırık dökük İngilizcesiyle, «Evet evet, sizi sevindirmek, beni üzmek için bir şey,» dedi; üzecek bir şey demek istiyordu. Bu, merakımı daha da artırdı. «Sizi neden üzecekmiş?» dedim. «Çünkü yirmi beş gün yolculuktan sonra beni buraya getirdiniz, şimdi de bırakacaksınız yapayalnız geri döneceğim. Bulunduğum limana gemisiz, atsız, parasız pulsuz nasıl gideceğim?» Konuşmaları arasında kullandığı kırık dökük Latince sözlerle bizi pek eğlendiriyordu; sözgelişi paradan (Peccune) diye söz ediyordu.

Sözün kısası, orada Polonyalı tüccarlarla Moskof tüccarların büyük bir kervanı bulunduğunu, dört beş hafta sonra karadan Moskova'ya gitmek üzere hazırlık gördüklerini, bizim onlarla birlikte gitmek fırsatını kaçırmayacağımızı, kendisini de tek başına geri dönmesi için yapayalnız bırakacağımızı çok iyi bildiğini söyledi. Bu habere biraz şaşırdığımı söylemeliyim; içimi kolay kolay anlatamadığım, daha önce hiç duymamış olduğum bir sevinç kapladı, bir süre yaşlı adama tek söz bile söyleyecek gücü kendimde bulamadım; ama en sonunda «Bunu nereden öğrendiniz, doğru olduğunu iyice biliyor musunuz?» diye sordum. «Evet,» dedi, «bu sabah, onlarla birlikte bulunan, eski tanıdıklarımdan bir Ermeni'ye ya da sizin deyimle bir Rum'a rastladım; son gördüğümde Tonkin'e gitmek üzere Ejderhan'dan gelmişti, ama niyetini değiştirmiş, önce bu kervanla Moskova'ya sonra da Volga üzerinden Ejderhan'a gidecekmiş. «Peki dostum,» dedim, «sizi yalnız bırakacağımı düşünerek tasalanmayın; bu iş benim İngiltere'ye dönmem için bir yol olursa, siz de bir daha Macao'ya dönerseniz, suç sizin olur.» Sonra ne yapacağımızı anlamak için birlikte gittik, ortağıma kılavuzun verdiği habere ne diyeceğini, bunun işine gelip

gelmediğini sordum; Bengal'deki bütün işlerini çok iyi örgütlediğini, bu bakımdan ben nasıl istersem öyle yapmaya hazır olduğunu, parasını taşınmaya değer, işlenmiş işlenmemiş Çin ipeklilerine yatırabilirse İngiltere'ye severek gidebileceğini, sonra kumpanyanın gemileriyle Bengal'e gidebileceğini söyledi.

Buna karar verdikten sonra, bizim Portekizli kılavuz da Moskova'ya ya da İngiltere'ye gelmek isterse, masraflarını çekeceğimiz konusunda anlaştık; böyle bir şeyden daha fazlasını bile yapsak, bu adama karşı hiç de cömertçe davranmış sayılmazdık, çünkü bize yaptığı hizmetler çok daha fazlasına değerdi; bu adam bizim yalnız denizde kılavuzumuz olmakla kalmamış, karada da simsarlığımızı yapmış, Japon tüccarını bulmasıyla, cebimize yüzlerce lira girmişti. Böylece, konuyu aramızda konuştuk, kendisine, hizmetleri karşılığında hak ettiği bir iyilik yapmak istediğimiz, her zaman işe yarayan bir adam olduğundan yanımızdan ayrılmasını da istemediğimiz için, benim hesabıma göre, 175 lrası tutarında altın para verdk, eşyasını taşıyacak bir atın giderleri dışında, hem kendisinin hem de atının bütün masraflarını ödemeyi de kararlaştırdık.

Bunu aramızda görüştükten sonra, kararımızı bildirmek üzere kendisini çağırdık; kendisini tek başına geri dönmesi için yapayalnız bırakacağımızdan yakınmış olduğunu, ama bizim böyle bir şey yapmamaya karar verdiğimizi; kervanla Avrupa'ya giderken onu da birlikte götürmek istediğini söyledim. Başını salladı, bunun uzun bir yolculuk olacağını, ne oraya gidebilecek ne de orada geçinebilecek parası bulunduğunu, belirtti. Bunda haklı olduğunu, ama kendisi için bir şeyler yapmayı düşündüğümüzü, bununla bize yaptığı hizmetlerden hoşnutluğumuzu belirtmek istediğimizi, kendisine ne büyük bir borçluluk duyduğumuzu anlayacağını söyledim; sonra ona burada vermeyi kararlaştırdığımız şeyi, bunu bocumuz karşılığı yaptığımızı, isterse kendisini birlikte Moskova'ya oradan da Lond-

ra'ya götürebileceğimizi, götüreceği malların masrafı dışında, bütün giderlerini yükleneceğimizi anlattım.

Bunu sevinerek kabul etti, bizimle dünyanın öbür ucuna bile gitmeye hazır olduğunu söyledi; kısacası, hepimiz bu yolculuğa hazırlanmaya başladık; bununla birlikte, tüccarların da bizim gibi görülecek birçok işleri olduğu için, beş hafta yerine dört ay bilmem kaç günlük bir süre bekledik.

Pekin'den, bizim takvime göre şubatın başında çıktık; ortağımla yaşlı kılavuz bıraktığımız birtakım malları yoluna koymak için, ilk yanaştığımız limana gitmişlerdi. Ben de Nankin'den tanıdığım, kendi işleri için Pekin'e gelmiş bir Çin tüccarıyla Nankin'e giderek, oradan doksan parça iyi kumaş, kimisi altın sırmayla işlenmiş iki yüz parça ince ipekli kumaş aldım, ortağım dönünceye dek bunların hepsini Pekin'e taşıdım; ayrıca bir hayli ham ipekle daha başka şeyler aldık, bütün yükümüzün değeri üç bin beş yüz İngiliz lirasını buluyordu; çay, değerli kumaşlar, üç deve yükü Hindistan cevizi, karanfil ile birlikte yalnız bizim mallarımız, kendi bineklerimizden başka on sekiz deve yükü tutmuştu; iki üç yedek at, iki yiyecek yüklü at ile birlikte develerimizle atlarımızın sayısı yirmi altıydı.

Kervanımız çok büyüktü; yanılmıyorsam üç yüzle dört yüz arası atımız, her durum göz önünde tutularak iyice silâhlanmış yüz yirmi adamımız vardı; çünkü doğudaki kervanların Arapların saldırısına uğraması gibi, buradakiler de Tatarların saldırısına uğruyordu; bununla birlikte Tatarlar hem Araplar gibi tehlikeli değildiler, hem de üstünlük kazandıkları zaman onlar gibi barbarlık etmiyorlardı.

Kervanda türlü uluslardan insan vardı, ama çoğu Moskof'tu, çünkü içlerinden kimileri Litvanyalı olmakla birlikte, altmıştan fazlası Moskovalı ya da Moskova tüccarıydı; bizi özellikle sevindiren bir şey de kervanda beş İskoçyalının bulunmadıydı; bunların, işlerimi çok iyi bilen zengin adamlar oldukları görülüyordu.

Bir gün yolculuk ettikten sonra, sayıları beş kişi olan kılavuzlar, bütün malsahiplerini, tüccarları, daha doğrusu uşaklardan başka bütün yolcuları, kendi deyimleriyle büyük toplantıya çağırdılar; bu büyük toplantıda, yolda hayvanlara ot, saman almak, kılavuzları da sevindirmek, gerekirse yeni hayvan almak için ortak bir sandık kuruldu, herkes bu sandığa belli bir para yatırdı. Burada, kendi deyimleriyle seferi düzenlediler, bir saldırı karşısında komuta edecek adamları seçtiler, sırasıyla herkese bir komuta görevi verdiler; sırası gelince anlatacağım üzere, bu hazırlık hiç de gereksiz değildi.

Ülkenin bu yanlarındaki yollar çok kalabalıktı, çömlekçilerle, topraktan Çin işi çanak çömlek yapanlarla doluydu; yolda giderken bir ara yanıma, bizi güldürmek için her zaman bir şeyler bulan Portekizli kılavuz geldi, bana bütün ülkede eşine en az rastlanan bir şey göstereceğini, bunu gördükten sonra, Çin üzerine çok kötü şeyler söyleyecek olsam bile, burada dünyanın daha başka hiçbir yerinde göremeyeceğim bir şeyle karşılaştığımdan söz edebileceğimi söyledi. Dediğini öğrenmek için büyük bir sabırsızlık duydum. Sonunda bunun Çin işinden yapılma bir ev olduğunu söyledi, «peki,» dedim, «bunların yapılarının gereci, harcı hep kendi ülkelerinin malı değil mi? Öyleyse hepsi de Çin işi sayılır, ne dersin?» «Hayır hayır, öyle değil,» dedi, «demek istediğim, sizin İngiltere'deki deyiminizle bütünüyle çiniden, ya da bizim deyimle porselenden yapılmış bir ev.« »Ha, bak bu olabilir,» dedim, «ne büyüklükte? Bir kutuya konarak deveyle taşınabilir mi? Taşınabilirse satın alalım.» Yaşlı kılavuz ellerini havaya kaldırarak, «Deveyle mi,» dedi, «ne diyorsunuz? İçinde otuz kişilik bir aile oturuyor.»

Bu evi görmeyi gerçekten merak etmiştim; ama yanına gittiğim zaman şundan başka bir şey olmadığını anladım; tahtadan yapılmış, İngiltere'de bizim ahşap diye adlandırdığımız türden bir evdi, yalnız sıvası

gerçekten çiniden, daha doğrusu Çin çanak çömleklerinin yapıldığı topraktandı.

Güneşin bütün ısısını yansıtan dışı, sırlanmış, bütünüyle bembeyaz, İngiltere'deki bütün Çin tabakları gibi mavi resimli, pişirilmiş gibi sert, çok güzel görünüyordu. İçine gelince, bütün duvarlar kaplama yerine, İngiltere'de bizim mutfak-çinisi dediğimiz dört köşe, sert, sırlı tuğlalarla kaplıydı; bunların hepsi de, altın yaldızla karışık birçok olağanüstü renklerle, son derece güzel resimlerle çok güzel çinilerdi; ama aynı topraktan yapılmış oldukları için, öyle bir incelikle birbirlerine yapıştırılmışlardı ki, bitiştikleri yeri görmek çok güçtü; odaların tabanları da aynı düzende yapılmıştı, hem de en az İngiltere'nin kimi bölgelerinde, özellikle Lincoln, Nottingham, Leicester illerinde görülen toprak tabanlar gibi taş sertliğinde, dümdüzdü; ama aynı çinilerle döşenmiş birkaç küçük oda dışında, bu taban çinileri pişirilmiş değildi; tavanlar, daha doğrusu evdeki bütün sıvalar, aynı topraktandı; çatı ise gene aynı tuğlalarla kaplanmıştı, yalnız bunların rengi koyu parlak siyahtı.

Bu gerçekten de çiniden yapılma bir evdi, böyle adlandırılması da yerindeydi; yolcu olmasaydım bu evin ayrıntılarını iyice incelemek için burada birkaç gün kalabilirdim; çünkü bahçede bütünüyle pişirilmiş porselen toprağından yapılma çini kaplı çeşmeler, balık havuzları, ağaçlı yolların yanlarında dizi dizi heykeller bulunduğunu söylediler.

Çinicilik Çin'in başlıca özelliklerinden biri olduğu için, bunda çok ileri gittikleri bir gerçektir; ancak, bu konuda öyle inanılmayacak şeyler söylediler ki, bunların doğru olmadığını bildiğim için anlatmadan geçeceğim. Özellikle bir çini ustasının, direkleriyle, takımlarıyla, yelkenleriyle, elli kişi taşıyabilecek büyüklükte, topraktan bir gemi yaptığını söylemişlerdi; bir de bunun denize indirilerek Japonya'ya bir yolculuk yaptığını söylemişlerdi, beni bağışlayın ama, uydurma ol-

duğunu bildiğim için gülüp geçtim, hiçbir şey söylemedim.

Bu garip görünüşlü ev, beni kervandan aşağı yukarı iki saat alıkoydu; bu yüzden kervancıbaşı benden üç şilin ceza aldı; Çin Seddi'nin içinde yolculuğumuzun üçüncü günü olduğunu, dışındaki yolculuğumuzun üçüncü gününde böyle bir şey olursa dört kat daha fazla ceza alacağımı, ayrıca büyük kuruldan bağış dilemem gerekeceğini söyledi; ben de bundan böyle düzeni boz-

mayacağıma söz verdim; çünkü hep bir arada bulunmamızın, hepimizin güvenliği bakımından son derece gerekli bir şey olduğunu sonradan ben de anladım.

İki gün sonra, Tatarlara karşı yapılmış olan büyük Çin Seddi'ni geçtik; yalçın kayalardan, hiçbir düşmanın tırmanamayacağı geçit vermez uçurumlardan, dağlardan tepelerden aşan bu duvarlar gerçekten büyük bir işti. Uzunluğunun bin İngiliz miline yakın olduğunu söylediler; ama duvarın dirseklerini, girintilerini, çıkıntılarını saymazsak, kuşattığı ülkenin çevresi beş yüz mil kadar tutar, yüksekliği dört kulaç vardı, eni de kimi yerlerde çok kalındı.

Düzeni bozmadan, duvarları uzaktan yakından, öteden beriden, gözümün görebileceği ölçüde incelemek için aşağı yukarı bir saat oyalandım; bir saat diyorum, çünkü kervanımızın kapıyı geçmesi, böyle bir süreyi aldı; bu seddi dünyanın harikalarından sayan kervan kılavuzu, bu konuda benim düşüncemi çok merak ediyordu; «Tatarların girmesini engellemek için olağanüstü bir şey bu,» dedim; ne demek istediğimi anlamadı, övgü olsun diye söylüyorum sandı, ama yaşlı Portekizli güldü, «Senyör Inglese, çok renkli konuşuyorsunuz,» dedi; «Nasıl renkli, ne demek istiyorsun?» dedim. «Çünkü sözlerinizin bir yanı ak bir yanı kara, bir yanı şen bir yanı acı; ona bu duvarın Tatarların girmesini engellemek için olağanüstü bir şey olduğunu söylüyorsunuz; ben de bu sözünüzden bunun Tatarlardan başkasını engelleyemeyeceği anlamını çıkarıyorum; sizi anlıyorum Senyör Inglese, çok iyi anlıyorum; ama Çinli, sözünüze işine geldiği gibi bir anlam verdi.»

«Evet,» dedim, «bu duvarın bizim ülkeden gelecek iyi bir topçu birliği, ya da iki lâğımcı bölüğü olan bir istihkâm birliği karşısında dayanabileceğini sanıyor musun? Bir ordunun on gün içinde, savaş düzeniyle girebileceği bir gedik açıp, bütün bu duvarları darmadağın ederek taş üstünde taş bırakmayacağını düşünebi-

liyor musun?» dedim. «Evet, biliyorum,» dedi. Çinli, ne dediğimi öğrenmek için üsteledi, bunu kendisine birkaç gün sonra söyleyebileceğimi belirttim, çünkü o zaman ülkelerinden çıkmış olacaktık, hemen sonra da kendisi bizden ayrıcaktı; ama sözlerimi öğrendiği zaman, yolun sonuna dek somurttu, bir daha hiçbir molada Çin'in güçlülüğü, büyüklüğü üstüne öyküler anlatmadı.

Northumberland'da Romalıların yaptığı ünlü yuvaları andıran Çin Seddi adındaki bu koca hiçi geçtikten sonra çevre ıssızlaşmaya başladı; Tatarların akınlarına, yağmalarına uğrayan halk, dört bir yanı berkitilmiş kentlerde kasabalarda yaşıyorlardı; Tatarlar büyük ordularla hırsızlığa çıktıklarından, açık kırlarda silâhsız yaşayacak hiç kimse, karşılarında tutunamazdı.

İşte buralara varınca, kervandan ayrı gitmemenin gerekliliğini anlamaya başladım; çünkü birçok Tatar yığınlarının ortalıkta kol gezdiklerini görüyorduk; ama yakından gördüğüm zaman, böyle düzensiz, savaş eğitiminden yoksun, bayağı bir sürünün Çin imparatorluğunu nasıl ele geçirebileceğine şaşırmaktan kendimi alamadım.

Atları cılız, açlıktan kemikleri sayılan, eğitilmemiş, hiçbir işe yaramaz şeylerdi; kendileriyle ilk karşılaşmamızda da, ülkenin daha yırtıcı olan iç kesimlerine vardığımızda da, bu durum aynıydı; kervanın o günkü kılavuzu, içimizden on altı kişiye, kendi deyimiyle avlanma izni vermişti; bu av, koyun yakalamaktan başka bir şey değildi; bununla birlikte, bu yaratıklar şimdiye dek gördüğüm türleri arasında en yırtıcı, en çevik şeyler olduğundan bu iş av sayılabilirdi; yalnız çok uzağa kaçamıyorlar, kovalamaya başladığınız an yüzde yüz vurabiliyordunuz; çünkü evcil koyunlar gibi, otuzu kırkı bir arada sürü olarak dolaşıyorlar, kaçarken de hep birlikte kaçıyorlardı.

Bu garip avın ardından koşarken, yazgımızda Ta-

tarlarla karşılaşmak da varmış; onlar da bizim gibi koyun mu avlıyorlardı, yoksa başka bir av mı kovalıyorlardı bilmem; ama bizi görür görmez içlerinden biri, daha önce hiç işitmediğim, bir daha işitmek istemeyeceğim barbarca sesi kulaklarımı tırmalayan keskin bir boru çaldı; hepimiz bunu arkadaşlarını toplamak için çaldığını düşündük; gerçekten de böylemiş; çünkü bir çeyrek saatten daha az bir zamanda bir mil ötemizde kırk elli kişi birden toplanıverdi; neyse ki biz bu arada hazır durumdaydık.

O sırada aramızda bulunan İskoçyalı Moskova tüccarlarından biri, boru sesini işitir işitmez, hiç zaman yitirmeden saldırmaktan başka çıkar yol olmadığını

söyledi, bizi bir sıraya dizerek, kararımızı sordu; ardından gitmeye hazır olduğumuzu söyledik; bunun üzerine atını doğruca onlardan yana sürdü; Tatarlar hiçbir düzen almadan, almayı da denemeden karmakarışık bir sürü halinde baka kaldılar; ama bizim ilerlediğimizi görür görmez, oklarını yağdırmaya başladılar; neyse ki, oklar hiçbirimize değmedi; anlaşılan, nişanda değil uzaklıkta aldanmışlardı; çünkü okların hepsi az ilerimize düştü; bununla birlikte, öyle iyi nişan almışlardı ki, yirmi yarda daha ileride olsak, aramızdan birçoğu, ölmese bile yüzde yüz yaralanırdı.

Hemen durduk, aradaki uzaklık büyük olmakla birlikte ateş ettik, onların oklarına karşı kurşun yağdırarak, bizim İskoçyalının buyruğu üzere yalın kılıç üzerlerine saldırdık. Gerçi bu İskoçyalı bir tüccardı ama, bu işte öyle gözüpek, öyle yiğit, öyle de korkusuz davrandı ki, hiçbir kavgada ondan yeterli bir komutan görmedim desem yalan olmaz. Tatarların yanına gelir gelmez, tabancalarımızı yüzlerine boşaltıp geri çekildik, akla sığmaz bir çabuklukla kaçtılar; yalnız sağ yanımızda üç kişi kalmış, el işaretleriyle ötekileri yanlarına çağırıyorlardı; ellerinde kılıç gibi bir şey vardı, yayları da arkalarında asılıydı. Bizim yiğit komutan, hiç kimseye kendisiyle birlikte gelmesini söylemeden, dörtnala üzerlerine gitti, içlerinden birini tüfeğinin dipçiğiyle yere düşürdü, ikincisini tabancasıyla temizledi, üçüncüsü de kaçınca kavga böylece sona erdi. Ama bunun kötü bir sonucu da oldu, kovaladığımız koyunların hepsi kaçtı. Bizden ne bir yaralı ne de ölü vardı; Tatarlardan ise beş kişi ölmüştü, yaralananların sayısını bilmiyorduk; ama bildiğimiz tek şey, tüfeklerimizin gürültüsünden son derece korkmuş olmaları, bir daha da üzerimize gelmeyi göze alamamalarıydı.

Bu sırada hep Çin topraklarında bulunuyorduk, onun için Tatarlar sonradan gördüğümüz gibi azgınlık gösteremiyorlardı; ama beş gün sonra alabildiğine ge-

niş bir çöle girdik, bunu geçmek üç gün üç gecemizi aldı; sularımızı büyük deri kırbalarda taşımak, geceleri de Arabistan çöllerinde yapıldığını işittiğim gibi, bir yerde konaklamak zorunda kalıyorduk.

Bu toprakların kimin olduğunu sordum; buraların bir tür sınır olduğunu, sahipsiz ülke diye adlandırıldığını, gerçekten Karahatay'ın ya da Büyük Tataristan'ın topraklarına girdiğini, ama genellikle Çin'in bilindiğini söylediler; soyguncuların saldırısına karşı hiçbir düzen alınmadığından, burası bütün dünyanın en kötü çölü olarak tanınıyordu; bununla birlikte, daha önümüzde geçilecek büyük bir kesimi uzanıyordu.

Başlangıçta içimde büyük bir korku uyandırdığını söylemem gereken bu çölü geçerken, iki üç yerde küçük Tatar topluluklarına rastladık, ama hepsi kendi işlerinde görünüyorlardı, bize bir kötülük niyetleri yoktu; bize bir diyecekleri olmayınca, biz de tıpkı şeytan görmüş gibi, onlara hiçbir şey demeden geçip gitmelerine göz yumuyorduk.

Bununla birlikte, bir yerde onlardan bir küme iyice yanımıza sokularak bakmaya başladılar; ne yapacaklarını mı, yoksa bize saldırıp saldırmayacaklarını mı düşünüyorlardı bilmiyoruz; ama bizi geçerek bir süre ilerlemelerinden sonra, aramızdan kırk kişiyi ard gözcü olarak ayırdık, kervan şöyle böyle yarım mil yol alıncaya dek, hazır durumda bekledik; uzaklaşmalarından bir süre sonra bizi beş okla selamladıklarını gördük; oklardan biri bir ata raslayarak zavallı hayvanı sakat etti; bir baytarın yokluğunu çekerek hayvancağızı ertesi gün yolda bırakmak zorunda kaldık; daha birçok ok atacaklarını, okların hemen önümüze düşeceğini bekliyorduk, ama oralarda bir daha ne Tatar gördük ne de ok.

Bundan sonra aşağı yukarı bir ay daha yürüdük; gerçi gene Çin imparatorluğu topraklarında bulunuyorduk, ama çoğunlukla Tatar akınlarına karşı çevresi berkitilmiş köylerden geçen yollar başlangıçtaki gibi

iyi değildi. Buralardaki kasabalardan birine vardığımız zaman (Naum kasabasına varışımızdan bir buçuk gün önceydi) bir deve satın almak istedim; birçok kervanlar bu yoldan geçtiği, çoğunlukla da bu kervanlara gerekli olduğu için, satılır develer, atlar bulunuyordu. Bana bir deve almasını söylediğim adam gidip bir deve getirecekti; ama işgüzarlık bu ya, ben de onunla birlikte gitmek istedim. Gideceğimiz yer köyden iki mil dışardaymış, anlaşılan develerle atları bir çobanın güdümünde otlatmak için orada bulunduruyorlarmış.

Gerçekte biraz değişiklik istediğim için, bizim yaşlı kılavuzla yaya olarak gittik. Oraya vardığımız zaman bu yerin, harçsız olarak kuru kuruya örülmüş taş bir duvarla çevrili ağıl gibi bir şey olduğunu, kapısında da Çinli bir bekçinin nöbet tuttuğunu gördük. Pazarlıkta uyuşarak bir deve satın aldıktan sonra geri döndüm; benimle birlikte giden Çinli de deveyi çekiyordu. Ansızın önümüze beş Tatar atlısı çıkıverdi, bunlardan ikisi Çinliyi yakalayarak deveyi elinden alırken, öbür üçü de silâhsız olduğumuzu görüp yaşlı kılavuzla benim üzerimize yürüdüler, çünkü yanımda bir kılıçtan başka silâh yoktu, tek bir kılıç da üç atlıya karşı pek zavallı bir savunma aracıydı. En önce gelen kılıcıma davrandığımı görünce olduğu yerde durakladı. (Çünkü çok ödlek oluyorlardı), ama ikincisi solumdan gelerek kafama bir şey indirdi, ne uğradığımı anlayamadım; yere yığılıp kalmış olduğumdan kendime geldiğim zaman da olup bitenlere, nerede bulunduğuma şaşırmıştım. Yalnız benim hiç şaşmaz yaşlı kılavuzun cebinde bir tabanca varmış (böylece ulu Tanrı görünmez tehlikelere karşı da bizi gözetiyordu,) bu tabancadan ne benim haberim vardı ne de Tatarların; haberleri olsaydı bize saldırmaya yeltenemezlerdi sanırım; ama korkaklar tehlikenin bulunmadığı yerde her zaman yiğit kesilirler.

Yaşlı dostum beni yerde görünce, büyük bir gözü-

peklikle bana vuran herifin üzerine yürümüş; bir eliyle silâhını kavramış, öteki eliyle de herifi var gücüyle kendine doğru çekerek tabancasını kafasına boşaltttığı gibi, hemen oracıkta yere sermiş; sonra hemen, yukarıda bizi durdurduğunu söylediğim Tatarın üzerine atılmış; bunu öyle bir çeviklikle yapmış ki adam bir daha davranmaya fırsat bulamamış; bizim kılavuz yanından hiç eksik etmediği kılıcını bir savurmuş, adama rast getirememekle birlikte, atın başını yandan yaralamış, kulaklarından birini koparark yüzünden büyük bir parça uçurmuş; yarasının acısıyla kuduran zavallı hayvan, binicisini dinlememiş kaçmış, Tatarı

bizim kılavuzun erişemeyeceği ölçüde uzaklara götürmüş, sonra şaha kalkarak Tatarı yere atmış, kendisi de onun üzerine düşmüş.

Bu arada, deveyi elinden kaçıran, yanında silâhı da bulunmayan Çinli gelmiş; bununla birlikte Tatarın yerde olduğunu, atının da onun üstüne kapaklandığını görünce o yana doğru koşmuş, Tatarı yanındaki baltalı kargıyı andıran, tam bir baltalı kargı da olmayan çirkin, biçimsiz silâhı kaptığı gibi, beynini dağıtmış. Ama bizim yaşlı kılavuz daha üçüncü Tatarla uğraşmak zorundaymış. Tatarın umduğu üzere kaçmadığını, korkudan gelip kavgaya da girişmediğini, orada kazık gibi dikilip durduğunu görünce, bizimki tabancasını doldurmaya koyulmuş; ama Tatar tabancayı görünce, anladığından mı anlamadığından mı bilmiyorum ardına bakmadan kaçmaya başlamış, er meydanı da bizim kılavuza, sonradan kendisine taktığım adla bizim kahramana bırakmış.

O sırada ben de biraz ayılmaya başladım; ilkin kendimi tatlı bir uykudan uyanıyor sandım; yukarıda da dediğim gibi, nerede bulunduğuma, neye uğradığıma, nasıl olup da yerde yattığıma şaşıyordum; kısacası, biraz sonra neremde olduğunu tam bilemediğim bir ağrı duydum, elimi başıma götürdüm, elim kanlandı; başımda bir acı duydum, sonra belleğim yerine geldi, her şeyi hatırladım.

Hemen sonra yerimden fırlayarak kılıcıma davrandım, ama görünürlerde düşman kalmamıştı. Yerde ölü bir Tatar'ın yattığını, atının da başucunda sessizce dinelmekte olduğunu gördüm; az öteye bakınca kurtarıcım olan o kahramanı gördüm; Çinlinin ne yaptığını görmeye gitmiş, elinde hançeriyle geri dönüyordu; ölmüş olmamdan korktuğu için, beni ayakta görünce koşarak yanıma geldi, büyük bir sevinç içinde boynuma sarıldı, yaramın nerede olduğunu aramaya başladı; ama önemli bir şey değildi, yalnız başım yarılmıştı; sonraları, yaranın olduğu yerden başka hiçbir yerim-

de rahatsızlık duymadım, yara ise iki üç gün içinde iyileşmişti.

Bu yengiden büyük bir kazancımız olmadı; çünkü bir deve yitirmiş, at kazanmıştık; işin garibi, köye geldiğimiz zaman adam devenin parasını istemeye başladı; vermemek için direttim. Oradaki Çin yargıcının önüne çıktık; doğruyu söylemek gerekirse yargıç büyük bir dürüstlükle yan tutmadan davrandı; iki yanı da dinledikten sonra, benimle birlikte deveyi almaya giden Çinliye kimin uşağı olduğunu sordu. Çinli, «Ben uşak değilim, ama bu yabancıyla gittim,» dedi. Yargıç; «Kimin isteğiyle gittin,» diye sordu, Çinli, «Bu yabancının,» dedi. Yargıç, «Öyleyse o sırada sen onun uşağıydın, deve de uşağına teslim edilmekle kendisine teslim edilmiş sayılır, dolayısıyla devenin parasını ödemek zorundadır,» diye karar verdi.

Durum öyle açıktı ki söyleyecek tek sözüm bile yoktu; bu dürüst yargılamaya, doğru karara hayran olduğumdan devenin parasını seve seve ödedim, başka bir deve aldırmak için adam gönderdim, ama aldırmak için diyorum, bir daha kendim gidip almaya hiç niyetim yoktu; aldığım ders bana yeterdi.

Naum kenti Çin İmparatorluğunun bir sınırıdır; buraya berkitilmiş, duvarlarla çevrili bir kent diyorlar; bu bakımdan, Karahatay'da sayıları birkaç milyonu bulan Tatarların bütün okları yaylarıyla bu duvarları devirememeyeceklerini çekinmeden söyleyebilirim; ancak, toplarla bir saldırı karşısında da bunun sağlamlığını ileri sürmek, bu işten anlayanları üstümüze güldürmek olur.

Dediğim gibi bu kente varmak için daha iki günlük yolumuz vardı; o sırada yolda bulunan bütün yolcularla kervanlara kendilerine koruyucular gönderilinceye dek oldukları yerde beklemeleri için haber geldi; bu haber bize de ulaştı; çünkü kentin otuz mil ötesindeki yollarda sayıca on bine varan bir Tatar çetesi görülmüştü.

Yolcular için bu kötü bir haberdi; bununla birlikte vali uyanık davranmıştı, bize koruyucu gönderileceğini işitince çok sevindik; gerçekten de iki gün sonra, solumuzdaki Çin kışlalarından birinden iki yüz Çin askeri gönderildi, üç yüz asker de Naum'dan geldi, bunlarla yolumuza hiç korkmadan devam ettik; Naum'dan gelen üç yüz asker önümüzde, öbür iki yüz de ardımızda yürüyordu; bizim adamlar eşyalarla develerin iki yanına sıralanmış, bütün kervan da ortada ilerliyordu; bu düzenle, herhangi bir kavgaya karşı tam hazırlıklıydık; gelecek olurlarsa on bin Moğol Tatarıyla bile başedebileceğimizi sanıyorduk; ama ertesi gün Tatarlar görünür görünmez işler bambaşka oldu.

Sabah erkenden; Çangu adlı yeri güzel bir kasabadan çıkmış, sallarla geçmek zorunda olduğumuz bir ırmağın kıyısında bulunuyorduk; Tatarlarda düşünce diye bir şey olsaydı kervan ırmağı geçtiği, arkadaki koruyucuların da geri kaldığı bir sırada saldırırlardı, ama gözükmediler.

Üç saat sonra, çölün içine on beş, on altı mil girdiğimiz zaman, öteden kalkan bir toz bulutunu görünce düşmanın yakınımızda olduğunu anladık; gerçekten de yakınımızdaydı, çünkü dörtnala üzerimize doğru geliyorlardı. Bir gün önce çok yüksekten atan öndeki Çinli askerler çekinmeye, dönüp dönüp arkalarına bakmaya başladılar; bir askerin arkaya bakması kaçacağının en sağlam belirtisidir. Bizim yaşlı kılavuz da benimle aynı düşüncedeymiş, yakınımda olduğu için, «Senyör Inglese,» diye seslendi, «bu herifleri biraz yüreklendirmek gerek, yoksa hepimizin yıkımına yol açacaklar. Çünkü Tatarlar gelince hiç duracağa benzemiyorlar.» «Ben de senin gibi düşünüyorum, ama ne yapabiliriz?» dedim. «Yaptık bile!» dedi, «onları yüreklendirmek için bizim adamlardan ellisini her iki kanada dağıttık; aralarında korkusuz adamları görünce, bunlar yiğitçe döğüşürler, yoksa hemen geri dönüp kaçmaya başlarlar,» dedi. Hemen bizim kervancıbaşı-

nın yanına gittim, durumu anlattım, o da bu konuda tam bizim gibi düşünüyordu; bizden elli kişiyi sağ kanada elli kişiyi sol kanada gönderdik, geri kalanları da yedekte bıraktık, öbür iki yüz kişiyi de kendi kendilerine bir düzen alıp develeri korumakla görevlendirdik; yalnız, gerekirse son elli kişiye yardımcı olmak üzere bize yüz kişi göndereceklerdi.

Uzun sözün kısası, Tatarlar yaklaştılar, sayıları da hayli kabarıktı; kaç kişi olduklarını kestiremiyorduk ama, en azından on bin kişiyle geldiklerini düşündük. Önce Tatarlardan bir küme ilerledi, durumumuzu anlamak için önümüzden çaprazlama geçti; ateş alanımıza girdiklerinden bizim komutan iki kanada, çabucak ilerleyerek birer yaylım ateş açmaları için buyruk verdi; ateş edildi. Tatarlar, öyle sanıyorum ki, nasıl selâmlandıklarını ötekilere anlatmak üzere geri çekildiler; gerçekten de bu selâm midelerini bulandırdı, çünkü bir süre duraklayıp düşündükten sonda soldan gerilemeye başlayarak, niyetlerinden vazgeçtiler, bir daha da bize hiç dokunmadılar; bu bizim çok hoşumuza gitmişti; çünkü durumumuz onlarla döğüşmeye hiç de elverişli değildi.

Bundan iki gün sonra Naun ya da Naum kentine vardık; valiye, yardımından dolayı teşekkür ettik, aramızda yüz kurona yakın para toplayarak, bizi korumak üzere gelen askerlere verdik. Burada bir gün kaldık; gerçekte burası dokuz yüz asker barındıran büyük bir kışlaydı; bunun nedeni, bir zamanlar Moskof sınırının buraya şimdikinden daha yakın bulunmasıymış, ama Moskoflar ülkenin (kentin iki yüz mil batısında bulunan) bu kesimini bomboş, işe yaramaz bir durumda bırakarak çekilmişler; bunda özellikle, buraların çok ıssız, savunulması için asker göndermeye elverişsiz yerler olmasının da payı varmış; çünkü gerçekte burası Moskova'dan iki bin mil uzaklıktaydı.

Bundan sonra birçok büyük ırmaklar, birini ancak on altı günde aşabildiğimiz iki korkunç çöl geçtik;

buralar yukarıda dediğim gibi sahipsiz ülke diye adlandırılıyordu. 13 Nisan'da Moskof ülkesi sınırlarına vardık. Moskof Çarı'nın rastladığımız ilk kenti, ya da kalesi mi, kasabası mı, her nesi ise Argun ırmağının batısındaki, Argun adlı yerdi sanıyorum.

Kendi deyimimle Hıristiyan bir ülkeye, hiç olmazsa Hıristiyanlarca yönetilen bir ülkeye böyle kısa bir zamanda varmış olmaktan büyük sevinç duyuyordum; çünkü Moskoflar benim gözümde Hıristiyan adına lâyık değillerse de, Hıristiyan olmaya özeniyorlar, bu yola da inanmışlar. Bu, benim gibi dünyayı dolaşan, düşünce yetisinden de yoksun olmayan başka kimselerin de yüzde yüz yaşayacakları bir sevinçtir; demek istediğim, Tanrı adının, Kurtarıcı'nın tanındığı, bilindiği, tapıldığı bir ortamda yetişmenin; insanların büyük bir budalalıkla Tanrı'yı unutup şeytana taptıkları, taşlar, kütükler önünde yere kapandıkları, canavarlara, nesnelere, korkunç biçimli hayvanlara, heykellere, canavar resimlerine tapındıkları bir ülkede doğmuş olmamanın sevincini onlar da duyacaktır. Geçtiğimiz yerler arasında, piramitlerle, putlarla, tapınaklarla dolu olmayan, insanları kendi elleriyle yapılmış nesnelere tapmayan tek kent, tek kasaba görmedik.

Şimdi artık hiç olmazsa Hıristiyanca bir tapınmanın geçerlikte olduğu, insanların İsa önünde diz çöktüğü bir ülkeye gelmiştik. Bizim kahraman İskoçyalının yanına sokulup eline sarılarak, «Tanrı'ya şükürler olsun ki, gene Hıristiyanlar arasına geldik,» dedim. Bu sözüme güldü, «böyle çabuk sevinme dostum, Moskofların Hıristiyanlığı garip türden bir Hıristiyanlıktır; yolculuğumuzda birkaç ay sonra, buralarda Hıristiyanlığın adından başka pek az izi olduğunu göreceksin,» dedi.

«Ne de olsa puta tapmaktan, şeytanlara tapmaktan iyidir,» dedim. «Ama şunu bilin ki, kışlalardaki askerlerle, yol üzerindeki kasabalardan birkaçının hal-

kı dışında, bu ülkenin binlerce millik toprakları üstünde, en bilgisiz türden dinsiz insanlar yaşar,» dedi; gerçekten de dediği doğru çıktı.

Yerkürenin yüzölçümünden bir şey anlıyorsam, şimdi dünyanın başka hiçbir yerinde görülmeyen genişlikte topraklara ayak basmıştık; çünkü doğudan denize en az bin iki yüz mil, batıdan Baltık Denizine en az iki bin mil, bu denizi bırakıp da daha ilerlere gidecek olursak Fransız, İngiliz kıyılarına üç bin mil; güneyden Hint ya da Acem denizine sağlam beş bin mil, kuzeyden Buz Denizine sekiz yüz mil uzaklıytaydık; birtakım adamların söylediklerine inanacak olursak, kuzeydoğuda kutba dönünceye dek deniz yokmuş, kara kuzeybatıya doğru uzanıyor, Amerika kıtasıyla birleşiyormuş; ama bunda bir yanlışlık olduğuna elimde kanıtlar var.

Moskof ülkesine girdiğimizde uzun bir süre hiçbir anılmaya değer kente rastlamadık; şundan başka da dikkatimizi çeken bir şey olmadı: Birincisi, bütün ırmaklar doğuya akıyordu, kervanımızda bulunan haritalardan anladığıma göre bunların hepsinin Amur ya da Gamur adlı koca ırmakla birleştiği apaçık bir şeydi. Bu ırmak da doğal akış yönüne göre, doğu denizine ya da Çin Okyanusu'na dökülüyor olmalıydı. Bu ırmağın ağzının üç ayak çapında, yirmi otuz ayak boyunda canavar sazlarla, kamışlarla kaplı olduğunu söylediler, ama doğrusunu isterseniz, ben buna inanmadım; buralarda ticaret yapılmaması, bu yerlerin tek sahibi olan Tatarların da hayvancılıktan başka işle uğraşmaması yüzünden bu ırmak üzerinde hiçbir ulaştırma çabası görmedim; işin garibi, hiç kimsenin merak edip de kayıkla ırmağın ağzına gittiğini ya da ağzından içeriye doğru gemiyle geldiğini işitmedim. Ama bu ırmağın yaklaşık olarak altmış derece kuzey enleminde doğuya aktığı, o bölgenin bütün akarsularını toplayarak, aynı enlem derecesinde boşalacak bir deniz olduğu kesindi.

Amur ırmağı nasıl doğuya akıyorsa, bunun birkaç mil kuzeyinde de kuzeye akan birkaç önemli ırmak vardı; bütün bu ırmakların suları, Çinlilerin yeryüzündeki ilk Tatarlar diye andıkları en kuzeydeki Moğol Tatarlarının adından dolayı Tantarus diye adlandırılan büyük ırmağın sularıyla karışıyordu; bizim coğrafyacılar bu Moğol Tatarlarının Kutsal Kitap'ta adı geçen Goglar ile Mogoglar olduğunu ileri sürerler.

Bu ırmakların, daha anacağım başka ırmaklarla birlikte kuzeye doğru akması bu toprakları kuzeyden de bir okyanusun çevirdiğini apaçık gösteriyordu; bu durum da, bu karanın uzanarak Amerika ile birleştiği, ya da kuzey okyanusu ile doğu okyanusu arasında bir bağ bulunduğu düşüncesinin, mantığa ne aykırı olduğunu göstermeye yeter. Ama bu benim o zamanki gözlemim olduğu için, bir daha sözünü etmeyeceğim, sırası gelince anlatırım. Kolay, hoş bir yolculuktu. Arguna ırmağına doğru ilerliyorduk; birçok yerde elinden geldiğince kentler kasabalar kurmuş, buralara imparatorluklarının en uzak köşelerine asker yerleştiren Romalıların Britanya'da tüccarların güvenliği, yolcu-Moskof Çarı'na özellikle sonsuz borçluluk duyduk; Romalıların Britanya'da tüccarların güvenliği, yolcuların barındırılması için böyle şeyler yaptıklarını okumuştum; burada da öyleydi; çünkü her nereye gittikse, askerlerle vali Rus, dinleri de Hıristiyan olmakla birlikte, yerli halk, putlara, güneşe, aya, bütün gök cisimlerine tapınan insanlardan kuruluydu; iş bununla da bitmiyordu; bizim Amerikalılar gibi insan eti yememeleri bir yana, puta tapanlar arasında bunlardan daha barbarını görmemiştim.

Bu konuda birtakım örneklere Moskof ülkesine ilk giriş yerimiz olan Arguna ile Ruslarla Tatarların birlikte oturdukları Nortziuskoy kenti arasında rastladık; buralar çoğunlukla çöllerle, ormanlarla kaplı olduğundan bu yolculuk bizim yirmi günümüzü aldı. Nortziuskoy'un yakınındaki bir köyün yaşayışını gidip görmek

istedim; bu çok kaba, çekilmez bir yaşayıştı; sanıyorum o gün büyük bir kurban yortusuymuş; çünkü ağaçtan yapılmış, şeytanı yansıtabilecek bir şeyin yapılabileceğini aklımız alabilirse, en az şeytan kadar korkunç bir putu çıkarmış, koca bir ağaç kütüğünün üstüne dikmişlerdi; bu putun başı dünyadaki hiçbir yaratığın başına benzemiyordu; kulakları keçi boynuzu gibi büyük, sivri, gözleri kocaman, burnu kıvrık bir koç boynuzu gibi, ağzı da papağan gagasını andıran korkunç dişleriyle bir arslanınki gibi dört köşeli, yayık bir ağızdı; düşünebileceğiniz en kirli bir biçimde giydirilmişti; üstünde kılları dışa gelmek üzere koyun postundan bir cüppe, başında iki boynuzun delip çıktığı bir Tatar külâhı vardı; yüksekliği altı ayağı buluyordu, ama kolları bacakları, öbür üyeleri yoktu.

Bu bostan korkuluğu köyün dışına yerleştirilmişti; yanına geldiğim zaman, giyimlerinden erkek mi kadın mı olduklarını kestiremediğim, başlarıyla gövdeleri de birbirlerine benzeyen on altı on yedi yaratık gördüm. Hepsi de bu biçimsiz, korkunç kütüğün çevresinde yere kapanmışlardı. Hiç kımıldamadıklarını görünce ilkin onları da, bu put gibi ağaçtan yapılmış sandım; ama biraz yakınlarına gittiğim zaman hepsi ayağa kalkarak köpekler gibi ulumaya başladılar, sanki kendilerini rahatsız etmişiz gibi oradan uzaklaştılar. Putun biraz ötesinde, kurutulmuş olan koyun, sığır derilerinden yapılma bir çadır ya da kulübenin kapısında üç kasap duruyordu; daha doğrusu ben bunları kasap sanmıştım; yakınlarına gittiğim zaman ellerinde uzun bıçaklar olduğunu, çadırın ortasında da kesilmiş üç koyunla bir genç boğa ya da öküz bulunduğunu gördüm. Anlaşılan bunlar bu anlamsız kütük parçası puta sunulan kurbanlar, bu üç adam da onun rahipleriydi; yerlere kapanmış on yedi zavallı yaratık da bu adakları getiren, kütüğe tapınan kimseler olmalıydı.

Doğrusu onların bu korkuluğa böyle budalaca,

bönce tapınmaları beni hiçbir şeyin üzemeyeceği ölçüde üzmüştü; Tanrı'nın bunca üstünlükler bağışlamış, yaradılışta bile bütün öteki varlıklardan ayrı olarak, ruhla, düşünceyle donatmış, ruhunu kendisine tapınması için yeteneklerle süslemiş olduğu en yüce, en üstün yaratığın, böyle kendi yaptığı, kendi kuruntularıyla korkunçlaştırdığı, bezlerle paçavralarla süslenmiş kuru bir nesneye tapacak ölçüde budalalığa gömülmesi üzücü bir şeydi; bu, şeytanın cehenneme yönelttiği korkunç bir bilgisizliğin etkisiydi; şeytan, bu yaratıkların Tanrı'ya tapınmalarını çekemediğinden, bunları öyle acı, saçma, iğrenç, kaba şeyler yapmaya kandırmıştı ki, dünyanın sonu sanırdınız.

Ama bütün bu şaşkınlığımın, üzüntümün ne anlamı vardı? Durum gözlerimin önündeydi, böyle bir şeyin olamayacağını düşünmeye, şaşırmaya yer yoktu; şaşkınlığım öfkeye dönüştü, bu puta, ya da canavara —artık ne ad verirseniz verin— saldırdım, elimdeki kılıçla ortadan ikiye ayırdım, külâh boynuzlardan biri üstünde sallandı kaldı, yanımda bulunan adamlarımızdan biri de putun üzerindeki koyun postu cübbeyi çekip attı; bu sırada köyün içinden korkunç bir yaygara, bir uluma koptu, iki üç yüz kişinin çığlığı kulaklarımı tırmaladı; kimisinin elinde oklarla yaylar olduğu için güçlükle kaçıp kurtulduk; ama o andan sonra, buraya bir daha gelmeye karar verdim.

Yollar çok kötü olduğundan, son geçtiğimiz çölde uzun süre yürümelerinden dolayı atlarımızın birçoğu topalladığından, birkaç yeni at bulmak istediğimiz için, buraya dört mil uzaklıktaki bir kasabada üç gece kalmıştım; böylece, tasarımı gerçekleştirme fırsatını bulmuştum. Tasarımı, yiğitliğine, yukarıda da söylediğim gibi, gözlerimle tanık olduğum İskoçyalı Moskova tüccarına açtım. Gördüğüm şeyleri, insan yaradılışının böyle alçalmasına o zamandan beri nasıl kızmakta olduğumu anlattım, yanıma iyi silâhlanmış dört beş kişi alabilirsem bu korkunç, iğrenç putu gidip bozmaya,

bunun kendi kendisini kurtarmaya bile gücü olmadığını, tapılmaya, kurbanlar sunulmaya değer bir şey olmadığını köylülere göstermeye karar verdiğimi söyledim.

İskoçyalı güldü, «Bu çabanız iyi bir şey olabilir, ama bundan kazancınız ne olacak?» dedi. «Yüce Tanrı'nın, bu şeytanın tanınmasıyla zedelenen onurunun öcünü almak,» dedim. «Onlar sizin ne demek istediğinizi, Tanrı'nın ne olduğunu anlamadıkça, böyle bir öcü nasıl alabilirsiniz? İnanın ki sizinle kavga ederler, döverler hepinizi, çünkü bunlar özellikle putlarına inanç konusunda hiç şakaya gelmezler,» dedi. «Bu işi gece yapıp, neden yaptığımızı da kendi dillerinde yazarak oraya bırakamaz mıyız?» dedim. «Yazmak mı?» dedi, «bu beş ulusun içinde bir harfin ne olduğunu bilecek, gerek kendi dillerinde gerekse herhangi dilde tek harf okuyacak bir kişi bile yoktur.» «Korkunç bir bilgisizlik!» dedim, «ama gene de içimde bu işi yapmaya büyük bir istek var. Belki böyle bir şeyden birtakım sonuçlar çıkarmaya çalışarak, bu korkunç nesnelere tapmanın ne aşağılık bir iş olduğunu görürler.» «Dinleyin efendim,» dedi, «bu işi yapmak için böylesine köklü bir istek duyuyorsanız, yapınız. Ancak bu vahşi ulusların Moskof Çarı'nın baskısıyla yönetildiklerini, böyle bir şey yapacak olursanız binlercesinin Nertsinkay valisine başvurup haklarını arayacaklarını; vali kendilerini yatıştıramazsa onda dokuz başkaldıracaklarını, bunun da ülkedeki bütün Tatarlarla yeni bir savaşa yolaçacağını düşünmelisiniz.»

Bu sözlerin kafamı bir süre düşüncelerle doldurduğunu söylemeliyim; ama bu işi yapmayı kafama takmıştım artık; bütün gün, tasarımı gerçekleştirme düşüncesiyle tedirgin oldum. Akşama doğru kentin çevresinde gezinirken İskoçyalı tüccara rasladım, benimle konuşmak istedi. «Sanıyorum ki sizi hayırlı bir tasarınızdan alıkoydum, dolayısıyla o zamandan beni çok üzgünüm, çünkü ben de tıpkı sizin gibi, putlardan, pu-

ta tapanlardan nefret ederim,» dedi. «Gerçekten de tasarımı gerçekleştirmeme engel oldunuz, ama bu konudaki düşüncelerimi kafamdan silemediniz; burada alıkonulup onların eline teslim edileceğimi bilsem bile, gene de buradan ayrılmadan önce bu işi yapacağım.» «Hayır hayır, böyle canavar bir halkın eline teslim edilmekten Tanrı sizi korusun; Moskoflar da böyle bir şey yapmazlar, çünkü bu sizi düpedüz öldürtmek olur,» dedi. «Neden» dedim, «bana ne yaparlar ki?» «Ne mi yaparlar? Bunların inançlarını tıpkı sizin tasarladığınız gibi çiğneyen bir Rusa ne yaptıklarını anlatayım bakın; kaçmasın diye adamcağızı bir okla topal ettikten sonra anadan doğma soymuşlar, o koca putun tepesine oturtup çevresine toplanmışlar, gövdesinde ok saplanmadık tek yer kalmayıncaya dek ok atmışlar, sonra da puta kurban etmek üzere gövdesindeki oklarla birlikte yakmışlar,» dedi. «Bu gene aynı put muydu?» diye sordum, «Evet, ta kendisi,» dedi. «Öyleyse ben de size bir olay anlatayım,» dedim. Madagaskar'da bizim adamların yaptıklarını, orada bir köyü nasıl yakıp yağmaladıklarını, bir adamımızı astıkları için kadınları, erkekleri, çocukları nasıl öldürdüklerini baştan sona anlattım, sözümü bitirdiği zaman, «aynı şeyi bu köyde de yapmamız gerek,» diye ekledim.

İskoçyalı anlattıklarımı büyük bir ilgiyle dinledi ama bu köyle de aynı şeyi yapmamız gerektiğini söylediğim zaman, «çok yanılıyorsunuz,» dedi, «çünkü bu o köy değildir, o köy buradan hemen hemen yüz mil ilerdedir, ama put aynı puttur, çünkü bu putu ülkenin her yanına taşır dururlar.» «Öyleyse bu put, cezasını çekmeli, bu gece sağ kalırsam çekecektir de,» dedim.

Sözün kısası, kararlı olduğumu görerek, tasarımdan hoşlandı, yalnız gitmememi, kendisinin de benimle birlikte geleceğini, yanında da yurttaşı olan yiğit bir adamı getireceğini söyledi, «o da tıpkı sizin gibi, böyle şeytanca işlere duyduğu öfkeyle tanınır,» dedi; uzun sözün kısası, Kaptan Richardson adındaki İskoç-

yalı arkadaşını getirdi; ona gördüğüm olayı, kısaca ne yapmak istediğimi anlattım, kelleyi koltuğa almak pahasına da olsa, benimle gitmeye hazır olduğunu söyledi; böylece üçümüz gitmeye karar verdik. Ortağıma da bizimle gelmesini söyledim, ama o bu işe yanaşmadı; benim savunmam için her an, her türlü yardıma hazır olduğunu, ancak böyle serüvenlerin kendi işi olmadığını belirtti; böylece biz üçümüz, bir de benim uşağım, işe girişmeye, tasarımızı o gece, geceyarısına doğru son derece gizlilik içinde gerçekleştirmeye karar verdik.

Bununla birlikte, sonradan birtakım düşüncelerle bu işi bir gece sonraya ertelemek istedik, çünkü kervanımız sabahleyin yola çıkacağı için, yönetim sınırları içinde bulunmayacağımızdan valinin, bu işten dolayı bizi köylülere karşı hiçbir yüküm altına girmeye zorlayamayacağını düşünüyorduk. İşe karar vermekte olduğu gibi, kararı uygulamakta da gözüpek bir adam olan İskoçyalı, köylüler bizi görürlerse kim olduğumuzu anlamasınlar diye hem bana hem kendisine hem de arkadaşına birer Tatar elbisesi ya da koyun postu, birer Tatar külâhı, birer de yay ile oklar getirdi.

Bütün gece, birtakım patlayıcı nesnelerle, elimize geçirebildiğimiz barut, ispirto gibi maddeleri karıştırmakla uğraştık; bir çömleğin içine de epeyce katran koyarak karanlık bastıktan bir saat sonra işimize yollandık.

Oraya geceleyin saat on bire doğru vardık; köylülerin, putlarının karşılaşacağı tehlikeden en ufak bir kuşku bile duymadıklarını gördük; bulutlu bir geceydi, bununla birlikte ay, ortalığı putun gene tam eski yerinde durduğunu görmemize yetecek ölçüde aydınlatıyordu. Bütün köylülerin uykuda olduğu anlaşılıyor, yalnız ilk görüşte kasap sandığımız o üç rahibin bulunduğu büyük kulübe ya da çadırda bir ışık görünüyordu; biraz yaklaşınca seslerinden beş altı kişi olduklarını düşündüğümüz birkaç adamın, içerde bir şeyler konuş-

tuklarını işittik; bunun üzerine, putu ateşe verirsek bu adamların hemen dışarı çıkıp bu nesneyi yanmaktan kurtarabileceklerini düşündük, böyle bir durumda ne yapacağımızı kestiremedik; bir ara putu uzağa götürüp orada ateşlemeyi düşündük; ama el atınca, yerinden kımıldatamayacağımızı anlayarak bunun da çıkar yol olmadığını gördük. İkinci İskoçyalı kulübeyi ateşe vermemizi, herifler dışarı çıkarken kafalarını paralamamızı ileri sürdü, ama ben buna yanaşmadım; zorunlu kalmadıkça bu adamları öldürmek istemiyordum. İskoçyalı tüccar, «Öyleyse ne yapacağımızı ben size söyleyeyim. Onları tutsak etmeye çalışalım, ellerini arkalarına bağlayıp şuraya dikerek, putlarının yanışını kendilerine gösterelim,» dedi.

Yanımızda, yanıcı maddeleri bağlamakta kullanmak için yeterince sicim, urgan vardı; bu durumda, elimizden geldiği ölçüde az bir gürültüyle, ilkin içerdeki adamlara saldırmaya karar verdik; ilk işimiz kapıyı çalmak oldu; bu iş tam istediğimiz sonucu verdi, putun rahiplerinden biri kapıya geldi; hemen kıskıvrak yakaladık, ağzını tıkadık, ellerini arkasına bağladık, bir gürültü yapmasın diye putun yanına götürerek ayaklarını da bağlayıp yere bıraktık.

Bir başkası olup bitenleri anlamak için dışarı çıkar diye iki kişi de kapı ağzını tuttuk; ama üçüncü arkadaşımız dönünceye dek bekledik; içerden hiç kimsenin çıkmadığını görünce, kapıyı bir daha usulca çaldık; hemen iki kişi daha çıktı, onları da öteki gibi yaptık, yalnız bunları putun yanında birbirlerinden uzak yerlere bırakmak zorunda kaldık; geri geldiğimiz zaman iki kişinin daha kapıya çıktığını, bir üçüncüsünün de arkalarında, kapının içinde durduğunu gördük; bu iki kişiyi hemen yakalayıp bağladık, bu arada üçüncü de içeri doğru gidiyor, bağırıyordu; bizim İskoçyalı tüccar onun arkasından içeri daldı, önceden hazırladığımız pis kokulu bir tütsüyü ateşleyerek aralarına fırlattı; bu sırada son bağladığımız iki herifle uğraşan

öbür İskoçyalıyla benim uşak da, bakalım putları kendilerini kurtarabilecek mi görsünler diye, putun yanına götürüp, elleri ayakları bağlı olarak bırakmışlar; sonra hemen yanımıza geldiler.

İçeriye attığımız tütsü bütün kulübeyi yoğun bir dumanla doldurup da içerdekiler boğulacak duruma gelince, mum gibi yanar bir maddeyle dolu bir deri torba attık, ardından kendimiz de içeri daldık; içerde ancak dört kişi almıştı, ikisinin erkek ikisinin de kadın olduğu görülüyordu, bunların birtakım şeytanca tapınma.arla uğraşmakta olduklarını düşündük. Ölüm derecesinde korkmuş görünüyorlardı; aptallaşmış, tir tir titriyorlar, dumandan dolayı konuşamıyorlardı da.

Uzun sözün kısası, bunları da ötekiler gibi yakalayıp hiç gürültüsüzce bağladık; daha doğrusu, ilkin hepsini kulübeden ya da evden dışarı çıkardık, çünkü onlar gibi biz de dumanın etkisine dayanamayacak durumdaydık. Bunu yaptıktan sonra hepsini bir arada putun yanına götürdük; sonra putla işimize giriştik; önce cüppesinin her yanına, birlikte getirdiğimiz zift, içyağıyla karışık kükürt gibi şeyleri sürdük; sonra gözlerini, kulaklarını, ağzını tıkabasa barutla doldurduk, külâhının üstüne de kocaman bir patlayıcı fişek koyduk, taşıdığımız bütün yanıcı şeyleri üzerine yığdık; yanmasına yardım edecek başka bir şey de bulabilir miyiz diye çevremize bakarken, bizim uşak kulübede bir yığın kuru saz ya da kamış bulunduğunu hatırladı; İskoçyalılardan biriyle koşarak kucak dolusu getirdiler; bunu yaptıktan sonra tutsaklarımızın ellerini ayaklarını, ağızlarındaki bağları çözdük, hepsini getirip o koca canavar tanrılarının önüne bıraktık, putu ateşe verdik.

Putun gözlerindeki, kulaklarındaki, ağzındaki burutlar patlayıncaya dek çeyrek saat orada kaldık, alevler arasında çatırtılarla çöktüğünü görüyorduk; kısacası, koca put küçük bir kütük parçasına dönünceye dek bekledik; üzerine kuru otlar da koyarak iyice ya-

nıp kül olmasını sağladıktan sonra gitme hazırlığına başladık, ama bizim İskoçyalı «Gitmeyelim. Sonra bu zavallı, aşağılık herifler üzüntüden kendilerini ateşe atar putla birlikte yanarlar,» dedi. Kuru otların da yanıp bitmesini beklemeye karar verdik, sonra onları orada bırakarak çekip gittik.

Sabahleyin gene yolculuk arkadaşlarımızın arasındaydık, hepsi de harıl harıl yol hazırlığıyla uğraşıyor-

lardı; herkes yorgun olduğu için, bizim bir yere gittiğimizi anlamak şöyle dursun, yataklarımızdan çıkmış olabileceğimizi bile hiç kimse düşünmedi.

Ama işin sonu başka türlü çıktı; ertesi gün yalnız bu köyden değil, daha yüzlerce köyden büyük bir köylü kalabalığı kentin kapılarına dayanmışlar, rahiplerine gösterilen hor davranıştan, kendi deyimleriyle büyük tanrı Cham - Chi - Thaungu'nun yakılmasından dolayı Rus valisinden büyük bir azgınlıkla zarar ödeneği istemişler; Nertsinskaylılar ilkin büyük bir korku geçirmişler, çünkü Tatarların en azından otuz bin kişi oldukları, birkaç güne kalmadan yüz bini bulacakları söyleniyormuş.

Rus valisi Tatarları yatıştırmak için elçiler göndermiş, elinden geldiğince tatlı diller dökmüş. Olaydan hiç haberi bulunmadığını, kışlalardan dışarı bir kişi bile çıkmamış olduğu için bunu askerlerin yapmış olamayacağını söylemiş; kimin yaptığını söyleyebilirlerse, suçluları ders olsun diye en ağır cezaya çarptıracağına söz vermiş, Tatarlar büyük bir onurla, güneşte oturan büyük Cham - Chi - Thaungu'ya bütün ülke taptığı için, böyle bir şeyi ancak Hıristiyan gâvurlarının yapmış olabileceğini —anlaşılan Hıristiyanları böyle adlandırıyorlarmış,— bununla birlikte hem onlara hem de hepsi Hıristiyan gâvuru olan Ruslara savaş açtıklarını söylemişler.

Vali sabırla dinlemiş, Çar kendisine ele geçirilen ülkelerin güzellikle, tatlılıkla yönetilmesi için buyruk verdiğinden, Tatarlara bir savaş kozu vermek istememiş; en sonunda, bu sabah Rusya'ya doğru giden bir kervan olduğunu, belki de bu işi onların adamlarının yaptığını; isterlerse, kervanın arkasından adam gönderip soruşturacağını söylemiş. Tatarlar bu sözlerle biraz yatışır gibi olmuşlar, vali de arkamızdan durumu anlatmaları için adam çıkarmış; bu işi bizim kervandan biri yapmışsa hemen kaçmasını, yapanlar bizdense de değilse de var hızımızla uzaklaşmamızı, bu arada ken-

disinin de Tatarları elinden geldiğince uzun bir süre oyalayacağını söylemiş.

Valinin bu davranışı, çok dostça bir davranıştı; bununla birlikte, haber kervana ulaştığında bu konuda hiç kimsenin bilgisi yoktu; bizim suçluluğumuzdan ise şüphelenen çıkmadı; kervancıbaşı valinin sözünü tuttu, hiçbir yerde mola vermeden iki gün iki gece sürekli yol gittik, sonra Plothus adlı bir köye geldik; ama burada da uzun süre kalmadık, Moskof Çarı'nın başka bir ili olan, güven altında bulunacağımız, Jarawena'ya doğru ilerledik; şunu da belirtmeliyim ki burada iki üç gün yolculuktan sonra, sırası gelince anlatacağım, ıssız, adsız bir çöle girmeye başladık; orada kalmış olsaydık, hepimizin yok olacağı kesin bir şeydi. Plothus'tan çıktığımızın ikinci günüydü, adamlarımızdan kimisi arkamızdan çok uzaklardan kalkan toz bulutlarını görerek kovalandığımızdan kuşkulandılar; artık çöle girmiş, Schaks - Oser adlı büyük bir gölün yanından geçmiştik; batıya doğru giderken gölün öbür kıyısında kuzeye yol alan birçok atlılar göründü; anlaşılan bizim de gölün o kıyısına gideceğimizi sanmışlardı, neyse ki bunu görünce güneye yöneldik; onları iki gün görmedik, çünkü bizi hep önlerinde sanarak Udda ırmağına dek o hızla gitmiş olacaklar; bu ırmak kuzeyde bir hayli genişliyordu, ama bizim geçtiğimiz yeri oldukça dar, üstelik de sığdı.

Üçüncü gün ya yanıldıklarını anlamışlar, ya da bizim gidiş yolumuzu öğrenmiş olacaklar ki, akşam karanlığına doğru, sel gibi üzerimize gelmeye başladılar. Neyse ki gece için çok elverişli bir yerde konaklamıştık; çünkü daha başlangıcında da olsak, önümüzdeki çölün beş yüz mili aştığını bilmiyor, ancak iki gün daha yolculuktan sonra varabileceğimiz Jarawena kentinden başka hiçbir yerde yatabileceğimizi ummuyorduk. Bununla birlikte, çölün bu kesiminde birtakım ağaçlıklar, Udda ırmağına akan küçük dereler vardı; geceleyin uğrayabileceğimiz herhangi bir saldırıyı dü-

şünerek konak yerimizi iki küçük sık ormanlığın arasında dar bir boğaza kurmuştuk.

Dördümüzden başka hiç kimse ne için kovalandığımızı bilmiyordu; ama çölde böyle kalabalık sürüler halinde dolaşmak bu Moğol Tatarlarının huyu olduğundan, kervanların da her gece hırsız ordularına karşı tetikte bulunmaları alışılmış bir şeydi; onun için kovalanmamız, buralarda rastlanmayan bir olay değildi.

Ama bizim bu geceki konak yerimiz, bütün yolculuğumuzdakilerin en iyisiydi; çünkü tam iki ormanın arasında bulunuyorduk, önümüzden de küçük bir dere akıyordu; arkamızla önümüzden başka hiçbir yerden saldırıya uğrayamaz, kuşatılamazdık; denklerimizi, develeri, atları bir sıraya dizerek derenin bizden yana olan kıyısına yerleştirmeye, arkamızı da devirdiğimiz birkaç ağaçla kapamaya dikkat etmiştik.

Böylece gece için düzenimizi almıştık, ama düşman, daha biz tam yerleşmeye kalmadan bastırıverdi; yalnız bizim umduğumuz gibi hırsızlık için gelmemişlerdi; üç elçi göndererek, rahiplerine karşı hor davranan, tanrıları Cham - Chi - Thaungu'yu da ateşe veren adamların yakılmak üzere kendilerine teslimini istediler; bu dedikleri yapılırsa, hiçbir şeyimize dokunmadan çekip gideceklerini, yoksa hepimizi diri diri yakacaklarını söylediler. Bu haber üzerine bizimkiler aptallaştılar, kimin yüzünde suç izi var diye birbirlerine bakmaya başladılar; ama kimse ağzını açmadı, yapan da belli değildi. Kervancıbaşı, bunu bizimkilerin yapmadığına kesinlikle inandığını, bizim kendi işimizle gücümüzde tüccarlar olduğumuzu, hiç kimsenin kılına bile dokunmadığımızı, bu kötülüğü işleyenlerin bizden olmadığını, düşmanlarını başka yerde arayıp bizi rahatsız etmemelerini, saldıracak olurlarsa kendimizi savunacağımızı belirten bir haber gönderdi.

Tatarlar böyle bir karşılıkla yatışacağa benzemiyorlardı; içlerinden büyük bir kalabalık, sabahleyin tan ağırırken konak yerimize doğru geldiler; ama bi-

zi böyle beklemedikleri bir durumda görünce, önümüzdeki dereden ileri geçmeyi göze alamadılar, orada durup sayılarının çokluğuyla, içimize gerçekten büyük bir korku saldılar; çünkü en azından on bin kişi görünüyorlardı. Oradan bir süre baktılar, sonra korkunç bir ulumayla oklarını üzerimize yağdırdılar; ancak biz buna karşı yeterince hazırlıklıydık; denklerimizin arkasına sığındık, tek adamımızın bile burnu kanamadı.

Bir süre sonra sağımıza doğru kaydıklarını görerek arkadan geleceklerini düşündük; Moskofların hizmetinde olan Jerawenalı kurnaz bir kazak —bu onların kendilerine verdikleri addı— bir ara kervancıbaşına seslenerek, «Ben şimdi gidip bunların hepsini Siheilka'ya gönderirim,» dedi; Siheilka arkamızda, güneye doğru en az dört beş günlük yolculukla varılabilecek bir yerdi. Okuyla yayını aldı, Nertsinska'ya geri dönüyormuş gibi doğruca arka yandan çıkıp gitti; sonra dolanıp büyük bir çember çizerek, kendilerine uzun bir şey anlatmak için özel olarak gönderilmişçesine, Tatar ordusuna yaklaştı; Cham - Chi - Thaungu'yu yakan adamların, Hıristiyanların kendi deyimiyle gâvurların kervanıyla Siheilka'ya gittiklerini, orada Tonguzların tanrısı Şal - Isar'ı da yakmak niyetinde olduklarını söyledi.

Kendisi de Tatar olduğu için, dillerini çok iyi bildiğinden bu yalanı öyle güzel anlatmıştı ki hepsi de inandılar, büyük bir hızla Siheilka'ya yollandılar; Siheilka'ya, güneye doğru beş günlük yolculuktan sonra varılıyordu; üç saate kalmadan hepsi gözden ıraklaştılar, ne olduklarını bir daha işitmedik; Siheilka denen yere gidip gitmediklerini de öğrenemedik.

Böylece, Moskofların bir kışlası bulunan Jarawena kentine sağ salim vardık; kervan, son günlerdeki çetin yürüyüşümüzden dolayı çok yorulmuştu, geceleri de doğru dürüst dinlenememiştik; onun için burada beş gün dinlendik.

Bu kentten sonra yirmi üç günlük yürüyüşle geçe-

bildiğimiz korkunç bir çöle girdik. Geceleri daha rahat edebilmek için buradan birkaç çadır edindik; kervancıbaşı da suyumuzla yiyeceğimizi taşımamız için bu çevrenin arabalarından on altı tane aldı; bu arabaları her gece konak yerimizin çevresine sıralayarak savunmamızda da kullanıyorduk; böylece Tatarlar gelirse, sayıları çok fazla olmadıkça bize hiçbir kötülük yapamayacaklardı.

Bu uzun yolculuktan sonra gene dinlenmek isteyeceğimiz pek iyi anlaşılabilir; çünkü bu çölde ne bir ev, ne bir ağaç görmüştük, bir çalıya bile pek az rastlanıyordu; buraların deyimiyle birçok samur avcısına rastladık. Bunlar Moğol Tatarları, burası da Moğol ülkesinin bir kesimiydi; bu Tatarlar küçük kervanlara sık sık baskın yaparlarmış, ama biz hepsine bir arada rastlamadık. Avladıkları samur derilerini görmeyi çok istiyordum, ancak bizim yanımıza gelmedikleri, biz de kervandan ayrılmayı göze alamadığımız için hiçbiriyle konuşamadık.

Bu çölü geçtikten sonra oldukça şenelmiş bir yere geldik; başka deyimle, Moskof Çarı'nın buyruğuyla, gerek yolcuların gerekse ülkenin Tatar akınlarından korunması için buralarda karakol kışlaları kurulmuştu; yoksa Tatarlar yolcular için büyük tehlike yaratabilirlerdi. Moskof Çarı kervanlarla tüccarların korunması konusunda öyle sıkı buyruklar vermişti ki, Tatarların ortalıkta dolaştığı işitilir işitilmez bu kışlalardan hemen koruyucu birlikler çıkarılıyordu.

İskoçyalı tüccarın tanışı olan Adinskoy valisini görmeye gittiğimizde, bir tehlike görüyorsak bize elli asker verebileceğini söylemişti.

Avrupa'ya yaklaştığımız ölçüde daha iyi insanlar, daha uygar ülkeler bulabileceğimizi sanıyordum, ama iki yönden de yanıldığımı gördüm, çünkü daha Tonguz ulusunun arasından geçecektik; Tonguzlarda da puta tapma vardı, üstelik bu konuda ötekilerden daha da aşırıydılar; yalnız, ülkeleri Moskofların eline geçmiş,

kendileri de bir hayli sindirilmiş oldukları için pek tehlikeli değildiler; ama kabalıkları, puta tapmaları, çoktanrılı oluşları yönünden, yeryüzünde bunlardan daha aşırı tek ulus yoktur. Giyimleri hayvan postundandı, evleri de hayvan postundan yapılmıştı; kadınlarıyla erkeklerini ne giyimlerinden, ne de hep birbirlerine benzeyen sert yüzlerinden ayırt edebiliyordunuz. Kışın ortalık karla örtülü olduğu zaman, yeraltında birbirine açılan kovukları olan kubbe gibi evlerde oturuyorlarmış.

Tatarların nasıl koca bir köy ya da bütün ülke için bir Cham - Chi - Thaungu'ları varsa, bunların da her kulübede, her kovukta bir putları vardı; ayrıca, yıldızlara, güneşe, suya, kara, kısacası anlayamadıkları ya da pek az anladıkları her şeye tapınıyorlar, hemen hemen her öğeye, seyrek rastlanan her nesneye kurban sunmaya yelteniyorlardı.

Ama öykümü ilgilendirmeyen insanlarla ülkelerden daha fazla söz etmeyeyim. Bu ülkede özellikle ilgimi uyandıran hiçbir şeye rastlamadım; buralar da bence son anlattığım dört yüz millik çölün bir devamıydı; öbür yarısı da geçebilmek için on iki gün yolculuk yapmamızı gerektiren başka bir çöldü; bu çölde ne ev, ne ağaç, ne de bir çalı vardı; yiyeceğimizi, ekmeğimizle suyumuzla birlikte, yanımızda taşımak zorunda kalmıştık. Bu çölden çıktıktan, iki günlük bir yolculuktan sonra Yenisey ırmağı üzerinde bir Moskof kışla kenti olan Janezay'a vardık; bu ırmağın Avrupa'yı Asya'dan ayırdığını söylüyorlar, ama işittiğime göre bizim haritacılar bunu kabul etmiyorlarmış; her ne olursa olsun, burası, geniş Moskof İmparatorluğunun bir ili sayılan, bununla birlikte yüzölçümü bütün Alman İmparatorluğuna eşit olan eski Sibirya'nın doğu sınırıdır.

Ama buralarda da, Moskof kışlaları dışında büyük bir bilgisizlik, ilkellik göze çarpıyordu; Obi ırmağı ile Yenisey ırmağı arasındaki bütün ülkenin puta taptığını, halkın da tıpkı en uzak yerlerdeki Tatarlar gibi, da-

ha önce ne Asya'da ne de Avrupa'da rastlamadığım ölçüde barbar olduğunu gördüm. Moskof yönetiminde olmak bu insanların uyanmasına, Hıristiyanlık konusunda aydınlanmasına bir şey katmamıştı; bu düşüncemi kendileriyle konuşma fırsatını bulduğum Moskof yöneticilerine de açtım; haklı olduğumu, ancak bunun kendi görevleri olmadığını; eğer Çar, Sibiryalı, Tatar ya da Tonguz uyruklarını Hıristiyanlaştırmayı düşünse, buralara asker değil din adamı göndereceğini; ne yazık ki Çarlarının insanları uyruğuna almaya, onları Hıristiyanlaştırmaktan daha çok önem verdiğini üzülerek belirttiler.

Bu ırmaktan büyük Obi ırmağına dek ekilip biçilmemiş yaban bozkırlarından geçtik; buraların çorak olduğunu söyleyemem; ancak, insanları, yönetimleri çorak; yoksa gerçekte çok güzel, verimli iyi yerler. Rusya'dan gönderilenler dışında, buralarda rastladığımız insanların hepsi puta tapıyorlardı, çünkü burası, daha doğrusu Obi ırmağının iki yakası, ölüm cezasına çarptırılmayan ağır suçluların sürgün edildikleri yerdi; bunlar buraya bir geldiler mi bir daha da kolay kolay kurtulamıyorlardı.

Sibirya'nın başkenti Tobolski'ye varıncaya dek, kendimle ilgili olarak anlatacağım hiçbir şeye rastlamadım; şimdi sözünü edeceğim bir durumdan dolayı Tobolski'de bir süre beklemek zorunda kaldım.

Yolculuğa çıkalı hemen hemen yedi ay olmuştu, kış da hızla yaklaşmaktaydı; bu durumda ortağımla kafa kafaya verip ne yapacağımızı düşündük, Moskova'ya değil, İngiltere'ye gideceğimiz için, bize en uygun yolu araştırdık. Kışın kar üzerinde ren geyiklerinin çektiği kızaklarla yolculuk yapabileceğimizi söylemişlerdi; gerçekten de bunların, bütün ayrıntılarıyla anlatılsa kolay kolay akla sığmayacak böyle kızakları vardı; Ruslar bu kızaklarla kışın, yazın yaptıklarından daha çok yolculuk yapıyorlardı, çünkü bu kızaklar gece gündüz koşabiliyordu. Kar donuyor, bütün

çevreyi, dağları, tepeleri, ırmakları, gölleri dümdüz kaplıyor; taş gibi katılaşan bu yüzeyin altında ne olduğunu bile düşünmeden, kızaklarını koşturuyorlardı.

Ama ben böyle bir kış yolculuğu yapacak durumda değildim; Moskova'ya değil, İngiltere'ye gidelim diyordum, iki yolum vardı: Ya kervanların gittiği yoldan Jeroslaw'a, oradan da batıya doğru Narva'ya, Finlandiya körfezine, sonra da karadan ya da denizden, Çin mallarımı çok iyi kazançla satabileceğim Danzig'e gidebilirdim; ya da kervandan Dwina üzerindeki küçük bir kasabadan ayrılarak, oradan gemiyle altı günde Arch - Angel'e, sonra da İngiltere'ye, Hollanda'ya ya da Hamburg'a geçebilirdim.

Ama kışın bu iki yol da tehlikeliydi, çünkü Dan-

zig'e gidecek olsam Baltık donmuş olurdu geçemezdim; kara yolundan gitmek ise Moğol Tatarları arasından geçmekten daha az tehlikeli bir iş değildi.

Ekim ayında Arch - Angel'e gitsem, bütün gemileri gitmiş, yazın burada kışın Moskova'da oturan bütün tüccarları da göçmüş bulacaktım; böylece, bütün kış yiyecek sıkıntısı çekerek, bomboş bir kasabada, azgın bir soğuğa katlanmak zorunda kalacaktım; bunları gözönünde tutarak kervandan ayrılmayı, kışı bulunduğum yerde, Sibirya'da altmış derece kuzey enlemindeki Tobolski kentinde geçirmek üzere hazırlıklara başlamayı uygun gördüm. Burada hiç olmazsa, karda kışta üç şeyin sıkıntısını çekmeyeceğimi kesinlikle biliyordum; ülkede hiç eksilmeyen bol yiyecek, yeterince odun kömürle sıcak bir ev, çok iyi bir de arkadaş çevresi; sırası geldikçe bunları daha uzun anlatacağım.

Artık şimdi sevgili adamın ikliminden başbaşka bir iklimde bulunuyordum; orada sıtmaya tutulduğum zaman dışında, üşümek nedir bilmemiştim; tam tersine, sırtımdaki giyeceklere bile güçlükle katlanabiliyor, yemek pişirmek, öbür işlerimi görmek için ancak evin dışında ateş yakabiliyordum; şimdi ise ayaklarıma dek inen, kolları sıkıca düğmeli, sıcak tutsun diye içi kürkle kaplı kalın uzun elbiselerim, üç de kürklü yeleğim vardı.

Sıcak bir eve gelince, burayı gördükten sonra bizim İngiltere'deki, evin her odasını açık ocaklarda ateş yakarak ısıtmak yöntemini hiç beğenmedim, çünkü ateş geçer geçmez odanın havası dışarının havasıyla aynı olur. Kentin göbeğinde güzel bir evde yerleşerek, altı odanın ortasına fırın gibi bir ocak yaptırdım; kocaman bir sobayı andıran bu fırının bir ucunda dumanı çeken baca, aşağı ucunda da ateşin konacağı ağzı vardı; ateş görünmüyor, ama tıpkı İngiltere'de büyük hamamlardaki gibi, bütün odalar eşit derecede sıcak oluyordu.

Böylece bütün odaların havası aynı oluyor, aynı sı-

caklık korunuyordu; dışarısı nasıl soğuk olursa olsun, evin içi her zaman sıcaktı, ama ateşin yüzünü görmüyorduk; dumandan yana da hiçbir sıkıntımız olmadı.

Bütün bunların en garibi, buzdenizinin hemen yakınında, Nova Zembla'dan birkaç derece içerde, Avrupa'nın en kuzey ülkelerine oranla hayli barbar sayılacak bu yerde çok iyi bir arkadaş çevresiyle karşılaşmam oldu.

Daha önce de belirttiğim gibi, burası Moskova'nın bütün siyasi suçlularının sürgün edildiği bir yer olduğundan, soylu kişilerle, prenslerle, albaylarla, kısacası soylu tabakadan, kibarlardan, tüccarlardan, ordudan, saraylılardan her türlü insanla doluydu. Ünlü Prens Galiozen, yaşlı general Robostiski, birtakım başka önemli adamlar, soylu hanımlar da bunlar arasındaydı.

Burada kendisinden ayrıldığım İskoçyalı tüccarın aracılığıyla bu kişilerden, kimisi en önemli dereceden olmak üzere, birçoğuyla tanıştım; burada geçirdiğim uzun kış gecelerinde sık sık bana konukluğa geldiler; bir gece Moskof Çarı'nın eski bakanlarından sürgün Prens ile konuşurken, söz benim durumuma geldi. O bana Rus İmparatorluğunun büyüklüğünden, yüceliğinden, gücünden söz ederek çok güzel şeyler anlatıyordu; sözünü kestim, uyruklarımın sayısı bunca kabarık, ülkem bunca geniş değilse de, Rus Çarı'ndan daha büyük, daha güçlü bir prens olduğumu söyledim; prens biraz şaşırır gibi oldu, gözlerini yüzüme dikerek, ne demek istediğimi anlamaya çalıştı.

Kendisine, konuyu biraz açıkladığım zaman şaşkınlığının sona ereceğini söyledim; önce, uyruklarımın malları ile canları üzerinde kesin söz sahibi olduğumu, bütün ülkemde gerek benden gerekse yönetimimden hoşnut olmayan tek kişinin bile bulunmadığını anlattım. Başını salladı, bu konuda gerçekten Moskof Çarı'nı geçmiş olduğumu belirtti. Krallığımdaki bütün toprakların kendi öz malım olduğunu, gönüllü uyrukları-

mın da yalnız ortakçılarım değil, gönüllü ortakçılarım olduklarını, benim için kanlarının son damlasına dek döğüşeceklerini, başka hiç bir zorba yöneticinin —çünkü böyle olduğumu kabul ediyordum— uyruklarınca benim kadar sevilmediğini, öte yandan benim kadar da korku salmadığını söyledim.

Onları bir süre bu yönetim bilmeceleriyle oyaladıktan sonra konuyu açtım, adadaki yaşayışımı, gerek kendimi gerekse buyruğum altındakileri nasıl yönettiğimi, tıpkı kitabımda yazdığım gibi, uzun uzadıya anlattım. Hepsi, özellikle prens, anlattıklarıma büyük ilgi duydular; prens bir iç çekerek, yaşamanın gerçek büyüklüğünün kendi başımıza buyruk olmakta bulunduğunu, böyle bir yaşamayı Moskof Çarı olmaya bile değişmeyeceğini; sürgün olarak geldiği bu yerde, Çarın sarayında eriştiği en yüksek yetkilerde bile bulduğu mutluluklardan daha büyük bir mutluluk duyduğunu; insan bilgeliğindeki büyüklüğün, kendimizi içinde bulunduğumuz duruma uydurmakta, dışımızdaki en büyük fırtınaların baskısı altında bile, içimizi serinkanlı tutabilmekte olduğunu söyledi. Buraya ilk geldiği zaman, kendinden önce gelenler gibi, o da saçını başını yolmuş, üstünü başını parçalamış, ama çok geçmeden kafası, onu çevresindeki nesneleri, kendi iç dünyasını incelemeye yöneltmiş. İnsan kafasının, evrensel yaşamı, bu dünyanın gerçek mutlulukla ne az ilgisi bulunduğunu düşünmeye başladığı an, dışardan küçük bir yardımla, kendisinin amaçlarına, isteklerine uygun, bütünüyle gönül doyurucu bir mutluluğu kendi kendine yaratabileceğini; dünyanın bize verebileceği şeylerin ancak, solumamız için hava, geçimimiz için besin, sıcak kalabilmemiz için giyim, sağlığımız için eylem özgürlüğü olduğunu; bir zamanlar kendisinin de tattığı, bugün başkalarının tatmakta olduğu büyüklük, yetki, zenginlik, dünya kıvançları gibi şeylerin bizim hoşumuza giden pek çok yönleri varsa da, bütün bunların gerçekte tutkularımız, açgözlülüğümüz,

gururumuz, kendimizi beğenmişliğimiz, şehvetimiz gibi en kaba duyguları karşıladığını; bu duyguların insan kötülüğünün ürünleri olduğunu, her türlü suçun tohumlarını bunların taşıdığını, bilge kişileri, gerçek Hıristiyanları yoğuran erdemlerin hiçbiriyle de ilişkisi bulunmadığını; şimdi, bir zamanlar her türlüsünü tattığı bu bayağı mutluluklardan uzak kalınca, bunların karanlık yönlerini görmeye fırsat bulduğunu; artık insanı gerçekten bilge, zengin, büyük yapan, gelecekte üstün bir mutluluk sağlayan şeyin yalnız erdem olduğuna kesinlikle inandığını; bu bakımdan, bu sürgün yerinde, geride bıraktıkları bütün yetkilerin, zenginliğin sahibi olan düşmanlarından çok daha mutlu olduklarını söyledi.

«Hayır efendim,» dedi, «ben bunları, kimilerinin alçalma olarak gördükleri, içinde bulunduğum şu durumun etkisiyle söylüyor değilim; bildiğim bir şey varsa, efendimiz Çar beni bağışlayıp çağırsa, bütün o eski büyüklüğümü, yetkilerimi geri verse bile, gene de dönmeyeceğimdir. Nasıl ruhum gövdenin hapishanesinden kurtulup da yarın öbür dünyada yüce mutluluğu tattığı zaman, gökleri bırakıp insanların kirli işleriyle, bayağı düzenleriyle uğraşmak için, şimdi içinde bulunduğu şu etle kandan kafese dönmek istemezse, ben de geri dönmeyeceğim.»

Bunları öyle sıcak bir davranışla, yüzünden de okunan öyle bir heyecanla anlattı ki, söylediklerinin içten gelen şeyler olduğu apaçık görülüyordu; içtenliğine şüphe yoktu.

Ona, dediğim gibi, önceleri kendimi bir anlamda prens sandığımı, ancak şimdi kendisinin yalnız bir prens değil aynı zamanda büyük bir fatih olduğunu anladığımı söyledim; çünkü bütün tutkularını yenmiş, kendi kendine kesinlikle egemen olmuş, istemini kafasının buyruğu altına sokmuştu; bu da bir kenti ele geçirmekten elbette daha büyük bir işti. «Ama sayın efendim,» dedi, «size bir soru sorabilir miyim?» «Buyrun,

sorunuza bütün gönlümle hazırım,» dedi. «Özgürlüğünüzün kapısı açılsaydı, bu sürgünlükten kurtulmak istemez miydiniz?» diye sordum.

«Bakın,» dedi, «bu çok ince bir soru, içten bir yanıt verilebilmesi için birtakım noktaların açıkça belirlenmesi gerek; sonra bütün içtenliğimle size yanıt vermeye çalışacağım. Bu sürgünlükten kurtulursam dünyanın en büyük sevincini duymamı sağlayacak iki şeyvardır; birincisi, yakınlarıma kavuşmak, ikincisi de biraz daha sıcak bir iklim; ama sarayın debdebesini, ünü, büyüklüğü, bakanlığın yüz türlü girdi çıktısını, zenginliği, eğlenceyi, bir saray adamının çılgınlıklarını hiç aramadığıma kesinlikle inanabilirsiniz; efendimiz bana şu dakikada, yitirdiğim her şeyi geri vereceğini bildirecek olsa, inan olsun ki bu çorak bozkırı, bu çölleri, bu donmuş gölleri Moskova saraylarına değişmem.»

«Ama efendim,» dedim, «belki yoksun bırakıldığınız şey, yalnız sarayın eğlenceleri, yetkileriniz, içinde bulunduğunuz varlıklı durum değil, aynı zamanda birtakım yaşama kolaylıklarıdır; belki de bütün mallarınıza el konmuş, varınız yoğunuz yağma edilmiştir; elinizde bırakılanlar, belki de yaşamanın en temel gereksinmelerini bile karşılamaya yetmeyecektir.»

«Evet,» dedi, «beni bir lord ya da prens olarak görürseniz, iş öyle. Gerçekten de böyle bir durumdayım; ama şimdi beni yalnız bir insan, ötekilerden hiçbir fazlalığı olmayan bir insan olarak görürseniz, hastalığa, rahatsızlığa uğramadıkça, hiçbir sıkıntıya düşmeyeceğimi, yokluk çekmeyeceğimi anlarsınız. Konuyu tartışmaya düşürmemek için, buradaki durumumuza bir göz atalım; burada, ileri gelenlerden beş kişi varız, her şeyden elimizi eteğimizi çekmiş tam birer sürgün gibi yaşıyoruz; kazaya uğrayıp batan zenginliğimizden kurtardığımız ufak tefek bir şey, bizi geçinebilmek için avcılık yapmak zorunluluğundan kurtarıyor. Ama buradaki askercikler de hiçbir yardım görmeden

tıpkı bizim gibi yaşıyorlar; ormanlara gidiyorlar, tilki yakalıyorlar, samur yakalıyorlar, bir aylık çalışmaları bir yıl yaşamalarına yetiyor; buradaki yaşayış da pek masraflı olmadığı için, bize her gerekeni elde etmekte hiç sıkıntı çekmiyoruz; dolayısıyla, sorunuzdaki güçlük, bizim için söz konusu değildir.

Bu gerçek büyük adamla aramızda geçen çok ilgi çekici konuşmanın bütün ayrıntılarını vermeye yerim olmayacak; her konuda geniş bir bilgiye, din duygusuna, sonsuz bir bilgeliğe dayanan düşünceleri, dünyadan duyduğu tiksintinin tıpkı dediği gibi, çok büyük olduğunu gösteriyordu; anlatacağım öyküden de anlaşılacağı üzere, sonuna dek hep böyle kaldı.

Sekiz aydır buradayım, korkunç bir karakış sürmekteydi, soğuk öyle dondurucuydu ki, kürklere sarınmadan çevreme bakamıyordum; daha doğrusu yüzümde de kürkten, biri görmek biri de soluk almak için iki deliği bulunan bir maske vardı. Gördüğümüz gün aydınlığı, bizim hesaplara göre, tam üç ay boyunca günde beş saatten, sonraları da altı saatten fazla değildi; yalnız yerler sürekli olarak karla kaplı, hava da açık, hiçbir zaman karanlık değildi. Atlarımız yeral-

tında barınıyor (daha doğrusu açlıktan kırılıyor) hem bize hem de atlarımıza baksınlar diye tuttuğumuz üç uşağın ise el parmaklarıyla ayak parmaklarına donup düşmesinler diye sık sık bakmak, ilâç yapmak zorunda kalıyorduk.

Gerçi evler, duvarları kalın, pencereleri küçük, camları da iki kat olduğu için oldukça sıcaktı; başlıca yiyeceğimiz, mevsiminde kurutulmuş ya da salamura edilmiş geyik etiydi; ekmeğimiz iyi, ama peksimet gibi fırınlanmıştı; kurutulmuş türlü türlü balıklarımız, biraz koyun etimiz, çok iyi bir et sayılabilecek manda etimiz vardı. Bütün bu kışlık yiyecekler yazdan hazırlanmış, güzelce salamura edilmişti. konyak yerine suyla karıştırılmış rakı, yemekte de şarap yerine bal şerbetiydi; hepsi de gerçekten çok tadımlıydı. Her havada hiç çekinmeden dışarıya çıkan avcılar çok semiz taze karaca, arasıra da ayı getiriyorlardı, ama biz bu ikinciden pek hoşlanmıyorduk. Yukarıda andığım dostlarımıza sunacak epeyce çayımız vardı; sözün kısası, oldukça güzel, tatlı günler geçiriyor, iyi yaşıyorduk.

Artık mart gelmişti, günler gitgide uzuyor, hava hiç olmazsa çekilir bir hale geliyordu; öbür yolcular kendilerini karda taşıyacak kızaklarını, yolculuk için gerekli şeyleri hazırlamaya başlamışlardı; ama ben, dediğim gibi, Moskova'ya ya da Baltık'a değil Arch-Angel'e gitmeyi kararlaştırdığımdan, hiç yerimden kımıldamadım; çünkü güneyden buralara gelecek gemilerin, mayıstan, hazirandan önce yola çıkmadıklarını, oraya ağustos başında bile gitsem hemen hazır bir gemi bulacağımı biliyordum; dolayısıyla, öbür yolcular gibi acelem yoktu. Uzun sözün kısası, birçok kimsenin, daha doğrusu bütün yolcuların benden önce ayrıldıklarını gördüm. Anlaşılan bunlar ticaret yapmak, kürk götürüp karşılığında dükkânlarına mal getirmek için Moskova'ya gidiyorlardı; aralarında Arch-Angel'e gidenler de vardı, ama buraya dönüşte sekiz yüz mil yol gelmek zorunda olduklarından, hepsi de benden önce

yola çıkmışlardı.

Kısacası, mayısın ikinci yarısında ben de hazırlığımı yapmaya başladım; bu işi yaparken, Çar'ın Sibirya'ya sürmüş olduğu bu insanların, buraya geldikten sonra istedikleri yere gitmekte özgür bırakılmışken, bunların neden dünyanın daha uygun gördükleri bir yerine gitmediklerini düşündüm, kendilerini böyle bir şeye girişmekten alıkoyan engelleri araştırmaya başladım.

Ama bu konuda, yukarda sözünü ettiğim eski bakanla görüşünce şaşkınlığım sona erdi; bana şunları söyledi: «Önce bulunduğumuz yeri, sonra da ne durumda bulunduğumuzu, özellikle, buraya sürülmüş olan adamların topunu gözönüne alınız, burada çevremiz demir parmaklıklardan, kilitlerden daha sağlam engellerle kapatılmıştır; kuzeyde hiçbir geminin geçmediği, hiçbir kayığın yüzmediği yol vermez bir deniz; gemimiz kayığımız olsa bile nereye gideceğimizi bilemeyiz; öbür yolların herhangi birinden geçmek için Çar'ın topraklarında binlerce mil katetmemiz gerekir; buralarda valilerle kışlalardaki askerlerin yaptıkları yollar dışında tek geçit yoktur; dolayısıyla ne bu yollardan gizlice geçilebilir, ne de başka bir yol bulunabilir; durum böyleyken bu işe girişmek boşuna bir çaba olur.

Gerçekten hemen sustum, bunların tıpkı Moskova kalesinde kilit altındaymışlar gibi sıkı bir hapisanede bulunduklarını anladım; ama bu eşsiz insanın kaçıp kurtulmasına yardımcı olmayı, ne pahasına olursa olsun onu götürmeyi düşündüm. Bir akşam kendisine bu düşüncemi açtım; burada çevresinde bekçi bulunmadığından kendisini kaçırmanın benim için çok kolay olacağını, Moskova'ya değil Arch-Angel'e gideceğimi, bir kervanla yola çıkacağım için çöllerdeki kasabalarda yatmak zorunda kalmayarak canımızın istediği yerde konaklayabileceğimizi, önümüze hiçbir engel çıkmadan kolayca Arch-Angel'e varabileceğimizi, orada kendisini hemen bir İngiliz ya da Felemenk gemisine yer-

leştirerek ,yanımda sağ salim götürebileceğimi anlattım; masraflarına gelince, kendisi daha iyi bir duruma erişinceye dek, hepsini karşılamanın benim görevim olduğunu söyledim.

Gözlerini bana dikmiş, söylediklerimi cankulağıyla dinliyordu; bu sözlerin onda son derece heyecan uyandırdığını da yüzünden okuyordum; rengi ikide bir değişiyor, gözleri kızarıyor, yüreğinin kuş gibi çırpındığı yüzünden anlaşılıyordu; öyle ki, sözlerimi bitirdiğim zaman bir yanıt vermesi gerekirken, bir an donup kalmıştı; bu bir anlık duraklamadan sonra kalktı, boynuma sarıldı, «Ah,» dedi, «biz ne mutsuz, ne zavallı insanlarız. En büyük dostluğumuz bile bize tuzak oluyor, birbirimizi ayartıyoruz! Sevgili dostum! Öneriniz öyle içten, öyle iyi, bir çıkar gözetmekten öyle uzak, benim durumum için de öyle uygun düşünülmüş ki, buna karşı hem şaşkınlık, hem de büyük bir borçluluk duymasaydım, dünyayı pek az anlamış olurdum. Dünyadan tiksindiğimi size sık sık söylediğim zaman, buna inanmış mıydınız? Burada kazandığım mutluluğun, dünyanın bana verebileceği, benim için yapabileceği her şeyin ötesinde olduğunu ileri sürdüğüm zaman bu sözleri yürekten söylediğime inanmış mıydınız? Efendimiz Çar'ın bağışıyla gene saraya çağrılacak olsam bile dönmeyeceğimi söylediğim zaman içtenliğime inanmış mıydınız? Benim dürüst bir insan mı yoksa palavracı ikiyüzlü adamın biri mi olduğuma inanıyorsunuz?» Sanki vereceğim yanıtı bekler gibi durakladı, ama gerçekte heyecandan tıkandığı için durakladığını hemen anladım; sözlerine devam edemiyordu. Bu adama olduğu gibi, bu duruma da şaşırdığımı açıkça söylemeliyim, özgürlüğünü seçmesi için birtakım savlar ileri sürdüm. Bu önerimi kurtuluşu için göklerin açtığı bir kapı, her şeye yeterli yüce Tanrı'nın, kendisini dünyaya yararlı kılacak bir çağrısı olarak görmesini diledim.

Bu arada biraz toparlanmıştı. «Bunun göklerden inen bir çağrı değil de, gerçekte benim için bir tuzak

olmadığını nerden biliyorsunuz? Aldatıcı renkler altında bir kurtuluş, bir mutluluk gibi görünen, beni sonuma götürecek bir tuzak. Burada ben, eski, bayağı büyüklüğüme dönme özleminin ayartmalarından uzağım; oysa, oralarda insan yaradılışında sürmekte olan gurur, tutku, açgözlülük, büyüklük, tantana tohumlarının içimde yeniden çimlenip beni egemenlikleri altına almayacaklarına güvenim yok; ruhunun özgürlüğüne sahip olduğunu gördüğünüz şu mutlu tutsak o zaman bütün bir kişisel özgürlük içinde, kendi duygularının zavallı bir tutsağı olacaktır. Sevgili dostum, düşüncemin özgürlüğü, yarın öbür dünyada göreceğimi umduğum, elden kaçırmaktan da çok korktuğum gelecek mutluluğum pahasına, aldatıcı bir özgürlük ardında koşmaktansa, bırakın yaşamanın suçlarından uzak olarak bu mutlu hapisanede kalayım; çünkü altı üstü ben de etten yoğrulmuş bir varlığım, bir insanım, basbayağı bir insan; her insan gibi ben de duygularıma yenilebilirim. Ne olur hem dostum, hem de ayartıcım olmayın!» dedi.

İlkin şaşırmıştım, şimdi de sesim soluğum kesildi, tek söz bile söyleyemeden yüzüne baktım, gördüğüm bu durum karşısında hayran olmuştum; ruhundaki çatışma öyle büyüktü ki, bu son derece soğuk havada kan ter içinde kalmıştı, kafasını dinlemek istediğini anladım; bu konuda düşünüp taşınmasını, kendisini gene de bekleyeceğimi belirten bir iki söz söyledim, sonra kendi odama çekildim.

İki saat sonra odamın kapısında birinin bulunduğunu işittim, kapıyı açmaya gidiyordum, ama o kendisi açıp içeriye girdi. «Sevgili dostum,» dedi, «beni hemen yenmiştiniz, ama şimdi kendimi toparladım; önerinizi kabul etmeyişimi yanlış anlamayınız; inanın ki sizin iyiliğinizi görmüyor değilim, bunun için de size ne büyük bir borçluluk duyduğumu belirtmeye geldim; ama kendi kendimi yendiğimi umuyorum.»

«Efendim,» dedim, «umarım ki Tanrı'nın çağrısına karşı koymuş olmuyorsunuz.» «Bakın,» dedi, «bu

çağrı gökten inmiş olsaydı, aynı güç beni bu çağrıyı kabule de yöneltirdi; ama ben kabul etmeyişimin Tanrı'dan olduğunu umuyor, buna kesinlikle inanmış bulunuyorum; beni özgür bir adam olarak değilse bile dürüst bir adam olarak bırakacağınıza sonsuz sevinçliyim.»

Artık bu durumda söyleyecek hiçbir şeyim kalmamıştı, ancak bu işte kendisine yürekten hizmet etmekten başka hiçbir amaç gütmediğimi belirttim. Beni büyük bir coşkuyla kucakladı, bundan son derece duygulandığına, bana karşı her zaman borçluluk duyacağına inanmamı diledi; ayrıca armağan olarak çok güzel samurlar verdi; bu durumdaki bir adamdan böyle bir şeyi almak gerçekten ağırıma gidiyordu, almak istemezdim, ama ona karşı konulamazdı.

Ertesi sabah uşağımı biraz çay, iki parça Çin kumaşı, dört küçük çubuk Japon altını ile kendisine yolladım; bu armağanların değeri, İngiltere'ye gittiğim zaman iki yüz İngiliz lirasına yakın tutacak samurların değerinden çok daha azdı. Çay ile kumaşların bir parçasını, —sanıyorum seyrek rastlanan bir şey olduğu için— altın çubuklardan üzerinde güzel bir Japon sikkesi bulunan birini alıkoymuş, ötekileri geri vererek uşağıma benimle görüşmek istediğini söylemiş.

Yanına gittiğimde, aramızda geçenleri bildiğimi, bir daha bu konuyla kendisini üzmememi söyledi; ancak, kendisine böyle bir iyilik teklifinde bulunduğuma göre, aynı şeyi kendisinin pek yakından ilgilendiği, bana adını vereceği bir adam için de yapıp yapamayacağımı sordu; büyük bir saygı duyduğum, kurtulmasına aracı olmaktan da büyük mutluluk duyacağım kendisinden başka bir kimse uğruna aynı şeyi yapmaya pek eğilim duymadığımı, ama adamın adını verirse bu konuda düşüncemi söyleyeceğimi, söylediğimden hoşlanmazsa bana kırılmamasını anlattım. Bunun kendi oğlu olduğunu, benim onu gördüğümü sanmadığını, onun da Obi ırmağının öbür yanında, burdan iki yüz mil öte-

de sürgün bulunduğunu, isteğini kabul edersem, hemen buraya getirtebileceğini söyledi.

Hiç çekinmeden, isteğini yerine getirmeye hazır olduğumu belirttim; teklif ettiğim şeyleri kendisi için yapmayı tasarlamış olduğumu, ancak kendisine bir hizmette bulunamayacağımı gördüğümden, saygımı oğluyla ilgilenmekle göstereceğimi söyledim; ama bunları burada uzun uzun anlatmak sıkıcı olur. Ertesi gün oğluna haber gönderdi, yirmi gün içinde oğlu da haberi götüren de geldi; birlikte altı yedi beygir yükü çok güzel kürkler getirmişti; bunların değeri hayli yüksek tutuyordu.

Atları kente sokan uşaklar genç efendilerini geceye dek kent dışında bıraktılar; geceleyin tanınmadan bizim eve geldiğinde, babası beni kendisiyle tanıştırdı; kısacası, yolculuğumuzla ilgili her şeyi görüştük, anlaştık.

Epeyce samur, kara tilki postu, güzel kakımlar, bunlara benzer başka kürkler satın almıştım; bunları, Çin'den getirdiğim birtakım eşyaları, özellikle karanfil, hindistan cevizi gibi şeyleri satmaktan kazandığım parayla almıştım; kalanını da Arch-Angel'de, Londra'da kazanabileceğimden çok daha iyi bir paraya sattım. Kazancı pek seven, işi de tüccarlık olan ortağım, yaptığımız ticaretten dolayı, burada kaldığımıza çok sevindi.

Haziran başında bu uzak yerden, öyle sanıyorum adı dünyada pek az işitilmiş bu kentten ayrıldım; gerçekte burası bütün ticaret yollarından öyle uzaktı ki, bu durumda adı çok anılsa şaşırmak gerekirdi. Topu topu otuz iki atla deveden küçük bir kervan yapmıştık, bunlardan on biri genç konuğumunsa da hepsini benim diye tanıtıyordum; yanıma eskisinden daha çok uşak almıştım, genç lord da kâhyam olarak biliniyordu; kendimin ne türden bir büyük adam olarak görüldüğümü bilmiyordum, öğrenmeye de çalışmadım; önümüzde şimdiye dek geçtiğimiz çöllerin en kötüsü, en büyüğü uza-

nıyordu; gerçekten de en kötüsüydü, çünkü yollar yer yer hendeklerle dolu, yer yer de çok engebeliydi; bu yolculuğun anılabilecek en iyi yönü de, korkulacak Tatar akınlarından, hırsız çetelerinden uzak olduğumuzu, Obi ırmağından bu yana geçmediklerini, hiç olmazsa pek seyrek geçtiklerini düşünmemizdi; ama iş umduğumuz gibi çıkmadı.

Bizim genç lordun Moskof, daha doğrusu Sibiryalı çok bağlı bir uşağı vardı; buraları karış karış bilen bu uşak bizi özel yollardan geçirerek, büyük yollar üzerindeki Tumen, Soly-Kamskoi gibi kentlere kasabalara uğramamamızı sağlıyordu, çünkü buralarda Moskof karakolları yolcuları sıkı sıkıya denetliyorlar, sürgündekilerden hiçbiri Moskova'ya kaçmasın diye sıkı aramalar yapıyorlardı; ama kentlere uğramaktan böyle sakınmamız, bizi hep çöllerin ortasından gitmek, kentlerde çok rahat geceleyeceğimiz yerde, bozkırda çadırlarımızda yatmak zorunda bırakıyordu. Genç lord bu duruma çok üzülüyor, yol üzerinde bir kente rastladığımız zamanlar bizim bozkırda yatmamızı istemiyor, kendisi uşağıyla birlikte ormanlarda kalıyor, sonra kararlaştırdığımız bir yerde buluşuyorduk.

Bu bölgede Avrupa ile Asya arasında sınır olan Kama ırmağını geçerek, Avrupa yakasındaki ilk büyük kente, başka deyimle, Kama ırmağı üzerindeki büyük Soloy-Kamaskoy'a vardık; artık buralarda halkın davranışında, törelerinde, dininde, çalışmasında apaçık bir değişiklik göreceğimizi umuyorduk, ama bizim geçtiğimiz yeri iki yüz mil olmakla birlikte, başka kesimlerde yedi yüz mile yaklaşan büyük bir çölü aşmak zorunda kaldığımız için, uzun bir süre, geçtiğimiz yerlerle Moğol Tataristan'ı arasında pek az ayrım görebildik; halkın çoğunluğu puta tapıyordu, Amerika yerlilerinden biraz daha iyiceydiler; evleri, kasabaları putlarla doluydu; yukarda andığım kentlerle yakınlarındaki köyler bir yana bırakılırsa, çoğunlukla barbarca bir yaşama yolları vardı; o kentlerde de halk,

kendi deyimleriyle Rum Kilisesi'ne bağlı Hıristiyanlardı, ama dinleri kör inançlarla öyle karışmıştı ki, birçok yönlerden bunları büyücülerden ayırt etmek pek güçtü.

Ormanı geçerken, akla gelebilecek bütün tehlikelerden yukarda da söylediğim gibi kurtulduğumuzu sanırken, az kalsın bir hırsız çetesinin baskınına uğrayacak, hem malımızdan hem de canımızdan olacaktık; bunların hangi ülkeden geldiklerini, Ostiachi göçebe çeteleri mi, Obi ırmağı dolaylarının vahşi Tatarları mı, yoksa Sibirya samur avcıları mı olduklarını bir türlü kestiremedim. Hepsi de atlıydı, okla yay taşıyorlardı, önce sayıları kırk elli kişiyi buluyordu; iki tüfek atımı yakınımıza sokuldular, hiçbir şey sormaksızın çevremizi atlarıyla iki kez dolanarak, dik dik baktılar; en sonunda yolumuza çıktılar; bunun üzerine biz de develerimizin önünde bir sıraya dizildik, topu topu

on altı kişiydik; bu düzeni aldıktan sonra durduk, genç lordun uşağını, kim olduklarını anlasın diye yanlarına gönderdik; efendisi bu uşağın oraya gitmesini herkesten çok istiyordu, çünkü bunların kendi ardından gönderilmiş Sibirya askerleri olmasından korkuyordu; adamcağız eline bir barış bayrağı alarak yanlarına gitti, ama onların dillerinden, lehçelerinden birçoğunu konuşmakla birlikte, söylediklerinden tek söz anlayamadı; yalnız, işaretlerinden yanlarına fazla sokulmasını istemediklerini, yoksa kendisini vuracaklarını anlamış; dönüşte, giyimlerine bakılırsa bunların Kalmuk Tatarları ya da Çerkez çeteleri olabileceklerini, bunca kuzeye geldiklerini daha önce hiç işitmemekle birlikte, büyük çölde birçoklarına daha rastlanabileceğini söyledi.

Bu sözler bize iç rahatlığı vermekten çok uzaktı, ama başka çıkar yolumuz da yoktu; aşağı yukarı bir mil solumuzda, yola çok yakın bir yerde, sık bir ağaç kümesi vardı; hemen bu ağaçlığa doğru giderek, orada elimizden geldiğince savunma düzenine girmeye karar verdim; birincisi, bu ağaçların bizi onların oklarının oklarından epeyce koruyabileceğini, ikincisi de üstümüze toplu olarak saldıramayacaklarını düşünüyordum; gerçekte bunu bizim Portekizli yaşlı kılavuz ileri sürmüştü; bu adamın en üstün özelliği tehlike zamanlarında ataklığı, bizi yönetmesi, yüreklendirmesi, hemen en öne atılmasıydı; var hızımızla ilerleyerek küçük ormanı ele geçirdik; Tatarlar ya da hırsızlar —çünkü bunlara ne ad vereceğimizi bilemiyorduk— oldukları yerde durarak, bize engel olmaya kalkışmadılar; ağaçlıklara vardığımız zaman burasının bizim yararımıza olarak bataklık, kaygan bir yer olduğunu gördük; bir yanında büyük bir pınar vardı, eşit büyüklükte başka bir pınarla birleştikten sonra aşağılarda Wirtska adını alan oldukça büyük bir ırmağın başı, ya da kaynağı oluyordu; bu kaynağın çevresinde yetişmiş olan ağaçlar, sayıları iki yüzü geçmemekle birlikte hayli koca-

man, çok da sıktı; böylece bu ağaçlar arasına girer girmez kendimizi güven altında duyduk; düşmanlarımız atlarından inip yaya olarak gelmedikçe bize saldıramazlardı.

Ama bizim Portekizli, düşmanın işini daha da güçleştirmek için, yılmadan yorulmadan büyük ağaç dalları kesti; gövdeden tam ayırmayıp, bir ağaçtan ötekine asılı bıraktığı bu dallarla hemen hemen bütün çevremizi saran bir siper yaptı.

Burada düşmanın saldırısını bekleyerek bir süre kaldık, ama yerlerinden kımıldamıyorlardı; sonunda, gece bastırmadan iki saat önce doğruca üzerimize geldiler; iyice göremiyorduk, yalnız aynı türden daha başka atlılarla birleştikleri anlaşılıyordu; böylece seksene yakın atlı olmuşlardı; aralarında birtakım kadınların da bulunduğunu sanıyorduk. Bulunduğumuz ormanın yarım tüfek menzili yakınına sokuldukları zaman, bir el kurusıkı ateş ettik, Rus diliyle bizden ne istediklerini sorarak, açık durmalarını söyledik; bizim ne dediğimizi anlamadıkları, kolay kolay aşamayacakları bir siper altında bulunduğumuzu bilmedikleri için iki kat bir öfkeyle saldırdılar; bizim yaşlı kılavuz hem istihkâmcımız, hem de komutanımızdı; tüfek menziline girmelerini beklememizi, ancak öldürücü bir kesinlikle nişan almamızı istiyordu; biz de komutayı bütünüyle kendisine bıraktık, ama ateş komutunu vermekte öyle gecikti ki, ateş ettiğimiz zaman düşmandan birkaç kişi burnumuzun dibine sokulmuş durumdaydı.

Öyle keskin nişan aldık —ya da Tanrı'nın yardımıyla kurşunlarımız öyle doğru gitti ki— on dört kişiyi öldürdük, atlarıyla birlikte birçoğunu da yaraladık, çünkü her birimiz tüfeklerimizi en azından iki üç kurşunla sıkılamıştık.

Ateşimizle allak bullak olarak aşağı yukarı çeyrek mil gerilediler; bu arada tüfeklerimizi yeniden doldurduk, uzakta kaldıklarını görerek, ağaçlıklardan dışarı fırlayıp, binicilerinin ölmüş olduğunu düşündüğümüz

dört beş at yakaladık; ölülere yakından bakınca bunların Tatar olduklarını anladık; ama hangi ülkeden geldiklerini, nasıl olup da böyle uzaklarda bulunduklarını bir türlü kestiremedik.

Bir saat sonra gene saldırmaya niyetlenerek, nereden girebileceklerini anlamak için küçük ormanın çevresini dolandılar; ancak bizim her an tetikte olduğumuzu görerek geri döndüler, biz de o gece bu yerden ayrılmamaya karar verdik.

O gece pek az uyuduğumuzu, gecenin çoğunu durumumuzu pekiştirmekle, ormanın çevresindeki girilebilecek gedikleri kapamakla geçirdiğimizi anlamışsınızdır. Günün ağarmasını bekledik; ama sabah kötü bir haberle birlikte geldi; çünkü gözünü yıldırdığımızı sandığımız düşman en az üç yüz kişi daha artmış, sanki bizi kuşatmak ister gibi, on bir on iki çadır kurmuştu; açık ovaya kurdukları bu konak yeri bizden aşağı yukarı üç çeyrek mil ötedeydi. Bunu görünce gerçekten şaşırıp kalmıştık; artık hem kendimin hem de bütün mallarımın sonu geldiğine inanıyordum. Yabana atılacak değerde olmamakla birlikte mallarımın gitmesi, bunca güçlükleri, engelleri atlattıktan sonra, kurtulmayı umduğumuz yerler nerdeyse görünmek üzereyken, bu son günlerimde böyle barbarların eline düşmek kadar gözümü korkutmuyordu; ortağıma gelince, öfkeden kuduruyordu; mallarını yitirmenin kendisi için ölüm demek olduğunu, aç kalmaktansa ölümü yeğ gördüğünü, kanının son damlasına dek çarpışacağını söylüyordu.

Dengi bulunmaz bir yiğit olan genç lord da sonuna dek savaşmaktan yanaydı; bizim yaşlı kılavuz ise, bulunduğumuz durumda hepsine karşı koyabileceğimiz düşüncesindeydi. Böylece günü ne yapacağımızı tartışmakla geçirdik; ama akşama doğru düşmanlarımızın daha da arttığını gördük; anlaşılan av ardında koşan öbür arkadaşlarına burada buldukları yağmayı habercilerle bildirmişlerdi; ertesi sabah daha da çoğalmayacaklarını bilmiyorduk; bunun üzerine, Tobolski'-

den getirdiğimiz adamlara, geceleyin bunlardan kurtulmak, belki de bir kente sığınıp yanımıza bizi koruyacak askerler almak için özel bir yol bulunup bulunmadığını sormaya başladım.

Genç lordun uşağı olan Sibiryalı, onlardan kaçmayı, çarpışmamayı düşünüyorsak, bizi kuzeye Petru kentine doğru giden bir yoldan götürebileceğini, bu işi Tatarlara sezdirmeden yapmanın sudan kolay olduğunu; ancak kendisine söylediğine göre efendisinin kaçmak değil, çarpışmak istediğini belirtti. Kendisine, efendisini yanlış anladığını, onun salt kavga etmiş olmak için kavgaya girişmeyecek ölçüde akıllı bir insan olduğunu; kaçınılmaz bir zorunluluk olmadıkça on yedi, on sekiz kişinin beş yüz kişiyle çarpışamayacağını efendisinin benden iyi bileceğini; kaçmamız için

bir umut görüyorsa, bunu hemen bu gece denemekten başka çıkar yolumuz olmadığını söyledim. Efendisi kendisine buyruk versin, bu işi başaramazsa canını vermeye hazır olduğunu belirtti. Genç Lordun bu konuda hemen buyruk vermesini kendisiyle gizlice konuşarak sağladık, hemen bu işin uygulaması için hazırlığa giriştik.

Önce, ortalık kararmaya başlar başlamaz konak yerimizde büyük bir ateş yaktık; Tatarlar bizi gene orda sansınlar diye, ateşin bütün gece sürmesi için düzen aldık; karanlık çöker çökmez, başka deyimle yıldızlar belirir belirmez (çünkü kılavuzumuz daha önce yola çıkmak istemiyordu) atlarımızla develerimizin hepsini önceden yüklemiş olduğumuzdan, kılavuzumuzun ardına düştük; kılavuzun, göz alabildiğine dümdüz uzanan bu yerlerde demirkazık yıldızıyla yol bulduğunu hemen anladım.

İki saatten daha uzun bir süre yol gittikten sonra, ortalık biraz daha aydınlanmaya başladı; gerçi önceleri de gece karanlık sayılmazdı, ama şimdi ay yükselmeye başlamıştı; kısacası, ortalık istediğimizden daha da fazla aydınlandı; sabahın saat altısına dek aşağı yukarı kırk mil yol gitmiştik; yalnız, gerçekte atlarımızda da hayır kalmamıştı. Kermazinskoy adlı bir Rus köyüne vardık, orada dinlendik, o gün Kalmuk Tatarlarıyla ilgili hiçbir şey işitmedik; karanlıktan yaklaşık olarak iki, iki buçuk saat önce gene yola koyulduk; önceki gibi hızlı gitmemekle birlikte, ertesi sabahın sekizine dek yol aldık; saat yedi sıralarında Kirtza adlı küçük bir ırmaktan geçerek, Rusların oturduğu, oldukça kalabalık, Ozomoys adında geniş bir kasabaya geldik; orada birçok Tatar sürülerinin çölde dolaştıklarını, ama şimdi onların tehlikesinden uzak olduğumuzu öğrenerek, inanın ki çok sevindik. Bu kasabada kendimize birkaç yeni at almamız gerekti, yorgun olduğumuz için de beş gün kalıp dinlendik; ortağımla, bizi buraya getiren bu iyiliksever Sibiryalıya

on pistol değerinde bir şey vermeyi kararlaştırdık.

Beş gün sonra Witzogda ırmağı üzerindeki Veuslima'ya geldik; Dwina ırmağı üzerinden yedi günde Arch-Angel'e gidebileceğimiz için Tanrı'ya şükür kara yolculuğumuz sona ermişti. Buradan haziranın üçüncü günü Lawrenskoy'a geldik, kendimiz için bir yelkenli, eşyalarımız için de iki yük kayığı tutarak yedi haziranda yola çıktık, Tabolska'da kaldığımız sekiz ay birkaç günü de sayarsak, bir yıl, beş ay üç gün yolculuktan sonra on sekiz haziranda hepimiz sağ salim Arch-Angel'e vardık.

Gemilerin gelmesini beklemek için burada altı hafta kalmamız gerekti; bir Hamburg gemisi bütün İngiliz gemilerinden bir ay önce gelmeseydi daha da çok bekleyecektik; bizim mallar için Hamburg'un da Londra'yı aratmayacak bir pazar olabileceğini düşünerek hepimiz bu gemiye binmeye karar verdik; mallarımızı gemiye yükledikten sonra, tabiî genç kâhyamı da bunların bekçiliği için gemiye gönderdim; böylece bizim genç lord kendini kolaylıkla gizlemek fırsatını buldu, orada kaldığımız süre boyunca da gemiden dışarı çıkmadı; çünkü orda bulunan birtakım Moskof tüccarlarının kendisini tanıyıp ele verecekleri kesin bir şeydi.

Aynı yılın yirmi ağustosunda Arch-Angel'den yelken açtık, olağanüstü bir durumla karşılaşmadan eylülün on üçünde Elbe ırmağına girdik. Burada ortağımla ben gerek Çin, gerekse samur vb gibi Sibirya mallarımız için çok iyi bir pazar bulduk; kazancımızı paylaştığımız zaman, çektiğimiz bunca zararlardan, yaptığımız harcamalardan sonra, benim payıma 3475 İngiliz lirası, 17 şilin, 3 peni düştü; yalnız bu arada Bengal'de aldığım altı yüz İngiliz lirası değerindeki elmasları da saydığımı belirtmeliyim.

Genç lord burada bizden ayrıldı, kendisini koruyacak birini bulmayı umduğu Viyana sarayına gitmek için Elbe üzerinden yola çıktı; oradan babasının sağ kalan dostlarıyla da mektuplaşabilecekti. Ayrılırken,

kendisine gösterdiğim iyilikten, prens babasına candan davranışımdan dolayı bin bir teşekkür etmeyi de unutmadı.

Sonuç olarak, Hamburg'da dört aya yakın bir süre kaldıktan sonra, karadan Hague'a geldim, oradan da bir posta gemisine binerek, on yıl dokuz ay ayrılıktan sonra, 1705 yılı ocağının onunda Londra'ya vardım.

Yetmiş iki yıl, çok karışık bir yaşam sürdükten; bir köşeye çekilmenin, son günlerimi barış içinde geçirmenin mutluluğunu öğrendikten sonra, kendimi daha fazla yormamaya kararlı olarak, şimdi bütün yolculuklarımın en uzununa hazırlanıyorum.

SON

15 Lira